

HÊVÎ

KOVARA ÇANDÎYA GIŞTÎ

\$ 6 (Etranger)

HEJMAR 4/ÎLON 1985

40 FF

ESPOIR

HÊVÎ

40 FF

Revue culturelle kurde

N° 4 - Septembre 1985

Directeur de la publication : Rojen Barnas

Réalisation : Ali Bucak, Ibrahim Ghazagh, Mohamad Hassan,
Suleiman Jany, Mahmut Lewendî, Kemal Marûf

Collaborateurs : Ibrahim AHMED (Angleterre), Rojen BARNAS (Suède), Firat CEWERÎ (Suède), Dr. Kemal FUAD (Berlin), Dr. Çemşîd HEYDERÎ, (Suède), KENDAL (France), MALMÎSANIJ (France), Ferhad ŞAKELÎ (Suède), Hesên SEYF (Suède),

SOMMAIRE

EN KURMANCÎ

- La mort de l'écrivain Hassan Qizilcî - *Joyce Blau* 7
- En mémoire du R.P. Thomas Bois - *Joyce Blau* 11
- Souvenirs d'Ihsan Nouri Pacha sur la révolte d'Agrî (III) - 15
- Bûbê le contrebandier (nouvelle) - *Firat Cewerî* 27
- Une journée chez le savant Kinyaz Ibrahim - *Çerkezê Reş* 37
- Les plantes alimentaires - *Hesenê Metê* 41
- La fille du bouvier et le fils du prince (conte) - *Mûsa Kaval* 44
- Poèmes inédits - *Riza Çolpan, Nezîr Gedo, Toşînê Reşîd* 55
- Les publications récentes 62
- A propos du livre de Mentéachvili - *Pêşrew K. Ehmed*

EN KURDE DUMILÎ

- Poème à la naissance du Prophète - *Ehmedê Xasî et 'Usman Efendî* 75
- Sheikh Saïd de Pirane - *Malmîsanij* 111
- La mort de Xalit Beg de Cibrî - *Demir Özlü* 115
- Le Folklore de Dersim - *Firat* 121
- Bibliographie dumilî (2eme prtie) - *Malmîsanij* 127

EN KURDE MERIDIONAL

- Point de vue - *Hawar* 203
- L'internationalisme dans la poésie de Goran - *Kamuran* 188
- Dernière lettre (poème) - *Y. Werzêr* 181
- Dildar, poète révolutionnaire et progressite - *Kemal Marûf* 177
- Conte de la montagne - *Heme* 171
- Fondements de la pensée patriotique kurde
dans le Mem û Zîn d'Ahmed Khanî - *Ferhad Şakelî* 160

La revue Hêvî (Espoir) est une publication bi-annuelle de l'Institut Kurde. Elle est ouverte à tous les courants de la vie culturelle kurde.

Les textes publiés n'engagent que la responsabilité de leur auteur.

Pour toute correspondance, écrire à : **Institut Kurde de Paris, 106, rue La Fayette, 75010 PARIS - FRANCE. Tél. : (1) 48 24 64 64**

HÊVÎ

KOVARA ÇANDÎYA GIŞTÎ

HEJMAR 4/ÎLON 1985

Imprimé en Italie

Copyright INSTITUT KURDE DE PARIS – 1985 – ISSN 0761-1242

**Kurmanc di dewleta dinê da
Aya bi çî wechî mane mehrûm ?
Bîlcimle ji bo çî bûne mehkûm ?**

Ehmedê Xanî (sedsala XVII)

SERECEM

KURMANCÎ

- Mirina Hesenê Qizilcî - *Joyce Blau* 7
- Bîranîna Thomas Bois - *Joyce Blau* 11

BELGE

- Bîranînên Ihsan Nûrî Paşa (III) 15

ZIMAN Û EDEBIYAT

- Qaçaxkeriya Bûbê - *Firat Cewerî* 27
- Rojekê bi ilimdar Kinyazê Ibrahîm re - *Çerkezê Reş* 37
- Pincar - *Hesenê Metê* 41
- Keça Gavan û Kurê Mîr - *Mûsa Kaval* 44

HELBEST

- Bîr nabin - *Riza Çolpan* 55
- Apo - *Nezîr Gedo* 57
- Strana Pêşmergan - *Tosinê Reşîd* 59

PIRTÛKÊN NÛ

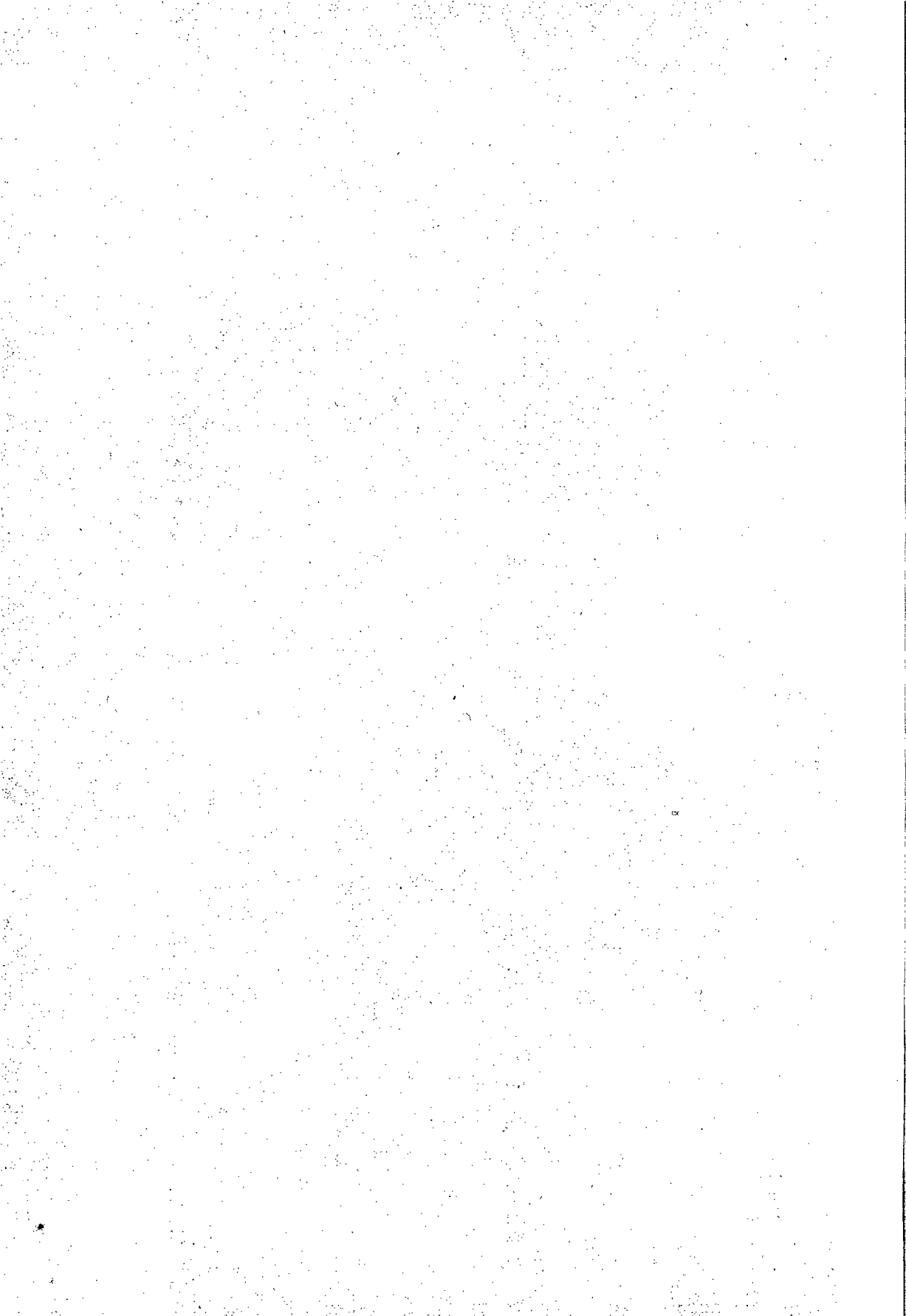
- Li ser pirtûka Mentêşaşvîlî - *Pêşrew K. Ehmed* 62

DUMILÎ

- Mewlidê Nebî - *Ehmedê Xasî* 75
- Biyîşê Pêxemberî (Mewlûda Nebî) - *'Usman Efendî* 98
- Şêx Seîd Hame Pîran - *Malmîsanij* 111
- Mergê Xalit Begê Cibrî - *Demir Özlü* 115
- Folklorê Dersimî ra - *Firat* 121
- Bîblîyografya Dimilî (Zaza) II - *Malmîsanij* 127

KURMANCIYA XWARÊ

- Nameyek bo rongeyek - *Hawar* 203
- Internasyonalîzm li şî'rî Goran de - *Kamuran* 188
- Duwaname - *Y. Werzêr* 181
- Dildar, şairî şoreşger û pêşkewtinxwaz - *Kemal Marûf* 177
- Çirokî Şax - *Heme* 171
- Binçînekanî bîrî kurdayetî li Mem û Zînî Xanî de - *Ferhad Şakelî* 160

MIRINA HESENÊ QIZILCÎ

Joyce BLAU

Nivîskarê navdarê Kurdistanê, Hesênê Qizilcî di temmûza borî de di zîndanên îranî de li jêr şkencê mir. Stî Joyce Blau, profesora zimanê kurdî li Zanîngeha Parîsê jiyana wî bibîr tîne.

Hesen Mela Elî Qizilcî di 15 îlon 1914 de li gundekî navçeya navbera Bokan û Mahabadê hatibû dinê. Qizilcî navê gundekî nêzikê Pencwînê, li Kurdistanê Iraqê ye. Kalikê wî, Mela Elî, terka vî gundî kiribû û hatibû navçeya Bokanê li gundê Turucanê bicih bûbû. Bi cîwarbûna vê malbata xwendayan, Turucan bû navbendeke dinî û çandî ya girîng. Di welatê Mukriyan de dibêjin : «Malbata Qizilcîyan wekî werdekan in : têjîkên ku nû ji hêke derdikevin bi serbestî melevanî dikin». Rast e ku ev malbat gelek xwenda û zane gihandiye ji bo neteweyê kurd.

Hesênê piçûk li ber destên mamên xwe fêrî zanistiyên îslamî, farisî û erebî dibe. Lê ew hê di xortaniya xwe de biryar dide ku ewê melatî neke, bide ser rêyek din.

Di wê demê de, Reza Xan li ser hikûm bû û ramyariya (siyasetek) wî mehandina Kurdan bû. Hikûmata Tehranê dest dabû ser mal û milkên Serokên Kurdan û wan sirgûn kiri bû, karmendên ecem şandibû Kurdistanê. Van karmendan bi bertîlxurî û hişkahiya xwe gundiyên kurd zehf diêşandin. Di salên 1926-1930 de Kurd di bin seroktiya Ismaîl Axa Simko de serî hiltînin lê di 1930 de Simko bi bêbextî tê kuştin. Di 1932 de serhilanîna Cafer Axa Sultan jî tê perçiqandin. Şah hemû teşkilatên civakî û edebî yên kurdî û bikaranîna resmî ya zimanê kurdî qedexa dike û, di ber de jî, li çar aliyên welatê kurda qereqolên cendirman bicih dike.

Xwendayên kurd wekî Mela Ehmedê Fewzî, Seyfê Qazî, Qazî Mihemed, Qazî Bokan, Şêx Ehmedê Sirîlaawa û gelek rûspiyên din dicivin teşkilateke veşarî datînin ji bo parastin û pêşve birina ziman û edebiyata kurdî. Bi hezar

zehmet û dijwaniyan ev teşkîlat ji Iraqê kovar û pirtûkên kurdî tîne anîn û li xortên kurd belav dike. Komêk ji wan xortên navçeya Bokanê spartibûn Mela Ehmedê Fewzî : ewê ev xort bibin çaktirîn hêviyên gelê kurd ê Iranê. Di nav wan de Hesên Qizilcî yek ji çêtirîn şagirtên Mela Ehmedê Fewzî hebû.

Di şerê cihanî yê duwemîn de, hêzên sovyetî bakurê Iranê, yê britanî jî nivroyê wê îşxal kiri bûn. Di navbera her du navçeyên îşxalkirî de, keriyek ji Kurdistana Iranê «no-man's land» ango ne milkê kesîbû, ji her destelatî biyanî dûr bû. Li wê derê Partiya Demokrat a Kurdistana Iranê tê damezrandin û Hesên Qizilcî jî dibe endamê partiyê. Di çile 1946, partî li Mahabadê Komara Kurdistanê îlan dike û pêşewayê partiyê Qazî Mihemed dibe Serek komar. Pêkanînen vê Komarê nîşan didin ku tenê hikûmateke netewî xizmeta gel dike. Di demê kurt de çendîn tişt hatin pêkanîn ! Tenê di warê weşanê de, kovarên Kurdistan, Hawar, Agir, Helale û Niştiman hatin derxistin. Roja îlana Komarê, Qazî Mihemed li Mahabadê xwendegeheke bilind a keçan vedikir. Hesên Qizilcî bû sernivîskarê kovara Helale, ku bi taybetî ji bo keçan derdiket. Ewî wisa jî di kovara Kurdistan de dinivîsî.

Hêmin (Mihemed Emîn Şêx-ul-Îslam) ku yek ji dostên nêziktirîn ên Hesên Qizilcî bû bi dilovanî⁽¹⁾ rojê zivistana 1946 bi bîr tîne ! Dinya gelek sar bû. Roj zû çûbû ava, şevtarî di kuçeyek Mahabadê de bi ser Hêmin de hatibû. Bayek cemidî laşê wî ditevîzand û ewî, bi hemû hewla xwe, xwe dilezand ji bo xwe bighîne Starekê. Ji nişkêva, çavê wî bi Qazî Mihemed dikeve. Pêşewa li ber deriyê mala xwe diçû û dihat, di destê wî de hejmara rojê ya Kurdistanê û ew bi dengekekî bilind bi yek ji nivîskarên rojnamê re diaxivî. «Ez ji serma diricifim, dibêje Hêmin, û min di ber xwe de silav li wan kir û xwe lezand. Ewî min dît... û ez ji wan dûr ketibûm gava ku dengê wî hate guhên min :

- Te dît, qîriya, tiştê ku vî Qizilciyî nivîsiye ?

Min kurteçîrok a nefîs a ku wê rojê di rojnamê de derketibû baş dinasî.

- Belê, bêguman, min ew xwend. Bi rastî gelek hêja ye.

- Rast e, got hevalê nivîskar, ew pir xweş, lê gelek kêr dinivîse !

Pêşewa Qazî serê xwe hêjand, bişîrî û pê re ji Saadî Şirazî du beyt xwend⁽²⁾.

Min bihîst ku li welatên Rohelat çil sal xebat divêt ji bo çêkirina şerbikekî fêrfûrî

Di bajarê Baxdayê de, rojê ji wan sed çê dikin. Gelo tu niha rûmeta vî şerbikî dizanî ?

Serok Komar difikirî û li min dinihêrt :

- Xwezî di nav me de kesên wekî wî zehf bûna ! Û berî ku ew bersiva min bibihîze, ewî wekî ku ji xwe re bipeyive, got :

(1) *Pêşgotîna Hêmin di Pêkanîni Geda, r. 8.*

(2) *Gulistan*

- Ku em serbixwe bûna ewê çendîn qabiliyet xwe nîşan dana !

Piştî vekîşîna leşkerên sovyetî ji Iranê, hikûmata Tehranê hêzên xwe şand ser Komara Kurdî û Serokên wî da girtin. Qazî Mihemed, Seyfî Qazî û Sedrî Qazî di berbanga 31 adar 1947 li Mahabadê daleqandin. Lê gelê kurd tu car van mêrxasan ji bîr nekir. Helbestvan û hozan wan distirên, gora Qazî Mihemed bû zîyaretgaheke pîroz ji bo hemû gelê kurd.

Ji bo Hesên Qizilcî û ji bo dostên wî yên helbestvan Hejar û Hêmin derbederiyêke dirêj û tijî cefa dest pê dikir. Xeynî sirgûnê rêyek nemabû. Ew diçe Iraqê û li wir nihênî dijî. Di şûna ku dikeve bêhêvîtiyê, Hesên Qizilcî di vê dema tarî û dijwar de, di nav tunebûnê de, dest bi cêribandinên nû dike.

Ew rastî Elaedîn Secadî û Ibrahîm Ehmed dibe û ev rasthatin dibe kaniya nûyitiyan. Ev her du nivîskar guh nadin usûlên kevnare yên edebiyatên farisî û erebî, remz û belaxetê didin alî. Hesên Qizilcî jî bala xwe dide jiyane, jiyana kuçê, ya her rojê, ya Kurdan, dide ser şopa realîzmê. Realîzma wî jî taybetî ye, nêrîna wî gelek nêzikî qewimandinên rojane ye, ew di hewa germ û mitewazî ya Kurdên ji rêzê de dilive.

Kurteçîrokên Hesên Qizilcî di kovarên Bexdayê de, û nemaze di kovara *Hîwa* (1957-1963)⁽³⁾ a ku Hafez el-Qadî derdixist, de belav dibin. Piraniya wan tîr wêgerandine erebî.

Di sala 1963, di dema ku Kurdên Iraqê ji bo rizgariya xwe ya neteweyî, di bin seroktiya Mela Mustafa Barzanî de, şer dikirin, Hesên Qizilcî Iraqê dîterikîne diçe Sofiyayê cem malbata xwe. Li wê derê, bi saya zanîna zimanên bulgarî û rûsî, di Radyo Bulgarîstan de dixebite. Di ber de jî ji kovarên kurdî yên Iraqê re nivîsaran dişîne⁽⁴⁾

Hevalên Hesên Qizilcî, wekî Abdurrahman Qasimlû, Hejar, Hêmin û hinên din, nivîsarên wî dicivînin û di 1972 de, di nav weşanên Binkey Pêşewa (Weşanên Partiya Demokrat a Kurdistana Iranê) berhevoka *Pêkenîni Geda*⁽⁵⁾ derdixin.

Kurteçîrokên Hesên Qizilcî ji îtibara xwe tiştêk wînda nekirine. Li navçê gelek guhîrandinên siyasî çêbûn lê, di bîngê de, civaka kurdî pir neguhiriye. Kul û janên wê hê dom dikin : belengaziya gundiyan, kedxurî û stema beg û şêxan, zordestiya dewletê. Qizilcî bi zimanekî gelerî û dewlemend dinivîsîne û mêrxasên wî ji xelkê ne. Buyerên jiyana wan, bibîranîna filan adet an baweriya gelerî nîşanê didin ku nivîskar kurahiyên giyana gelê xwe baş dinase. Gundî ji deyn û bêşan nikare piştî xwe rast bike : wekî cotbendên gundê Nişûrê, di çîroka Helkêy Hadîxan de, ku mecbûr in ji axayê gund re

(3) *Nuştekey Amînexan, Hîwa, no. 30, 1960 - Keşkolî Caduyî, Hîwa, no. 31, 1961 - Şehîdî Zulme kifn û şordîni nawê, Hîwa, no. 33, 1961*

(4) *Binêre, Le barey hêndê le nihêniyekanî rezimanî kurdî, Govarî Korî Zanyarî Kurd, cild 5, Bexda, 1977, r. 113-134.*

(5) *Di vê berhevoka 149 rûpel de çarde kurteçîrok hene. Çapa duwemîn a vê berhevokê di van nêzan de li Iraqê derket û berhevok li Iranê jî di çapê de ye.*

pîtake, pûşane, rûnane, kawirane, xuriyane, mûwane, firûcane, bêgarane bidin û bi ser de bêşek bi navê tapo, ku nîv an sêyeka hatina zad, meywe an sebze ye, bidin. Û gava ku gundiyê belengaz nikare ji bin van bêşan rabe, axa an şaneyê wî dest datînin ser malên wî. Bi vî awayî, di *Pêkenînî Gêda* de, Hecî Salih dest datîne ser gayên cot ên gundiyeke bextreş ê ku zadê wî kuliyan xwariye. Malbata gundî perîşan dibe : zaro yî xuriya dimire, jinik ji tayê û ji derdan ! Gundî dest bi parsê dike, dikeve ser riyan û wekî gelek gundiyan belengaz xwe davêje bajêr, bi hêviya peydakirina karekî.

Hesen Qizilcî rexne li dîn digire. Di *Nûştekey Amîne Xan* de jinikek jar, jinên belengazên din re nivîştan çê dike ji bo derman kirina hemû derdên wan !

Tevî realîzmê Hesen Qizilcî cih dide xeyal û efsanê jî. *Keşkolî Caduyî* çîroka xemgîn a gundiyan perîşan ên bin nîrê axayekê xedar e. Kurê malbata gundî bi saya keşkolekî cadûyî û bi sêr erdê bav û kalên xwe ji axa distîne.

Piştî ketina rejîma Şah, Hesen Qizilcî di 1979 de vegeriya bû Iranê. Ew endamê Partiya Tudeh bû û ji 1979 pê ve berpirsiyarê rojnama *Namêyê Mardom* bû. Ew di Sebata 1984 de hatibû girtin. Ji wê demê de haya hevalên wî jê tune bû.

Bi mirina trajîk a Hesen Qizilcî gelê kurd yek ji kurên xwe yên sadiq û wefakartir û edebiyata kurdî û cihanî çîrok nivîsekî mezin winda kirin.

BÎRANÎNA THOMAS BOIS

Joyce BLAU

Bi hinceta deh saliya wefata Kurdîzanê fransîz ê bijare Thomas Bois, Stî Joyce Blau, ku hevkar û şagirta wî bû, jiyana û afirandinên wî bi bîr tîne.

Kezên sereke yê jiyana mamosteyê min ê rehmetî bi bîr anîn ji bo min şerefeke mezin û xebateke dijwar e. Ev zana pareke girîng ê jiyana xwe da çêtir nasandina Kurdan. Ew dostekî wefakar û gelek fedakar ê xelkê kurd bû.

Thomas Bois, di 6 gulan 1900 de, li bajarê Dunkerque'ê, li bakurê Fransayê di malbateke heşt zarokî de hatibû dinê. Ew di xortaniya xwe de biryar dide ku bibe keşe û di 19 saliya xwe de dikeve Dêra Broyên Wa'zdarên Saint Domonique. Li wê derê xwe dide xwendinê, hişê xwe yê rexnegir pêş ve dibe, hîni xebata sebirxwaz a zanistiyê dibe.

Di 1927, dêra wî wî dişîne Mûsilê, ew li wê derê rastî Kurdan tê, fêrî wan dibe û dixwaze bi hemû hêzên xwe bi wan bilî bibe. Ewî hingê zimanên arameyî, erebî, îngilîzî, rûsî, îtalyanî, yewnanî û latînî dizanibû û dest bi hînbûna kurdî kir. Bi saya qenc fêrbûna zimanê kurdî ewê «gijana Kurdan», edebiyat, dîrok û jiyana civakî ya vî gelê serbilind û mêrxas baştir binase û di demekî kurt de bibe xwediyê gelek hogir û dostên kurd.

Di 1932 de, ew dibe serokê Dêra Mar Yaqûb, rûniştgeha bedew a keşeyên domînikî ku li serê çiyayên Kurdistanê, di warekî asê û wahşî de hatiye avakirin. Di 1936 de, ew îcar diçe Kurdistanê Sûriyê, li mala nû ya Domînikîyan a Qamişlî û Derbesiyê bicih dibe. Lê hewa Cizîrê li tenduristiya (siheta) nazik a keşe Bois nayê. Mecbûr dimîne ji Kurdistanê û ji dostên xwe yê kurd veqete û diçe, pêşiyê li Trablûsê, dû re li Beyrûtê cîwar dibe. Li wêderê rastî Mîr Celadet Bedirxan û brayê wî Kamûran, xebatkarên westiyannenas ên vejîna çanda kurdî, dibe. Thomas Bois beşdarî dide xebatên ronakbîrên kurd û fransîz ên hêja ku kovarên HAWAR (1932-1935 ; 1941-1943), RONAHÎ (1942-1944) û ROJA NÛ (1943-1946) derdixistin û bi zimanê kurdî lêgerînên

zimannasî, civaknasî, dîrokî û edebî belav dikirin. Dostaniyên ku di wan salan de dest pê kirin ewê tu car qels nebin. Thomas Bois tevî Mîr Kamûran Bedîrxan li ser wergerandina Methelokên Hezretî Silêman (1947-1949), Încîla Yohannes (1951) û bo Lûqa (1953) ji bo civata kitêba Pîroz, bixebite.

Lêgerîna yekemîn a wî di Roja Nû (Beyrût, no. 53, 13 tebax 1945) de derdikeve û ew li ser hozanê mezin Cegerxwîn e. Dîsa di wê kovarê de bendên wî *Le Djebel Sindjar au début du XIXe siècle* (Cebel Sincar di destpêka sedsala XIX de, no. 56, 10 îlon 1945) û *La Citadelle des Khurs* (Kela Xuran, no. 60, 15-10-1945) belav dibin.

L'Ame des Kurdes à la lumière de leur folklore (Giyana Kurdan di ber ronîya folklorê wan de) pêşiyê di hejmarên 5 û 6 ên kovara CAHIERS DE L'EST (Beyrût, 1945) de derketin, dûre, ew di 1946 de, wekî kitêbok çap bû. Dîsa wê salê di kovara CAHIERS DE L'EST de, lêgerîna wî *Les Yézidis et leur culte des morts*, (Êzîdî û mirîhebînî) belav dibe.

Di 1947 de, ew bi leqebê Lucien Rambout kitêbeke bingehî li ser pîrsa kurdî *Les Kurdes et le Droit*, (Kurd û Hiqûq ; Paris, éditions du Cerf) derdixê û vê pîrsê li ber ramana tevane ya awrûpayî radixe.

Di tebaxa 1950 de, Thomas Bois cardin tayînî Misyona Mûsilê dibe, îcar wekî serek. Lê tenduristiya wî di ber xwer nade û ew mecbûr dimîne vegere Beyrûtê. Ew xwe dide lêgerînên xwe yê zanistî û dibe yek ji girîngtirîn kurdîzanên heyama xwe. Di kovara AL-MACHRIQ a Beyrûtê de xebatên wî yê han neşir dibin : *Coup d'œil sur la littérature kurde* (Nêrînek li edebiyata kurdî, no. XLIX, 1955, rûpel 201-239) ; *Les Kurdes : histoire, sociologie, littérature, folklore* (Kurd : dîrok, civaknasî, edebiyat, folklor, no. LIII, 1959, rûpel 266-299) ; *Les Yézidis, essai historique et sociologique sur leur origine religieuse* (Êzîdî, cêribandîneke dîrokî û civaknasî li ser rehên wan ên dînî, no. LV, 1961, rûpel 109-128-190-242) ; *La vie sociale des kurdes* (Jiyaña Civakî ya Kurdan, no. LVI, 1962 rûpel 599-661) ; *Bulletin raisonné de philologie kurde* (Bultena hişwerî ya filolojiya kurdî, no. LVIII, 1964, rûpel 527-570) ; *Comment écrire le kurde ?* (Çawa kurdî binivîsin ?, no. LIX, 1965, rûpel 369-378+10 wêne) ; *Monastères Chrétiens et Temples Yézidis dans le Kurdistan Irakien* (Monastîrên Mesîhî û mabedên êzîdî li Kurdistanê Iraqê, no. LXI, 1967, rûpel 67-101).

Di eynî wextê de li Qudsê, di kovara PROCHE ORIENT CHRETIEN (No. XI, 1961) de lêgerîneka wî ya girîng *La religion des Kurdes* (Dînê Kurdan) derdikeve. Heya dawîya jiyana xwe, ew bi pergala di kovara BIBLIOTHECA ORIENTALIS (Leiden, Hollanda) de qala hemû kitêb û lêgerînên li ser Kurdan nivîsî dike, wan dijmêre û dide nasîn : *Remarques sur la nomenclature grammaticale kurde* (Dîtin li ser navnîşeyîya rêzimana kurdî, XVII, 1960, no. 314, rûpel 152-160) ; *Etudes récentes de philologie kurde* (Lêgerînên teze ên filolojiya kurdî, XIX, 1962, no. 1/2, rûpel 11-171) ; *De la langue à l'âme du*

peuple kurde (Ji ziman ta giyana gelê kurd, XX, 1963, no. 1/2, rûpel 6-9) ; *La République de Mahabad* (Komara Mahabadê, XXI, 1964, no. 5/6, rûpel 298-299) hwd...

Tevî dostên xwe Pierre Rondot û Roger Lescot ew ji 1963 ta 1970 di kovara L'AFRIQUE ET L'ASIE (Paris) de li ser *Chronique de Sociologie Kurde* (Bûyernameya Civaknasîya kurdî) dinivîsîne û wisa jî hevkarîya F.M. Pareja dike ji bo xebata wî ya girîng *Islamologie*, Beyrût, 1957-1963, 1148 r. *Mahabad, une éphémère république kurde indépendante* (Mahabad, komareke kurdî ya serbixwe ya jînekurt) ku di kovara ORIENT, Paris, 1964, no. 29, rûpel 173-201 de derketiye, belgeyeke bingehî ye ji bo hemû kesên ku xwe bi ser dîroka kurdan de xwar dikin.

Thomas Bois, di 1965 de senteza lêgerînên xwe yê berê çêdike û dixê kitêbekê : *Connaissance des Kurdes* (Nasîna Kurdan, Beyrût, 1965, 160 r.). Ev kitêb salek bi şûn de bi zimanê inglîzî di bin navê *The Kurds* de derdikeve. Di vê xebatê de, zanayê mezin li ser gelek aliyên pîrsa kurdî dimîne : berî hemîyan pîrsa Kurdistanê, welatê Kurdan ê di nav Tirkîye, Iran, Iraq û Sûriyê de perçekirî ; dûre pîrsa rehên gelê kurd ; dawiyê pîrsiyarên civaka kurdî ku Thomas Bois ji nêzîk ve dinasî ji ber ku ew çil salên jiyana xwe li Rohelata Navîn, heşt salên wî li Kurdistanê bi xwe borandiye. Tu kurdîzanê fransîz î din qasî wî di nav kurdan de nejiye.

Di 1965 de, ew tê digihê ku wezîfa wî ya li Rohelat qediyaye û ku xebateke din li hêviya wî ye li Ewrûpayê. Ew bi xemgînî biryara ji Rohelata çendîn hizkirî dide. Tê Parîsê û li wir li Enstîtuya Neteweyî ya ziman û Medeniyetên Rohelatî de ders dide. Dersên wî bal dikêşin, tên hizkirin.

Tevî nexweşîna xwe, Thomas Bois xebatên xwe yê zanistî didomîne. Ew di 1974 de di l'ENCYCLOPÉDIE UNIVERSALIS (mezintirîn ansîklopediya bi zimanê fransîzî) bendên li Ser kurd û Kurdistan dinivîsîne (Paris, 1974, rûpel 718-722). Weşankarên l'ENCYCLOPÉDIE DE L'ISLAM (Ansîklopediya Islamê) jê dixwazin ku ew benda navdar a Vladimir Minorsky, bavê kurdnasiya nûjen, li ser Kurd û Kurdistan, ku di 1926 de çap bûye, temam û teze bike. Benda nû ya Thomas Bois, sentezeke dîrokî û civaknasî ya girîng e û ancax piştî mirina wî di çapa nû ya l'ENCYCLOPÉDIE DE L'ISLAM de derket (cilt V, Paris, 1981, rûpel 441-489).

Piştî jiyaneke teji kar û xebat, ev mirovê bawermend û nefspiçûk di şeva 4-5 îlon 1975, di nexweşxaneyeyeke Parîsê de ji sektêya dil wefat kir. Mîsala xebata bi sebat û evîna gelê kurd, Thomas Bois eserekî dewlemend û bikêrhatî hişt.

alîkari ji bo ferhenga kurdî - fransizî

Enstîtu ferhengeke kurdî - fransizî çêdike. Ev xebat karên ku Kamuran A. Bedirxan di sî salên dawînên jiyana xwe de pêk anî bû didomîne û tamam dike. Ta niha qasî 55 000 gotin hatine berhev kirin û wergerandina fransizîya gotinên ku bi tîpên A, B, C dest pê dikin qediyaye, tîpa D jî di ber qedandinê de ye.

Ev ferheng ewê mezintirîn û firehtirîn ferhenga zimanê kurdî be û dixwaze, qet ne be, piraniya mezina dewlemendiyên zimanê me diyar bike. Piştî çapa wê ya fransizî, ewê çapên bi zimanên din (tirkî, almanî, inglizî, erebî, farisî) bên amade kirin.

Ziman malê hemû Kurdan e. Wekî derya ye, kûr û fireh e. Çi şivan, çi gavan, çi koçer, çi cotkar, çi dengbêj, çi nivîskar, her welatîkî me wekî masiyên di nav vê deryayê de mezin bûye û jê parekê stendiye. Enstîtu di xebata xwe de hewcê zanîn û alîkariya hemû welatîyên me yê bixîret e. Em dixwazin ku kevirê her Kurdekî dilsoz di vê avahiya giştî de hebe. Kerem kin, navên giya û daran, ên hêşinatî û meywan, ên rawir û teyran, ên haletên kar an gotinên ku hun bawer dikin nadir û kêmditî ne ji me re bişînin. Ku dikaribin her gotinekê piçek izah kin an wergerandina wê bi zimanê ku hun pê çêtir dizanin li kêleka wê deynin baştir dibe. Heçî navê giya û daran, heta dikaribin diyar bikin bejna wan çend bilind e, li ku hêşîn dibin (di erdên avî an bejî de, li devên çema an li çolan), berên wan çawan in, çi reng in, çi qas gir in, tên xwarin an na, tama wan çawa ye ? Ku dikaribin pelek ji darê an jî berê wê, an wêne (resm) yê giya an teyr bişînin hê jî çêtir dibe. Tikaya dawîn : ji bîr me kin di nameya xwe de bêjin hun ji kîjan bajar an navçeya Kurdistanê ne.

Ji niha ve, spasên germîn ji bo alîkariya we.

* * * *

Nameyan li ser navnîsana jêrîn bişînin : Ferhenga Kurdî, Institut Kurde de Paris, 106, rue La Fayette, 75010 PARIS, FRANCE.

BÎRANÎNÊN IHSAN NÛRÎ PAŞA (III)

Piştî bi kurtî qalkirina serxwerabûnên kurdî ji sala 1514 ta Agrî, nivîskarê bîranînan çend gotin li ser dîroka çiyayê Agrî gotibû û paşê herdu serokên serhîlanîna Agrî, Bro Heskî Tellî û Ihsan Nûrî nasandibû. Di salên 1926-27 de mêrxas û welatparêzên kurd ên sereke yek li dû yekî xwe digihandin Agrî. Dewleta tirk ji bo pelaştina tevgera kurdî qanûneke «te'cîl» derdixe, bi serokên kurdan re dikeve gotûbêjê, da ku ew ji dewletê re îtaet bikin. Kurd van pêşneyaran qebûl nakin û piştî hin bûyerên cîgehî li gundê Kanî Korkê şerekî mezin diqewime di navbera hêzên rizgarîxwaz ên kurdî û leşkerên tirk. Leşkerên tirk dişkên (binêre Hêvî, hejmarên 2 û 3).

Komandarê Kurda beyaniyek belav kir, tê de ji bîra rayê têkrazî cihanê xwast ku li vê babetê qezavet kin. Di vê beyaniyê de nivîsibû : Kurd eskerên rûmî ku bi qesda kuştinê hatibûn, pey dîlgirtinê berdidin, azad dikin, lêbelê Tirk mindalan (zarokan) jî bi tehrekî facie dikujin. Ji Tirkan re dewleta kevn û medenî, ji Kurdan re jî weşî dibêjin. Ji herduyan kijanî weşî kîjanî medenîtir in ?

Zivistan hat, berf melafeyên spî û sarên xwe bi ser Agrî kişand ; çûyin, lêdan û girtin kêmbûn. Agrîyîyan duwanzde telefon bi dest xistibûn, lê sîmên (têlên) wan nebû. Şevêkî qomandarê kurd desteyek siwar hilda çû îstgeha Beyazîdê ku ordîgeha eskerên romî bû, ji pêşiya mala reîsê rîya hesin, qasî ku pêwîst bû sîm anî. Eskerek, çira bi dest, hate derva, dît ku sîm bar dikin, ji tîrsa dengê xwe nekir, zû çû hundir. Rojtira din, di nav çend gundên Agrî de peywendiyên telefonê pêk hatin. Eskerên li nav Agrî rêkûpêk bû. Uniformên taybetî ji bona efrad û zabit helbijartin. Efrad li ruyê kumê xwe şiklê Agrîya mezin û piçûk ku ji berîni hatibû çê kirin lê didan, zabitan jî di şûna Agrîyê armê Xoybûnê zeliqandibûn û elametên derecên wan jî li ruyê şanê wan bû. Armê Xoybûnê xencerek rast li nav sunbîlek genim li aliyek û li aliyê din qelameke dûvîn ê desteyîn bûn ; her sê bi hev ve dizeliqîn û hetavek li ser qevza xencerê hemîyan di bin tîrêjên xwe digirt

Wê zivistanê qomandarê tirk ji bona kuştina Ihsan Nûrî bi telaş ket, û vî karî bi Şêx Abdolqadir ku hêjî di îtaeta wan de bû, spart. Şêx ji bona vî karî Davo, kurê mezinê Bro Heski Paşê zavayê xwe helbijart ; bêgûman, ewan dizî ve kar dikirin.

Tirk di babeta bîr û rayên azadîxwazî û eşqa serbixoyî ya Kurdan xafil bûn. Bi wan wa bû ku divê yekî bi perekî zehf tima' bikin, ku ew bi netewê xwe re xiyaret bike. Lêbelê ew nizanîbûn ku temami gotûbêj* û nexşe* bi zanîn û destûra Ihsan Nûrî bûn ; her çawa bû ev nexşe maweyek* wan xapand.

Bihar hat. Çiyayên Agrî bi çîmenên kesk û gulên rengareng xemilî. Ev çar bihar bûn ku ev çiyayê mejûyî jêr deselata* Tirkîyê derketibû, bûbû penagaha aşiqên dilşewat ên azadîyê, neweyên mîrxas ên xwe, singê wê bûbû navenda* lawanên nebez û canbezar û azadixwaz ên neteweyê kurd, her sê rengên serbixoyî* kurd li ser qûçên wê daçikandî û bi dil û can dihatin parastin. Ev çiya bûbû kela kurdîtiyê. Ev çiya ji agirparenanê şerkarên xwe re her wekî kevîrên agir perên xwe li qirnên zor kevn bi her aliyê Kurdistana Tirkîyê diperand. Pêlîseyên bîr û rayên azadîyê van hestên hakimiyeta bêgane dişewitand, agir pê dixist, dişewitand, dikuşt, winda dikir. Agirê ku agir ditemirîne. Tirka li pey xwe dikşand newal û çiyân, di dawiyê de di nav axa xwe de dişewitand.

Qomandarê kurd, ji hîç cî û navçeyê hêviya yarmetî û pêşkêş nebû, silah nedidît erdên dinê bigire, cepheyek freh ê şer veke. Dizanibû ku li pêşiya top û froke û tank ên ordiyên meşqdîti yên tirk bi tîfing, ew jî gerek e ji destên neyar fişengên win bigirin, domanîn hêsa nîne. Ew baş dizanibû ku çiyayê Agrî bi dest ve bigire, biparêze, bi hoy têkoşerên kurd û bi saya xwe bextkirina niştîmanî ya Kurdan hêzên dewleta tirk li navçeyên Kurdistanê berebere biwestîne, ji beyn bibe û bi vê taktîkê nalîna hejaran û hest û îradeya qayîm a neteweyê kurd ji bona bidestxistina azadiya neteweyetî û mirovayetî bi guhê alemiya cihanî de, nifûza siyasî û aboriya Tirkan bi lere xe. Ev bizotina taktîk ji layê navenda Xoybûn pesend kiribûn.

Dewleta Tirkîyê ev car jî weke caranên din rêça pêş girtibû. Di şerê Balkan ê 1912 de, guh neda doza maf û azadîyên neteweya Arnawût, erdê mezin ê Rûmeliyê ji çengên wî der çû. Ew bi xîşm bi ser Ereban ve çû û muamela bê rehm a Cemal Paşa, wezîrê deryayê, dardakirina mezinên Ereban di bajarê Şamê de di hoya raperîna* Şerîf Huseyn li Mekke, temami Erebanê ji

gotûbêj : mizakere

nexşe : pîlan

maweyek : demek, midetek

deselat : otorîe

navend : merkez

serbixoyî : serxwebûn, îstiqlal

raperîn : serxwerabûn, isyan

destên wan çû. Ewan ders negirtine. Li ber eftar û xeyalatê pantûranîzma xwe, hazir nînin seddekê Aryarêgez li ser riya armancên xwe bibînin, ku Kurdistan jî, ku nifûsê wê 2/5 nifûsê temamê Tirkîyê ye, jê biqete !

Min ji bona pêkanîna teşkîlata Xoybûn li nav Kurdistanê û şazkirina helsanên giştî pêwîst dît ku desteyên canbezaran bi nav Kurdistan bişînin, him li Tirkan eziyet bikin him jî teşkîlat çêkin. Hejmara van desteyan kêmbû. Bi cîgahên dûr diçûn. Li navçeyên zor dûr ev kar dispartin stuyê hêzên navçe. Bi vî tehrî, hakimiyeta tirk ne tenê li nêzikayetya Agrî, belkû di tevayiya Kurdistanê de di nav agirê azadiyê de sûta. Navenda ev agirperan Çiyayê Agrî bû û hejmara Agriyîyan zehf nebû. Zeviyên ku bikarin biçînin zor kêmbûn, ev jî li jêr agirê Tirkan bûn, xincavî kesî nebû vî karî bike. Ên ku destên wan tîfeng digirt, li pêşiya neyar bûn. Ewan li pêşiya ordiya mezin a dewleta Komara Tirkîyê singên xwe kiribûn mertalê derd û belayên Kurdistanê û erkên (wezîfên) giran û dijwar ji bo azadiya Kurdan girtibûn ser stuyên xwe. Di vî rêyê de zor kend û kosb û tegeriyan li ber wan hebûn. Beşê wan hemîşe bi zehmet û metirsiyên mezin, lêbelê gîyanê wan li bin siya alaya netewayetiya xwe pir bi zewq û xoşî bû. Jiyan li nav Agrî zor asayî û tefrih bû, hesp bezandin û nîşan avêtin bû. Belê ne tenê tefrih, belkû li şer jî zehf kêmbû mîtralyoz agir dikirin û dixebitandin. Ji vî bonê, ji kêmasiya fişeng zehf tengîne bûn. Tiştê ku li Agrî nikaribû bi rê keve tirs û yeîs û naumîdî bû.

Paş şerê Kanî Kork, hêzê dil û radeyê bîr û bawerî ya rûniştevanên Agrî zêdetir bû. Baweriya wan ew qas bû ku digotin qolordiyek tirk jî newêre were ser me. Rastî jî wisa bû. Zabitek tirk bi navê Zühdî Güven, paş gihîştina alaya xwe, di babeta şerên eskerên tirk û kurd de dinivîse : «Li şerek da ku li ba Osmanê Kilim -(Altun diş) li nêzîkî xêlî Şemkan, li navçeya Tuzlice (berê navê wê Qulq bû li navbera Igdir-Qaxizman) qewimî esker paşekêş kir. Roja din ez tevî tabûrek peya li Meydana şer geriyam, laşên çar esker peyda kirim, bi merasîmê eskeran defn kirim. Rojtira din jî, ji bo geryana çiya û newalan li jorê konên reş ên xêla Şemkan şeş Kurdan li nav newalan dîtim min ew girtin û zivirîm navenda xwe.»

Ewanan bê şik pez çêran bûn ku belasebeb girtibûn û biribûn. Dewlet qerar dida ku hemleyek eskerî li ser xêla Şemkan ku li jêr serokayetiya Têmir Axa bû bikin. Ji vî bûnê, qomandarê navçê general Subhî çend ferman dida. Paş hêrîşkirin, ew şevê li gundê Kapluçe derbas dikin. Di vî şevê de karesatek diqewimî ku Zühdî Güven wisa dinivîse : «Em razayî bûn, bi dengê tîfeng şiyar bûn, me bihîst ku nobedar dibêje : “Ji vî derê revî, ji vî derê derbas bû !” Em hemû bi cil û berg raza bûn, tîfinga me li tenîşt, tabance li pişt bû. Nişkeva li derva beziyan, me dît “Amo” nav şeçira ku bi xwe re bi şiklê beran xistibû nav gund, ketibû bin loda giya, derxistin. Amo du gule xwaribû, yek ji hestiyên çenga wî xurd kiribû, ê din bi millê destê wî ku tîfeng ragirtibû ketibû. Herçi qas ku birîndar bû, nikaribû bi kar bike, ew bi wî destê birîndarê xwe

tifinga xwe li hemêz xwe pêçand, lê esker rê nedida, wî anîn kêleka çadira xwe. Jê pirsîn : Ji bo çi ser û qilafeta wekî beran ketiye û hatiye nav gund ku pir esker lê ye. Birîndar welamê (bersîvê) da, wisa got : «Ji bona girtina tola Ibrahîm Feto hatim, Min dixwast di nav çadira we zabita kevim, we bikujim ! Bedbextane beriya ku bikevim çadira we, qereqola we ez dîtim, birîndar kirim.»

Amo ji xêla Şemkan, ji desteya Keremê Qaso bû. Ji ber ku gelek xwîn ji birînên wî rijiyabû, li wê derê mir. Lê di vê babetê de Kurd ewê çawa be tola xwe bigirin ! Diyar e ev birîndar ji rûyê çûyinî xwîna zehf nemiriye, ewî li nav çadira xwe kuştine. Ev ayîneyek e Tirka li gel birîndarên kurd çî revtarî dikin. Wey li halê dîlketiya ! Ku eva jî emê li jêr bibînin.

Rojek din çend kesek ku ji xêla Şemkan girtibûn, biribûn ser riya Qerekosê. Di vê babetê de jî dîsa zabitê tirk Zuhdî Güven dinivîse : «Li nêzikî Balıqlıgöl, em ketine agirê desteyeke kurd. Panzde Kurd, ên ku dîl bûn, me dibir. Destên wan girêdayî bûn. Wekî kitleyek di nav du aliyên agirê tifingê ma bûn. Di ev pêkî helperane de ev destbestan hatin kuştin.»

Rastî ev e ku ew panzde girtî birin nav çiya, gullebaran kirin, kuştin. Radeya pîsîfî ya vî karî baş dizanibûn, loma bi awayê jorîn di rojnama de belav kirine.

Şêx Abdulqadir li gel wan ên ku jê re îtaet dikirin, ber bi çiyayê Ala Dax bi rê ketin. Agriyîyan nedixwastin ku şêxê tabîê Dewletê bê û li qunceki Agrîyê de rûne. Qomandarê kurd pîlanek danî. Beşê mezin ê xêla Hesesorî û Qotan ku li jêr fermana Dewleta Tirkîyê bûn û li gel Agriyîyan jî nava wan çak bû, li nêzikî Qizil Dize riya Şêx Abdulqadir girtin. Beriya wî, serokên ev du xêlan li gel berpisiyarên hikûmata tirk li Bayzîdê axaftibûn. Dewlet ji vî karî re razî bûbû, ji ber ku ewan gotibûn ku Şêx Abdulqadir li gel Agriyîyan yek e û bi fermana wan û mebesteke taybetî ber bi Çiyayê Ala Dax diçe. Li katek de rastî wisa nebû. Di babeta suîqesta Ihsan Nûrî ewî li gel Dewlet bi dil hevkarî dikir. Tenê di babetê Ihsan Nûrî de, li yek hedîseyek xwastine kuştina wî ; ev hedîse awa bû : Şêx Abdulqadir ku xwe bi dewlet spart, Elo Beşo ji nav xêla Şakan teslîm Dewlet nebû. Mala wî jî li kêleka mala Şêx bû. Çendî pêş Şêx Abdulqadir tifingciyên xwe şand ser zomayê Elî Beşo û dorê lê girtin. Şer çêbû. Desteyek ji hêzên Agrî li hawara Elo Beşo çûn. Merivên Şêx pare kişîyan. Pey mehek jî, katê Elo Beşo çûbû nav Tirkîyê, malên wan bê mêr mabûn û Şêx dîsa merivên xwe şand, bê şer malên wan talan kir. Wê rojê Taceddîn, ji xêla Zirkan, mêvanê wan bû. Ewî jî li gel çend merivên şivan û xulam dîl girtibûn, biribûn. Ji dûr ve Şêx wan dibîne, dibêje : ew kî ye ? Çun kincê Taceddîn Beg mîna kincê Ihsan Nûrî bûye, dibêjin Ihsan Nûrî ye. Şêx dixeyide, dibêje : «Ez çi bikim ? Ne dikarim bikujim û ne dikarim, bi Dewlet tehwîl bidim Kurda bixim neyarê xwe !»

Mebesta Tirkiye ev bû ku li nav eşaîrên kurdî neyartî pêk bîne. Ev neyartî dibe duberek li nav pareke xêlanî du aliyên ku li Agrî di bin ala azadiya kurd de dijiyan. Bi vê hêviyê ji xwastina Qotan û Hesesorî re muwafaqiyet kiribû, agahiya wê nebû, nikaribû bizane. Wan ên ku ji bo stendina mafên netewayî giyana xwe bi hîç dudilî û bi şadî feda dikirin, hîç hêzek nikare di nav wan de duberî çêke. Bi taybetî mîna hedîsa Şêx Abdulqadir ! Paş şerekî kêr, xêla Şêx riya xwe vekir, xwe gihand Çiyayê Ala Dax. Waliyê Bayzîdê ji tirsê Kurdan, ciyê xwe li gel qeymeqamê Qere Kosê guherî bû. Li Qere Kosê rûdinişt, ji xwe re dîsa «Bayazit Valisi» digot. Xwast ku Şêx Abdulqadir here cem wî.

Şêx Abdulqadir xwast cem xwe. Şêx ji ber ku êdî bi dewlet bawerîya wî nemabû ew dizanibû heke dewlet nedixwast agahdar nebû. Hesesor û Qotan ji dewlet ditirsîyan, nikaribûn riya wî bibirin. Kesên netewexwazên derûdorê wî jî ji wî re digotin : «meçe, dixwazin te bigirin !». Li ser vê yekê, ew bi xwe neçû, brayê xwe, ku zavayê wî jî bû, şêx Hesên şand. Li aliyê din Qotan û Hesesoran bi wafî gotin : «Te dît bi xwe nehat, ji niha ve nafermanî kir !» Wafî bi xiyaneta Şêx bawer kir ku ta ew ro dostê dewlet bû, ji dewlet qetiya bû. Bi rastî ev hemû nexşeyê* qomandarê kurd bû. Şêx bi dirustî fermanberdarê dewlet bû, ji bo kuştina min bi dewlet re hevkarî dikir. Mebesta* Romî ev bû ku neyartî têxe nav êlên kurdî, çun beşekî Hesesorî û beşekî Şakî li nav Agrî bûn, ji bona azadiya Kurdan xebat dikirin. Dewlet dixwast di nav wan de neyartî çêke, hêzên Agrî bibin du ber, dewlet jê kelk bigire. Bi vê hêviyê bû ku dabûn ser vê reyê û dewlet nikaribû bizane ku wan ên ku ji bo girtina mafên netewayetî yên xwe giyana xwe bi şadî feda dikirin. hîç hêzek nikare di nav wan de neyartî çêke.

Agriyîyan ber bi serê çiya hilkişiyabûn, çûbûn zozanan. Serokayetiya eskerî ya tirk bolîkek hêzê peya û erebeyek top li Burnê Sor (Pozê sor) li pêşiya pira kevîrê şêxlû ku li ruyê çeşnê sînorê Agrî-Tirkiye bû, cî bi cî kir, bolîkek hêzî peya jî li Burnêreş li pêşiya rûniştgeha Ihsan Nûrî û Bro Heskî li gundê Kurdava danî. Hêzên tirk meqerên xwe qayim kirin, ji vê noqtê ta sînorê Iran bi hêztir kirin. Topekê li girê Burnê Sor de danî bûn, dorûbera Çiftlik -li nav Kurdava-Şêxlû -li bin agirê xwe digirt. Ev top her ew topa mezin bû ku Ihsan Nûrî wê çaxa ku di sala 1922 de li navçeya Bayzîdê de qomandarê sînorê Tirk û Iran bû, danîbûn bin emrê wî ku di şer de jê kelk bigire, lê çaxa paşêkeşê kir di cî de hiştibû ji ber ku wesaîtê birina wî nebû.

Qomandarê tirk bi wan karan pê wa bû Agriyê dixwe gemarê*, ku îndî nikarin ji Agriyê ber bi derve hate çûn bikin, lê ew nikaribû pêşiya wan bigire ! Di wê dema ku qomandarîtiya tirk bi vî awayî xwe bihêztir dikir, hêzên niştiman perweran jî bi çeşnê din zêdetir dibûn. Emerê Besê, Serokê Xêla Kelturî ku li bin tarê bakûra Agrî li navçeya Igdirê rûdiniştin û dîsa li vî aliyê çiya de Eloyê Bekir û Abdullah Xelef, Serokê Qizilbaşoxlî, ku yek ji azadîxwaztirîn û

mêrxastirîn xortên kurd bû û çend sal berê tevî beşeke êla xwe ji Iran hatibûn nav Kurdên Tirkîye û li Rohelata Agrî de rûniştin, Enwerê Mizraq ji nav mala serokayetiya Xêla Zîlan hatin tevî teşkîlata Agrî bûn. Bi ev çeşnê Malbenda bakûra Agrî jî bi hêzên Agrî yek bûn. Hinekî Kurdên aliyê bakûra çiya hê jî tabîyeta Tirkîyê bernedabûn. Dîsa taveroya ala serbixoyî kurd tevayî çiyên bi tîrêjên xwe ronak kiribûn. Hiç memûrekî dewlet nikaribû serî li çiya xwe.

ARDAŞÎR MÛRADYAN

Ev havîna sala pêncîn -1929- a şoreş bû. Em derketibûn zozanan. Kurdek perîskeyek diyarî hat layê Ardaşîr Mûradyan, ku li cem me nuwînerê Fileyên Taşnaq bû. Diyarî tevî reşbelekê da bi Ardaşîr û got : «Kurapê te ji bona dîtina te ji Tiflîs hatiye Erîvanê, vê diyariyê ji bona te şandiye û ev reşbelekê jî nivîsî da.» Di nav reşbelekê de nivîsîbû : «Min bihîst ku tu li Çiyayê Agrî de yî, ji bona dîtina te ruxset girtin, hatim Erîvanê ta te bibînim. Rojek were Aralîqê kenarê Arasê, ez jî bêm, em hevûdu bibînin !» Ji Aralîqê re Tirk digotin erdê Tirkîyê ye li qerexê Arasê, lê ew li bin çavdêriya Agrîyîyan bû. Çemê Arasê jî sînorê Tirk û Rûs bû !..

Ardaşîr îsrar dikir here wî bibîne ; çendin sal bûn ew hev nedîtibûn. Qomandarê kurd nedixwast ew tenê here, panzde siwar li jêr fermna Emerê Besê Keltûrî pê re şand û bi wan got : «Nabe ji çemê Aras derbas bin, ew berê navçeya Rûsan !» Navçeya Aralîq ku li Bakûra rohelata Agrî ye şênzar e, bê dar û bê hêşinatî ye, zor germesî niye ku li bin de rahet kin, aliyê rûs bipêçivanewî pir dar û hêşinatî ye. Zabitê reîsê postê şûrewî (sovyetî) deng dike dibêje : «Kurmamê te li Erîvan e, têlêfon dikim tê.» Ardaşîr zabit naskir ku ku file ye, bi zimanê ermenî xeber dide. Zabit walamê (bersîvê) dide, dibêje : «Ez bi zimanê file yî nizanîm» Ardaşîr dibêje : «Ez te nasdikim.. tu file yî.» Zabit haşa dike û êdî bi zimanê rûsî qise dikin. Zabitê rûs dibêje : «Çira li wê derê li bin tavê, di vê germê de disekinî ? Were aliyê me, di bin siyê de istirahat bike ta kurmamê te were !» Rastî jî aliyê me havînan zor germ dibe. Ardaşîr bi Emerê Besê dibêje : «Rast gotiye ! Were emê çem derbas bin, herin cem wî.» Emerê Besê dibêje : «Qomandar meger nego derbasî aliyê din mebin.» Ardaşîr dibêje : Qomandar nizanibû em ev qas li vir radiwestin. Heke hun neyên, ez bi xwe diçim.» Emerê Besê dibîne ku ew diçe, ji bona ku wî tenê nehêle, ew jî çar siwar hildide, li pey wî diçe, çem derbas dibin diçin postê rûsî. Siwarên din li wêderê dimînin.

Zabitê rûs dibêje : «navenda me zor nêzîk e, kurmamê te tê wê derê, kereme kin biçin wê derê, li wê baştir dikarin ji bo we xizmet bikin.» Diçin, çaxê hindurê xanî dibin Rûsan wanan bi sarî digirin, hesp û tivingên wan jî dest distînin. Emerê Besê bi Ardaşîr dibêje : «Ez ji wan ditirsim ; niyeta wan jî bo me pak nîne.» Ardaşîr dibêje : «Rast e min jî şek bir.» Saetek disekinî jî

kurmam xeber nayê. Li ber ev e ku Emerê Besê, ku sar û germa jiyane dîtibû, peywendiya wa bi jiyane re zehf bû, bi Ardaşîr dibêje : «Ez dixwazim her çawa be xwe xelas kim.» Ardaşîr dibêje : «Ez nikarim, heke tu dikarî here !»

REVA EMERÊ BESÊ

Emerê Besê diçe cem serokê navendê, dibêje : «Siwarên min li wî alî li ber tereşka tavê mane, dixwazim herim wanan ji bînim berê Rûsan.» Rûs pê xweş dibin, dibêjin : «Zor çak e !» Hespê tînin ku siwar be, mêze dike hespê wî nîne. Emerê Besê dibêje : «Ez gerek e bi hesp û tîfinga xwe biçim. Hesp û tîfinga min nebe, siwarên din xeyal dikin hin hesp û tîfingên me ji destên me girtine û êdî nayên.» Ev qise pesend dikin û tîfinga wî tînin didin wî. Siwar dibe, tê cem post. Zabitê postê rûs dibêje : «Gazî ke, bixwaze bila siwar bîn !» Emerê Besê dibêje : «Ewanan Kurd in, wekî we rêkûpêk eskerî nizanin. Heke ez bi xwe neçim layê wan, wan serwext nekim, nayên. Pêwîst e ez bi xwe herim, wan bînim.» Zabit razî dibe. Emerê Besê ji çemê Aras derbas dibe, diçe nav siwarên xwe, ji wan re dibêje : «Siwar bin !». Carekê bi hevra ber bi Agrî çarnal hespên xwe dibezînin. Bi ev çêşne xwe ji destê Rûsan derdixe. Rûs Ardaşîr û çar siwarên kurd dest bi ser dibin Erîvanê, kincên wan diguhêrin, paşê dibine Tiflîsê davêjin bendixanê.

Min kaxezek ji Rûsan re nivîsî û bi wasita postê sînore rûs û ji wan Ardaşîr û çar siwarên kurd xwast. Çend rojên din her çar siwarên kurd tînin Erîvanê, hesp û tîfing û kincên wan didin wan û dişînin Agrî. Qomandarê kurd kaxezekî din nivîsî û car din Ardaşîr xwast, kaxez da Seyîd Resûl, bi çend siwaran ve şand. Siwar çaxê nêzikî çemê Aras dibin, ber jêrî guleyên postê Rûsan dibin, Seyîd Resûl brîndar dibe, dizvire, êdî nikare kaxez bide. Çend roj paşê, bi toleyê ev karê Rûsan, min desteyek ji Agrî şand bajarek Ermenîstanê' ku li bakûra rojavaya Igdir û li qerexê çemê Aras de ye, bi şev girt bin agirê mîtralyozan. Min paşê bihîst ku Ardaşîr ber bi Sîbîryayê dûr xistibûn.

HUSEYN, PAŞA Û HACÎ MÛSA BEG

Li nivê havîna wê salê -1929- de, Memo û Nadir, du kurên nebez ên Huseyn Paşa, mezinê Xêla Heyderî tevî du bra û braziyek xwe ji Sûriye hatine ketine nav erdê Kurdistana Tirkîyê, paş derbasbûna navçeyên Midyat, Bîşêrî û Gerzan têperîne der û piştê Mûşê. Sê kesên wan li nav şikeftê bi destê Tirkan dîl ketin û hatin kuştin. Herduyên mayîn, Memo û Nadir, xwe gihandin Agrî, hatin cem min.

Kor Huseyn Paşa reîsê mezinê xêla Heyderî, bi nifûztirîn serokê navçeya dor û piştê Wan û Bayzîdê bû. Hevalê wî Hacî Mûsa Beg serokê jîr û bi nifûzê

malbendê Mûşê bû. Ev herdu reîs li ser û bendê pêkanîna Komîta Serbixoya (Istiqlala) Kurdistan, li bin seroktiya Miralay Xalid Begê Cibranî li gel wan heypeyman bûbûn. Çaxê ez, bi zanîna vê Komîtê, ji bona serbixoyî kurd li navçeya Beytuşşebab rabûm û şkest xwarim, ji hevalên min milazimê ewel Alî Riza Beg, brayê Yûsif Ziya Beg ku li Meclîsa ewel a Komara Tirkîyê nuwînerê Bedlîsê bû û uzvê Komîtê bû, Komîte hate girtin. Brayê wî û zavayê wî Faîq, Beg jî girtin. Serokê Komîtê Xalid Begê Cibranî li nav Erzerom - Qerekose - Patnos - Ercîş - Adilcewazê birin Bedlîsê. (Riya kin a Erzerom - Bedlîs - di aliyê Xinis û Mûşê diçû û ew rê ji nav xêla Cibranî derbas dibû, ji bona wî di wê riyê de nebirin, tirsîyan ku xêla Cibranî wî ji destên wan bigire). Li Bedlîsê wî avêtin bendixanê. Çaxê digihîjin Ercîşê (ciyê rûniştina Kor Huseyn Paşa) Xalid Beg hêvî hebû ku Huseyn Paşa wî ji destê eskeran ve bigire, çun li navenda xêla Heyderî de bûn. Heta Xalid Beg bi Huseyn Paşa wasite gihand, lê Huseyn Paşa hîç karî nekir! Hacî Mûsa Beg girtibûn, şandibûn Bedlîsê.

Li ser û benda raperîna Şêx Seîdê Cibranî, Xalid Begê Cibranî û Hecî Mûsa Beg ligel Mulazim Alî Riza û brayê mezin ê wî Yûsif Ziya Beg, ku berê nuwînerê Meclîsa mezin a neteweyî ya Tirkîyê bû, di bendixaneyê Bedlîsê de girtibûn. Li Kor Huseyn Paşa li nav xêlata xwe azad bû. Pelîseyên agirê hilperîna xelatên Cibranî, Zirkanî, Hesenanî bi sînoren Heyderan jî ghişt, ji Huseyn Paşa jî xwastin bi ehdê xwe wefa ke ligel şoreşê hevbarî bike û nekir! Navbera ligel evî ku mal û dewleta wî gelek bû, girêdayê eskeranên tirk dildadêyê li reyanên vanan bûbû bi ev bahanê ku çavrevanê welama Simko ye, îro sibê dikir. Tenanet şêx Seîd şkest. Paş ev şkanê, taqimek li şerkeranî Cibran, Zerkani, Hesenan tevî brayê şêx Seîd, şêx Mehdî û kurê şêx Seîd Alî Riza, ber bi sînore Iran paşekêş bûn. Di vê demê de ku dixwastin ji malbenda Heyderan têperin, Huseyn Paşa maweyê heft roj rê li ser têkoşeran birî. Axir, şerkarên kurd paş şerekî zor, ji mirovên Huseyn Paşa bi hêzên Tirkan re hevkarî dike!

Iran xwast têkoşerên kurd ji çek bike, lê ew serê rîya xwe vekirin, çûn cem Simko. Lêbelê Ferzende Beg û serokê êla Zirikî Kerem Beg hatibûn kuştin. Hinekî mirovên aza û niştimanperwer ên xêla Heyderî tevî pêk hilperan û teqetûq yaridêyê têkoşerên kurd dabûn. Tenê evê ku vê xêlê bednav kir kuştina du kesên Heseni, bi navên Tahir û Beşîr li gundê Kendal Beş û spartina du Heseniyan din bi navên Hesênê Zubêr û Şemsedînê Lewend bi destên Cendirmên tirk! Ev du kes rîya xwe wînda kiribûn hatibûn mala Bedrî Beg. Navbera bi dizî ve bi hêza A. Boğa ragiyandibû. Hikûmat çend nefer cendirme şandibû. Wexta ku ev kes li odeyekê Bedrî Beg razabûn, cendirme wan di nav nivînan de digirin, dibin nav rîya Bedlîs-Xerzan. Cendirme ev qas li wan dixin ku Hesênê Zubêr dimire, Şemsedîn namire, wî dişînin şarê Izmîrê, li wê derê sê sal li bendixanê dimîne, paşê ji bendixanê direve, bi

zehmet tê xwe digihînê tîpê Ferzende Beg Hesenî û bi canbezariya xwe li ser riya azadiya neteweyî ya xwe dewam dike. Paşê ku qaremanên Heyderan ku li riya azadiya neteweyê kurd xwîna sorê xwe rijandin, ev du karesatên pîs ji ser navê xêlata xwe şûştin.

Huseyn Paşa xwe hevbeş nekir şoreşa Kurdan ne tenê xêla Heyderan tenanet xêlên mezin ên Zîlan. Sîpkan, Celalî, û eşîrên dîn ên kuçik jî tevî şoreşê nebûn. Pêvenda Huseyn Paşa bi regezê kurd û hebûna navê kurd li ser wî pêwist bû cezayê xwe bibîne, xizmetkirina bi dewleta Tirka nikaribû ewî jê dûr xe, ji ciyê xwe xelas ke, ji bona ku ew Kurd bû. Ji ber eve, paş temirandina şoreşa Şêx Seîdê Mezin, di naverasta zivistanê de, dewletê Huseyn Paşa girt tevî jin û zarên wî, di haletên zor xirab de, di berfa zivistanê de ji Kurdistanê di bin muhazeza cendirman de birin Anadola Rojava û wî ji welêt dûr xistin !..

Hacî Mûsa beg bi têngihîştî û bi zîrekî xwe paş mahkeme ji bendîxana Bedlîsê rizgar û mehkûm bi dûr xistibû. Ev du xizm û hevalên kevn di ciyê dîrxistinê, Aydin, de hev dîtin, li ber eve ku herdu jî li pêşî de bi azadî û serokî jiyabûn û sîlehşorê wan hebû, dîrxistina wan ji wan re zor giran hatibû. Di babetê revê de giliyê xwe yek kirin. Diravê zêrê zer ê Huseyn Paşa gelek bû, ji bona xwe û mêrên xwe yên ku dikaribûn tîfing hildin hesp û tîfing bi zêr kirîn, jin û zarokan li du kuran spart, bi xwe tevî Hacî Mûsa Beg û çend kur û neviyên xwe şevêkê ji şar derketin ber bi Sûriyê bi rê ketin. Li Sûriyê mêvanê Haco Axa, yek ji serokên mezin ên niştimanperestên xêla Hevîrkî, bûbûn. Ji navbera deng û basên di babeta Komîta Xoybûnê bi dest anîn. Dilniyazî û wefadariya xwe ya beramberê vê Komîtê li ser kaxez dinivîsin û bi çeperê ji bo Komîta Navendî dişînin. Bi min xeber dan, min nivîsî wan bişînin Agrî. Ew bi riya Iraq û Iran bi rê dikevin, li nav şarê Mûsilê ingilîz pêşiya wan digrin, wan car din dizvirînin Sûriyê. Hacî Mûsa Beg nexweş dikeve, radizê, paş çend rojan diçe rehma Xwedê, hevalên riya xwe tengezar dihêle.

Ji bo bicihanîna fermana Xoybûn, çar kur û neviyek Huseyn Paşa ji nav Kurdistanê Tirkîyê bi xwe, Huseyn Paşa û kurekî wî, Edo, û xwarzek û neviyek wî jî ji nav Kurdistanê Iraqê ber bi Agirîyê bi rê dikevin. Ji desteya pêşîn sê kesên wan di nav şkeftê de bi layên hêzên dewletê ve gemaro* dibin, tên kuştin, Memo û Nadir Beg xwe digihînin bi çiyayê Agrî.

KUŞTINA KOR HUSEYN PAŞA

Lê Huseyn Paşa ji ber ev peymanşkênî û xiyamet û nepeyayetî ku bi helsanê kurd kiribû tevî hevrêyê xwe di şevêkê de li jêr gulleyên Kurdekî ji xwe xahtir hatin kuştin. Ev hemû mal û pere û xêl ku ji bona parastina wan tûştî*

gemaro : mihasure

tûştî bûn : rast lê hat

xiyanet bi netewayê xwe bûbû li vê gavê, dewaya mirinê de wefa nekirinbû. Di katek de ku sed hezar zêrên zer ên Osmanî yên wî hebû ligel roleyên* bê nivîn û bê kefen mirî, ji hezaran malên Heyderî yekî bayê serê wî nebû, wan ên ku li ba wî bûn bi agirê wî şewitîn, kesî laşên wan çal nekir. Bi vî tehrê padaşê* xulamî û wefayî bi dewleta Tirkîyê û xiyanet bi hevreyê xwe Kor Huseyn Paşa çû, tola neteweyê kurd hate girtin. Her çend Xoybûn ji bo karên xelet ên wî li wî bexşa bû, lê di mahkemeya Xwedayî de qerar pêwîst e îcra bibe ! Heçî qatîlê wî, ewê daxa pîsî û xiyanetê li nav çavên wî hebe û bimîne.

Kor Huseyn Paşa ji Sûriyê bi rê ketibû, ji nav xelatên kurd ve derbas bûbû hatibû li bakûra Iraqê mala Şêx Ehmed Barzanî, brayê mezin ê qaremanê kurd general Barzanî. Kurê Hacî Mûsa Beg Medenî û apê wî Nuh Beg jî li wê derê bûne. Paş çend roj rahatî bi rê ketine. Wê gavê Nuh Beg dibêje : «Braziyê min Medenî zor dixwaze here Agrî, ewî jî ligel xwe bibe.» Huseyn Paşa jî xweşhal dibe. Ew jî çend siwarên xwe hildide, ligel hev bi rê dikevin, bi dizî ve ji sînorê Iraqê derbas dibin. Şevêk li çiyayek dimînin. Medenî û mirovên xwe bi pîlan û nexşeyek pîsî xwe, nepeyawane Huseyn Paşa û hevalên wî, çaxê di xew de bûne, namerdane dikujiin, diçin teslîmê Tirkîyê dibin. Şêx Ehmed Barzanî paş lêkolînan têdigihê ku brayê Hacî Mûsa Beg, Nuh bi dizî ve bi dewleta Tirkîyê qise kiriye, qewl girtiye ku ew Huseyn Paşa bikuje ewê dewleta Tirkîyê jî wî efû bike û destûra kuştina wî dide. Şêx Ehmed, paş muhakeme û pêregihiştina qewl û qerarê Nuh Beg û Tirkîyê, Nuh Beg Idam kir, nehişt ber lêbihurtin û xweşbûnê Tirkîye keve, ji efûya xwe kelk bigire..

Di dawiya havîna 1929 de, li nêzikayetiya Agrî, li nav sînardarên Iran û Tirkîye pêk helperanî bû. Sînardarên reşîd ên Iran bi yekî postayê sînorê Tirkîye rekib kirin, girek ji wan stendin. Têkoşerên kurd bi yariyê Iraniyan hatin. Zabitê tirk tirsîya, bi zabitê Iranî re gotûbêj kir, li hev hatin. Wê çaxê ez li Agrî nebûm, ji bona serdayinê bi bîngeyên Komîteya Xoybûn çûbûm navçeya Abaxê li wilayetê Wanê, ji Agrî derketibûm. Di ev ser û bendî de bû ku Şêx Abdulqadir xerîkê geran ji zozanên Aladax bû. Li malbenda çiyayê Tendûrek ketibû pelamara* hêzên dewleta Tirkîyê. Xelkê wî esbab û per û pertalê xwe û hinekî pez û dewarê xwe bi cî hiştibûn, bi halekî perîşan xwe avêtibûn Agrî, jin û zarên xwe ji nav derxistibûn. Şêx Salihê braza û Şêx Yasîne kurapê wî û çend kesên din, jin û mêr hatibûn kuştin. Bi vî halî Şêx dîsa ketibû rêza têkoşeran.

role : zaro

padaş : xelat, perû

pelamar : êrîş, tecawiz

SERPÊHATIYEKE TIRSNAK

Di zivirandinê de, li mala Yûsif Axa, hevaljinâ min Yaşar Xanim ku bi pasaport ji Tirkîyê derketibû çûbû Sûriyê, ji wir hatiye Tebrîzê. Min meriveke şand ku wê bînin. Di vê meselê de rudavekî* tirsnaq hate serê min. Posteciyê min li bajarê Xoy bû. Min xeber şand jê re, adres dayê ku here xanima min bîne. Deh roj kêşa, min cewab negirt. Min Kurdek bi navê Silo, ji nokerên* Yûsif Ebdal Axa kir cem xwe, cilekî kevn î peritî yê kurdî li xwe kir, tifinga xwe hilda û bi peyatî bi rê ketin çûm bajarê Kela Xoy, li mala feqîrek nasê Silo mam. Bi şev çûm mala posteciyê xwe û min jê pirsî : «Tu çira neçûyî ?». Got : «Pakêta* ku te şandibû mora li ser wê mora dewletî bû, nizanibûm li ku bidim, loma neçûm.». Min li pakêtê mora hevîgeya Xoybûn dabû. Min got : «Adresa ji bona anîna eyala min nivîsî ye, pakêtê jî bide vê adresê.» Ew çû, çend roj li hêviya wî mam, nezivirî. Rojekî derketim bigerim. Min kumekî pehlewî jî danî serê xwe. Di kuçeyek xelwet diçûm, min dît li pêşiya deriyek çend cendirme qise dikin. Li pêşiya wan derbas bûm, min bihîst yek ji wan «Efendî ! Efendî !» gazî kir. Dizanim, gazî min dike, min xwe dame nefehmî. Yek li pey min beziya, hat, ji pare destê xwe danî ser milê min, got : «Min gazî te kir, çira nesekînî ?» Gotim : «Te, "Efendî ! Efendî !" gazî dikir, ez çi dizanim "efendî" kî ye. Ez tu efendî nîn im.» Got : «Were !» Min bir cem zabitê xwe. Got : «Ev firariyê eskerê Romê ye, min girt anî !» Zabit jî hîçî nepirsî, kaxezek nivîsî da destê wî, got : «Evî mêrikî bibe tehwîlê dijban (polisê eskerî) bike !». Em çûn, riya me ji nav bazar diçû. Li pêşiya dikanek got : «Ezê cixara xwe agir kim.» Em çûn, wê dikanê. Dikancî min nas kir ! Çend sal berê ez û Rasim û Tewfîq ku bi navê bedelî ji Iraq hatibûn Iranê, zivistanê li Xoyê mabûn ; wê çaxê navê min Hacî Mihemed bû, em li ser vê dikanê dikiryan. Dikancî bi min got : «Hacî, bi xêr hatî ! Hevalên te li ku ne ? Gotim : «Hacî kî ye, hevalên min kî ne ?» Ewî got : «Ez te rind nas dikim ; hun sê mirov bûn dihatin dikana min.» Min haşa kir. Paşê got : «Bi min çî tu ew bî ya ne bî» Em ji dikanê derketin, cendirme got : Te dît, te derew dikir ! Rast bêje, tu kî yî ?» Di welamê de gotim : «Rastî jî ev e : ez Kurd im, kurê kurd im !» Ew çend sal berê li sînorê Abaxê bûye, serokên Abaxê nas dikir, yek bi yek pirsî ; min wan nas nedekirin. Min dît ez zehf bi wî re qise dikim, çak nîne, gotim : «Mecbûr nîn im bi te cewab bidim, tu min dibî tehwîlê dijban didî, bila bide.»

Min fikir dikir : min mirov şandiye Yaşar bîne, evanan ez girtime, min nas nakin, heke bêjim jî «Ez İhsan Nûrî me» bawer nakin û mimkin e bidim Tirkîyê.

rûdave : bûyer, qewimandin

noker : xulam

nuwîner : nemînende, temsîlkar

pakêt : zerf

Ew dikancî jî wisa gotiye, karê min bedtir bûye. Halê eyal û dayka wî çi dibe ? Ji hîç alî umîda min nebû, ez mabûm bi serê xwe. Em gihîştin daîreya polîsê eskerî. Li Agrî, yek mela hebû, ji aliyê wan hatibû, riyazet kêşa bû, bi min çend dua hîn kiribû, gotibû : «Çaxê diçî cem mezinek psiyader, ev duan li serê wan bixwîne, bikeve hindur, her çi bixwazî ew qebûl dike.» Min ew xwend, çûm hindur. Cendirme kaxiz da yekî, wî ji cendirme re got : «Derkeve !», ew derket, êdî nikaribû qîse bike. Ez qederek rehet bûm. Reîs ji min pirsî : «Tu kî yî ?» Gotim : «Xulamê Yûsif Ebdal Axa yim.» Got : «Navê te çi ye ?» Gotim : «Wezo !» Got : «Çira hatiy Xoy ?» Gotim : «Saeta zîvî ya Axa kar nedikir, min anî da saetsaz ku çê ke.» Got : «Here zû saetê bigir û biz vire !». Ez gelek şad bûm. Xwedê îcar jî ez xelas kirim !

Êdî ji karwansera* dervediketim. Rojek Silo bi bez hat, got : «Yek dostê Yûsif Ebdal Axa min dît, got : «daîreya polîs bihîstiye ku mirovek hatiye ji karwanserayê qet dernakeve derva, dixwaze ewî bigire. Zû here wî ji şar derxe !» Êdî ez ne sekinîm, em ji şar derketin, Silo ji bûna kirîna genim yek ga anîbû, li ser riya xwe genim kirî, bar kir ; ji Xoy titûn jî kirîbû, da nav genim. Em di deşta Xoy de pişta xwe dane newaleke kê m av û kê m bilind û di rojê de çûn gihîştin navçeya Kurdan.

Riya me ket pêşiya postê cendirman. Memûrê qaçax bi yek cendirmê çekdar ve pêşî li me girtin. Nîvê şevê bû. Heke li genimê me binêrin, titûn derdiket û bi navê qaçaxa titûnê em digirtin. Min her çi got : «Barê me tenê genim e», cendirme qebûl nekir. Min dît faîde nîne, min tîfinga xwe ji mil anî xwarê, qesda wan kir û got : «Em teslîm nabin !». Memûr got : «Ez dizanim tişt nîne ; wezîfa me ye bipirsin. Kerem kin biçin !»

Ez ji vî jî xelas bûm. Çaxê roja dinê gihîştin mala Yûsif Ebdal Axê, ez ji qam ketibûm, nexweş ketibûm û razam. Çend rojên din min dîsa şand Xoyê. Yaşar Xanim hatibû. Hesp xwastin, min şand, wê anî û li gel xwe bir Agrî. Gihîştina Yaşar bi Agrî bi sualek girîng bi çav nayê, lê tuwane* û hêza Xoybûn ronak kir. Hê heftetek hatina wê tamam nebûbû ku frokeyên tirk li esmanê Agrî diyar bûn, bi agirê mitralyoz û avêtina bomban bixêrhatinî digotin.

(Dûmahîk heye)

tuwane : karîn, qudret.

ZIMAN Û EDEBIYAT

QAÇAXKERIYA BÛBÊ

Firat CEWERÎ

Bûbê rabû ser xwe, herdu destên xwe dane paş qûna xwe û ber bi pacê ve meşiya. Qederekî wisan bê deng li ber pacê rawesta. Jina wî dîsan got :

- Bavên min kûçik be, ez hew di vî hundirî de disekinim. Ez hew kanim bi vê kûçikayiya xwe zariwên te xwedî bikim ! Qe bila dilê te bi me bişewite, ca çi dibe ?

Bûbê bi ser de qîriya :

- Ma ezê çi bikim, keçê ?

- Ma xelk giş çi dikin ?

- Yê xelkê perên wan hene, xelk dewlemend in !

Jinikê berê xwe guhert û dîsan got :

- Yê min ez nizanîm, ez hew kanim di vê malê de bisekinim.

Piştî ku Bûbê cigarek pêça û vêxist, got :

- Ezê dîsan herim xwe biavêjimê, qe belkî karekî bi min jî de.

- Kuro, welleh ew tu karî nade te, ew tenê te dixapîne !

Bûbê hêrs bû, destê xwe li dîwêr xist û got :

- Ma ez wekî din çi bikim, ez bi ku de herim ? Ez herim xwe biavêjim kê ? Hi ? ... Ka tu bibêje, tu aqilekî bide min !

Jinikê destên xwe li ba kir û got :

- Lê lê ! Ez êqil bidimê, ezê êqil bi mêrê xerab dim !

Bûbê bû weke îsotê. Pehînek du pehîn avêt jê de û bi dengekî gur bi ser de qîriya :

- Ger ku tu aqil nadî min, di karê min de jî xeber mede. Zimanê xwe weke zimanê kûçikan dirêj meke !

Herdu bîskê bédeng man. Lê tenê dengê îskîna jinikê dihat. Jinikê ji kerban û jî qehran nikanî bû giriyê xwe bisekinanda. Ji wê tirê bû, ku mêrê wê ji

qestî kar nedikir. Lê kar tune bû. Mêrê wê sibehan zû radibû ser xwe û heya bi êvarî li bajêr li kar digeriya. Lê wî dikir nedikir tu kar bi dest nediket. Dawî dawî çû bazinê jina xwe firoto û serekkarkerek li kargehê bertîl kir, da ku kar bidiyê. Lê wî serekkarkerî ew her roj dixapand û tu kar nedidayê. Bûbê her roj wisan polî-poşman û bi stûxwarî vedigeriya malê. Her ku ew wisan bê kar û bê pere vedigeriya malê, ew û jina xwe pevdiçûn û xeber û gotinên nemayî ji hev re dikirin.

Jinikê piştî ku bi dawa xwe hêsirên xwe û pozê xwe paqij kir, rabû ser xwe û ber bi dergûşa lawê xwe meşiya.

Ji girî çavên lawik sor bûbûn. Jinikê ew vekir, ji dergûşê derxist, xiste hemêza xwe û pêsîra xwe xiste devê wî. Gava ku devê lêwik kete pêsîrê, lawik aş bû û hew giriya. Jinikê îcarê xwe da ser kevnikekî û rûnişt. Dû re lawê xwe xiste nav herdu çîpên xwe û ew hejand.

Bûbê piştî ku cigara xwe di xwelîdankê de vemirand, serê xwe xiste nav çokên xwe û fikirî. Dikir nedikir tu rê ji hevdu dernedixist. Gelo çî bikira ?... Çend caran li şelandina bankê fikirî. Li diziyê fikirî. Lê dîsan dev jê berda û ramana xwe guhert. Lê ku bihata girtin, hingî kî dê li jin û zarokên wî binhêrîna ? Ewê di nav xelkê de rezîl bibûya. Xelkê bigota : «Bûbê ji bo diziyê hatiye girtin» Ku navê diziyê bihata ser kê, mala wan wêran dibû, tu kesî silav nedidane wan. Ji ber vê yekê, Bûbê ji wan ramanan pir bi dûr ket. Piştî ku qederekî serê wî di nav çokên wî de û bédeng ma, dû re cigarek pêça. Bi cigarepêçînê re got :

- Keçê, min ji te re got, bajar ji me re nabe, em nikanin li bajaran bijîn. Te bi a min nekir.

- Ma min ê çî bi a te bikira ? Hun her tim li ber hev bûn. Ma qey kuştin ji barkirinê çêtir bû ?

Bûbê wa hebki bi hêrs got :

- Kuştin ?... Dê wî kûçikê birayê te ez bikuştama ? Wî bênamûsê serpîrek ? Keçê, min kanîbû çarika jina wî berepaş bida serê wî. Ma bi a te ew jî mêr e û kane mêran bikuje ?

Jinikê tu bersiv neda, tenê kire îskîn û bi dawa xwe pozê xwe paqij kir.

Bûbê dîsan got :

- Hii... Tu wî kûçikê birayê xwe jî peya dihesibînî ? Ji te re we ye ku ew segê birayê te jî kane mêran bikuje ? Ew jina axê ye, keçê ! Jina Axê ...

Jina wî li ber wî geriya. Bi qûnkişkê ber bi wî çû û serê xwe danî ser milê wî. Lêvên wê weke yê zarokan dilerizîn û hêsirên wê bi ser hinarîkên wê de dihatin xwarê. Qederekî welê bédeng man. Dû re Bûbê destê xwe avêt çenga wê û berê wê bi xwe vekir. Bîskê li çavên hevdu nihêrîn û rabûn ser xwe û hevdû hembêz kirin. Du-sê caran wisan li ser hev hevdu hembêz kirin û kûr kûr li çavên hevdu nihêrîn. Paşê Bûbê ew berda û dîsan çû ber pacê û li derve

nihêrî. Jina wî jî da dû wî û ew ji paş de hembêz kir. Li derve sê-çar zarok dileyistin. Piştî ku Bûbê bîskê li wan zarokan nihêrî, dû re li jina xwe zivîrî û ew hembêz kir. Jina wî jî heya ku jê hat xwe lê pêça.

Ev hembêzkirina wan, tam weke heft sal berê bû. Heft sal berê jî hevdu wisan hembêz kiribûn. Lê bi saw û tirs. Ew herdem ditirsiyan. Ew hembêzkirina wan li çiyê û di şikeftê de bû. Hingî gava ku bi hev re reviyabûn, axê du peyayên xwe û birayê jinikê bi dû wan xistibû, da ku wan bigirin û bînin ji axê re. Ji ber ku axê dê jinik ji lawê xwe re bixwesta. Lê dilê jinikê ketibû Bûbê û wextî li ser Bûbê dîn bibûya. Ji ber ku mala bavê Bûbê feqîr bûn û tu erd û hatina wan tune bû, bavê jinikê ew nedidayê. Ku dil bikira jî, dîsan Axê nedihîşt. Axê ji bavê jinikê re gotibû «Bila haya te ji qehpa qîza te hebe. Welleh ew bi hinan re baz de, ezê êgir bi mala te bixînim». Axê bi xwe zanî bû, ku dîr nêzîk, dê keçîk bi Bûbê re baz de. Lê welhasil peyayên axê Bûbê bi dest nexistin. Bûbê piştî ku mehra xwe li gundekî din birî, êdî bar kirin bajêr. Ji diya jinikê û mala bavê Bûbê pê ve, tu kesî nizanîbûn ku bê ev beşer bi ku de çûne.

Piştî ku hevdu têr hembêz kirin û xwe li hevdu pêçan, Bûbê jinik berda û ber bi dergûşa lawê xwe ve çû. Lawîk ji dergûşê derxist, xiste hembêza xwe û du-sê caran hol kir hewa û girt. Piştî ku bîskê bi lêwîk re leyist û henek pê kir, dû re da destê jinikê û got :

- Emo, ma tu zanî ku Êsê cîranê me çi karî dike ? Ma tu zanî ku ew van peran ji kuderê tine ? Ma tu zanî ku wî ev texsî, sarinc û televizyon bi çi kirîye ?

Emo milên xwe hejand û got :

- No.

- Lê, Êso qaçaxkeriyê dike. Şeva wî ne kêmi du hezar lîran e. Te fêhm kir, du hezar lîran...

Emo li ber wî geriya :

Nebe, nebe, Bûbê ! Ez di bextê te û Xwedê de me, qaçax maçaxê meke ! Tu dibînî, ku her şev teqîn e. Ma te nebihîst, ku wê roja han du kesan xwestibûn ku keriyek pez derbasî binxetê bikin, lê eskeran li wan teqandibûn, dawî dawî herdu ji hatibûn kuştin û eskeran meytên wan avêti bûn dû tirimpêlên xwe. Ew wisan bi mirîtî heya bi bajêr bi dû tirimpêlên xwe de kişandibûn. Gava ku xwediyê wan çûbûn ser wan, ew nas nekiribûn. Tenê nêviyê laşên wan ma bûn.

Bûbê bi tiliya xwe ya girdikê simbêlê xwe ji devê xwe derxist, kir niçeniç û got :

- Ih... Na keçê, ma ji te tirê ku ezê herim keriyên pezan derbasî binxetê bikim ! Dîna Xwedê ! Tiştê ku ez dibêjim, barkêşî ye. Xwediyê mal û esker bazara xwe dikin û du kes bi silah li nik eskeran hebe dê esker çawan kani-bin bera barkêşan bidin û wan bikujin ? Ji te we ye, ku hema ez herim û bême kuştin. Ez îşê xwe ji tu tiştî naynim. Ezê tenê barên xwe bikşînim û

perên xwe bistînim. Ma ev du salên Ûso ye ku vî karî dike, çima nehate kuştin ?...

Jina wî dîsan li ber wî geriya, bi nermî û bi stûxwarî jê re got :

- Bûbê, Xwedê carekê mala mirov wêran dike. Welleh tu bi a min bikî, parsê bike û qaçax maçaxê meke.

Bûbê serê xwe kil kir, û got :

- Bi rastî jî aqilê pîrekan tune ye. Keçê qe peyvê fêhm bike ! Ez ji te re dibêjim, ku talûka vî karî tune ye, tu hîna jî pitpitê dikî. Ku talûkak di vî karî de hebe jî, tenê lêrasthatin e.

Di vê navê de lawikê wan giriya. Emo du-sê caran destê xwe li qûna wî xist û pêsîra xwe xiste dev. Dû re jî Bûbê re got :

- Bûbê, ger ku tu li min nafikirî, li vî tîfalî û birayên wî bifikire. Mala me wêran meke !

Bûbê serê xwe kil kir û bi ser de qîriya :

- Keçê, te ez ji niha de xistime gorê. Ma te xêr e, ku tu vê pite-pîtê bi ser min de dikî ?

Jinikê hew dengê xwe kir, rabû ser xwe, lawikê xwe xiste dergûşê û ew hejand. Piştî ku lawik bi xwe re çû, rabû çû teştê hevîr ji ser textê firaxan daxist, du-sê mist ard berda binê teştê, rûnişt û hevîrê xwe kir.

Bûbê jî cigarek nû pêça, vexist û derket derve. Taxa ku ew lê rûdinişt nû ava bûbû. Hema hema hemû xanî yek qatî û bi perekêtan hatibûn lêkirin. Xanî fîrk bûn. Yek li vir, yê din taa li dera hanê bû. Erdên vala, yên ku di nava wan xaniyan de mabûn jî, hemû hatibûne firotin. Yên ku çend kevir li şûna erdê xwe danî bûn û yên ku qorek du qor esasên xaniyên xwe avêtibûn. Piştî salek du salên din dê bibûya taxeke nû di bajêr de. Mala wan nêzîkî pira Alman bû. Ew çemê ku di bin pira Alman de diherikî û diçû Binxetê, nêzîkî mala wan bû. Havîn bû. Gava ku dibû berdestê êvarê hênkayîyek dikete wê dorê, mirov digot, qey buhar e. Ne ku temama bajêr wisan hênkayî dibû. Ew hênkayî ji ber nêzîkahiya çem bû. Her êvar zarokên wê taxê li meydanê bi topê dileyistin. Carna jê zarok ji çem, ji avjeniyê vedigeriyan, lingê xwe li topê dixistin û ber bi meydana topê ve diçûn. Hemû pîrekên taxê jî, berdestê êvarê nanên xwe li tenûrê dixistin. Hingî dengê giryên zarokan û dengên bangên çend dîkan jî dihat. Bûbê çav li wan çar-pênc peyayên ku li ber siya diwêr rûniştibûn ket. Wî xwe li civatê girt, çû nik wan, silav da û rûnişt. Gişan bi hev re silava wî lê vegerandin. Paşê bi dorê gişan jê re gotin :

- Merheba.

Dû re Ûso jê pirsî :

- Cîran, tu van rojan nexuya bûy, ma tu bi derinan de çû bûy ?

Bûbê piştî ku cigara xwe bi binê şekala xwe vemirand, got :

- Erê Welle cîran, ez ber bi Kertwênê ve çûbûm.

- Çima, xêr bû ?
- Xêr bû cîran, ji bo kar bû.

Ûso kenîya. Li civatê zîvirî û got :

- Karê cîranê min Bûbê nabe. Vî bajarê Nisêbînê, yê mezin dihêle, dihere li gundan li kar digere. (Dû re berê xwe bi Bûbê ve kir û jê pirsî)
- Ma ew çî kar bû, cîran ?
- Karê cenaniyê bû, lo. Cenaniya pembû...
- Êêê...Ma te çîma dom nekir ?

Qaso cigara ku pêça bû dirêji Bûbê kir. Bûbê cigare girt û got :

- Apê Qaso, ma tu ji nexweşîya xwe çawan bûy ? Min bihîst ku tu çûbûy ser doktor.

Qaso serê xwe bi aliyekî de xwar kir û got :

- Wele birazî ez weke berê me. Doktor emeliyata min dixwaze, lê buha ye, qeweta min nagihjê.
- Ma doktor nabêje nexweşîya te çî ye ?
- Kevir di gurçikên min de ye...

Memo peyva wî birî û got :

- Aaappê Qqqso, jjjibo kkkevir bbbbbbîra bbaş e. Bbbbbbîra vvvexwe. Paşê Memo paş guhê xwe xurand û kenîya.

Memo hebki laliki bû. Gava ku dipeyivî zimanê wî tim li hev digeriya. Emrê Memo di dora bîstan re bû. Qama wî dirêj û zeyif bû. Kincên wî tim pînekirî û pertal pertalî bûn. Carna li nav taxê xwas digeriya. Porê wî tim meqeskirî bû. Serê wî piçûk û guhên wî mezin bûn. Di wê taxê de tu kes ji Memo nedixeyidî û dilê xwe jê nedigirtin.

Ûso berê xwe bi Memo ve kir û got :

- Memo, van qeşmeriyan meke. Dê apê Qaso çawan vexwe ?

Piştî ku Memo sola xwe xist bin piyên xwe û pal da, got :

- Wwwwllllleh eeezz rrrrast ddddibêbêjjjim bbebbbîra jjjji bbbo kekkke-
vvvir bbebbbbaş e.

Qaso wa bi şaşmayî jê re got :

- Kuro bîra çî ye, Memo ? Ev bênamûs qala araqî maraqiyê dike an...
Bûbê peyva wî birî :
- Na apo, na ! Bîra avceh e. Ji ava ceh çêdibe. Wele min jî bihîstiye, ku bîra ji bo kevir baş e, lê ez nizanim rast e an derew e.

Di wê navberê de Evdiko silav da wan û rûnişt. Piştî ku hemûyan silava wî lê vegerandin, Qaso henek pê kir û got :

- Kuro Evdiko, tu hew li me dipirsî, ha ! Qey tu jî dewlemend bûyî ?
- Na wele apê Qaso, çî dewlemendî û çî hal. Bi zorê roj di ser me de derbas dibe.

Îcar Bûbê jê pirsî :

- Evdî, min bihîst ku tu li Edenê kar dikî. Ma li wê kar tune ye, lo ? ...
Evdiko serê xwe kil kir û got :

- Na cîran, karê çî halê çî...

Bûbê dîsan got :

- Welleh ez rast dibêjim, ger ku li wan deran kar marek hebe ezê jî bêm.

- Na Wele cîran, tu kar tune ye. Avahiya ku em tê de kar dikin vê sala were ewê bîst karkeran jê derbixînin. Ez jî xwe jî ditirsim. Ez ditirsim ku min jî derbixînin.

Piştî wextekê jina Bûbê bi teştî nên di ber civatê re derbas bû û got :

- Ma hun nanê germ naxwin ?

Qaso bi devkenî got :

- Belê Wele keça min. Hela tu bi xêra bavê xwe kefekê bi apê xwe de.

Emo teştî xwe jî ser milê xwe daxist, danî ser çoka xwe, nanek jê derxist û dirêjî Qaso kir. Qaso ew nan kire du perçe, perçe din dirêjî Emo kir û got :

- Rehma Xwedê li dê û bavê te be !

Memo jî ji cihê xwe pekiya, ew perçe din jî destê Emo girt û bi qertan kişiyayê. Dû re wexta tişteke bigotaya, lê Ūso peyva wî birî û nehişt ku bi-peyve.

Emo ji Qaso pirsî :

- Min jî bir kir ku ez bipirsim, apê Qaso, ma gelo nexweşiya te çawan bû ?

Qaso herdu destên xwe ber bi hewa vekir û got :

- Ez li ber rehma Xwedê me !

- Xwedê şifa xwe li te bike, apê Qaso. Dû re teştî nanê xwe danî ser milê xwe û ber bi mal ve meşiya.

Êdî hêdî hêdî tarî dikete erdê. Zarokên ku bi topê dileyistin, pîrekên ku li ser tenûrê nanên xwe lêdixistin hêdî hêdî ew jî winda bûn. Peyayên ku li ber dîwêr rûniştibûn jî rabûn ser xwe û herkes ber bi malên xwe ve çûn.

Piştî şivê Bûbê jî jina xwe pirsî :

- Emo, ma em bîskê nerin mala cîranê xwe Ūso ?

Emo bi rakirina firaxan mijûl bû. Piştî ku sifre rakir, got :

- Baş e, wê çaxê ez lêwik şîr bidim, dû re em herin.

Piştî ku zikê lêwîk jî têr kir, lawîk xiste hembêza xwe, da dû Bûbê û derketin.

Herdu lawîkên wan yên din çûbûn mala apê xwe. Bûbê li ber devê derî ji jina xwe pirsî :

- Ma zarok werin ewê zanibin ku em li mala Ûso ne ?
- Ku ew werin emê wan bibînin.

Mala wan nêzîkî hev bûn. Di nav mala wan de tenê du xanî hebûn. Gava ku gihîştin ber hewşê, jina Ûso ew dîtî, çû pêşiya wan, lawîk ji destê Emo girt û bi hev re ketin hundir.

Ûso cigara wî di dest de bû, li ser doşekê pal dabû û li televizyonê dinihêrî.

Bûbê henek kir û got :

- Ma hun mêvanan vedihewînin ?

Ûso kenîya û got :

- Mêvan mêvanên Xwedê ne. Dû re ji cihê xwe rabû û cih da wan.

Bûbê derbasî ser doşekê bû. Emo û jina Ûso jî li jêrî wan rûniştin. Piştî ku Ûso cigare îkramî Bûbê kir, li Emo zîvirî û got :

- Maşale lawîkê we mezin bûye, ma navê wî çî ye gelo ?

Ji berdêla Emo Bûbê bersiv da :

- Navê wî Şoreş e. Lawê Qaso ev nav lê kiriye.
- Şoreş navekî pir xweş e, ma tu zanî, bê mana, Şoreş çî ye ?
- Erê we, ez çawan nizanîm.

Di wê navberê de nûçeyên televizyonê dest pê kir. Ûso rabû ser xwe û hebki dengê wê bilind kir. Piştî ku li nûçeyan guhdarî kirin, jina Ûso çayê anî ber wan. Bi çayê vexwarinê re Bûbê ji Ûso pirsî :

- Cîran, riceke min ji te heye.

Ûso qedeha di destê xwe de danî û bi şaşmayî got :

- Estexfurulah cîran, kerem bike !
- Tu zanî ku ez bêkar im û tu kar bi destên min nakeve. Xwediyê xênî her roj kiriya xwe dixwaze

Ûso peyva wî birî û got :

- Êêê, cîran !
- Gelo ma tuê nikanibî li nik xwe karekî ji min re jî peyda bikî ?

Ûso cigarek îkramî wî kir û yek jî vexist. Piştî ku qurtek li çaya xwe xist, got :

- Wele cîran, di vê demê de hebki dijwar e. Lê çawan...Emê dîsan jî kani-bin ji te re karekî peyda bikin.

Wan wê êvarê heya bi dereng şevbuhêrkiya xwe li mala Ûso derbas kirin.

Piştî wê di du-sê rojan, şevê Ûso li deriyê wan xist û got :

- Cîran, rabe xwe kar bike, emê îşev dakevin binxetê !

Gava ku Bûbê dengê Ûso bihîst, hema zû ji nav nivînên xwe pekiya, kincên xwe li xwe kir, rahişt werisê xwe, derket, da dû Ûso û lezand.

Gava ku Emo hişyar bû û li nav nivînê Bûbê nihêrî, Bûbê nedît. Li ser nivînê wî rûnişt û bi heya derengê şevê jê re dua kir.

Şev reş û tarî bû. Ji xwe gava ku li Nisêbînê şev wisan reş bûya, xelkê digotin «Îşev şeva qaçaxkeran e». Şev wisan reş bû ne ji şewqa lampên hin malan bûya, mirov nizanîbû ku tu kes li wê taxê dijîn.

Gava ku ji çem derbas bûn, gihîştin nik hevkarên xwe yên din. Tam çil heb barkêşên qaçaxê di nav erdê nik pira Alman li hev kom bûbûn. Piştî ku bîskê li hev rûniştin û rêberan (rêzanan) şîret li wan kirin, rabûn ser xwe û her neh-deh heb bi derekê de çûn.

Bi her refekî re rêberê an du rêber hebûn. Rêber ew bûn, ku barkêş ji tixûb derbasî binxetê dikirin. Ji ber ku di erdê navbera binxetê û serxetê de mayîn (bombe, qembere) hene. An em kanin bêjin, ku di erdê navbera Nisêbînê û Qamişlo...Salê bê hejmar qaçaxker di nav wan tixûban de têne kuştin. Yê ku bi guleyên eskeran û yê mayîn bi wan diteqin û têne kuştin. Pirên wan jî seqet, kulek û bi lingekî dimînin. Gava ku mirov dihere Nisêbînê, mirov pir kesên ku bi lingekî û bi daran dişeşin, dibîne. Ew hemû jî di nava tixûban de li wan wisan hatiye. Erê xelk ji wan re dibêjin, qaçaxker. Lê bi rastî ew ne qaçaxker in. Ew ji barkêşan pê ve ne tu tişt in. Qaçaxker ew in, ku şevê bi milyonan mal ji binxetê derdixînin. Ew bi xwe jî li malên xwe rûdinên û lingên xwe diavêjin ser hev. Ew tenê bi perên xwe dikin. Yê ku têne kuştin û seqet dimînin, barkêşên belengaz in.

Gurûba Bûbê û Ûso xwe di bin pirê de berdan û ber bi tixûb ve meşyan. Ji xwe tixûb ne dûrî bajêr bû. Gava ku yekî biyanî bihata Nisêbînê, wan nizanîbûn ku Nisêbîn û Qamişlo du bajar in. Ji wan tirê bû, herdu bajarek in û tixûb mixûb di navbera wan de tune ye.

Piştî deh-panzdeh deqîqan ew gihîştin ber tixûb û xwe li wir qederê deqîqekê dane erdê û li rêber guhdarî kirin.

Wê şevê dê xwediyê mal serê barkêş du hezar lira bidaya wan. Ji ber ku Bûbê hîn nû bû, dê tenê hezar û pênc sed lira bidaya wî. Piştî ku ew jî çendakî biçûya bihata û jêhatî bûya, dê du hezar bidaya wî jî. Lê hezar û pênc sed jî dîsan ji Bûbê re ne hindik bû. Gava ku bihîst ku ewê hezar û pênc sedî bistîne, kêfa wî hat û di dilê xwe de got : «Ku ez şevê hezar û pênc sed liran kar bikim, ne hindik e. Kiriya xaniyê min ya du mehan derdikeve û ezê

ji Emo û ji zarokan re ji hinek kinc minc bikirim û ji xwe re ji kîsek titûn...»

Bûbê pir poşman bûbû, ku heya niha ev karê bi pir pere nekiribû. Wî bîskê ji hin xeyal meyal anîne ber çavên xwe.

Berî ku li têlan bixin û derbasî binxetê bibin, dîsan rêberê wan ji wan re got :

- Divê ku hun qet gavên xwe şaş mekin û ji ser şopa min şaş mebin ha !

Pêşî rêber keleşnikova xwe avêt milê xwe, bi meqesa ku mirov pê têlan dibire, têt birî û hemû yek bi yek derbas bûn.

Hemû ketin rêzê û li dû hevdu bi qulûsî meşiyar. Lê dilê hemûyan bi tirs bûn. Ûso û Bêbê li herî dawiyê bûn. Piştî ku bi çend gavên baş di nav tixûbê binxetê de meşiyar, Ûso hêdî ji Bûbê re got :

- Cîran, tu lingên xwe şaş neavêje he ! Ji ser şopa min danegere.

Bûbê bi tirs li dû hemûyan, beyî ku gavên xwe şaş biavêje dimeşiya. Piştî ku neh-deh deqîqan wisan çûn, ji nişkê ve kozîkek leşkeran li pêşiya wan derket û li wan teqandin. Rêberê wan jî hema xwe li ser zik avêt erdê û wî jî li leşkeran reşand. Şansê wan hebû, ku ew ji erdê bi mayîn xelas bûbûn. Ûso jî ber ku zû de ev kar fikir, bi rewşê zanîbû. Wî hema xwe avêt destê Bûbê û bi heyecan got :

- Cîran, tu bi dû min de !

Ûso, Bûbê û barkêşên din hemû destvala bûn. Ji ber vê yekê ew mecbûr man ku baz bidin û canên xwe xelas bikin. Hemû barkêşan baz dan, xwe avêtin paş girîkekî nêzikî Qamişlo û xwe xelas kirin. Lê rêber di nava leşkeran de ma. Wî û leşkeran her li hev diteqandin. Piştî demeke kurt, wî jî xwe bi bazdanê gihande nik barkêşan. Wê şevê hemû bi saxî derbasî binxetê bûn.

Bûbê wisan poşman bûbû, ku ew di jiyana xwe de tu caran wisan poşman ne bûbû. Wî bîskê jina xwe û peyvên wê anîne ber çavên xwe : « Bûbê, Xwedê carekê mala mirov wêran dike. Weleh tu bi a min bikî, parsê bike û qaçaxê meke. Bûbê, ger tu li min nafikirî, li vî tîfalî û birayên wî bifikire. Mala me wêran meke.»

Di wê navberê de Ûso tişteke got, lê Bûbê fêhm nekir, veciniqî û pirsî :

- Çi, ma te tişteke got, cîran ?

Ûso zanîbû, ku Bûbê tirsiyaye. Ji ber gava ku şeva pêşî ew derbasî binxetê bûbû, ew jî wisan tirsîya bû.

Wan di eynî şevê de mal derxistin. Ne di cihê berê de, lê di cihêkî dûrî bajêr de. Derxistina mal tenê du saet kişand û mal hemû çay bû.

Bûbê saet di çar-pêncê sibehê de vegeriya malê. Hêdî, berî ku kesî hişyar bike, derî vekir û kete hundir. Ew hezar û pêncsedê ku kar kiribû xiste bim behlifa xwe û tevlî kincan xwe avêt nivîna. Hema ki xilmaş bû, xewn dît. Lê çi xewn ? Xewnek wisan, ku ew di nav tixûb de û bê heval meval ma bû. Leşkeran her li wî diteqandin û didane ser piştê wî. Lê wî dikir nedikir nikanî bû baz bida, gavên wî li hev digeriyên û dikete xwarê. Dawî dawî leşkeran nêzîkî lê dikirin û yekî ji leşkeran gule dajot ber tivinga xwe ku berdiyê. Lê Bûbê kire qîrîn û hişyar bû. Bi qîrîna wî re jina wî ji hişyar bû. Gava ku Bûbê dît ku xewn e, hema xwe avêt jina xwe û ew hişk hembêz kir.

Jina wî ecêbmayî ma û jê pirsî :

- Çi ye, Bûbê ? Ma çi qewimî ? Ma ne tuê îşev biçûya binxetê ?

Bûbê keserek kûr berda û ji kêf û heyecanan hêsir ji çavên wî hatin. Dû re behlifa xwe bilind kir, ew hezar û pênc sed lîrayên ku kar kiri bû nîşanî jina xwe da û dîsan ew hembêz kir.

Swêd, 1984

ROJEKÊ BI ILIMDAR KINYAZÊ ÎBRAHÎM RE

Çerkezê REŞ*

Belê, tarîxê di serê serî de tehlîyê li nav agirê xwîna civaka me xist. Ev tehlî li serê xaçerîya dînya gewrik heliya, heliya û di çavê me de, deba me de, rêveçûna me de bû melûliya zêndî. Her kurdek îro nîgara melûltiyê ye ku tarîxê usa bi hostatî sêwirandiye. Belê, kula bextê giran di rihê me de ne an jî em in di nav vê kulê de. Û serê me li ser balgîvê hîçxemiyê nîne.

*Heylo xweyo, heylo xweyo, heylo xweyo,
Bavê Wezîr, kekê Nasir
Vê sibê ji mal derket, gelo çima
Hay pirçûyî bê made ye...*

Ango, Wezîr û Nasir bira ne. Li ser axa Kurdistanê nagerin, naleyzin, naçine mekteba Kurdî û aha bavê wan, kekê wan Kinyazê Îbrahîm vê sibê dîsa pirçûyî bê made ye. Kilama davêje ser xwe, ser bextê civaka xwe. Hizkî rojêke bêserûbin, çîksayiyê, em di nav mij û dûmana tarîxa xwe ya ewrawira ji Yêrêvanê dertên, berê xwe didine girê fêza Divînê. Divîn wextekê bajarekî mezin û paytexta Ermenîstanê bûye. Îro dewsa kelefê ne. Çend salekên pêş de li Moskvayê kitêbek derketiye, ku tê de resmê gora Selahed-dînî li Dimişqê heye. Ji ber ku ew seresker û sultanê kurdî li Divînê ji diya xwe biye, Kinyaz destê xwe li hev dixê (bê hêrs, bi hesret) :

- Camêr, ewî malxirabî çima Kurdistan çênêkir, çû bû pêsekiniyê gelên mayîn ?... Heta gora wî jî tarîxa xelkê tijî dike, dixemilîne... Ew û Nîzamî Gencewî ji alîkî ve xal û xwarzî ne. Bila Nîzamî Kurdistanê ruhaniya edebiyatê saz kira.

* Çerkezê Reş Kandidatê ilmên filolojiyê şair-edebiyatzan.

Li gundekî ser rê, li ber dîwarekî jineke kurd a sere rûniştiye û teşiyê dirêse. Kî zane, dibe ku ev kinêza Selah-ed-dîn û Nîzamî ye ? Lê kê wê têlê xalîça tarîxa me birêse ? Kinyaz avtomakîne dide seknandinê, peya dibe, ber bi wê diçe. Ew ji ber Kinyaz radibe piya.

- Siba te bi xêr, metê !

- Serçava hatî, lawo !

- Siheta te çawa ne ?

- Êh, wê çawa be, lawo , metê bi qurbana wê bejn û bala te ya sibhanî be.

Emê kul û derdan re bûne kan...

Dîsa kul û derd... Canim, kul û derdên dinyayê çima hema para me ketin ? Dibe ku em bi xwe ji xwe re derd û kulan çêdikin, hesîna bi yekalî tîr û kûr dikin ? Lê çend padîşehên me, çend paytextên me hebûne an jî hene ? Birayên me niha ji bo serbestî û serxwebûna milletî xwînê dirêjin. Lê gelo ew xwîn deya naçe ? ...Em teypê pê ve dikin.

*Heylo swaro, heylo swaro,
Lo xweşmêro, lo mîrpenço,
Lo mêrxaso...*

Ew çi mêrxasî ye ? Ango, em gişk mêrxas bûne, mîrpenç bûne, xweşmêr bûne ? Lê aha ne paytest e, ne dewlet e, ne welat e ! Xelkê ji xwe re dewlet çêdikir, «mêrxasên» me jî kêr û qamê di zikê hev radikirin, ûrt û ocaxê hev ditemirandin, paşê jî helan didane hev, hespên hev.

*Lo xweşmêro, lo mîrpenço,
Lo mêrxaso...*

De were wê «mêrxasiyê» di serê wan de reşheş meke ! Beg û dewlemen-dên xelkê, cahilên xwe dişandine merkezên dinyayê yên ilmî yên mezin, yên me cahil berî hev didan, qebîl û êl radikirine hev, zariyan hînî «mêrxasiya» qelpemalxirab dikirin. Mêrxas xwediyê wan qilêriyan nîn bûn. Mêrxas aha Kinyaz e û yên mîna wî... Ezê paşê, li malê fikra edebiyatzanê ermeniyên yê navdar, doktorê filolojiyê profesor Hektor Riştûnî ya derheqa Kinyaz de carake din jî bixweynim : «Kinyazê Îbrahîm Mîrzoêv, kandîdatê ilmê filolojiyê, doçent, edebiyatzan-rexnegir, serekê kafêdra zman û edebiyata adirbêcanî (azerbeycanî) ya enstîtuya Yêrêvanê ya pedagojiyê ku li ser navê Xaçatûr Abovyan a dewletê, endamê şewra wê enstîtuyê ya ilmî, cîgirê dekanê fakulteya filolojiyê, endamê şewra tiyatroya Yêrêvanê ya adirbêcan ê dewletê ku li ser navê Cebâr Cebârî ya dramafîka bedewîtiyê, endamê koma Komîta Merkezî ya PK Ermenîstanê ya ajîtasyon û propaganda lektoriyê, endamê

Yekîtiya Nivîskarên TRSS. Lê di nav ew çend mijûliyên mexlûqetiyê de, Kinyazê Îbrahîm serê xwe winda nake. Ew xebata ilmî berbiçav dike. Nêzîkê bîst sala ye ku ji problemên tarîx û teoriya peywendiyên edebiyatê ve mijûl dibe. Kitêba wî ya pêşîn bi sernivîsa «Ji Terîqa Heleqetiyêd Kurda-Adirbêcanaye Lîteratûrîê» di 1978 de derketiye ku ev teza wî ya kandîdatiyê ye. Di van dawiyên de kitêba wî ya diduyan bi sernivîsa «Lîteratûraêd Miletîê û Pevgirêdanêd Lîteratûrîê (Pêvgirêdanêd Lîteratûra Kurda Tevî Lîteratûra Cimetêd Pişka-vkazê)» derketiye.

Kinyaz kovarê ilmî de, rojnameyan de, berhevokên matematîkê de 30 meqale weşandiyê. Ew îro êdî pêşekzanê peywendiyên edebiyatê î baş hatiye naskirinê. Ji bo Kinyazê alim a sereke, diyarkirina serecema îsbatî ya estetîk-tarîx e. Ew bi şarezayî metoda tîpolojî-hemberî hevkinê dide bikaranîn û bi wê yekê digihîje berhevkirina heta awa û qanûnên edebiyata hundir.

Şivanekî pez berî nava girê Divînê daye, li ser kevîrekî rûniştîye û ji dûr ve dîdara (poz) fîlozofên Yewnana Qedîm tîne bîra merivan.

- Lawikno, we xêr e ? Ew nêzîkî me dibe.

- Şikir xêr e, apo ! Kinyaz dibêje û paşê dibîşîre, em li hizna bavê Selah-ed-dîn digerin.

- Çi... ? Çi... ?

Telpek ewrê reş û tarî li berfa serê Agirî diale û em difikirin ku dê zûtir baran bê. Şivan rê li ber me digire û dixwaze ku em dagerine gundê nêzîk û bibine mêvanên wî. Diyar dibe ku kurê wî xwendekarê Kinyaz e. Ew ji erdê heta esman ji Kinyaz razî ye, di dilê wî de Kinyaz padîşah e, di nav gelê me de serê pêsekiniya ne, pêşewitiyê kultura kurda yê Sovyêtiyê ye û aha ew sond dixwe ku êdî me bernade heta ezet û îkrameke hêja neke. Lê ew dereceke herî bingehî de bi derengî ketiye. 2000 salî, 1500 salî, 1000 salî, 800 salî bi derengî ketiye. Divê ew xwe bavêta ser destûpiyê pêşiyê pêşiyên ku ew xizmetê ji gelê xwe re bikirina, neçûna ji xelkê re nav û tarîx qezenc nakirana. Divê ew li van devera biçûna hêşîya Selah-ed-dîn û bavê wî, nogin û golik li erdê xista ku ew li ser xwîna xwe bikeliyana, vegeyriyana. Lê îro rastî ew e ku roj êdî dadigere û herke em bixwazin jî nikarin herin herne mêvaniya şivên. Çunkî saetekê-du şun de li Yêrêvanê, li mala nivîskarên Ermenîstanê dê civîna nivîskarên kurda pêk bê ku Kinyazê Îbrahîm divê derheqa rewş û tandansên pêşveçûna edebiyata kurd ya Sovyêti de teblîxekê bixweyine.

Hê di sedsaleya 11. de, Kela Sêvêliyê li Sûriyê bi navê Kela Kurda dihat naskirinê. Lê wê çî da me ? Belê, Kela hiş û jêhatîbûna mêra ne ku divê kul û derdên me kêm ke, geşî û şahî li nav melûliya xwîna me ya neteweyî xe. Aha li hindava Kinyazê Îbrahîm wisa difikirin, dinivîsin sedrê tifaqa nivîskarên Adirbêcanê, akademîk, mêrxasê xebata sosyalîstiyê, nivîskarê navdar Mîrze Îbrahîmov, û sedrê tifaqa Ermenîstanê, «'laûrêatê prêmî» (paya dereca pêşîn) a RSS Ermenîstanê ya dewletê, nivîskarê naskirî Vardgês Pêtrosyan, akade-

mîkê kurda yê Sovyetê yê pêşîn kîmyagerî naskirî Nadirê Kerem Nadirov, profesorê kurd, folklorzan Heciyê Cindî, endamê meqaledarê akademiya Tifaqa Sovyêtê yê ilmê pedagojiyê, dinyazanê naskirî, rektorê Enstîtuya Yêrêvanê ya pedagojî ya dewletê ku li ser navê X. Abovyan ; Lêmvêl Valêsyen, akademîkê akademiya Iraqê yê ilman, zimanzan, serwerê kabînetê Enstîtuya Lenîngradê a Rojhelatzanî beşê kurdzaniyê ya akademiya TRSS ya ilman Qanatê Kurdo û gelekên mayîn. Lê me badilhewa navê ewladên gelên cihê cihê, bi bîr neanîn. Kinyazê Îbrahîm ji bilî zimanê dê wisa jî zimanên azerî, ermenî, ûrisî, tirkî û farisî baş dizane, serederî li erebî û çend zimanên gelên Asya Navîn jî dike.

- Camêr, hun çima ha dikin ? hun çima bê nan û av bi rê dikevin ? Şivan dîsa li ber me zarî dike, lê em careke dinê jî bala xwe didine wan kelefên ku ji wî bajarî kaviil mane û ku ji wê deverê rojekê Selah-ed-dîn Eyûbî derket çû...

Paşê em xatirê xwe ji şivên dixwazin û berê xwe didine Yêrêvanê. Ji dûr ve êdî roniyên bajêr dibirisîn, dikeniyên... Barana havînê çipeçip davêt...

PINCAR

Hesenê METÊ

Bi roxweşî û tavên barana sê mehên buharê re, hinek giyayên çolê jî bi tenan re derdikevin rûyên zeviyan. Kal û pîrên me Kurdan jî her wekî gelên din (û meriv dikare bibêje bêhtirîn jî) *kifş* kirine ku, ji van giyan hinekên wan dête xwarin. Bi tevayî ev giyayên ku tenê xwarin di nav xelkê de bi navê «PINCAR» ê tête nasîn. Her babetê vê pincarê jî, bi navekî taybetî têde navandin.

Pincar, di nava xelkê de *roleke* pêxwariniyê dilîze. Ango herwekî qatix bi nan tête xwarin. Hinek babetên pincarê xavî û hinek babetên wê jî dête kelandî tê xwarin. Dîsa ji hinek babetên wê tête hişkkirin û hinek babet jî bi terî tête xwarin. Li ser vê yekê em dikarin bibêjin ku pincar, ne bes pêxwariniya her sê mehên buharê ye ; dikare di her mehên salê de jî bête bikaranîn. Bi taybetî xwarin an pêxwariniya gundiyan e, lê bajariyên me jî jê *îstifade* dikin. Min gelek caran bi çavên xwe dîtiye ku gundî, di çûyina xwe ya bajêr de tûr û têrên xwe ji pincarê dagirtine û ketine riya bajêr. Ev, an ji bona firotinê an jî ji bo nas û dostên xwe yên bajarî, bûye.

Em di vir de baş têdigihên ku pincar, di her demên dîrokê de ; di tengasî û fereyî, di hebûn û tunebûn, di serhildan û melûlketin, di şikestin û serketina (ku heta niha serketina xelkê Kurd ne bû be jî) xelkê Kurd de, li çiyar, deşt û berên newalan ew bi tenê ne hiştine. Her dem bi wan re bûye, ji kêf û qehra wan bê par ne maye... û heta îro jî.

Bi rastî jî, pincar ne ku tenê ji me Kurdan re bûye pêxwariniya ber nanê tisî. Bi qasî vê ji me re bûye *kultur* jî. Em hemî jî dizanin ku gelek kilam, çîrok û metelokên me li ser pincarê jî hene. «Pîrê nemire buhar tê ; kalo nemire pincar tê».

Ji hêleke din ve, hatina buharê an berhevkirina pincarê, ji bo keç û bûkên me dibê sedemên derketina ji mal û seyrangehê. Buharan keç û bûkên me (carna xortên me jî) ji taştîyan hete roava li nav zeviyan, li dor kelem û bendan

û li ber qeraxên newalan pincarê berhev dikin. Ev rewşa, ji keç û xortan re dibe çiyekî *randewûyê* jî. Û pir keç û xortên me hevûdin li van derna dîtine û revandine. Ev jî bi navê «Çûyina pincarê» bûye. Her wekî ku kilama «Bila nata ev buhara sala îsal» hêsrên gelek dêyan rijandiye. Dîsa, ku keçek bide pey xortekî, mîna tinazekî jî dê û bavê wê re wusa dête gotin :

*Xalê Zilfoyê neçar,
We qîzek da wek her car,
Ne hûn bin ne jî pincar.*

Ku em guhên xwe bidin keçikek ku li mal maye, (ne zewucî ye) wusa dibêje :

*Kerengo reng bi rengo
Buhar hat bi heft rengo
Serê xwe derxe li min derengo*

Dibe ku ji van çarînên tinazî an henekî, li hin navçeyên Kurdistanê neyête bikarhanîn. Ez bi xwe jiyame ku di zaroktiya me de, tev keç û lawan ; em li ser banan û di nava kuçan de bazdidan û me digot :

*Tolikê dixwim tol dibim
Ser xanîkan hol dibim*

Lê me hemiyani ji guhdariya kilama «Tolikvanê Meyro» kiriye û vê kilamê jî, dengbêja me ya bi nav û deng Meyremxan dibêje :

*Girxopanê bi sîr e
lê lê Meyro
Va siwara hîre-hîre
Tolikvanê Meyro...*

Me goti bû ku kurteçîrokên me jî, li ser pincarê hene. Lê nivisandina çîrokan ê gelek cî bigirê. Ji bo vê yekê jî, em di ser çîrokên ku li ser pincarê hatine gotin re gav dikin. Tenê em dikarin bibêjin ku bi rastî jî pincar, bi her awayî di nava xelkê me de bi cî bûye. Ev gotina jî ji destana Memê Alan:

*Ji berê da heye gotineke mezinan û kalan e.
Dibêjin : Tu caran bawer nabe bi jinane,
Dilê wan giş mîna tayê kerengane,
Ba, kê derê bixwaze, wê da dibe bi rojane.*

Ev gotina, ji bo (jinên) sersivik, bêbiryar û durû dête gotin. Bi rastî jî dema ku kereng hişk dibe, bêrûmetiya xwe jî bi xwe re tîne. Bi ba, nanoz û talazê re ji koka xwe dibe û heta newal, gelî û taldan tot û gir dibe, diçe. Di vê warê pincarê de bi kurtebêj, ez dikarim bibêjim ku pîrên me li benda buharê, kalên me ji bo xwarina pincarê, keç û xortên me jî ji bo dîtina ser û çavên yarê nûbuharên sala dipên. Ango hatina buharên nu, dilxweşiya xelkê me hemiyane.

Min dixwest ku bikaranîna hemû babetên pincarê binivîsînim. Lê ê bi serê xwe niviseke dûr û dirêj bûye. Ji ber vê yekê jî, ez du babetên pincarê tenê kat dikim ku xelkê me çawan bikar hanî ne.

XAZÎG : Du babetên xazîgê hene. Jê yek ; xazîga morik ku li nava zeviyên cotkirî û şûvan tê. Û jê yek jî ; xazîga spî ye ku ev li beyaran û pirtirîn li çiyên û dî nava keleman de tê. Heta meh û nîvekê ber xwe dide. Xazîg bi şikil, mîna tayên deziyê solan e. Dema ku dête hûrkin û şûştin, avek mîna gilêzê jê diherike û kef dide. Xazîg bi tenê jî, di rûn de dête sorkirin û dête xwarin. Meriv dikare hêkan jî bavêjin ber û wusa bixwin. Xazîg di ber girarê de jî dête hûrkin û wusan bi kar tê. Mîna ku xazîg bi têrî dête bikarhanîn, meriv dikare hişk bike û li zivistanê jî bi kar binin. Lê xazîg, xagî nayête xwarin.

KERENG : Pirtirîn li nava zeviyên hajotî, li çiyên repin, li erdên tarî (axa spî û boz) û li çiyên şîn dibe. Meriv dikare bibêje ku ji xêndî mêrg û erdên bi av, li her cî û warî pir-hindik tê. Kereng bi navîna meha cotan, hetanî dawiya meha gulanê jî ji bo xwarinê bi kar tê. Kereng him xagî dête xwarin û him jî bi çend babetan dibe şîv. Kereng berê dête xaşandin û dûre di rûn de dête sorkirin. Ku hebe, meriv dikare çend hêkan jî bavêjin ber û bixwin. An jî mast lê kin û bikar binin. Ev, xwarin an şîvên ji kerengê bûn. Lê kereng wekî din jî bikar tê. Meriv dikare hur ke û bavêje ber gêrmiya meyir jî. Min bi xwe ne xwariye lê li gor gotaran, dagirtina kerengê jî dibe. Dibe ku kereng, bi çend curên din jî were bikarhanîn. *Marîfeta* kerengê hîna jî dikare bidome. Ji hêlek din ve, ji şîrê kerengê benîşt dête çêkin. Dema ku kereng êdî dibuhure û ji bo xwarinê navête bikarhanîn, şîrê ku di qurmê kerengê de tîrtir dibe. Kerengnas di vê wextê de, dibirin wek miştaxe li ber tava royê hişk dikin. Şîrê ku ji qurmê kerengê diherike, piştî demekî xwe digirê û dibe benîşt.

Me di van herdû babetê pincarê de jî dît ku, hinek babet bi xagî, hinek him xagî û him jî dête serdan, kelandin an sorkirin. Hinek babetên pincarê jî tenê dête kelandin. Wek tolik, gwîriz, şêlmok...

Niha navên pincara ku ez dizanim ev in : Pung, Kereng, Reşatik, Axpandir, Kerbeşik, Tolik, Şeng, Gwîriz, Xazîg, Şêlmok, Pariyê keko, Nanê çûçê, Derziya leglegê, Kahrî, Xerdelik, Şîrim, Mendik, Lêxendûr, Tûsik, Carçarik, Zeynebok, Serspîçik, Lûşik, Tirşo, Kerbeşik, Şîrmastik, Çexşûr...

Pincarvanên xelkê me, hinek giyayên ku dişibin vê pincarê jî, nasîne. Ji bo ku xelk wan bi kar neyîne, navên heywanan lê kirine. Ser qisê :

Tirşo	a - Tirşoyê merivan	b - Tirşoyê ga
Kerbeş	a - Kerbeşika merivan	b - Kerbeşika keran
Xazîg	a - Xazîga merivan	b - Xazîga kûçikan.

ÇIROKEK FOLKLORÎ

KEÇA GAVAN Û KURÊ MÎR

Musa KAVAL

Kurê wî bûye bisparî, hatiye li jinan. Mezinên, rusipiyên bajêrî, carcaran ji mîr dipirsin : «Ka kengî, şahiya jinhênana kurê te dikin ?» Giregirên bajêrî ewên ku keçên wan lişû hene, berguhê bavê wî ve davêjin ku ew dixwazin keçên xwe bidine kurê wî.

Keçên ku bi canitiya xwe ji hemî keçan bi nav û dengtir û malbat mezintir di- guhvecinîne ha evro ha sibê, belkû xwazgîniyên wan bèn, wan bixwazin ji bo kurê mîr Behram. Lê, roj di derbaz bin, meh di derbaz bin, Behram çu caran nikare bersîva pirsên xelkê bide. Ne ew bi xwe, ne jina wî, ne jî mirovên wan yên nêzîk nikarin bizanin ka ji ber çi Kamiran naxwaze jinê bîne.. Her carekê ku yek jê dipirse : «Kamiran ka ma heta kengî tu dimînî bê jin ? Bo çi tu naxwazî ku em biçin keça camêrekî ji bo te bixwazin ? Bes tu bêje «e», tiliya xwe dirêj keye kîjan keçê di vê hêlê da, em dê wê ji bo te bixwazin. Kamiran ji bo hemî pirsan, her yek bersivê, bi tenê, dide. «Min çi kiç navên,... vê gavê bela xwe ji min vekin !». Herkes behitî dimîne, hind ditirsin ku ewî nemêr be. Hind ditirsin ku ewî nexweşiyek nefis hebe. Kes nizane derdê Kamiranî çi ye. Lê, Kamiran bi xwe baş derdê xwe dizane. Hem dermanê wî derdî jî dizanet.

Kamiran kurê Mîr e, ji maleke mezin e, nav û dengên wan çûne her derekê. Rast e ji kesekê natirsê. Kes neşê bêbextiyê, yan zoriyê li wî bi ke , lewra bavê wî mîr e, ew bêbextiyê û zoriyê li xelkê dike. Ji vî alî ve Kamiran piştrast e, lê, ji aliyek dî ve tirsê wî heye. Tirsê wî ev e : eger ew derdê xwe aşkera bike, hem mirovên wî, hem jî xelkê sed lekan (lenetan) sed parandinan (rexnan) dê lê kin. Herkes, bi çavekî kêr dê lê binêrin. Hem ji bo xwe hem ji bo mala xwe, rûreşiyê û şermezariyê dê bîne.

Lê, gelo Kamiran dê bikare ta her û her tiştekî ji xwe mestir, di hundirê xwe de veşêre ! Ma ew kesên, ku berî wî, ketine di vî derdî de, karibûn xwe li ber êş û janên wî bigirin ! Kamiran jî nikarî xwe li ber wan bigire. Eger vî derdî

kesek girt, ew roj pey rojê xurt dibe, mirov roj pêy rojê jar dibe . Kamiran çend jê hat xwe li ber êşên wê girt. Lê, domahiya peydomahî, bê zar bû, hew karî xwe li ber bigire.. Hate rayê. Zora wî hate birin, derdê xwe aşkera kir.

Her wekî hozanê mezin Elî Herîrî dibê, di şêreka xwe de :

*Her kesê eşiq tê eser ket
Sed hezar perdan di ber ket
Hemiyar dê ker bi ker ket
Tazî û urîyan im ez.*

Kamiranê me tazî û uryan bû derdê wî aşkera bû ; berê, dê û bavê wî bi êşa wî zanîn, mirovên wan yên nêzik, jî, zanîn ka ji ber çi Kamiran naxwazî çu keçan bo xwe bibijêre. Ji ber şerman ruyên wan nagirin ji bo xelkê bêjin, derdê dilê Kamiran. Hem dê û bavê Kamiran hem jî mirovên wî, bi mehan li ber dikevin da ku ew dîtina xwe biguhêre, lê, çi tedbîr li wî nabin. Kamiran dibê : «Ev erd bi wî esmanî bikeve, ez dîtina xwe naguhêrim ; an heta hetayê ez dê bêjin bim an ji hun dê biçin ji bo min keça gavanê me bixwazin. Dilê min ketiye wê, ez evîndarê wê me. Min ne keçên axan, ne yên şêxan, ne yên melan, ne yên rûspiyan û ne jî yên maqûlan divê. Ez bes evîndarê Nêrgiza keça Cindî yê gavan im.»

Kesê nikarî Kamiran lê veke, dilê wî ji Nêrgizê reş ke. Dê û bav ketine navbera nal û bizmaran, pir û rê li wan hatine birîn, nizanin ka dê çi bikin. Ji alîyekî ve dilê wan bi kurê wan ve. Roj pey rojê yê li kêmê dide, ruyê wî yê zerbûy goşt jê çûye maye hestiyê rep û rût. Ji aliyekî dinê, dilê wan bi nav û dengê wan ve, dikevîne ber rûmeta xwe. Lewra adet û teqlîdên wan nahêlin ku yekî wekî kurê wan ji maleke mezin biçê keça gavanî bi mahir ke.

Xelk yê maye şaş, dipirse ; «ji bo çi kurê mîr roj pêy rojê jar dibe ? Ji bo çi ta niha ne zewiciye ? Eve temenê wî yê bûye pirtir ji bîst salan, heval û hogirên wî, eve sê çar sal in yên zewicîn, hindekan ji wan biçûkên wan yên du-sê salî bûyin.»

Mirovên Kamiran hêviya xwe nabirin. Her caran tînan ji bo wî gotinên ne qenc li ser Nêrgizê dibêjin : ne keçeke pir cuwan e, ne ji maleke mezin, tura wê ne ya maqulan e, em dikarin keçên ji wê cuwantir û ji malên mezin, ji bo te bixwazin, ji bo me şerm e ku biçin keça gavanî bixwazin, tu dê bibî serok. Ev keça ne babetî te ye, ne jî heja ye ku ew bibête xatûna welatê me. Naherê, tiştek ji van gotinan bi serê Kamiran nakeve, mêrikî biryara xwe daye, lê nazivire, yan nikare lê bizivire. Ji bo Kamiran mirovîtiya mirovî ji her tiştekê bi bihatir e, gere ku ew li ser her tiştekê ra bête girtin. Mirov her mirov e çi ji mala maqûlan be çi jî ji maleke feqîr be.

Kamiran dixwast ku bi dê û bavê xwe bi mirovên xwe bide zanîn, bi wan bide qebûl kirin, ku pêwîst mirov hemî ; çi maqûl, çi ne maqûl, pêwîst e

wekhev bin di mafan de, pêwîst e ku siyaneta mirovan bête girtin ji ber mirovîtiyê, lê, ne ji ber tuxmê wan yê civakî.

Mirovên Kamiran bûne du cun. Cunek bi serokatiya dîya wî hatine ser dîtina Kamiran, bûne tagirên vê jinanînê. Ew jî wekî Kamiran dibêjin : «Rast e mirov her mirov e çî ji mala maqûlan be, çî jî ji mala ne maqûlan be. Ma serên zêde bi maqûlan ve hene ! Ma maqûl ji esmanan hatine û ne maqûl ji axê derketine ! Em hemî mirov in, wekî hev in, wekhevbûna di mirovîtiyê de, ew bi tenê hêja ye ku serî ji hemî newekhevanên dî bistîne. Kamiran û Nêrgiz hev divên, dixwazin hev mehir kin. Kesê maf nîne li dijî vê biryara wan rabe, lewra mirovîtiya mirovî, xeşivîtiya (izeta) mirovî, na be ku bibe leyîztika di destên hinde kesên dî de, tiştên ku parçek in ji kesîtiya mirovî, çê na be ku kesekî dî bê, xwe têkil bike.» Cuna diya Kamiran hemî delîlan tînin, dixwazin dîtina xwe bi xelkê bidine qebûl kirin. Dibejine xortan yên ku hêj jin ne anîne : ma jin hênan ji bo şevêk û rojêkê ye ! Jinhênan, an ku bijartina hogireke ji bo jîna xwe, da mirov pê şabin dil geş bin bi hevra xweşderbaz kin, ji bo xwe binyatê deynin, biçûkan çêkin. Çewa mirov dê bikare bi kesekê re bijî eger ew ne bi daxwaza mirovî hatibe bijartin ! Ev gotine baş diketine serê xortan, lê, qet nakevine serê mirovên sere (navsalî) ji ber vê yekê piştgirên diya Kamiran, ji xortan pir dibin.

Cuna dî , bi serokatiya bavê Kamiran li dijî vê dîtîne dirabin : «Nexêr, ev tişt di bîni de nabe, maqûl maqûl e û nemaqûl nemaqûl e ; heryek ji tuxekê ye, çênabe ku yekî wekî Kamiran kurê mîr, keça feqîrekî wekî gavanê me bixwaze ! Ev tişt hem bo me şerm e hem jî ji bo nîfşê me kêmasî yê. Eger ev mehirkirine çêbibe, em hew dikarin serê xwe li ber maqûlan û xelkê bilind bi kin.»

Ev girifdariya ha roj pê rojê mezin dibe. Ji nav mirovên malê derbazbû, kete nav xelkê jî û belav bû. Vêca xelk jî bû du cun, cunek çû ser tayê diya Kamiran ya dî jî çû ser tayê bavê Kamiran. Heçike gavanê belengaz, ew bi xwe ve maye heyirî, nizane ka dê çî bike, navê wî ye ketiye devê herkesê. Hindek ji bo xwe pê dikenin, çaxê dibînin gotinên tehl dibêjin wî, kirêtiyan pê dikin. Hindekên dî, guneha wan pê tê. Nemaqûl yên ku hişên wan piçek dixebitin, pir keyfxweş in ku keça gavanî bibîte bûka mîr. Ewên ha piştgiriya diya Kamiran dikin, umîda wan ew e ku barên wan piçek siviktir bibe. Belkî ev jinanîne bibe pêngarek ji bo anîna hindek azadî yê ji bo nemaqûlan û ji bo peydekirina hindek ji wekhevîyê di navbera maqûl û nemaqûlan da. Lê ne maqûlên mêjîreş, ew pir ji gavanî û ji keça wî dienirîn. Ew ji ber piyên xwe wêvetir nabînin. Kula di dilê wan de çav pê nera bûne, çewan keça gavanî dê bibîte bûka mîrê me ! Paşê ew dê ji me biqedirtir û siyanetir keve.

Heçike Nêrgizê, derdên wê ji yên herkesê pirtir in. Ji aliyekê ve dilê wê dişewite ji bo evîndarê wê (Kamiran), ji aliyekê din ve dilê wê bi bavê wê ve, ku bûye benîştê devê herkesê, ji aliyekê dîtir ve, ew ji jîna xwe ditirse ; gefên mirinê lê têne kirin, dibe ku ha ewro ha sibe bête kuştin da ev girifdariye ji navbera xelkê rabe. Lê kuştin, kuştina Nêrgizê ne çareke durist e, lewra kuştina wê dê vê girifdariyê mezintir ke ; dibe ku her du cun bi hev bikevin gelek kesên dî bêne kuştin. Eger Nêrgiz bête kuştin, dibe ku Kamiran bi xwe, xwe bikuje, yan hindekan ji mirovên xwe bikuje.

Roj her derbazbûn, girifdarî her mezin bû. Hindek ji rûsîpiyan gotin gere em li çarekê bigerin, vê girifdariyê bitemirînin. Baş e em çî bikin ? Çî ne kin ? Çî çare em dê karî bibînin ? Piştî civîneke dirêj, du dîtî hatine qebûl kirin :

– Mirovên xwe şandine nik şêxan û melan, ji rex wan fetwe anîn, li gora wan fetwan, şerî'et hevmaahirkirina Kamiran û Nêrgizê dirust nake ; lewra ew ne hemkufên hev in.

– Her wisa, mirovên xwe şandine nik hindek şêxên û melayên dî, ji rex wan nivîştî dane çêkirin da dilê Kamiran ji Nêrgizê bidine reş kirin. Lê eger, ew çara ku mirov dixwaze, bi wê, girifdarî yekî pûç ke, ne çareka dirist û rast be, ew çare wê girifdariyê pûç nake, belkî hindî dî dê wê mezin ke û aloz ke. Ji ber vê yekê, ne nivîstiyên melan û şêxan, ne jî fetwayên wan karî çarekê bibînin. Ne ku bes çare nedîtî, belkî girifdarî alaztir kir û pirtir mezin kir.

Vêcarê melan û şêxan ew jî di nav xwe de bûne du ber, berekê hevmaahirkirina Kamiran û Nêrgizê baş dît, pişgirtiya wê kir. Bezîne kitêb û hedîsên xwe, fetwa derxistin, li gorî wan ev hevmaahirkirin durist e kes nikare li dij raweste. Bera dî, pişgirtina Bavê Kamiran kirin, ew jî çûn kitêb û hedîsên xwe anîn ; wan jî fetwan derêxistin, li gorî wan ev hevmaahirkirine ne durist e ; ji ber ku hemkufî nîne di navbera Kamiran û Nêrgizê de, welî-el-emir, dikare li dijî vê hevmaahirkirinê raweste û wê qedexe bike.

Ev hevrikiye, ne hevrikiyek biçûk bû. Lewra, eve cengek bû di navbera dad û bêdadiyê de, di navbera wekhevîyê û ne wekhevîyê de, û di navbera kevneparastî û nûparastîyê de. Ji bo girifdariyên wekî vê, çare dîtî ne bi sanahî ye. Çî hevrikiya ku çêbibe di navbera dad û bêdadiyê de, çare li wê nabe, eger berevaniya bêdadiyê bête kirin. Çî gava dad bi ser ket û bêdadî baş bi bin ket, wê gavê girifdarî namîne û hevrikî radibe. Vê hevrikiya ha kêşa, dirêj bû û belav bû di nav hemî xelkê de. Lê xurtîtiya her du cunan nema her wekî berê, guhêrînek, hûrik-hûrik, di keve nav xelkê, xeş nayête dîtî, lê berdewam e.

Tiştêk, çend hêdî-hêdî jî, ku ji biçûkîtiyê bi ber mezinbûnê ve biçêt, eger vê çonê dirêj kir, mirov dê hindê bibîne ku ev tişte mezin bû, berî mirov tê bîniîte derê. Her wisa tiştêk çendî mezin jî be, ku bi ber biçûkbûnê ve biçê-bila ev cone pir hêdî-hêdî jî be, eger wê dirêj kir, tu dê ha dibîniîte ku ew biçûk bû, yan mir bê ku mirov tê bîniîte derê.

Di girifdariya me de, ji ber ku, başdîtinên xelkê li ser hevmaîrkirina Kamiran û Nêrgizê, hêdî hêdî pir dibûn, û bi vî awayî kêşa. Piştî demekê, cuna diya Kamiran, hew xwe dît ku behra pirtir ji xelkê piştivan in û tagir in ji bo wan. Ji aliyekê dî ve bavê Kamiran hew xwe dît ku kesekî wecgir li pişt wî ne maye. Hem dîtinên xelkê, hem jî yên geleskan ji mirovên wî hatibûn guhêrîn : hindek bûbûne hevalên cuna diya Kamiran, hindek jî bêrexbûn.

Mîr berê xwe dayê ku roj pey rojê hevalên wî kêmtir dibin, tirs ku piştî demeke nedûr, ew bi tenê bimîne, yan li dijê wî gihurîn bêne çêkirin. Ji ber vê yekê, biryarek derêxist, di wê de, bi xelkê da zanîn ku ew ji niha û paş ve li dijê hevmaîrkirina Kamiran û Nêrgizê naraweste û got kurê min bi dilê xwe ye çî gava bixwaze bila daweta wî bête kirin.

Bi vî awayî çarek hate dîtin ji bo vê girifdariyê, bêdadî bi bin ket, dad bi ser ket. Xelk keyfxweş bûn, Kamiran keyfxweş bû, Nêrgiz dilşa bû. Herkesê bawer kir ku, ji çu aliyên ve, çu asteng neman ji bo hevmaîrkirina van her du evîndaran.

Ji ber vê hêngamê, ji ber van serketinan û binketinan, hindek hizir hatibûne guhurîn, hindek pûç bûbûn, hindek jî nû çêbûbûn. Hindek girêyên psîkolojî hatibûne vekirin hindek jî nû çêbûbûn. Çaxê ku hevrikî di navbera du bevlan de çêdibe, ger çî yek ji wan bi serkeve, zora yê dî bibêtin jî, lê, dîsan ewê ku zora wî hatiye bin, ew jî, çî kêr, çî pir, şûna xwe dihêle.

Piştî biryara mîr, du bendî nema : ne di navbera mirovên wî de, ne jî di navbera xelkê de. Ji vî alî ve çu asteng neman. Birekî mirovan ji giregirên bajêrî, çûne mala gavanî, ji bo xwastina Nêrgizê ji kurê mîr re. Piştî rûniştin, -heke tişteke xwarin, vexwarin yan ne- her wekî adetên Kurdan yên kevin dixwastin, xwazgîniyan biheke sohbet kirin, paşê gotin : «Em yên hatine mala te, digel teqdira Xwedê keça te Nêrgizê dixwazin ji bo Kamiranî kurê mîr.» Her kesê hizir dikir ku bersiva Cindiyê gavan dê ev be : «Keça xwe Nêrgizê, qurbana pêlava mîr dikim. Ma heke Cenabê Mîr, min ji rengê xizmetiya xwe bibîne, vê rûmetê bidete min, ez li ser serê xwe û çavê xwe, daxwaza mîrê xwe bi cih dikim. Ma ez dîn bûme !»

Lê, Cindiyê gavan, bersiva xwazgîniyên keça xwe nevegêra herwekî herkes li hêviyê bû. Ji ber vê duberiyê mezin, kû çêbûbû, li ser mesela zewaca keça wî, gavan pir bi nav û deng bûbû, hem di hundirê hêla mîr de, hem jî ji derveyî wê, navê Cindiyê gavan ketibû ser hemî zimanan. Cindî, pir mezin bûbû di hundirê xwe de, girêya mezinatiyê jê re çêbûbû. Ji xwe nefsa mirovî nazik e ne xwe li ber sermayê digire ne jî li ber germê. Heke hîni yekê ji wan bû, xwe li ber ya dî, xweş-xweş, nagire. Çawan, Kamiran evîndarê bo Nêrgizê, gavan jî wisan yê bûye evîndarê dengvedana xwe. Rast e ji heqê herkesê ye ku siyaneta wî di civatê de hebe û ji heqê herkesê ye ku ji bo xwe li navûdengê bigere ; lê pewîst e ku mirov tixûban nas biket ! Ew dixwaze ku navê wî her di devê xelkê de be, eger ev girifdarî nemîne, an ku eger ev

zewace çêbû, paşê, navê min hew, di nav xelkê da belav dibe, kes ji niha û paş ve bahsa min nake. Belkû gavanî wisa ji bo xwe dihizirî, ewî ji bo xwe digot : «Berî niha bavê Kamiran mahirkirina kurê xwe û keça min nedixwast ; vêcarê dor ya min e, ez naxwazim ku ev hevmaahirkirine çêbibe.» Gavanê me, di hindirê xanîkê xwe yê yek tebeq de, di oda xwe de, cara yekemîn e ku rûspî û giregirên bajêr dibîne, yên hatine keça wî ji kurê mîr re dixwazin. Çavê hemiyar li devê wî, li hêviya bersîva wî. Gavanî devê xwe hêdfika vekir, gotineke kurt lê pir xurt ji devê xwe avêt, vê gotinê herwekî jehrê, bîhna vê civata hazir girt. Bavê Nêrgizê gote xwazgîniyên keça xwe : «no, ez keça xwe nadime Kamiran.»

Ev civate şaş ma. Hindekan ji kerban berdane keniyê ; bû tîq-tîqa wan, hindan, bû ping-pinga wan, serên xwe hejandin, hindan bu çîre-çîra diranên wan, ji bihtengiyar, dixwazin gavanê xwe bidanan bi xeniqîn. Kesê bawer nedikir ku Cindî, ji rastî dibêje «no», lê, eger, eve yarî jî be, dîsan ev yariyên wekî vê û di gavên wisan de, nabe bêne kirin. Nexasime yekî wekî gavan, vê yariyê biket digel giregirên welatî. Gavanî baweriya wan anî ku ji dil dibê «no», bi dubarekirina bersîva xwe , xwazgînen Nêrgizê bi wan ser û dilan ve zivirîne kocika mîr. Ev kirina gavanî bû cirîset kete guhê herkesê, xelkê vêca dest pê kir bi xirabî û bi neqencî behsê gavanî kir. Kes nema ku dilê wî bi Cindî ve bişewite yan ji wî berevaniyekê bike. Berî niha hem mala mîr, hem jî xelk bûbûne du bendî, hindan dixwast ev hevmaahirkirine çêbibe, hinan nedixwast. Piştî biryara mîr, ev du bendî nema, lê, piştî biryara gavanî, careke dî dubendî çêbû, lê, ev dubendiyar nû ne li ser bingehên berê ye, ne jî, nifşê wê wekî ya berê ye. Vê gavê hemî kes bi tevayî vê hevmaahirkirinê baş dibînin, lê, dê çawan Nêrgizê ji bo Kamiran bînin, piştî ku bavê wê nerazîbûna xwe diyar kiriye ? Ev dubendiyên nû ji ber vê yekê hatiye meydanê, hindek dibên : gere ku çend kesek biçin Nêrgizê ji mala bavê wê bîne mala rûspiyekê û dest bi hazirkirina daweta wê û Kamiran bête kirin, eger gavanî her xwe nerazî kir, bila ew baş bête kutan û paşê dest û piyên wî bêne girêdan, bête avêtin di binê zîndanê de. Hindek, dibên ev tişte ji bo me şermeke mezin e, eger em wehe bikin, ji bo me çu siyanet namîne, xelkê biyanî dê lomên me bikin, dê bêjin : «Behram çend mîrekî stemkar e, çû keça gavanê xwe bi zorê ji bo kurê xwe anî, paşê em hew dişên serên xwe li ber xelkê rakin.

Piştî heyamek derbazbû careke dî Behram hindek ji giregirên bajarê şandine mala Cindî ji bo xwazgîniya keça wî, lê vêcarê jî Cindî «no» ya xwe, herwekî berê, wekî bimbekê peqenad, dîsan ew bêhêvî ji mala xwe şandin. Kamiran, çaxê, ev xeberê zanî, ji ber kerban, nan û av xweş bi qirikê da ne diçûn. Nizane ka çi bike. Heçîke Nêrgizê, ew, wext e ji qehran û ji xeman bimire.

Gelo, ma tiştêk heye ku tedbîr lê neyête kirin ! Kevnegotîneka kurdî dibê : «Tedbîr li her tiştêkê dibe, bes li mirîne nabe.» Belkî herkesê ev kevnegotîne pîr çaran bihîstibû lê, kesekê wekî Bedel baş bawerî pê nehatibû. Ev mirovekî îmûdvan bû, zû hêviya xwe ji karîna pêkanîna tiştên kirinzor ne dibirî. Wî bawer dikir ku mirov bi zanîna xwe û bi karîna xwe, ji hemî tiştan xurtir e. Eger mirov zanîn û karîne li ber hev bîne û wan herdukan bi rastî û diristî bi hev re bidete xebintandin, dê şolên kes nedîtî peyda ke û çêket. Bedel ji xwe bi aneh bû, baweriya wî bi xwe dihat, wer dikir ku ew dikare şolên ji hemiyar zortir biket, girîfdariyên ji hemiyar aloztir, çaran ji bo wan bibîne. Ewî bi vî awayî bawerî bi xwe dihat, ne ji ber malê xwe bû ne jî ji ber mirovên xwe bû. Lewra ew mirovekî xizan bû û ne ji maqûlan bû. Ewî bawerî bi xwe dihat ji ber pîrîriya xwe, ji ber hiş û bîrên xwe ên dijwar, ji ber tecribên xwe di jîne de. Bedel ji xwe î bi aneh bû, ji bo xwe got : «Ma bo çî ez naçim xwe biceribînim, keça Cindiyê gavan ji bo kurê xwe bixwazim ?» Bedel dizanî ku, eger, ew bi vî tiştî rabe xelk hemî dê bi wî bikenin, dê yariyên xwe pê kin, dê bibêjin : «Ev mirov dîn bûye ; ew gavanê ku xatirê mîr û xatirê hemî mirovên mezin negirtî, gotiye wan hemiyar «ez keça xwe nadime Kamiran, dê çawan xatirê Bedel bigirit ? Û dê çawan bi xwastina wî keça xwe bide kurê mîr.» Bedel di pêşiyê de dizanî ku xelk dê evan gotinan bêje. Lê, ji ber ku ew ji xwe bawer bû ku dişê vî şolê bike, xwe jê ne da paş. Bedel, li delivekê geriya ku pê wê biçite nik mîr da ji wî destûra xwastina keça gavanî ji bo kurê wî wergire. Çarekê wekî deliva xwe di li nik mîr. Bedel gote mîr : «Eger mîr destûra beniyê xwe bide, ez bawer dikim ku ez dê karim gavanî binim ser rê.» Çaxê Bedel ev gotine got hem mîr, hem jî kesên li rêx wî mana şaş û ecêbgirtî. Mîr ma hizra xwe kir, piçekê girnijî, berî ku biaxive çavên xwe li civatê gera.

Herwekî dixwast ku hindêk ji haziran bersîva Bedel bidin, çend kesan ji mezinên kockê dest bi axaftinê kirin ; bi awakî kêmdîtin û pêkenîn, di gel Bedel axiftin : «Bedel beg ! Ez benî ! Ma tu kengî hind mezin bûyî, ku tu biçî ji bo kurê mîr jinê bixwazî !» Bû tîq-tîqa civatê, hemiyar berdane keniyê, herkesê ji bo xwe gotinek avête Bedelê belengaz : Bedel ne tu bi xwe jî dizanî ku giregirên bajêr hemî çûne mala gavanî ji bo xwastina keça wî, dîsan, wî, ew hemî şikandin û xatirê wan negirt, vêga tu bi çî rûyî têt dibêjî mîr : «Ez dikarim keça gavanî ji bo kurê te bixwazim !...» Bedel qet rengê xwe xirab nekir, qet li ser hiş û hemdên xwe neçû. Careke di, berê axaftina xwe da mîr : «Mîrê min, bes ez dixwazim ku mîr, ji dewla serê xwe min ji rengê xulametiya xwe bibîne, destûra min bide ku ez digel gavanî biaxivim li ser vê meselê, bila ev axaftina min bi awayekî kesitî be, ne bi aşkera be, bi navê mîr be.» Mîr ma, her hizra xwe kir, ji bo xwe got «Ma ji bo çî na ! Bila ew jî biçê xwe biceribîne.» Mîr gote Bedel : «Baş e, here digel gavanî biaxive, lê, ne bi navê min, heke te karî wî binî li ser rê, aqilê wî bîniye serê wî aferîn ji bo te. Ez dê,

paşê bi çavekî dî li te binêrim. Bedel pir keyfxweş bû, çû destê mîr û piştûpişt zivirî heta ber derê kockê.

Bedel, wekî xwazgîniyên ku berê çûbûn xwastina Nêrgizê nekir. Ew soresore neçû bêjite gavanî ezê hatim keça te ji bo kurê mîr dixwazim. Bedel dizanî ku eger ew bi vî rengî biçe xwazgîniyan, bê goman, gavan, bersîveke pir tehil dê dête wî. Ji bo ku ew digel gavanî, bi awakî nerm û hostayî biaxive, gerya li delîvekê. Bedel gerya, da cihekê û gavekê bibijêre û di wan de, digel gavanî biaxive. Bedel dizanî ku bijartina cih û gav mercekek girîng e, ji bo kirina her tiştêkê û ji bo karîna pêkanîna wî bi awayekî baş. Ji ber vê yekê çû zerevanî li gavanî kir. Her wekî gavan li çolê, li ber dewaran dima, Bedel jî çû çolê li nik gavanî, ji bo xwe sohbet kirin, li ser çêrandina dewaran, li ser karên rojê. Bedel dixwast ku digel wî biaxive, bi awayekî kesdarî, bê ku gavan çu şikan ji wî bibe. Carekê gavan, ji bo destava xwe bike, çû piştî berekê, dest bi miztinê kir, Bedel çû ji wî wêvetir, ew jî li piştî berekê runişt, dest bi miztinê kir. Bedel ev gave baş dî ji bo axiftinê li ser mesela keça wî û kurê mîr :

Bedel : Cindî, min bihîstiye ku mîr dixwaze keça te ji bo kurê xwe bixwaze, eve rast e ?

Cindî : Erê, berî çend heyaman giregirên bajarî du caran hatin xwe avêtine nav mala min, hîndî hêvî lavahî ji min kirin, ku ez keça xwe bidime kurê mîr, lê, min keça xwe ne da Kamiran û ez nadim.

Bedel : Ji ber çi tu naxwazî keça xwe bidî Kamiran ? Ma keça te bi wî ne qebûl e ?

Cindî : Belê wela keça min pir ew divê, eger ez wê bidime Kamiran dê ji keyfan bifire, lê, ez nadim, ma ne keça min e, ez bixwazim didim ne-xwazim nadim, ma kesê çu heq li ser min heye ?

Bedel : Erê, kesek e heq li ser te heyî, keça te heqê li ser te heyî, wê heqê heyî ku şû biket bi kesekî baş û bi dilê xwe, herwekî Kamiran bi dilê wê ye û kes ji wî baştir nîne, ji mafên wê ye û ji mafên Kamiran ku ew hev mahir kin û te heq li ser wan nîne ku şahî û dilxweşiya wan bi-mirînê, ma te serê keça xwe divê, yan ne ? Ma te çu neyarî ji bo wê heye, yan ne ?

Gavan ma, pir hizira xwe kir, di dilê xwe de ev pirsan dubare kirin, paşê got : Eve çi pirs in tu ji min dikî ? Çawan ez dê neyariya keça xwe bikim !

Bedel : Eger rast e te keça xwe divê, ji ber çi tu nahêlî ku ew bibîte xatûna vî cihî ? Ji bo çi tu li dijê evîndariya wê dirabî ? Ma tu nizanî ku ew evîndara Kamiran e û Kamiran jî evîndarê wê ye ? Ma tu nizanî ku eger keça te şû bi Kamiran bike, ew dê bibîte kevaniya kurê mîr. Piştî bavê xwe Kamiran dê cihê wî bigire.

Bedel : Cindî, ka ji bo min bêje ji ber çi tu neyarê serê xwe yî ?

Gavan : Çawan mirov dibîte neyarê serê xwe, eve çi gotin in tu dibêjî ?

Bedel : Belê ! Mîrov dikare, bi têngihîştin bibîte neyarê serê xwe. Herwekî mezinan gotiye : «Têngihîştin ji bela Xwedê meztir e.» Belkî, di hemî jînan mirovî de, carekê bela Xwedê bête serê mirovî, lê, bitêne gihîştinê, mirov hema her yê di belayê de ye. Ma tu nizanî ku, eger tu keça xwe nedî Kamiran, dê nexweşiyên mezin ji bo te çêbin, ne tu dikarî ji xwe berevaniyê bikî ne jî kes dikare ji te berevaniyê bike, eger çu nexweşî jî ji bo te neçêbin, lê, tu dê her gavan bimînî, li çolan, li ber dewaran bijî. Hizirên xwe bike, eger tu bibî xezûrê Kamiran, wê gavê cihê te ev çole nabe. Cihê te dê li kocka mîr be, tu dê bibî mirovê malê.

Bedel : Tu çendî mejîreş î ? Tu ji bo çî van tiştan fêhim nakî ? Baş e ka ji bo min bêje ji ber çî tu naxwazî ku keça te şû bi Kamiran bike, ew bibîte xatûna vî cihî û tu bibîy xezûrê kurê mîr ?

Gavan ma, hizirên xwe kirin çu bersivên cihgir nedîtin, mirûzê wî nexweş bû bû ping-pinga wî, ji bo xwe got : «Rast e ji ber çî ez naxwazim !... Xelk hemî dixwaze, keça min dixwaze, mala mîr dixwazin, kurê mîr evîndar e, bes ez naxwazim !» Ev gotinên ha, di bin lê vên xwe re gotin. Wekî kesekî ku tiştek ji bîr kiribe û piştî demek dur bête bîra wî, wisan gavan bi ser hişên xwe ve hat, paşê rabû ser piyên xwe, doxîna xwe girêda, Bedel hej yê li piştta berî nerabûye, got : «Bedel ! Ma şîreta te ji bo min çî ye ? Tu çawan dibînî ku ez bikim ?» Paşê ev gotinên jêrî gotin : «Eger carekê dî mîr kesek şand ji bo xwazgîniyên keça min, ez nabêm na, ez careke dî xwe şaş nakim, eger tu bikarî qenciyeke li min bikîy, pîlanekê çêke ku careke dî xwazgînî bên keça min ji bo Kamiran bixwazin.»

Bedel baş bawer kir ku hişên gavanî hatine serî. Bedel êvarê zivirî çû mala mîr, çaxê ku mîr ew ji dûr ve dît, hê baş nêzik nebû, gotê «Ha Bedel, ka bêje tu bûyî şêr yan bûyî ruvî ?⁽¹⁾

Bedel : Mîrê, serê mîrî sax be, bi eniya mîr kim ez bûme şêrekî mezin !

Mîr : Kuro ! Tu rast dibêjî ? Te ew anî ser rê ? Mîr xweş-xweş bawer nekir ku Bedel karibiye, gavan qanî bike.

Bedel : Bi eniya mîr kim min anî ser rê, vê gavê hişên wî yên hatine serî, eger mîr xulamekî xwe jî rêkete xwazgîniyê ew nabêje na.

Mîr : Baş e ! Te çawan kir vê şolê çêkî, çawan ev giregirên vî cihî hemiya nikarî wî bînine ser rê û te bi tena xwe karî vî tiştî bikî ?

Bedel : Mîrê min her serek aqilek heye.

(1) Li nav Kurdan de vê gotinê dibêjin, bi awayekî henekî, ji bo pîrskirina tiştekê, ku mirov dixwaze bizani be, ka kirina wî pêk hat an na.

Mîr : Gotina mezinan rast e : «Aqil taca zêrîn e, li serê her kesê nîne.»
Bedel tu mirovekî zîrek î, pêceba yî, lê, mixabin ta niha min tu nedi-
nasî, mirovekî wekî te ji bo min çêtir e ji hezar kesên dî. Ji niha û pêş
ve, tu dê li serê kockê rûnî û tu dê bibî jî şîretvanên min.

Piştî çend rojan, mîr, Bedel û çend mirovên mezin şandine mala Cindiyê
gavan ji bo xwastina keça wî ji bo kurê xwe Kamiran. Daweta herdu
evîndaran hate kirin û herkes keyifxweş bû ji ber serketina dadiyê û binketina
bêdadiyê.

kitêbxana enstîtuyê

Kitêbxana Enstîtuyê dixwaze bibe hîmê Kitêbxana Neteweyîya Kurdistanê. Tê de niha bi 25 zimanan bêtirî 2600 cild kitêb hene. Hin ji van kitêban gelek kevn in, di sedsalên XVIII û XIX de çap bûne. Hin destnivîs jî hene.

Ji kovarên kevn, civanbendên (kolleksiyonên) Hawar, Ronahî, Roja Nû, Stêr û Kurdistan (Iran) temam bûne, ên kovarên din tên berhev kirin.

Di vê navê de Enstîtu, belgeyên arşivên diplomatîk, film, wêne û diapozîtîf, kaset û sêlikên kurdî jî dicivîne. Ta îro dora 2000 diapozîtîf, 26 film û qasî 130 saet mûsîqiya kurdî hatine civandin.

Bê guman, ev hê destpêk e ; karê salekî ye. Divê ku em afirandinên li ser ziman, dîrok û çanda xwe diyar kin, binasin û bi dinyayê bidin nasîn. Civandina arşivên me yê neteweyî, dewlemendkirina kitêbxana me ya neteweyî karê her welatparêzî kurd, her Kurdekî bixîret e.

Li kitêb, kovar, film, wêne, kaset û belgeyên li ser Kurdan bigerin ; we bi çî zimanî çî peyda kir ji kitêbxana Enstîtuyê re bişînin. Çavên xwe li dengbêj û çirokbêjan, xasme li yê pîr, bigerînin. Stran û çîro-ên wan bigrin kasetan û ji me re verêkin. Bila, bi mirina wan, keriyek ji folklorê gelê me wînda me be, ji bîran neçe.

PARASTINA ÇANDA KURDÎ, KARÊ ME HEMÛYAN E.

BÎR NABIN

Riza ÇOLPAN

*Bîr nabî Yilmaz
Bîr nabî Seyda
Ew di dilan de dijîn
Di dilên me da.*

*Bi hezaran sal
Derbaz bin dîsa
Bîr nabin ew herdu,
Tên bîranîn wisa*

*Ew ronahî ne
Mîna roja zer,
Gelê Kurd re şewq in
Tarî davên der.*

*Şiyarên gel in ew
Rêşanên me ne
Çiyayê bilind in
Ew ala me ne.*

*Nazim Hîkmet'ê Kurd
Seydayê Cegerxwîn.
Mirina te em kirin
Ser reş dil birîn.*

* Ji bo bîranîna yeksalî ya mirina Seydayê Cegerxwîn û Yilmaz Güney.

*Tu Nerudayê me yî
Mîna Pûşkîn î
Te şer dom dikir
Ser rêça çînî.*

*Tu hozan û şaîr
Yilmaz rejîsor.
Mêrxasên kurd in
Hûn her du pispor.*

*Tu û Yilmaz Güney
Tucar bîr nabin
Îro roja mirina we ye
Kurd çawa şabin ?*

*Em hemû xemgîn in
Bo we dilbişîn in
Rizê Gur im dibêm
Hûn di nav nûr bimînin.*

Sydney - Australya

APO*

Nezîr GEDO

*Apo xebera te ez kuştim
Dil û canê min biriştin*

*Xema apê xwe pir dixum
Apo bar kir dil dijwar kir*

*Zû bû Apo ji nav me çû
Birîn û kul li me derbû*

*Jîr û serok û zana bû
Jîna wî tev kul û derd bû*

*Rêça apê her kes zanî
Bo serbestiya Kurdistanî*

*Felek çima bi kul û derd e
Parîs ji me re qebr û kund e*

*Kula Apê pir giran e
Kula wî li ser tev kulan e*

*Dijmin dîsa li me şabû
Ji ber ko Apê me wînda bû*

* Têkoşer û welatparêzê kurd ê hêja Mistefa Remzî Bûcak di şeva 12.7.1985 de li Parîsê wefat kir. Kurdên Fransayê hemû bi dilovanî jê re Apo digotin. Yek ji wan, xortekî kurd ji Kurdistanê Sûriyê wê helbestê li ser wî nivîsiye.

*Gorek mezin ji Apo re çê kin
Ji her çar aliyan gulan lê kin*

*Gulek ji Hemrîn û yek ji Wanê
Û ji Qesrî Şîrîn û li Amed Canê*

*Gulek ji Ferhad û gulek ji Şîrîn
Û yek ji Memê Alan û Zîna birîn*

STRANA PÊŞMERGA

Tosinê REŞÎT

*Dîlberê, yarê !
Dijminê devxûn
Dikin bi bîna barûdê
Çiyayên me bifetisînin,
Bi dû-dûxanê,
Dikin esmanê hêşîn reşreng kin,
Stêrkên geş ên rûyê esmên kor kin,
Dikin nîşana kewênêr bigrin,
Bi xûnê avê çema havên kin.
Dîlberê, yarê !
Destê min û te ji hev qetandine,
Qidûmê çokê evîndarya me
Şikandine,
Û reşa mîna
Ewrê bi berf û baran ve avis,
Dikin li serê te û çiya girêdin.
Qederê, yarê !
Rondikê reş ên çava paqij ke,
Serbilindî û kawî-kubariyê
Li dora xwe raxe,
De bira lûlê
Tivinga rastî sîngê te kirî,
Ber te bitewin,
Û ser tetikê top û reşşa
Bira dest, pêçiyên dijmin neyara
Tev bilerzin.
Qederê, yarê !*

Dayikê dilkeder
Bi stranê şêr, pesnê mêranyê
Em razandine,
Bi axîn, nalîn, hêsir û girî
Em mijandine,
Û guhê me da
Tevî gotinê çîrokê çûktiyê,
Gotinê kuştin, lêdan û zîndan
Tim xudan bûne.
Dotmamê yarê !
Bîranînên tal, nav çavê me da
Bi cûrê xûnê xwe diyar dîkin,
Ji hêrs, eynata,
Dema destê me gere dar bigre,
Tivingê digre,
Mal û avayî nivîşkan hiştî,
Kozik, qelaçya em hildijenin.
Dotmamê, yarê !
Em paşîroja Kurdistanê ne.
Nav xûna me da
Wê evsenetya bav û kalê me
Dîsa fûr dide,
Xûn ji êgnaya
Bi hezar salî me berev kirye,
Hundîr va kel tê û diherike.
Nav me da dîsa Kardûx û Madî
Bi doza Kawa wê hişyar dibin,
Tole hildana
Nav û mêranya xwe ye bîrkirî
Ji me dixwazin.
Loma eger em carna çok didin
Li ber dijmîna,
Dêmek bona baş nîşan girtinê,
Eger tên kuştin,
Dêmek tek tenê ji birîna sîng,
Lê ne ya piştê.
Bîndestê, yarê !
Seva zarê me bi gilyê «Kurdistan»
Pasaporta xwe tim bixemilînin,
Seva welatê me yî qincilî
Perê xwe veke wek bazê sîmir,

*Herçar perçê xwe bi rengê xûnê
Rengekî reng ke,
Seva tu herdem
Serê xwe şara gevêj girêdî,
Dengê kenê te
Radyoyên dinê tamam belav kin
Emê xûna xwe, mînanî xûna peza 'qurbanê
Çiyayê serbilind-netka welat xin.*

Erîvan (Yekîtiya Sovyetî)

PIRTÛKÊN NÛ

LÊGERÎN

BRUINESSEN Martin van, Popufar Islam, Kurdish nationalism and rural revolt : The rebellion of Shaikh Said in Turkey (1925), (Îslama gelerî, neteweparêziya kurdî û serhilanîna gundiyan : Serxwerabûna Şêx Saîd li Tirkîyê), di pirtûka «*Religion and rural revolt*», Janon M.Bak and Gerhard Benecke editors, Manchester University Press, 1982, Manchester, rûpelên 281-295.

Di destpêka 1925 de li Kurdistanê Tirkîyê serxwerabûneke gundiyan qewimî. Dû re, hin hawir xwastin wê wekî tevgerê paşverû ya «Serekeşîr û şêxan» an ya «çeteyên gundiyan iptidaî» nîşandin. Ji bo perçiqandina vê serxwerabûnê hikûmatê tirk mecbûr ma qasî du mehan 35.000 leşker, balafir û bombavêjên xwe seferber bike, li navçeyê xwîn û agir birêje. Meclîsa Netewî karînen temamî dida hikûmatê û dadgehên taybetî serokên serxwerabûnê û di vê navê de dijekarên (mixalîfên) siyasî yên din jî mehkûmê mirine dikirin. Martin van Bruinessen li Tirkîyê bi şahidan re peyiviye, li belgeyên tirk û îngilîzî yên wê dewrê nihêrtiye û risteya bûyeran gelek baş gihandîye hev. Serxwerabûn bi destê partiya Azadî hatibû tenzîm kirin ; partî jî alîkarî û piştîvaniya hin şêxan, bi taybetî şêxên neqşebendî ku di vê navçeya Kurdistanê de gelek nifûzdar in, kelk (istifade) girt. Nivîskar agahdariyên nû tîne û nîşan dide kîjan bûyer çawa hatine çewtandin. Ev xebateke zanistî gelek girîng e ji bo nasîna bûyera ku ji hingê ve wekî «*Serxwerabûna Şêx Seîdê Pîran*» tê zanîn.

BRUINESSEN Martin van, Kurdish tribes and the State of Iran : The case of Simko's revolt (Eşîrên kurdî û dewleta Îranê : Serxwerabûna Simko) di pirtûka *Conflict of Tribe and State in Iran and Afghanistan*» Croam Helm, London, 1983, rûpelên 364-400.

Eşîrên kurdî pir caran di dîroka Ecemistan û Îranê de rolên girîng leystine. Nivîskarê pirtûka hêja *Agha, Shaikh and State* (Utrecht, 1978, 467 r.), Martin van Bruinessen di vê xebatê de li ser serxwerabûna Îsmail Axa Simko, di destpêka salên 1920 de, dimîne. Simko, serokê mezin ê eşîra xurt a Şikakan bû. Şikak, piştî Kelhoran (li rojavayê Kermanshahê) mestirîn eşîra Kurdistanê ne. Ew di navçeya navbera Soma û Bradost, li rojavayê Salmas û Ormiyê dijîn. Di heyama bûyeran de ev eşîr jî du hezar malan pêkhatî bû, xeyn jî rûniştevanên neeşîrî (gundî) yên navçê, ku, bi hejmar, sê car li wan bûn. Nivîskar, di vê xebatê de, li ser veguherîniyên civakî û siyasî yên Kurdistan ku heya destpêka vê sedsalê di navbera Împaratoriyeke osmanî û Îranî de perçekirî bû, dimîne. Gava ku hebûna dewletên awrûpayî xwe li van deran dide hisîn, mîraniyên kurdî, ku hin jî wan pir kevn û biqudret bûn, demên xwe yên dawîn dijîn. Di vê heyamê de neteweparêziya kurdî jî hildikişiya. Nivîskar li ser pêşveçûna peywendiyên nav-eşîrî di vê dema lîvdar û guhêrok de, agahdariyên zehf balkêş tîne. Ev agahdarî ronîyeke nû tîne ji bo têgihîştîniya dînamîka tevgera netewî ya kurdî ya îroyî li Îranê.

KOVARÎ KORÎ ZANIYARÎ IRAQ, Destey Kurdî, cild X, Bexda, 1983, 492 rûpel.

Di hejmara 10 a bultena salane ya desteya kurdî ya Akademiya Zanistî ya Iraqî de bendên jêrîn hene :

Bi kurdî

Kamil Beşîr, *Rexnesazê ku bîr û dozî honrawa.*

Emîn Neqşebendî, *Şarezûr û şarezûryekan.*

Ewrehmanî Hacî Marîf, *Rênûsî kurdî li rojnameyî têgihîştîni rastî de.*

Bedirxan Sindî, *Ez û Min di zimanê kurdî de (rûpel 133-153).*

Şukir Mistefa (werger), *Kurd û Kurdistan .*

Ebdulsettar Tahir Şerîf, *Perwerde û mindal.*

Kemal Mezher, *Kurd, layî Gardelevski-Beşî 1, (rûpel 218-253).*

Wurya Omer Emîn, *Layenekî cewazî (rûpel 254-276).*

Komîtey Zimanê Kurdî,

Bi erebî

Franz Heinrich Weissbach, wergerandin û nîşeyên Cemal Reşîd Ehmed, *Kardûx (rûpel 341-368).*

Mihemmed Cemîl el-Mula Ehmed el-Rojbeyanî, *Deqûq an Deqûqa' di dîrokê de (rûpel 369-461).*

Muhsin Mihemmed Huseyn, *Ibn al-Esîr dîroka heyama xwe ne siyaseta wê dinivîse (rûpel 462-491).*

Ebdulletîf Ebdulmecîd Gullî, *rastnivîsîna kurdî ya yekbûyî (rûpel 492).*

ŞAKELÎ Ferhad, Kurdish nationalism in Mem û Zîn of Ehmedê Xanî, (neteweparêziya kurdî di Mem û Zîn a Ehmedê Xanî de), xebata lîsansê ji bo Zanîngeha Uppsalayê (Swêd), Gulan 1983, 63 rûpel.

Ev xebata zanîngehî, ku bi zimanê îngilîzî hatiye nivîsîn, lêgerîna yekemîn e ku ta niha li Rojava li ser afirandina sereke ya şairê netewî yê kurd Ehmedê Xanî (1650-1707) derketiye.

Di pêşgotina xwe de nivîskar qala çap û wergerandinên vê destana ku bi gelemperî yekemîn afirandina neteweparêz a kurdî tê hesabandin dike. Metna pêşîn di salên 1917-1919 de li Stenbolê derdikeve. Divê ku ta 1947 li bendê bimînin ta ku çapeke nû li Helebê bi saya Şêx Hesênê Haşimî derbiçe. Di 1962 de, kurdîzana sovyetî Margaret B. Rudenko li ber destnivîsên kitêbxanên Moskova û Lenîngradê çapeke nû pêktîne û tevî wergerandina rûsî neşir dike. Di 1968, Mehmet Emin Bozaslan Mem û Zînê bi alfaba latîni û tevî wergerandineke tirkî li Stenbolê derdixe (Gün Yayınları). Çapeke diwermîn a vê pirtûkê de 1975 de, dîsa li Stenbolê rojê dibîne. Helbestvanê navdar Hejar, Mem û Zînê diqelêbê kurdiya navendî û di 1960 de li Bexdayê çap dike. Di 1979 de, dîsa li Bexdayê, Ezedîn Mistefa Resûl teza xwe ya doktorayê «Ehmedê Xanî, şair, ronakbîr, feylesof û sofî» bi zimanê erebî derdixe (511 rûpel).

F. Şakelî afirandina Xanî, ku di 1694 de hatiye temam kirin, di hoyên siyasî û civakî yên heyama wê de bicîh dike. Ew, wisa jî, qala jînenigariya vî şairê ku bi hemû zimanên navçeyê dipeyivî û dinivîsî û kelam û fiqhê xwendibû, dike. Nivîskar di xebata xwe de ji du afirandinên din ên Xanî, *Nûbar*, ferhengoka erebî-kurdî, dora 1000 peyivan, û *Aqîda Imanê* kelk digire.

Ev xebat, ku baş hatiye pêkanîn, roniyêke nû tîne ji bo têgihîştîniya afirandina nemir a Ehmedê Xanî.

SIM Richard, Kurdistan, The search for recognition, (Kurdistan, gera ji bo nasînê), Conflict Studies, The Institute for the Study of conflict, no. 124, London, 1980, 24 r.

Ev kitêbok bi destê lêgerokî Enstîtuya ji bo lêgerînên li ser şeran, ku li ser hoy û nîşaneyên bêistiqarîya siyasî, şoreş, serxwerabûn û şeran di cihana îroyî de dixebite hatiye nivîsîn.

Piştî teswîra Kurdistanê û «17 milyon Kurd» ên di nav pênc dewletan de perçekirî, Richard Sim qala rewşa Kurdan di van dewletên ku axa Kurdistanê li hev parî kirine dike. Ew bi kurtî li ser ol, ziman, jiyana civakî ya Kurdan û pêşveçûna tevgera netewî ya kurdî ji sedsala XX vê de, li ser serxwerabûnên kurdî yê sedsala XX û tevgera her pênc dewletan li hemberî wan dimîne. Ew bi Îranê dest pê dike : serxwerabûna Şikakan di salên 1920 de, di bin seroktiya Simko de, tevgera rejîma Şah û ya Komara Îslamî li hemberê hindikahiya kurdî ; tevgera neteweyiya kurdî li Iraqê û bi taybetî dema têkoşîna çekdarî di bin seroktiya Mistefa Barzanî (1961-1975) de ; tevgera kurdî li Tirkîyê. Dawiyê ew qala Kurdên Sûriyê û Kurdên li dervayî welêt û tevgera dewletên biyanî (bi taybetî ya Yekîtiya Sovyetî) li hemberê xwestekên neteweyî yê Kurdan dike.

XIŞBE SAMÎ, Kêşekanî şanoy hewçerx, ji erebî wergerandiye Mahmûd Zamdar, Wezaretê Çand û Rênişaniyê, Beşê çand û weşanên kurdî, rêz no.94, Bexda, 1983, 113 r.

Wergerandina bi zimanê kurdî, alfaba erebî, a lêgerîneke giştî li ser şano (tiyatroyê) û sînemaya hemdem li Rojava û li welatên rohelat (bi taybetî li Yekîtiya Sovyetî).

ZERÛ, Ehmed Evdile, Peyiv, Bexda, çapxana el-Hawadis, 1980, 78 r.

E.E. Zerû helbest, çîrok û lêgerînên helbestvan û lêgerên behdînanî berhev kiriye û çap kiriye. Wekî hemû weşanên kurdî yê ku li Iraqê derdikevin, ev pirtûka kurmancî bi alfabe ya erebî hatiye nivîsîn. Em bala xwendevanan bikîşînin ser lêgerîneke hêja li ser sêzde haletên mûsîqiyê ku di sedsala XVII de di Împaratoriya Osmanî de bi kar tanîn, ên ku navê wan di Mem û Zînê de derbas dibin : *ney, qanûn, sentûr, tenbûr, ûd, sihter, kûs, nakur, tepil, zurne, nefir, rebab û def.*

MÛSÎQÎ

BOTANÎ Beşîr, Bistire ! Mûzîk û stranên folklorî, Weşanên Kurdîska Förlaget, Swêd, 1981, 67 r.

Mûsîqî beşeke girîng a çanda kurdî ye. Lêbelê, lêgerînên li ser wê zehf kêmtir in û nasîna wê hê di tariyê de dimîne. Folklorê kurdî pir dewlemend e, stran perçeyek mezin e jiyana Kurdan e, Kurd li her ciyê, bi her hincetê distirên.

Beşîr Botanî berhevoka xwe ya duwemîn a stranên kurdî yê bi nota nivîsî derdixe. Berhevoka pêşîn, *Aştî û Evîn*, di 1980 de, di Îsraêlê Swêdê, çap bûbû.

Nivîskar vê xebatê ji mûsîqînasên kurdî yê sovyetî Cemîla Celîl û Nûra Cewarî re îthaf dike.

OL

EBDULKERÎM EL-MUDERRIS Mela Muhemmed, U'lama una fi xidmet el-i'lm wel dîn (Zanayên me di xizmeta zanistî û dîn de), Bexda, 1983, 668 r.

Ev kitêba stûr ferhengek e li ser jiyana 506 zanayên kurd ên ku xizmeta îslamê kirine. Her bendeke, ku li gora dora alfabe ya erebî hatiye rêz kirin, qala jiyana û afirandinên alîmekî kurd ê ku bi zanî û dîndariya xwe hatiye naskirin dike.

Nivîskar ji agahdariyên gelek pirtûk û destnivîsên dîroknasên mezin kelk girtiye : Ibn Xalîkan, Ibn el-Esîr, Ibn Xaldûn, hwd.. û wisa jî ji destnivîsên ku di pirtûkxaneyên arizî yê mizgeftên Iraqî de hatine parastin. Ewî bi vî awayî li destnivîsên Ismaîl Paşa Baban, Omar Rîza Kehala, Ibrahîm Fesîh el-Heyderî û gelek dîroknivîsên din meyze kiriye.

Afirandinên Mela Mihemmed Ebdulkerîm el-Muderris pir girîng in. Ev îmamê ku mizgefta navdar el-Xewt el-A'zam a Bexdayê îdare dike kitêbine hêja li ser jiyana û afirandinên şairên kurd ên klasîk nivîsiye : Mewlewî (Bexda, 1961, 544 r.), Nalî (Bexda, 1976, 750 r.), Mehwî (Bexda, 1977, 597 r.), Feqê Qadirî Hemewend (Bexda, 1980, 789 r.) hwd... hwd...

EVDULKERÎM EL-MUDERRIS Mela Muhemmed, Yadi Merdan, cild II, weşana Akademiya Zanistiya Iraqî, destey kurdî, 1983, 668 r.

Mamoste El-Muderris cildê yekemîn ê *Yadi Merdan* li ser Mewlana Xalid Neqşebendî, nûkerê dawîn û himdarê vê tarîqetê li Kurdistanê nivîsibû. Di cildê duwemîn de jînenîgarî û afirandinên çil û pênc şêxên neqşebendî yên navçeya Hawroman heyê. Ev pirtûk kaniyeke hêja ya agahdariyê ye li ser ekola Hawroman a perwerdiya dînî û manewî.

HEKÎM Helkewt, La confrérie des Naqshbandis au Kurdistan au XIXe s. (Tarîqeta Neqşebendiyan li Kurdistanê, di sedsala XIX an de), teza doktorayê, Zanîngeha Paris-Sorbonne, 1983, 322 r.

H. Hekîm xwe daye lêkolîna destpêkên tarîqeta xurt a Neqşebendiyan li Kurdistanê. Xebata wî ji sê pişkan hevedudanî ye. Piştî pêşgotineke dirêj, ku tê de nivîskar qala kaniyên xwe (erebî, farisî, kurdî) dike, ew bi kurtî li ser dîroka tarîqatê ji dema himdarê wî Evdîxaliq Xucduwanî, ku di 1180 an 1220 de miriye, ta îro dimîne. Paşê, qala qaîdên tarîqetê dike. Pişke duwemîn li ser dîroka Kurdistanê, di destpêka sedsala XIX an de ye, bi taybetî li ser dîroka Xanedana Babanan ku li milkên li ser sinorên împaratoriyeş osmanî û farisî hikim dikirin. Gava ku Ziya ul-dîn Xalid Huseyn (di 1776 an 1779 de hatiye dinê), ku bêtir bi navê Mewlana Xalid tê nasîn, ji eşîra xurt a Jafên navçeya Şahrezorê radibe, hikmê Xanedana Babanan ber bi kêmbûnê diçû.

Nivîskar hewl dide ku di jiyana Mewlana de efsanê ji pêkaniyê veqetîne û ew gelek li ser rola civakî û ramiyî (siyasî) ya vê tarîqetê ku di destpêka sedsala XIX de bi temamî li Kurdistanê Iraqê bi cih dibe dimîne. Xebat bi têbiriya serxwerabûnên neteweyî yên kurdî yên mezin ku ji salên 1880 vê de di bin serokatiya şêxên neqşebendî yên navdar qewimîne diqede : serxwerabûnên Şêx Ubeydullahê Nehrî (1880-1882), Şêx Saîdê Pîranê (1925), Şêx Ehmed û Mela Mustefa Barzanî, di salên 1930 an de.

SAFÎZADE Sediq, Bozorganê Yarsan, weşanên E'taî, Tehran, 1982, 211 r., bi zimanê farisî.

Nivîskar pisporê mezhebê Ehlê Heq e û di vê xebatê de jînenîgariya bîst û neh giregirên girîng ên mezhebê Ehlê Heq pêşkêş dike. Ew li pey her jînenîgariyê keriyek ji helbestên wan jî datîne. Helbest bi zaravayê *goranî* ne û ji bo qenc nivîsandina dengên taybetî yên wî zaravayê, Safîzade hemû metnan bi tîpên latînî dinivîsîne. Dû her metnî jî wergerandina wî ya farisî dide. Dervayî yê dawîn, ev giregir hemû kurd in. Navên wan ev in : Behlûl Mahî (di sala 219 ê hicrî / 834 ê mîladî de miriye) ; Şah Fezî Welî (sedsala 3 a Hicretê) ; Baba Serheng Dodanî (di 324 H / 935 M de li navçeya Sine de hatiye dinê) ; Şah Xoşîn Lorestanî (406-467 H / 1015-1047 M) ; Baba Tahir Hemedanî (390-450 H / 999-1051 M) ; Pîr Şehriyar Awramî (sedsala V a Hicretê) ; Baba Nâ'us Caf (di 477 H / 1084 M de li Hawroman-Luhon hatiye dinê) ; Sultan Ishaq (sedsala VIII a Hicretê, ji Şahrezorê) ; Şah İbrahîm Ayût (di 725 H / 1324 M li Hawromanê hatiye dinê) ; Baba Yadgar (di 761 H / 1359 M li Hawromanê hatiye dinê) ; Abidîn Caf (di 720 H / 1320 M de li Şahrezorê hatiye dinê) ; Nêrgiz Xanimê Şahrezorî (di 713 H / 1313 M de li Şahrezorê hatiye dinê) ; Elî Qelender (di 838 H / 1434 M de li navçeya Kermanşahê hatiye dinê) ; Şah Veysqulî (di 810 H / 1407 M de li navçeya Sine de hatiye dinê) ; Seyid Ekabîr Xamûş (di 844 H / 1440 M de li Hawromanê hatiye dinê) ; Baba Celîl Dodanî (di 883 H / 1478 M de li Sine hatiye dinê) ; İlbaxî Caf (898-961 H / 1492-1553 M) ; Xan Ateşê Lorestanî (sedsala XI a Hicretê) ; Xan Almasê Lorestanî (1072-1138 H / 1661-1725 M) ; Şah Heyas Besakanî (di 1125 H / 1713 M de hatiye dinê) ; Seyid Farzî (di navbera sedsalên XI û XII ên Hicretê de jiyaye) ; Şêx Emîr Zoleî (ji navçeya Kermanşahê, di 1125 H / 1713 M de miriye) ; Seyid Brake (1210-1290 H / 1795-1873 M, ji navçeya Kermanşahê) ; Şah Teymûr Banyaranî (di 1246 H / 1830 M de li navçeya Kermanşahê hatiye dinê) ; Dervîş Newrûzê Soranî (di 1260 H / 1844 M de li Sencab-Kermanşahê hatiye dinê) ; Dervîşqulî Kerendî (di 1236-1316 H / 1820-1898 M de li Mahîdeşt-Kermanşahê hatiye dinê) ; Şêx Nezer Elî Cenab (1251-1334 H / 1835-1915 M, ji Sehne-Kermanşahê) ; Hâcî Nîmetullah Ceyhûn Abadî Mokrî (1288-1338 H / 1871-1919 M, ji

Dînovar-Keremşahî) ; Edîb al-Memalik Ferahanî (1277-1316 H / 1860-1898 M, ji Soltan Abad / Irak). Peyivnameyek gotinên *sofî* û ferhengokeke goranî (bi tîpên latînî-farisî di dawîya vê xebata girîng de hatine danîn. Ji me re hineke ecêb dixuye ku Baba Tahir Hemedanî û Edîb al-Memalik Ferahanî wekî mirîdên Mezheba Ehlê Heq hatine hesabandin. Pir heyf e ku nivîskar navê kaniyên xwe hilnade.

PIRTÛKNASÎ

NERÎMAN Mustefa, Mâ esdahû el-ekrad ila el-Mektebe el-e'robiyye (beşdariya Kurdan ji kitêbxaneya erebî re), Bexda, 1983, 112 r. bi zimanê erebî.

Pirtûknasiya 605 pirtûkên ku nivîskarên kurdî di navbera salên 1900 û 1981, di warên cihê de, bi zimanê erebî nivîsîne.

Nivîskar xebata xwe li şeş pişkan par vekirîye :

- Nasînen giştî û felsefe (sofîzm, mantiq...)
- Ol (Islam, tefsîr, Quran, pirsên olê...)
- Zanistiyên mirovî (civak û jiyana civakî)
- Ziman û zanistî
- Edebiyat
- Coxrafya, dîrok û jînenîgariya mirovên mezin.

Pirtûk bi navnameya nivîskarên xelas dibe.

PIRTÛKÊN ZAROKAN

BEHRENGÎ Samed, Masiyê reşê piçûk, Uppsala, 1981, 28 r. 28 x 20 cm.

D. Xebatkar vê çîrokê ji farisî wergerandiye kurmancî. Çîroka masiyê reş ê piçûk li Iranê pir naskirî ye û hatiye wergerandinê gelek zimanên biyanî. Bi serpêhatiyên masiyê piçûk ê ku îtaet nake, nivîskar, ku di 1939 de li Tebrîzê hatiye dinê û di 1964 hatiye kuştin, zorkariya şahîtiya Iranê gilî dike. Mats Abelson wêneyên vê kitêboka xweşik çêkirîye.

BERGSTROM Gunilla, Alfonsê şît, ji zimanê swêdî hatiye wergerandin, Kurdiska Kultur Förlaget, Stockholm, 1983.

Wergerandina kurmancî ya çîrokeke swêdî ji bo zarokan. Bi alfabe ya «Hawarê» hatiye nivîsîn û bi wêneyên bedew xemilandin.

CEWERÎ Firat, Dê şêrîn e, Uppsala, 1983, 74 r.

Berhevoka hijde helbestên ji bo zarokan. Bi kurmancî, tîpên latînî, tevî wêneyên Meyro Zilan. Helbest welatparêz û hînkêr in.

FRICK L. û CARLBRAND J., Ma gakuvi kûçikan dixwin ? Kurdiska Kultur Förlaget, ji zimanê swêdî hatiye wergerandin, Stockholm, 1983.

Kitêbokek bi kurmancî, tîpên latînî ji bo zarokan, tevî wêneyên bedew.

LINDREN A. û WIKLAND I., Belê Lotta dikare bajo, ji zimanê swêdî hatiye wergerandin, Kurdiska Kultur Förlaget, Spånga, Swêd, 1982, 30 r.

Kitêbokek ji bo zarokan bi kurmancî, tîpên latînî, tevî wêneyên rengîn ên xweşik.

NÛRÎ Cemal, Zêrîn û Kalê, Wezerata çand û Rênişanî, Idara çand û weşanên kurdî, Bexda, 1983, 90 r.

Pirtûkeke çîrokan ji bo zarokan. Her şeş çîrokên bi kurdiya navendî, alfabe ya erebî hatine nivîsîn û nivîskar bi frehî ji folklorê kurdî îlham stendiye. Ev çîrok hemû cara pêşîn dikevin çapê, xeynî «fêlbaziya rûvî» ku berê di kovara *Perwerde û Zanistî*, (Bexda, no. 13, 1977) de bi navê Soran derketibû.

SANDBERG I. û L., Kino digot, alîkarî bikim, ji zimanê swêdî hatiye wergerandin, Kurdîska Kultur Förlaget, Stockholm, 1983, 32 r., 20 x 18 cm.

Kitêbokek ji bo zarokan, bi kurmancî, tîpên latînî, tevî wêneyên rengîn.

SANDBERG I. û L., Kino digot, li wê derê binêre, ji zimanê swêdî hatiye wergerandin, Kurdîska Kultur Förlaget, Stockholm, 1983, 32 r., 20 x 18 cm.

Kitêbokek ji bo zarokan, bi kurmancî, tîpên latînî, tevî wêneyên bedew.

XWÊNDINÎ KURDÎ, polî duwemî seretayî, Korî berêweberîy perwerde û fêrkirdinî seraserî Kurdîstanî Iran, 1983, 137 r.

Kitêba xwendinê ku Partiya Demokrat a Kurdîstana Iranê di çarçeva bernameya xwe ya perwerdeyîyê de neşir kiriye. Ev kitêba bi wêneyên rengîn ên bedew xemilandî, bi alfabe ya erebî ya kurdên Iraqê hatiye nivîsîn. Di dawîya her rûpela xwendinê de ferhengokeke kurdî-kurdî û çend pirs hene.

Metin bi awayekî baş û hîmker hatine helbijartin. Kitêb baş û bikêrhatî ye.

ZANISTÎ EZMÛNÎ, ji bo polî duwemî seretayî, ji zimanê farisî wergerandiye, Korî berêweberîy perwerde û fêrkirdinî seraserî Kurdîstanî Iran, 1983, 144 r.

Ev kitêba xwendegahî bi destê Partiya Demokrat a Kurdîstana Iranê di çarçeva bernameya wê ya perwerdeyîyê Kurdên Iranê hatiye çap kirin.

Alfabe ya erebî ya Kurdên Iraqê hatiye bi kar anîn. Tê de, bi kurtî, qala nasîna heywan, giya, meywe, zebze, kulîlk, xwarin, tenduristî, avakirina xaniyan, coxrafya, ol, hwd... tê kirin. Di dawîya pirtûkê de ferhengokeke kurdî-farisî heye.

ZIMAN

AKRAWÎ F.R., Standard Kurdish Grammar, London, 1982, 200 r.

Rêzîmaneke gelemperî ya zimanê kurdî, bi destê kurdekî navçeya Akrayê, li Kurdîstana Iraqê. Ji bo pêkanîna vê «rêzîmana klasîk a kurdiya edebî», nivîskar ji metnên bi zaravayên bakur û navend kelk girtiye. Ew mikur tê ku «hin Kurd dikarin tiştek jê tê negihên» û dibêje ku «divêt hemû kurdên ku dixwazin zimanê xwe û zanava xwe ya neteweyî biparêzin vê rêzîmanê bixwînin û hîn bikin».

Ev çêribandîneke din e ji bo çê kirina zîmaneke edebî yê kurdî bi tevîhevkirina zaravayan. Berî Akrawî, çêribandinên din, ên ciddîtir, çê bûn ji bo yekandina kurdiya edebî. Ya dawîn a Cemal Nebez (ku demeke dirêj fêrên zîmanê kurdî daye li Zanîngeha Serbest a Berlîna Rojava) bû: *Zîmanî yekgirtûy kurdî*, Bamberg (Almanya Federal), 1976, 126 r.

BABAN, Şukrillah, Ferhengê farisî-kurdî, 1982, 872 r.

Nivîskar, ku ji Sineyê ye, li Zanîngeha Tehranê ilmên îslamî xwendîye. Ew li radyo-televizyona Iranî xebitiye û îstgehên Ormiye û Sine (Senendec) îdare kiriye. Ew di sala 1960 an de pirtûkek jî li ser jiyana Selahedînê Eyûbî nivîsiye. Mîrze Baban ne zimannas û ne jî pisporê zîmanê kurdî ye. Ev kêmasî xwe di ferhenga wî ya farisî-kurdî de xwe nîşan dide. Mesela ew lêkera farisî *raftan* «çûyin» bi gotinên *royîştin* û *wisa jî koç kirdin, tê per kirdin, burdin...* wêrdigerîne.

BALÎ, Awê, Alfabe ya kurdî, weşanên Komkar, no. 15, Almanya Federal, 71 r.

Ev pirtûka hînkirinê ji pirtûkên awrûpayî bandûr (îlham) digre. Alfabe ya Hawarê ye, xeynî dengdêra *i* ku ew bê xal *i* dinivîse û dengdêra *î* jî dike *i*. Li rex her tîpeke alfabe wêne hatin danîn. Hingî fêrbûna alfabe pêş ve diçe. Nivîskar helbestên kurt ji nivîskarên naskirî wekî Cigerxwîn, Karlenê Çaçanî, Şikoyê Hesên dide xwendevanan. Di pirtûkê de bîngehên hesabê destpêkî jî hatiye dayin (hejmar, pirsên piçûk, tevî wêneyan).

KARA, M.S., Ferhengê farisî-kurdî, wûşebijêr, Senendec, 1982, 348 r.

Ev ferhenga farisî-kurdî ya berîkê dora 7500 gotin dicivîne û eserê hiqûqnasekî ye. Nivîskar di kovara KORDESTAN ku di salên 1964-1965 de li Tehranê derdiket çend hebbestên xwe belav kiribû. Ew çenc bi kurdî dizane û wergerandina wî, bi awayekî giştî mukemmel e. Ferheng, bê gûman, ji bo kesên ku dixwazin hînî zimanê kurdî bibin alîkarekî heja ye.

XORŞÎD, Fuad Hama, El-luxat el-kurdiyye, el-tewzî' el-cuxrafî li-lehcatîha (Zimanê kurdî, belavbûyîniya coxrafî ya zaravayên wî), Bexda, 1983, 52 r., bi zimanê erebî.

F.H.Xorşîd coxrafînasekî xort e. Xebata wî ya bi zimanê erebî li ser belavbûyîniya zaravayên kurdî ji alî Kazim Sadedîn ve hatiye wergerandinê inglîzî : *Kurdish language and the geographical distribution of its dialects*, Bexda, 1983.

Piştî ketîniyeke kurt li ser eslê kurdî û xasiyeta wî, nivîskar zimanê kurdî vediqetîne çar şaxan : 1) kurdiya bakur (beyazîdî, hekkarî, şemdînanî, botanî, devokên rojavayî, badînanî) ; 2) kurdiya navendî (mukrî, soranî, ardelanî, sulêmanî, germiyanî) ; 3) kurdiya nivro (lorî-feylî, bextiyarî, mamasanî, kuh-giluyî, kelhorî, lakkî) ; 4) goranî (goranî, hawramî, bacalanî, zaza). Nivîskar paşiyê xerîteyek zimannasiya kurdî çê dike.

Ev xebat dikaribû balkêş û bikêrhatî bibûna lê mixabin ji ciddiyeta zanistî dûr e û tê de gelek xeletî hene.

KURDOEV, K.K. û YUSUPOVA Z.A., Kurdsko-Russkij Slovar (Ferhenga kurdî-rûsî, soranî), dora 25.000 gotin, Moskova, 1983, 752 r.

Ev ferhenga girîng a yekemîn e ku li Yekîtiya Sovyetî li ser kurdiya navendî (devokên Sulêmaniye, Erbil, Rewandûz, Koy Sancak, Kerkûk, Mehabad, Oşnoviye, Bane, Senendec) derdikeve. Peyivên kurdî bi alfabeya erebo-farisî ya kurdên Iraq û Iranê û li gora rêza vê alfabê hatine nivîsîn.

Sê lêger vê xebatê pêk anîne. Berî hemiyar Zarê Yusuf, pispora sovyetî ya kurdiya navendî, ku ta niha gelek xebatan belav kiriye li ser rûçikên morfolojîk ên cihên yê zaravayên kurdî yê navendî, herfên han daye ser xwe : û, u, o, î, i, e, ç, x, r, z, j, s, ş, f, v, k, g, l ; Qanatê Kurdo tîpên a, ê, b, p, t, h, d, c, m, n, h girtiye ser xwe û Marûf Xeznedar, pisporê edebiyata kurdî, ji navçeya Hewlêrê li Kurdistana Iraqê, tîpên q, y û c. Ev her sê lêger ji zanîna pisporên kurd ên ji Kurdistana Iraqê û Iranê ku li Yekîtiya Sovyetî xwendine kelk girtine. Ev pisporên alîkar Cemşîd Heyderî (ji Hewlêrê), Qawus Qeftan, Kemal Mezher Ehmed, Ewrehman Hacî Marif (ji Sulêmaniyê) û Kerîm Eyyûbî (ji Mehabadê) ne.

Li rex her peyvê, xwendina wê bi tîpên latînî yê alfaba Hawarê hatiye danîn. Çapa ferhengê gelek bedew e û ferheng haletekî heja yê xebatê ye.

PIRTÛKÊN DIN

MARÛF Ebdulxaliq, Teknîkar, Wezareta Çand û Rênişniyê, beşa çand û weşanên kurdî, rêza zanistî no. 1, Bexda, 1980, 379 r.

Ev pirtûka ku Mihendis Emced Ebdulwahid çav lêgerandiye û rast kiriye, dixwaze teknîkên elektronîkê (radyo, transistor, teyp, hwd...) hînî her kesî bike.

Nivîskar ji pirtûkên bi erebî û bi inglîzî nivîsî bandûr girtiye. Di dawiya pirtûkê de ferhengokeya teknîk a inglîzî-kurdî heye...

SEMEDÎ Seyid Muhemed, Rojîmêrî Mehabad, Mehabad, 1342/1983, 108 r.,

Teqwîmeke li Mehabadê çapbûyî. Li ser rûpela pêşîn wêneyek şairê kurd ê soffî Melayê Cezîrî (1570-1640). Tê de jînenigariyên kurd ên şair û nivîskarên kurdên din, tevî wêneyên wan hene : Hacî Mela Ebdulla Celî yê Koy Sancaqê, Muftî el-Ezîz Efendî yê Sulêmaniyê, Mihemed Emîn Zekî Beg, Pîremêrd, Herîq, hwd, hwd...

LI SER PIRTÛKA MENTÊŞAŞVÎLÎ

Pêşrew Kerîm AHMED

Pirtûka kurdî ya A.M. Mentêşaşvîlî ku bi zimanê rûsî li Mosko derketiye, di çapxana «Nauke» sala 1984 de hatiye çapkirin, ji 240 rûpelan pêk hatiye.

Ev pirtûk bi toneke fereh li ser rewşa aborî ya Kurdistanê ya sedsala XIX ta roja îroyîn kolaye. Ev bi zimanê rûsî yekemîn kar e ku bi şêweke fereh li ser rewşa komelayetî (civakî) - aborî ya Kurdistanê dikole ji belgeyên hêja wek li ser gişî aliyên jiyana Kurdan, rewşa jînê, a koçeran, a xêlan (eşîretan), a cotkaran, a axa û karkêran tijî ye.

Li ser rewşa jiyana koçeran bi toneke pir baş û fereh axaftiye. Lê belê ew hinek li hejmarê koçeran di nav Kurdan de zêde dike û dibêje ku ta kutayiya sedsala XIX piraniya Kurdan koçer bûne. Li perawêza (1) de dinivîsîne ku pirtûka «Kurdistan and the Kurds», A.R. Ghassemlou (Praga 1965) de hejmara kurdên koçer dike 1/3. Mentêşaşvîlî dibêje ku Qasimlo vê hejmarê dide, lê hîç belgeyek di destê wî de nîne. Eger em vegerin ser pirtûka mamosta Emîn Zekî û hejmarê koçeran kom bikin, dibe 131.929 xêzan, û cotkarên rûniştî 233.158 xêzan derdikevin, û 239.900 xizanên nîvrûniştî dibin. Eger nîvrûniştî û rûniştîyan kom bikin, dibe 473.058 xêzan ku ev dibe bêtirî 1/3. Herwisa mamosta Emîn Zekî hejmarê 30 xel (eşîret) ên rûniştî, 6 eşîretên koçer û 3 yên nîvrûniştî nedaye. Li vir em dikarin bêjin ku gotina mamosta Qasimlo rast e û ji bo vî tiştî belge jî hene.

Di vê pirtûkê de, bi awakî pir xweş û diyar li ser kiştûkalê (ziraet) jî nivisandiye. Li Kurdistanê çi tîn çandin, çawa zeviyan dikolin, sîstema yekzevî û duzevî çi ne, hatine nivisandin.

Nivîskar dibêje ku 100 kg dane 500-700 kg dane didan. Bi wê tonê rewşa aborî ya gundê Kurdistanê li gor belgeyên ta niha hene, pir baş vekiriye û herweha çawaniya çewsandinên cotkaran ji aliyê hikûmetê ve, aşkere kiriye : Çawa keda wan bi erzanî ji aliyê hikûmetê ve tîn kirin û paş de bi bihayeke giran careke din difroşin wan. Wek titûn, silqê şekir û h.d. Ji bo îsbatkirinê, ji

rewşa jinên çend malên cotkar nimûne daye, bi wî rengê zilm û zoriya ser cotkaran ji bo xwendevanên Ewrûpa aşkere kiriyê.

Nivîskar bi wîrdî li rewşa bajaran kolaye. Nîşan dide ku sermayedarî bi çî tonê dikeve nav Kurdistanê. Lê belê çaxa tê ser vekirina riya hesin, dibêje ku şoreşa Kemal Atatürk bi wî karî pêşveçûna aborî aniye meydanê. Kemal riya hesin, ne ji bo aborî çêkir, ji tirsê ku Kurdistan ji destê wî neçe çêkir û ta leşkerê xwe zû bikişîne Kurdistanê, heke serhildanek çêbibe. Li aliyekî din Almanyayê û Îngîlistanê her yek ev rê ji bo xwe dixwastin. Û dixwastin ku zûtir kutayî li vî karî binin ji ber ku xwe amadeyê şerê cîhanî ya duhem dikirin.

Ev tişt wisa dide xweyanî kirin ku nivîskar baş «Kemal û Kemalîzm»ê fêhm nekiriyê. Mentêşaşvîlî di pirtûka xwe de bi belge û rêkûpêk, peywendiya nav xêzanên kurda vekiriyê. Dibêje ku peywendiya derebegayetî li Kurdistanê pir jar bûye, ev jarî peywendiya xêlekî jî bi xwe re dike, lê peywendiya malbatî li Kurdistanê hîn pir xurt e.

Nivîskar ayin (ol) û hemî terîqetên li Kurdistanê ji jiyana Kurdan ve girêdaye.

Herweha li ser rewşenbîrî, ziman û nivisandina kurda axaftiyê. Di ziman de, li ser şeweyên zimanê kurdî û navçeyên belavbûna zaravayan destnîşan kiriyê û hoyên bûna van zaravayan bi toneke zanistî vekiriyê.

Li aliyekî din pir li kurdî ; li wêje (edeb) ya kurdî kolaye. Her li folklor ta wêjeya nivisandî, navê hin hestiyarên (şair) kurda daye. Wek Elî Teremaxî (sedsala X-XI), Elî Herîrî (1009-1079), Ehmed Melayê Cizêrî (XII), Feqiyê Teyran (1307-1375), Melayê Batê (1417-1495), Ehmedê Xanî (1650-1708), Mustefa Bêsaranî (1641-1721), Mîrza Şeref (XVIII).

Lê nivîskarê birêz dibêje ku «Mishefa Reş» û «Celwe» bi zaravayê kurmançiya bakur hatiye nivisandin. Bi bawerîya min ev ne wilo ye. Eger li vê têkêstê binêrin, ji bo me hinek aşkere dibe.

Feslî nuxustîn

1. Min bûm û îsteş hem demênim ta axirî, beser hemû afrîdeyek heye min îşî ewane pêk bînim.
2. Min hazirim xêram bo ewanî pêm birwa deken û demê îş deparênewe.

Ev ji bo me dide xweyanî kirin ku ev bi kurmançiya başûr (sorani) hatiye nivisandin.

Herweha navê Baba Tahir Uryanî (XI) û Hacî Nûr Alî Îlahî daye.

Nivîskar herweha hinek li ser wêjeya sedsala XIX jî nivisandiyê û navê Nalî (1800-1856), Ebdulrehman Beg (1805-1869) û Mustefa Begî Kurdî (1812-1850) daye û bi toneke fereh li ser hestiyarê niştîmanperwer Hacî Qadirê Koî (1816-1894) nivisandiyê.

Wextê li ser Şêx Rizayê Talebanî (1842-1910) diaxive, dibêje ku Hacî Qadir gotiye ku Şêx Riza «Şehsiwarê rewanbêjî kurdan e.» Ev bi baweriya min çewt e, ji ber ku Hacî Qadir dibêje :

*Şehsiwarî belaxetî Kurdan
Yeke tazî fesahetî Baban*

*Mustefa ye texellusî kurdî
Xezelî kirde ber tenî kurdî*

Li vir xweyan e ku Hacî ev honrawe li ser Mustefa Begî Kurdî gotiye, ne li ser Şêx Riza. Bi şêweke pir hêja, li ser Herîq (1866-1909), Adebî (1859-1916), Temûr Beg nivisandiye. Dibêje ku wêjeya kurdî piştî şerê cîhanî yê pêşî, bi gavên mezin pêşve diçe.

Li ser rabûna bizûtneweya kurdan, di salên 20-30 de, endêşeyên (fikir) niştimanî di nav wêjeya kurdî de bi awakî diyar tête xweyanî kirin, wek di nav honraweyên (şîir) Ehmed Muxtar, Ehmed Hamîd, Elî Kemal Bekir de. Di tojîneweya (tehqîq) xwe de destnîşanê pir tiştên hêja dike û dibêje ku di nav wêjeya nû de, zimanê hestyaran ne wekî zimanê hestiarên klasîk in : Herwekî Goran, Bêkes, Dildar, Nûrî Şêx Salih.

Li ser rojnamevaniya kurdî dibêje ku di sedsaleyên XIX-XX li çaxê «Vejiya Asya» de, Kurd yek ji zorlêkirawtirîn û paşketîtirîn milletên bindest yê Dewleta Osmanî bûn. Pir hoyên girîng yên çêbûna rojname û kovaran vekirî ye. Bi toneke kin û rêkûpêk naveroka wan weşandina daye û bi çî awayî tesîr li ser rewşenbîrên wê demê hiştiye : wek rojnama «Kurdistan» 1898, «Hetawî Kurd». Herweha li ser hinek desteyên (grup) kurda yên ku peywendiya wan bi van weşandina hebûye, nivisandiye wek desteya «Hîway Kurd» 1910, a ku kovareke her mehê bi navê «Roja Kurd» derdixist.

Li ser Komara Mahabadê nivisandiye ku bi navê «Helale» kovara dengê xortên Kurdistanê derdiket. Navê rojname û kovareke din jî daye, wekî «Şoreş», «Rizgarî», «Azadî», «Xebatî Kurd» û kovarên «Hawar» û «Gelawêj».

Di beşê duhemê pirtûkê de, li ser eşîret û hevgirîna (konfederasyon) eşîretan nivisandiye. Ji bo vê yekê, berî her tiştî rewşa civakî-aborî ya eşîretan vekiriye. Dibêje her koçerek endamê eşîreke koçer e. Lê hinek ji gundiyan bê eşîr in. Ev Kurdên ku bi eşîrekê ve negirêdayî ye, bi navê «kurmanç» li Kurdistanê bakur tîna binavkirin, li Kurdistanê başûr ji wan re dibêjin «miskîn». Li Sulêymaniyê ev bi navê «goran» tîna naskirin. Ev hersê nav ji bo cotkaran dihatin gotin.

Kurdên rûniştî ji giştî danîştvanên navçeyî bêtir dihatin çewsandin, ku ev çewsandin ji aliyê şêx, axa, mîr, mîrêmîran, beg, eşîretên koçer, Tirkîye û Îranê ve bû.

Hinek tiştên xweş bi hejmar daye ku wek ji bo suneta zarokan, şêx ji 2-10 pez, ji bo derkirina cinan jî 1-2 pez ji cotkaran distendin.

Li Kurdistanê sê desteyên komelayetî hebûne ; êl, eşîret, cotkar. Êl koçer in û ji çend berebaban tîn pêkhatin. Serekê mezintirînên berebabê dibe serekê êlê. Eşîret berê koçerên cengawer bûne û paşiyê li navçekê cînişîn bûne.

Peywendiya aborî di navbera eşîretan û Kurdên bê eşîret de bi vê tonê çêdibûn : ji bo birêvebirina karûbarên bê eşîretan (gundiyan), ji gundiyan yek dihat hilibjartin ku jê re «keya», «muxtari» an jî «ketxuda» dihat gotin. Ev karê gundiyan bi hukûmetê re, bi mîr û axayan re dimeşandin.

Nivîskar li ser sîstema hevgerîna ramiyarî (siyasî) ya eşîretên Kurdan û hevgerîna konfederalî ya eşîretan û peywendiyên wan ên bi dewletên Osmanî û Îranê re rava kiriye.

Li beşê sê yê pirtûkê, li ser peywendiya kiştûkalî û pêşveçûna aborî ya Kurdistanê diaxive. Berî her tiştî dest bi rava kirina qonaxên dîrokî û pêşveçûnên peywendiya kiştûkalî (çandinî) kiriye. Û bi qonaxên sedeyên nawendî dest bi tojişeweyê (tehqîq) ya xwe kiriye.

Di destpêka sedsaleyê VII de ; dema ereb Kurdistanê dagîr kirin, di gundên Kurdistanê de giştbeşî (kooperatîv) ya cotkarî li ser bingehên berebavkî-xêlekî çêbû bûn.

Çaxê xelîfeyê îslamê dest danî ser zewiyên şahê Sasanî ku şerê ereban dikir, xelîfe bû derebegê mezintirîn di nav îslamê de. Bi vê tonê derebegî li Kurdistanê gihîşt payeke bilind, piraniya zewiyên ketin destê dagîrkerên ereb û hinek jî di destê kurdên dewlemend de man. Şeweke ji şeweyên derebegî-tiyê, li ser zewiyên «weqîf» û «îqta» nivisandiyê. Dibe ku hinek caran xelîfe û beg ji % 80 keda cotkaran ji xwe re dibirin. Lê di dema Kerîm Xanê Zend (1752-1779) de, rewşa cotkaran li seranserê Îranê ji berê pir çêtir bû bû.

Di pirtûka xwe de, bi awakî dîrûdirêj li ser zewidariya dema nû ya her çar parçeyên Kurdistanê nivisandiyê.

Li ser lakêl (zewî ku axa bi kirê dide cotkaran) û bikaranîna lakêlan, di nûtirîn qonaxê de rava kiriye. Li ser şeweyên zibareyên ji bo axê, çend ji kedê, çiqas ji pere û pezên cotkaran ku axa ji bo xwe dibe, li ser rawestayê.

Di van dehsaleyên paşîn de, şeweyên lakêlên sermiyandarî ketine Kurdistanê ku pirê caran sermiyandar û axa yek kes e. Sermiyandarî di van herêman de xurt dibe. Li ku derê kiştûkalyên pişesazî (senatê) tîn çandin, xwedanê axê hêdî hêdî traktor û patozan dikirin û cotkaran ji ser axa xwe radikin, cihê wan teng dikin an jî wan dikin rêzên karkerên cotkar. Lê peywendiya sermiyandariyê, li Kurdistanê pir paşveketî ye.

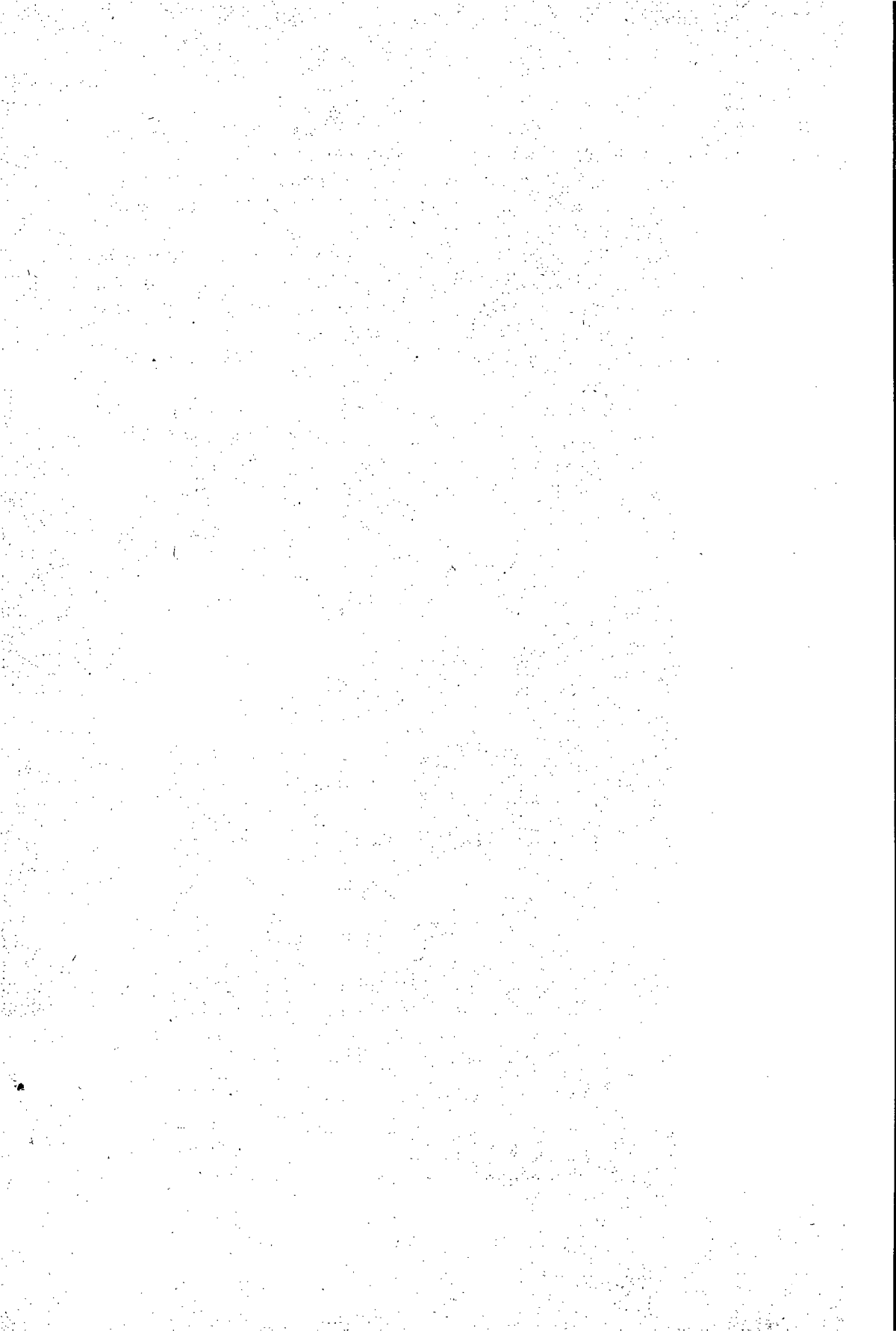
Derbareya reforma 1958 li Iraqê, pir bi dîrûdirêjî axavtiye. Giştî aliyên wê reformê diya kiriye. Lê belê dema tê ser reforma No 116 a sala 1970, bi çaveke zanistî lê nanihêre.

Rast e, aliyên baş ên her reformekê hene. Ji bo karên zanistî, nabe ku aliyên baş, aliyên xerab winda bikin. Ev reform li Kurdistanê bi awakî regezperestî bi kar anîne. Wek parvekirina axa Kerkûkê û deşta Hevlêrê li Ereban û derxistina bi hezaran gundiyên kurd ji gundê xwe. Herweha pir tiştên dinê hene ku nivîskar baş venekiriye.

Bi hejmar û serjmêr (statîstîk), li kêşeya (problem) mezinbûna bajarên Kurdistanê kolaye û bi awakî zanistane ji bo vê kêşeya mezin çûye û bi rastî destnîşanê hoyên mezin bona bajaran kiriye. Herweha di pirtûka xwe de, li ser kêşeya pîşesazî ya Kurdistanê pir bi başî nivisandiyê.

Bi şêweke giştî ev pirtûk yek ji wan pirtûkên herî fereh û baş e ku hemû aliyên jiyana Kurdan girtiye.

190 pelên vê pirtûkê lêkolîn e û li rûpelên 191-211, 346 perawêz rava kiriye. 261 serçawe bi kar aniye û li rûpelên 221-231 ferhengoka navên cografi daye.

NIMÛNEY EDEBIYATÊ DIMILKÎYÊ KLASÎK Û DÎNÎ

MEWLIDÊ NEBÎ

Ehmedê XASÎ*

Diyarbakir Vilayet-i celilesine tabi Lice Kazası'na mülhak Hezan Karye'li mekrûmetlû Ehmedu'l - Xasî Efendî'nin zaza lisaniyla te'lif eyledigi işbu mewlid-i şerif, Nezaret-i Celilesi'nin 25 Mart 1315 tarihli tahrirat-ı aliyesiyle verilen ruhsat üzerine defa-i ûlada dört yüz nüshadan ibaret Vilayet-i mezkûre Litografya Matbaası'nda tab ve neşr edildi. Bundan başka tab ettirilirse mes'ul tutulacaktır.

MEWLÎDÎ NEBÎYYÎ'L-QUREYŞÎYYÎ (SELEWATULLAHÎ 'ELEYHÎ FÎ'L-BUKRETÎ WE'L-'EŞÎYY)

Bismillahîrrehmanîrrehîm

Ez bi bismîllahî îbtîda kena

Raziqê 'aman û xasan piya kena.

Rebbî, hemd û şukrî ancax to rî bê.

Kîbr û medh û fexrî pêro to rî bê.

* EHMEDÊ XASÎ (1863-?) : 1863 di hezan di marda xo ra biyo. Hezan : Ewro yew nahiyey Lici wo (Savat) ki tede zarava Dimilkî qali beno. Kalikê Ehmedê Xasî, dormarê Bingolî ra amey bi Hezan. Namey yê bixo Ehmed o. Semedo ki namey bab ('eşîr) a yê Xas biyo, tia vajiyawo Ehmedê Xasî. Piy yê Mela Hesen o.

Ehmedê Xasî, medresan di wand. 'Erebkî, Fariskî û Tirkî zî zanaynî. İcazey xo, muftiyê Diyarbakir Hacı İbrahim Efendî ra girewt. Xasî, peyniya Mewlid'î di yew ca di qalê Hacı İbrahim'î keno :

«Lede'l-Hacı İbrahîme ustazî'l-'alî» (Westawo berz Hacı İbrahîmî hetî.)

Derheqê nî Hacı İbrahim Efendî di ma çido zaf nêzanîme. Labrê Salname-î Vilayet (Diyarbakir, 1901-1902) di, qismê Vilayetimiz Ahalisinden olan Ashab-ı Meratib (riperr : 160) di namey yew hacı İbrahim Efendî vêreno. Tiya ra fahm beno ki Hacı İbrahim Efendî Diyarbakir di marda xo ra biyo û ay wextan muderrisê Medresa Mesudiye (Mesudiye Medresesi muderris) biyo. Beno ki Hacı İbrahîmo ki Melayê Xasî tira İcazey xo girewto no Hacı İbrahîm Efendî bo.

Namey Muftiyê Diyarbakir Elhac İbrahim Efendî 5 Mayıs 1920 di rojname (gazete)y Hakimiyet-i Milliye di zî vêreno. Nî rojnamî di yew fetwa muftiyane Anadolu û Kurdistanî esta. Binê fetwa di yew fetwa muftiyane tesdiq kerdoxan miyan di namey Muftî Diyarbakir Elhac İbrahim'î zî esto. Na fetwa destur dana ki bisilmaney Dewleta Osmanî, vera emperyalîstan lej bikerê (B'ewnî : Yalçın Küçük, Aydın Üzerine Tezler - I, tekin Yayınevi, İstanbul, 1984, r : 102). Hewna beno ki muftî bo.

Çende rey bê ma sewabê hemdê ma
 Labelê nêrê hîsaban çendê ma.
 Hemd û şukrê to eda qet nêbenê
 Ma sera rebbî, ti zanê vînenê.

Halê miskîn û feqîr û naqisan
 Rûreş û zerre siyahê zey hesan.
 Her nefes de vacê hemd û şukrê to
 Wacib o, bêşubhe ancî heqqê to.

Maneno îne sero şukrê çiman
 Dest û ling û pa bi e'zayê bînan.
 Key yeno ca rebbî, heqqê şukrê to,
 Ger ezel ra ta ebed ma zikrê to

Tim biker, qet xafilî nêben mudam.
 Her mehal o ger eda ker ma tamam.
 Labelê ma zanê rehma bêhîsab
 To hete esta wû ma bî dil-kebab.

Wazenê ma lutfê to hergû hewe
 Tim bi zarîyyû fixan roc û şewe.
 Ez qesem daîm bi zatê to kena,
 Hem bi yew yew ez sîfatê to kena.

Ger ebed yew hemdê to qet nêkero
 Rehmetey to ancî yû gû her bero.
 Çunkî rehmay to biqeybê yê biya
 Ger çîqa şermende wû sîne sîya.

Na fetwa ki ma cor ra behsê yay kerd, binê yay di namey Muftiyê Siwewerî 'Usman'î zî nuştewo. Beno ki no zî 'Usman Efendiyo Babij bo ki 1903 di yew Mewlido dimilkî nuşt bi.

Heto bîn ra Zinnar Silopî nuseno ki Muftî Diyarbekir Hacı İbrahîm Efendî û mêrdinê xo Pîriç çîzadey desta da'wa Kurdey nêbi, duşmenê na da'wa bî (b'ewnî : Zinnar Silopî, Doza Kurdistan, Stewr Basimevî, 1969, r : 47)

Ehmedê Xasî gelek zeman Hezan di mend. Ay wextan Şêxe Hezanî Şêx Selîm zî Hezan di bi (Soyadiyê key Şêx Selîmî : Aydın o). Wextê Herbê Şêx Seîd'î (1925) di, Şêx Selîmî desta Hukmatê Tirkan girewta û vanê ki Mustefa Kemal (Ataturk)'î yew se'eto zerrên yê rî hediye kerd. Banê Ehmedê Xasî û Şêx Selîmî zî pê ra nîzdî bî. Labrê semedo ki Ehmedê Xasî milliyetperwer bî, mabênê yê û Şêx Selîmî weş nêbi. Xora ewro mirîdê Şêx Selîmî hima zî Melay Xasî ra hes nêkenê. Vatişbê Hezaniyan gore Ehmedê Xasî gelek şîir (helbest) ê Dimilkî nuştî bî. Nî şîiran ra yewi di Xasî qirfan fineno Şêxî û qalê dewijanê belengazan keno ki Şêxî rê çiy-mîy ardîne. Vatişan gore Ehmedê Xasî şîirê Kurmancî û 'Erebkî zî nuştê. Nê şîirandê yê ra tayinî melay û suxtey Kurdistanî fek ra zanê. Mesela, Vatişbê Bahrî Kçkaya gore Ehmedê Xasî, yew şîira xona 'Erebkî di qalê Kemal (Mustefa Kemal)î keno, vano :

**Qîdwetu'l-Etrakî turren el-musemma bî'l-Kemal
 Kane me'nahû zewalen, fî'z-zewalîn fî'z-zewal.**

Hina verî, Sultan Abdulhemîd'î xebata Kurdey ra Xasî surgunê Rodos'î kerd (Rodos Akdeniz dir a). Ehmedê Xasî, şes aşmî (mengî) Rodos di mendo.

Hewna vatişan gore Melay Xasî mesela Kurdey sero Ziya Gokalp'î di zaf munaqêşe kerd.

Heze ki peyniya Mewlidî di haseno Fethullah Hesbiyê 'Umerî, qandê Mewlidê Xasî rê yew teqrîza edebî nuşt. Na Terîza 'erebkî di Fethullah Hesbî wesfê Mewlidê Ehmedê Xasî dano. Çi heyfî ki ma derheqê Fethullah Hesbî Sêrtîjî di çiyeki nêzanîme.

*Heze ki Xasî bixoy vano nî **Mewlid Kirdî 1898** (bi tarîxê 'erebî 1316) di nuseno ow Mewlid **1899 di Diyarbekir di** metbe'a ro guneno (çap beno).*

Ewro çend tornê Ehmedê Xasî estê. Nîyan ra 'Elî û 'Evdula Hezan di roşenê.

Rebbî, halê ma bixû to ra 'eyan
 Lazimey hendî çî ya vaco ziwan.
 Xaliqê ma tim ti yê Barî Xuda
 Şafi'ê ma zî Muhemmed Mustefa.
 Hendî ma şeytanî ra perway çî yo,
 Yû kû tû ra tim biyo bêhêviyo.
 Ey birayê dînî ! Tim goşdarî bê.
 Hem biqelbê xû bixû hêşyarî bê.
 Key şima dî nameyê Şahê şima
 Ame vatiş, sunnet o vacê şima :
 «Esselatû wesselamû ya hebîb !
 Daîma to ro bivarê ya tebîb !»
 Wazenê ger ma xelasiyya tamam
 Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ TERTÎBÊ MEWLÛDÎ Û FEZELEY WENDÎŞÎ

Lazim o tertîbê mewlûdî tamam
 Ma sero vacên bizanê xas û 'am.
 Ger ti yew mewlûd xû rê wendiş bidê
 Lazim o tertîb bizanê pê bidê.
 Ewwela tezyînê xû-w'eylanê xû
 Lazim o to rê biqasê halê xû.
 Ca biyarê be'dê cu'ûd û buxûr
 Şerbet û mûman zî ronê bêqusûr.
 Henkî nan û sole zî rone bira,
 Vende çende merdiman qasê xû ra.
 Ger bipersê «wendişê roc û şewe»
 Wendişê şew baştir o hergû hewe.
 Çunkî şew bî ame şahê enbîyan
 Na dunya hem Mekke de ey 'aşiqan.
 'Îlletê şew çunkî 'îsyanî kemî
 Tim bena waqî' bi îné ademî.
 Xasseten yew rey di dunya ay şewî
 Qet gunehkarî ke nêbî yew hewî.
 Ger biyo vatiş «Dilîlê ma çî yo ?»
 Neksê Lat û yût û narê fursî yo.
 'Îlletto yew zî dunya bîynê zelum
 Kufr û şîrkî ra hema bîbî tamam.
 Yû bişew amew kû loma ma bizan
 Kufrê dunya kerde bî, şew bêguman.

Hasilî qet nînê vatiş wesfê yê
 Ma bifek te'rif biker hem medhê yê.
 Yû kû xellaqê cîhanî medhê yê
 Kerdo ma hendî çî vacin wesfê yê.
 Wazenê ger ma xelasiyya tamam,
 Vatişê ma esselatû wesselam.
 Nef'ê mewlûdî şîma persê bizan
 Qet ebed nînê hîsabê defterân.
 Belkî yew yew lazimê vacin şîma
 Pê bizanê pîliyey ay şahê ma
 Yew tera wendiş biyo ger çî sero
 Kamo boro gû hezar îllet bero.
 Hem bedel de rehmete w keyf û surûr
 Nazilê qelbî bido hem feyz û nûr.
 Meclisa melûd biyo wendiş tede
 Gû bibo xerq ay di Nurê Ehmede.
 Hasilî kamo kû goşdari buko,
 Yan biwano, yan sebeb bo, bêşik o
 Cennetê Fîrdewsî ê rê hem verî
 Boro yû tasike away kewserî.
 Her cuwabê qebre zî ê rê sehal
 Gû bibo tavil bido 'emma yusal.
 Hezretê Siddîqî vato yew kalam :
 Baş bizanê, pê bigîrê xas û 'am :
 «Xerc kero yew dirheme kamo tamam,
 Yû hevalê min di cennet de mudam.»
 Hezretê Farûqî zî tê'zîmê yê
 Vato ma ra : «Pê bizanîn qedrê yê
 Qedrê yê kamo bigîyro bêriya
 Zey Muhemmed Ehmedî biyaro dinya.»
 Hezretê 'Usmanî yû Kerrarê sef
 Her dînan vato 'Ecêb çîke'w şeref :
 «Yew bido yew dirheme biqelbo şedîd
 Zey di Bedr û hem Huneyn de bo şehîd.»
 Hem bigîro qedrê ê zî ey biran
 Yû dunya ra nêvecîno bêîman.
 Şeyxê Besrî vato : «Zey Kûhê Uhûd
 Zerdê ma bi gû di yew mewlud de bid.»
 Fexrê Razî vato : «Weqta ronênî
 Nan, eger yew boro luqmeyke tenî,

Pîze de gû nan biko cûş û tereb
 Gû biwazo tim 'efû vaco edeb.
 Ay kû ez werda, gunehkar o 'efû
 Wazena ê rê bi namey to 'efû.»
 Sîrrê Seqtî vato : «Ca w' mewlud tede
 Wanenê, yû cennet o, yê ha y tede.
 Çunkî qey hubbê hebîbê basefa
 Ê yenê pêser, kenê zewq û sefa.»
 Ê zî vato yew hedîsêkew nefîs :
 «*Men ehebbenî huwe 'îndî celîs*»
 Cennetê Fîrdewsî de hetta heta
 Bes niyo hendî çî vacî ey feta !
 Şeyx Cuneydî yû Celaluddînê ma
 Vato hem Me'rûfê Kerxî zî tuba (?)
 Hinkî nef'ê wendişê mewludê yê
 Ger biyê vatiş şîne vîst per belê.
 Qedrê yê ger ma bizanîn ende bes
 Kafî yo ma rê heta axir nefes.
 Hasilî ma kor ê bêhedd û qiyas
 Ma çî zanê qedrê mewludî binas.
 Belkî zano qedrê yê rebbê kerîm
 Medhê yê loma di Qur'ano 'ezîm
 Kerdo, vato : «*Ya Muhammed, ya Emîn !*
Ente minnî rehmetun li'l-alemîn.»
 Wazenê ger ma xelasîya tamam
 Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ ÇINÎ BIYAYIŞÊ EŞYAN Û SIRRÊ HOMAY O

'Ewwulî xellaqê kullê masîwa
 Tim tenê bî, baş bizane binewa
 Nê eno 'erd û enî 'ezmanî bî,
 Nê perî yû cinnî, nê însanî bî.
 Nê enî rûcî'w şewî nê nîzd û dûr
 Nê zemanî nê mekanî bêfutûr
 Yanê nê haca'w tiya enka w verî
 Qet çîne bî hem çînî kî zey verî.
 Labelê fikr û teemmul qet meke
 'Eqîlê heywanî edeb ver pê meke.
 Yew (yû) 'eqil ku 'eslê yê awe w herî
 Yû çî zano hukmê şahê Ekberî.

Ger bipersê hîkmetê Homa tera
 Gû bibo zey meşke perçe, ey bira !
 Axirî, qet yew bi 'eqî û mahirî
 Nêr'seno me'rîfetê yê Qadirî.
 Belkî ancax ehlê qelbê muhreqî
 Yû bizano cuz'îke sirrê Heqî
 Nişkeno yû zî biko te'rîf hema
 Cewherê me'rîfetê xellaqê ma.
 Çunkî heddê herf û sewtan qet niyo
 Sirrê xellaqê cîhan yê vacîyo
 Hem meniyyê di qelbê 'aşiqan
 Bêrê vatiş yê binutqê natiqan.
 Çunkî herf û sewtî tim cîhatî yê
 Sirr û me'na cîhetan ra xalî yê.
 Hasilî qet eşkenê roşnê çira
 Hukmê rocî sist kero hukmê xû ra.
 'Eqî û herf û sewtê ma zî yû qeder
 Eşkenê sirran bifek biyarê teber.
 Wazenê ger ma xelasiyya tamam
 Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ XELQÊ PEYXEMBERÊ MA Û XELQÊ ESYAN O.

'Ewwulî darey yeqînî rebbê ma
 Kerde xelq û pa bî çar şaxî hema
 Be'dî cû yî padîşahê sermedî
 Henkî nûrê xû girwet qey Ehmed'î
 Va : «Bibe Ehmed !». Hema şahê wedûd
 Şeklê teyra tawuse ame wucûd.
 Be'dê cû na dawê ser Rebbu'l-umem
 Zikrê yê kerd bêhîsab, nîno qelem.
 Be'dê yî zikran hema Rebbê wera
 Arde yew 'eyney heyra na yê vera.
 Weqto nûrê Ehmed'î anya tera.
 Bêhîsab yê kerd heyra rebbê xû ra.
 Areqîk da hema şeş çilkê yê
 Kewtê war çar bî tera çar yarê yê.
 Yew tera zî bî gulî boy tim yenê.
 Yîne ra yew zî birinc o ma wenê.

Be'dê cû nûrê hebîbê Ehmedî
 Secde berd panc ray bi qeybê sermedî.
 Yû sebab ra ma rê panc ferzê tamam
 Wacib ê tim ma nimac ker her mudam.

Be'dê cû duyyes hîcabê nadirî
 Ardî nay ro Xudayê Qadirî
 Nameyê perdan bi xû yew : merhemet,
 Yew keramet, yew zî minnet, menzîlet.

Yew nubuwwet, yew zî ta'et name bî,
 Yew se'adet, yew zî rif'et ya ebî !
 Yew hîdayet, yew zî te'zîm des tamam ;
 Yew şefa'et, yew zî qudret wesselam.

Be'dê cû nûrê hebîbê serwerî
 Mendo hergû perde de yû çend serî.
 Hergû yew de kerdo zikrêkew temîz
 Heddê yê zano tenê rebbo 'ezîz.

Be'dê zikrê xaliqê 'erd û sema
 Eştò yû nûr behrê 'îrfanî hema.
 Be'dê yê zî eştò behrê nedretî
 Be'dê nedrî eştò behrê qudretî

Be'dê cû eşt merhemet behro 'uman
 Weqto bî razî tebr ame heman
 Baskî şay tê, henkî çilkî kewtê war
 Se hezar û vîst hezar û rey de çar

Weqto yê çilkî kû yê ra bî berî
 Hergû yew bî ruhê yew pêxemberî
 Baskî şay tê, ancî çilkî bêqiyas
 Kewtê war bî ummetê yê 'am û xas.

Xaliqî yew cewhere yê nûrî ra
 Kerde peyda, be'dê cû anya tera
 Bî di felqey tavilî ay yew hewî
 Yê bi heybet da nezer nîmey yewî

Tavilî helya bî behrêke'w 'uman
 Heybetan ra dû wû kef da yê (yî) heman
 Kef bî 'erd û 'ewwulî yê Mekke ra
 Yû sebab ra Mekke bî *Ummu'l-Qura*

Dû zî ezmanî tera amey wucûd
 La heqîqet ancî zano yû wedûd
 Nisfo bîn ra zî viraştîş da cedîd
 Lewh û kursî yû qelem 'erş û mecîd.

Wazenê ger ma xelasîyya tamam
Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ EMRÊ HOMAY O QEY QELEME

Be'dî cû va : «Ey qelem nuştîş bike !»
Va : «'z di emrê to de wa, vatiş bike !»
Va : Binusne yew çinîko xeyrê min,
Hem Muhemmed qasid o qey emrê min.»
Weqto ana va, şinawut ay qelem
Tavilî şî secde û bêhêş bî hem.
Secde ra weqto wurişte «Rebbena»
Va : «Ti xellaqê min î ez vînena
Labelê kamo kû namey yê hema
Ame nuştîş nameyê to dir bi ma.»
Xaliqî va : «'Ewwel û axir ez a
Yû zî mehhûbê min o 'aşiq ez a.
Ger biqeybê hubbê yê nêbay mi zî
Çîke nêardê wucûd û nê ti zî»
Va : «Binusne herçî 'îsyanê biko
Yû, gû hîssey yê ci rê agir biko
Herçî nêgeyro bi 'eksê emrê ma
Heqqê yê Firdews û dîtîş wechê ma.»
Ummetê peyxemberanê ba sefa
Pêro eno nuştî hetta Mustefa
Ummetey yê rê zî dest pê kerd qelem
Kû binusno vaco yê zî *ke'l-umem*.
Tavilî heybet girot vinderte hem.
Xaliqî va : «*Bes teeddeb ya qelem !*»
Heybetan ra bî di şiqqî, secde berd
Be'dê secdî va : «Çi vacî rebbo ferd»
Va : «Binusne, ummetey yê rê surûr
Ummetun muznîbetun rebbun xefûr»
Yû sebeb ra sunnet o şeqqê qelem
Weqtê qet'î ma biker ey *za'l-hîmem*.
Be'dê cû nuştî heme teqdîrî tam
Çi bibo peyda *îl yewmi'l-qiyam*.
Wazenê ger ma xelasîyya tamam
Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ XELQÊ ADEMÎ YÛ NÛRÊ
PEYXEMBERÎ YO KEWTÊ PAŞTEY YÊ

Be'dê kullê nuştîşê eşyan kû kerd.

Xeliqê cebbarî fermanîke kerd.

Qeybê Cebraîlî va : «Henkî herî

Biyare 'erdan ra bi şestî tewirî.

Nêbo rengêke tera biyarê kemî

Pê virazên ay herî ra Ademî.

Hîkmetê rengê herî însanî pê

Hergû yew rengêke bî nêbî zey pê

Ha bi şekl û ha şeca'et dilberî

Ha bi cûd û ha bi teb û enwerî

Arde Cebraîlî waro kerde ro

Henkî away rehmetî kerde pero

Be'dê cû zey mîr 'ecelna yew zeman

Nêdusa pê ra w cê ra bî heman.

Kerde ser aw henkî behrê huznî ra

Yû bînan tavil girot bî hemdî ra

Ma zî loma daîma mehzûn benê

Can yeno pêser muheyyer manenê.

Be'dî va Xaliqo kû *zu'l-hîkem* :

«'Îlmê min de kerdo sebqet huzn û xem.

Qeybê Îbnê ademî ey îns û cin

Kamo ehlê sebrî bo, yû ehlê min.

Kam keso kû nêkero sebr û kerîm

Ez gû ronî yê sero huzn û 'ezîm.

Be'dê cû Adem tamam kerd şeklê yê

Hezretê Cibrîlî puf kerd rûhê yê.

Tavilî Adem wurişt-ronişt verî

Hezretê Cibrîlî secde berd ci rê.

Be'dê cû herçî melek pêro tamam

Secde berdî Ademî rê xas û 'am

Tavilî nurê Muhemmed xatemî

Bî mucella yû di paştey Ademî.

Cenneto Berzex de nay ro va : «Hema

Lazim o na dare ra dûr bî şima !»

Sef bi sef vindertê yê pey de melek

Bî muheyyer, Ademî va : «Ez gerek

Persî Xellaqê cîhan ra no sebeb,
Yê çî ra vindertê min pey de 'eceb ?»
Weqto persa xaliqê ra ke'wno hal
Va : «Eno hîkmet çî yo ya ze'l-celal ?»

Xaliqî va : «Nûrê şahê cinn û îns
Ha'w di paştey to de yo, eyro helîs.
Hîkmet û heybet zî pêro awe wo
Ni'met û cennet zî pêro awe wo.»

Ademî va : «Xaliqê 'erş û felek,
Hes kena bêro muqabil yew melek.»
Hîkmetê xellaqî ra, dî ame nûr,
Miyanê wechê yê de tavil bî zuhûr.

Ademî va : «Rebbî ez hêvî kena
Yê biya qarşî, xû rê ez vînena. »
Kerd emrike'w letîf 'ilmê xû de
Nûr bî nazil, ame gişta eşhede.

Yû sebeb ra gişta raşte efdel (efzel) a
Zey çepe ey ehlê hubb û muhtela.
Loma weqto nengûyê xo qesnenê
Desto raşt de 'ewwuli dest pê kenê.

Desto raşt ra zî kû gişta nûr tede.
Be'dê cû hîrê hemey ya kişte de
Be'dê yîne, pîle zî kû qesnenê.
Desto çep tertîb tede nêvrazenê

Çunkî giştê destê raştî efdel ê
Ma verî vato şîma zanê belê.
Lazim o ma hîkmetê tertîbê vac
Çunkî hergû derdî rê esto 'îlac

Weqto yû nûr ame gişte bî sekan
Nûrê çar yaran zî amey yê bînan
Nûrê Siddîqî di raştê sidqî de
Bî sekan Farûqî zî siddîqî de

Nûrê 'Usmanî zî raştê 'Umerî
Yê 'Elî kişta çepey peyxemberî
Weqto Adem çim gina gişta şede
Ay kû nûrê Mustefayî ha'w tede.

Bî mufferreh va bi îlhamê rebî
- «Esselamû» hem «'eleykum ya ebî !»
Da cewab nûrî vera rebbê wera :
- «We 'eleykumu's-selam» va tera.

Yû sebeb ra ma bid' sunnet o
Reddê yê zî ferzêke'w kifayet o.
Wazenê ger ma xelasîyya tamam,
Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ EŞTÎŞÊ ADEMÎ YO CENNET RA Û MARDIŞÊ KALIKANÊ PEYXEMBERÊ MA WO

Hezretê hewwa nezer da Ademî
Va : «Çi nûr o ?» Va : «Yê fexrê 'alemî»
Xaliqî hurdî muzeyyen kerdî bî
Hem di cennet de muxeyyer kerdî bî.
Be'dê cû kû Ademî bêemrî kerd
Xaliqî va : « Yê bigîrê b'erzê 'erd !»
Tavilî lîbas û tezyîn bî vinî
Yînê ra wû eştê na dunya genî
Bî fixan û zariyey yê hergû hew
Qet ebed nêbî sekan yû roc û şew.
Bî tamam hetta kû hîrê sey sere
Kerdê zergûn hesrê yê dar û çere.
Vatişê yê zî eno bî roc û şew
«Rebbena» vatê «zelemna» hergû hew.
Be'dê cû yew roc wurişt-ronişt hema
Yew nezer da 'erşê xellaqê Sema.
Dî kû nuştô : «Yew çinîko, tim ez a,
Hem Muhammed mursel o, mursil ez a.»
Va : «'z di bextê ay Muhammedyê de wa,
Min 'efû ke rebbî ez bê çare wa !»
Hezretê Cibrilî wehye arde ser
Va : «Ricay to bî qebûl wurze xû ser !»
Be'dê 'efwey Ademî ra bî'l-yeqîn
Amey paştay şîsî yû nûro verîn
Şîsî ra zî ame lacê yê hema
Nişkêna hendî bimara qey şîma.
Çunkî hetta bêro Ednanî reso
Gû bibo nîzdî se namî pê reso.
Hem tede esto xîlafêke'w tamam
Yew muheqqeq nişkêno vaco kelam.
Labelê 'Ednanî ra pey yê hema
Vîst û yew pî beşek ê vacê şîma.

'Ewwulî 'Ednan û Me'd û hem Nîzar
 Yew Muder bî, yew zî Îlyas namedar.
 Mudrîke yew, yew Xuzeyme, yew Kenan
 Nedr û Malik, Fehr û Xalib zî heman
 Hem Lu'ey, hem Ke'b û Murre hem Kîlab
 Hem Qusey zî hewt û des amey hîsab
 Yew zî yû 'Ebdulmenaf û Murte'îb
 Yew zî Haşim, yew zî 'Ebdulmuttefîb.
 Şîsî ra hetta tiya nûr bî nîhan
 Fuc'eten pî yê de bî zahir heman.
 Wazenê ger ma xelasiyya tamam.
 Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ 'EBDULLAHÎ YÛ CUHÛDE ŞAMÎYAN Û WAŞTIŞÊ AMÎNA CI RÊ

Weqto 'Ebdullahî de nûr bî zuhûr
 Kafiran zana kû amey nîzdî nûr.
 Be'dê cû geyray bi qetlê yê hema
 Hafîzê yê xaliqê 'erd û sema.
 Tim qicî ra pawutê yê kafiran.
 Cay ke 'Ebdullahî bikşê bêbiran.
 Ray ke hewtay heb cuhûd pîya bî heval
 Sondî wendê, kerdê eqdêkew betal.
 Yû heta ger nêro kiştiş ma hema
 Gû bigeyrin roc û şew tim yê dima.
 Ma ebed nêfeyrenê eger meram
 Nêkerin îcra kû vacin ax û Şam.
 Miyanê Şamî ra wuriştê hergû hew
 Şîné rey ra nê biroç daîm bişew
 Kewtê çol û Kerbelayê kafirî
 Şî heta dûrê Mekî zey adirî.
 Kerde casusî heta yew rocîke
 Ama 'Ebdullah tenê şî çolîke
 Weqto dî, kewtê dima zey vergê har
 Şî bi yê berxê ciwanî hey hewar.
 Pêro piya şî, yew tera nêbî kemî
 Labelê hafîz bî rebbê 'alemî.
 Weqto şî yê het Cuhudê Şamîyan
 Tavilî yew 'askere rûhaniyan

Ame 'ezman ra Cuhûdî tar û mar
 Kerdê, pêro eştê, şî yê zey xubar
 Mend 'Ebdullah tenê yû xanedan
 Hifzê yê kerd xaliqê însan û can.
 Yew Weheb bî Zuhriyan ra namedar
 Yû zî yû roc ame bî seyd û şîkar
 Yê zî weqto dî eno hukmo 'ecîb
 Bî muheyver va : «Eno hîkmet xerîb»
 Weqto yê dî yê ro yew hîkmet gina,
 Va : «Mî yew keyneyke esta : Amîna.
 Gû bidî yê ger bido yê ra qebûl
 Laîqê yê wa tenê a yew betul.»
 Be'dê cû ame Weheb sahib kemal
 Şî keye va kiyê xû ra : hal û hewal.
 «Hem tesewwur qelbê min de vînena
 Tim, beno kû ez bidî yê Amîna.»
 Hem şî 'Ebdulmüttelîb dî, va tera :
 «Esta yew keyneyke min zaf nadir a
 Laîqê ay nêdiyo min qet tu qewl
 Xeyrê 'Ebdullahî ger yê ra qebûl
 Gû bibo ez gû bidî yê serwerî
 Ay bi emrê yew Xudayê ekberî.»
 Hem şî 'Ebdulmüttelîb va ay xeber
 Kerd 'Ebdullahî di tavil eser.
 Be'dê cû şî yê bi 'urfê ay zeman
 Waşte 'Ebdullahî rê şahê cîhan
 Yew weqeyke zerd û yew sêm hem se pes
 Hem devey zî zey pesan day ende bes.
 Weqto arde hem Yene bî ay şewe
 Hem Receb bî aşme bîbî yew şewa.
 Wazenê ger ma xelasîyya temam
 Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ ÎNTIQALÊ PEYXEMBERÎ YO Û HEWNANÊ AMÎNA WO

Be'dê cû nûro kû ma kerdo sena
 Ame bî meyman bi qeybê Amîna.
 Weqto yû nûr Amîna de bî zuhûr
 Amîna zî dî 'ecêb 'îzz û surûr.

Bêhîsab nîno ebed vatiş tamam
Ma biker tefsîl bizano xas û 'am.

Amîna va : «Weqto min zana kû nûr
Amewo meymaniyey min bêfutûr.

Yew şewike ez di hewnêkew şîrîn

Min dî ame merdumêko enwerîn :

«*Merheba fîke Muhemmed !*» va hema
Namê min persa û va : «Ez Adem a»

Hem Receb bî ay şewa kû Ademî
«Merheba» va qeybê fexrê 'alemî.

Be'dê cû şe'ban de yew şew ame şîs
Va : «*Selamun*» hem «*'Eleyke ya reis !*»

Ame aşma bîne îdrîso refî'

Va mi ra : «To rê mubarek bo şefî'.»

Ame aşmey çarine Nuh ba sefa
«*Esselamû*» va «*'Eleyke Mustefa !*»

Ame aşmey pancîne Hud hewnê min,

Va «*Selamû*» hem «*beşaret*» qeybê min.

Weqto bî *Zu'l-hicce* Îbrahîm be nam
Ame va hemlê mi ra yê yew selam.

Va di aşmey hewtê Îsmâil zebîh

«*Barekellahû leke hemle'l-melîh.*»

Ame aşmey heştî Mûsa, qey mi, va :
«*Ebşîrî ya Amîne bî'l-Mustefa !*»

Ame new aşman de 'Îsa va mi ra :

«To rê mujdyanî bi sultanê wera.»

Hem dî hewnê bêhîsabê nadirî
Ger bibê vatiş bi emrê qadirî.

Gû bibo derg no kitabo nazenîn

Belkî mûcib bo bi 'eczê hazirîn.

Weqto bî şeş aşme hemlê ay ci rê
Kerde 'Ebdullahî qesdê ticirî.

Gû Medîne Xaliqî da nêweşî

Qeybê 'Ebdullahî şerbet werd û şî.

Na dunya ra yû hebîb û enwerî

'Umrê yê zî pêro vîst û panc serî

Weqto 'Ebdulmuttalîb bî ba xeber

Amîna berma wû va ah û keser.

Va : «Zerey min bî di nîmey wey limin !
Xaliqî verda yetîm no hemlê min.»

Dar û ber pêro tedir bermay bihal
Hem çîqa heywanî der sehl û cîbal
Yew melek nêmend û ruştî va : «Kerîm
Nê hebîbê to Muhammed bî yetîm.»
Da çewabêkew letîf ay yew Rebî
Baştir a yê rê bipanse may û pî
Ey gelê 'aqil tamam û 'aliyan !
Ma çî zanê qedrê durrê 'aliyan
Wazenê ger ma xelasîyya tamam
Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ WELEDNAYÎŞÊ PEYXEMBERÊ MA WO
(*Sellellahu 'aleyhî we 'ela alîhî wesselem*).

Şî Rebîulewwelî ra des şewî
Amîna bî xerqê nûrî yew hewî.
Amîna va : «Weqto bî duyyes şewî
Ez tenê menda di xelwe bêyewî
Ay şewî hem bî duşenbe bêfutûr
Min dî çar cinî mi rê amey huzûr
Meryem a yew, yew zî Sara, Asîya
Yew zî ay Hewwa kû bî *umme'l-wera*.
Xidmetê min kerdê yine bêqusûr
Qet mi nêdî ezyetike bî zuhûr.
Be'dê cû teyšan bîya ez bêhîsab
Min dî ame şerbetîke'w zey gulab.
Labelê nê şekker û nê engemîn
Çike zey yê şerbetî nêbî şîrîn.
Werdişê yê dir rehet bî canê min
Min dî yew teyrike ame banê min.
Tavilî min dî hebîbê min emîn
Ame dunya qûmû qewme'l-hazîrîn
Xeyrê însanî çîqa eşeya bî va :
«Merheba, ya Seyyîde'l-kewneynî !» va
«Merheba, ey sîrrê subhan merheba !
Merheba, ey rûhê rûhan merheba !
Merheba, ey fexrê 'erşî merheba !
Merheba, nesley Qureyşî merheba !

Merheba ! ya sahîbe'd - dînî'l - mubîn !
Merheba, ya sadiqe'l - we'dî'l - emîn !
Merheba, ya men sereyte bî'l - herem !
Merheba, ya men denewte bî'l -qedem !
Merheba ya qurrete 'eynî'l - wera !
Merheba ya men nubî'te fî'l - Hira -
Merheba ya 'alîme'l - 'ilmî'l -ezel !
Merheba ya şafî'an yewme'l - wecel !
Merheba ey rehmeten lî'l - 'alemîn !
Merheba ya men şefî'ul - muznîbîn !
 Wazenê ger ma xelasiyya tamam
 Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ HENÎ 'ECAYÎBAN O
 AMEY WUCÛD ŞEWÊ MEWLÛDÎ

Weqto ame na dunya tavil hema
 Secde berd qey xaliqê 'erş û sema
 Secde ra weqto wurişt va : «Rebbena
 Ummetey min 'aciz a, ez vînena.
 Qeybê nefsê min rica qet nêkena
 Belkî qey yîne rica to ra kena.»
 Goş ci şanê hîmmetê şahê şima
 Tayne ez vacî tera qeybê şima.
 Yew di kîsra de tera Nûşîrewan
 Vatê, namey yê di bo weqt û zeman
 Adirî rê kerdê 'îbadet mudam
 Qasê yew henzar sere bêşek tamam
 Adirê yîne çiray nêbî çinî
 La şewey mewlûdî de yû bî çinî
 Hem biqey Nûşîrewanî banîke
 Bî di Kîsra de tera eywanîke
 Vîst û yew qenter bî çares kewtê war
 Ay şewî de banî hîmmet ra neçar.
 Behrê Sawa zuwa bî yû zî a şewi.
 Aw tede nêmendê esla yew hewi.
 Hem şewey mewlûd tede biyo, siba
 Yew cuhûd bî şarî ra persa û va :
 «Persê yew mewlûd Qureyşî kamî rê
 Bî di emşo muzhir o îslamî rê.»

Ame vatiş va kû : «'Ebdullahî rê
Yew weled emşo biyo yê şahî rê.»
Yew cuhûd tavil wuruşt şî qeybê yê
Va : «Mi rê biyarê teber, ez banê yê.»
Weqto dî, yê va : «Bi Tewrato mubîn
Gû biko batil enû dîno verîn.
Xatemê peyxemberan o *bî'l -yeqîn*
Îsmê yê Ehmed, Muhemmed hem Emîn.»
Wazenê ger ma xelasiyya tamam
Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ HELÎMAY SE'DIYAN O
(*Rezîyellahû te'ala 'enha*)

Amîna va : Hewnê min de bî beyan
Gû bido yê şit Helîmay Se'diyan
Çende rocî be'dê cû yew kariwan
Ame Mekke name vatê Se'diyan
Yîne dir bî hem Helîmay Se'diyan
Şî xû rê berd Seyyîdê însan û can
Ay yew Lacî ke qic bî zumrete
Hurdî piya bî şitwerê ay hurmete
Yew herîke bî tedir yû zî lexer
Labelê nêrsaynê ci esla tu her
Çunkî paştay yê sero *nûru'l - en'am*
Bî bizanê her zî Ye'fûr bî binam.
Se'diyan weqto kû dî hukmê herî
Bî muheyver va : «Helîma ra verî.
Ma xû rê vatê eno her gû di rey
De bimano, nêşkeno bêro çirey
Ma di enka vînenê zey yew xezal
Meş keno rey ra bi emrê la yezal
Hem şima hîrê tenî piya niştê ci
Ancî yew her nêrseno pey ra bi ci.»
Tavilî Hoday zuwanêke'w fesîh
Vist yê fek yê bi sewtêke'w melîh
Va : «'Ecêb min de memanê Se'diyan
Ez bi nî şiklî eger şî asiman

Çunkî nişto min Muhemmed *zu'l - elem*
 Yû kû qey yê xelq biyê 'erş û qelem
 Eyro paştey min bi xû efdeltir a
 Masîwa ra baş bizanê ey wera !»
 Se'diyan pêro 'ecêb mendê tamam
 Va : «Xiyal o yan bira o no kelam ?»
 Şî keye axir Helîma serwere
 Kerd wey hetta kû bî hîrê sere
 Va Helîma : «Qet ebed yew ray ke ver
 Min necaset nêdî êwa hem eser»
 Weqto 'ewwul bî xeberdar yû nezîr
 Va hema : *Ellahû Ekber min kebîr*»
 Be'dê cû ancî Helîma nazike
 Kerd espar û verê yê şa Mekke
 Berd û teslîm kerd bi qeybê Amîna
 Ay zî bî şa, ma zî şa ke rebbena !
 'Emrê yê weqto tamam bî şeş serî
 Amîna zî şî dunya ra ay serî
 Weqto yê rî heşt serî bî munqelîb
 Qebri rê meyman bî 'Ebdulmuttelîb
 Mend Ebî Talib tenê pî Heyder'î
 Bî ci rê hafiz bi emrê ekberî
 Wazenê ger ma xelasîyya tamam
 Vatişê ma esselatû wesselam.

ENÛ MEBHESÊ NUZÛLÊ WEHY O Û MÎ'RACÎ YO

Be'dê cû anya kû dunya fanî ya
 Hem bi qîmet qasê yew dasî niya
 Va xû rê : «Rebbî, ti zanê, vînenê
 Çike ra hes nêkena bêtû tenê.»
 Tim enû fikr û meram bî hergû hew
 Xeyrê yê yew çî çînê bî roc û şew
 Yê heta çewres sere kerde tamam
 Tim dí qelbê yê de bî *Rebbu'l - enam*.
 Hem bi xû zanaynê yû xalî niyo
 Gû ci rê 'ezmanî ra çîke biyo.
 Yû bi nê fikr û xiyalî rocîke
 Tavilî anciya şî miyanê kohîke

Nameyê koy zî tera vatê Hira
 Zaf tera hes kerdê ay *xeyru'l -wera*
 Tavilî anya kû qelbê yê heman
 Bî ze roc weqto yeno miyanê çiman
 Bî tebeddul rengê yê mil şî vero
 Hezretê Cibrîl bî nazil yê sero
 Arde «*lqra bîsmî*» qelbê yê de va
 Tavilî şa bî Muhemmed Mustefa
 Hendî zana kû tamam bî we'dê yê
 Yew resûl esla çinîko be'dê yê
 Hendî ewca ra tepya hergû hewe
 Arde wehyî hem bi roc û hem şewe
 Be'dê wehyî şî tamam duyyes serî
 Yew şewîke emrê şahê Ekberî
 Ame Cebraîlî ser va sermedî :
 «Biyare 'ezmanê hebîbê Ehmedî !»
 Pê muşerref bî eno 'erş û felek
 Hem muferreh bî biyê herçî melek
 Vîst û hewt şew şî Receb ra bî'ttifaq
 «*Cae Cibrîlû îleyhî bî'l - Bûraq*»
 Va tera Kû «Xaliqê tû yew selam
 Kerdo, vato bêrê min het hey meram.»
 Ca de hêz da şî bi Awey Zemzemî
 Xeslêke'w sunnet eda kerd ay demî
 Be'dê cû yê kerd nimacêke'w xerîb
 Hezretê Cibrîl tede mendi b' 'ecêb
 Weqto yû farix nimac ra bî tamam
 Linge eşte zengû ay *xeyru'l -enam*
 Kerdî qesdê Qudsî şî awca verî
 Bîbî hedre hem heme Peyxemberî
 Mescîdu'l - Eqsa de çim rey mendî bî
 Hem çîqa cinn û melek nêmendê bî
 Pêro amey bî hema sef sef tamam
 Yû zî ame yîne rê da yew selam
 Bî muferreh hem bi tertîb û edeb
 Şî zîyaret kerdê yû şah û 'Ereb
 Be'dê cû şa yîne vernî bî îmam
 Kerd nimacîke bi qey *Rebbî'l - Enam*
 Hem niyaz kerd û du'ayî hem rica :
 «*Rebbî edxilna'd - du'ae we'r -reca*»

Be'dê cû tavil wurişt *tacu'l - enam*
 Şî siya meşhûre ser *fihî's - selam.*
 Sî sera Cibrîlî na baskê xû ser
 Berd şî 'ezmanî yû *xeyre'l - beşer.*
 Hem ci rê bî a *cemî'izu'n - niqab*
 Ha çi cennet ha cehennem ha 'îqab
 Hem çi sirrî bî di kenzey sermedî
 Pêro day dîtîş bi qeybê Ehmedî
 Hasilî weqta kû şî Sidre heman
 Hezretê Cibrîl zî ewca bî sekan
 Va : «De şore, ya Muhemmed, hem Emîn»
 Va : «Çira nînê birao nazenîn ?»
 Va kû «Yew linge tiya ra nêşkena
 B'erzî, ger berzî, hema ez veyşena.
 Hem çi mexlûqo kû Homay xelqê yê
 Kerdo, tiya ra wet çinîko heqqê yê.
 Linge berzo xeyrê to ey nazenîn
 Belkî heqqê to tenê yo bî'l - yeqîn.»
 Wazenê ger ma xelasiyya tamam
 Vatişê ma esselatû wesselam.

 Weqto Cebraîlî ra ver bî Hebîb
 Ame şerman ra ci rê xewfo xerîb
 Bî muheyyer, hendî nêzana seyîn
 Şo huzûrê ay kû *Rebbî'l - alemîn*
 Tavilî venda ci *Xellaqê wera :*
 «*Udnû minnî ya hebîbî*» va tera.
 «*Hîne nudîye'l - hebîbe bî'l - wedûd*
Ûase fî behrî't - tecellî we's - şuhûd.»
 Xaliqî perde wedarut va : «*Emîn*
 La texef, unzur bî xeyrî'r - raziqîn !»
 Dî cemelê yê di rey bê rey bû şek
 Labelê nîna ebed vatiş bifek.
 Hasilî hendî çi vacî ey beşer
 Yû kû Homa yê bero 'erşê xû ser.
 Wesfê yê hendî yenê vatiş tamam
 Ger hema vacî *îla yewmî'l - qiyam.*
 Hem kalamê xaliqî vatê tedir
 Qet yenê nuştîş bibê behrê hebûr

Hem henî sirrî tera estê heman
Nişkeno vaco ebed yîne zuwan
Çunkî meydanê fek û herfan niyo
Sirrê *subhanellezî* pê vaciyo
Hasilî ancî hema Rebbu'! - umem
Kerd nazil Mekke de sahib - kerem
Be'dê cû mend yew serîke lacerem
Kerd hîcret şî Medîne zu'! - 'elem.
Des serî zî mend Medîne de tamam
'Umrê yê hîri yû şeştî wesselam.
Wazenê ger ma xelasîyya tamam
Vatişê ma : esselatû wesselam.

HAZA DU'ÂÛ MEWLÎDÎ'N - NEBÎYYÎ
(sellelahû 'eleyhî we 'ela alîhî we sehbîhî we selleme)

Ya îlahî kemterîn û qasir ê
Ma heme Rebbî, ti zanê nazir ê
Rehmetey to zaftir a zey qehrê to
Ma îman ardo bi no vatiş bi to
Ger çîqa ma 'asî yû şermende yê
Labelê ma tim di xewfê to de yê
Ger ti banî fî'lê ma ra ey Xuda
Ma rê hendî nêbena esla reca
Ma xû rê zanê kû 'asî yê tamam
Labelê ma rehmetey to a meram
Ma sera vazdin ? Çinîko ma mecal
Xeyrê yew dergahê to, *ya Ze'! - celal!*
Ti biheqqê hurmetê namey xû ke,
Ma feqîr û bekesan mehrum meke!
Ehlê îmanî çîqa estê tamam
Ademî ra şo, *îla yewmî'! - qiyam.*
«Rebbî fexfir malehûm yewme'! - hîsab
La teweddi'hûm kelîlen bî'! - 'îqab
Rebbena lew lem yekûn lûtfûn 'emîm
Eyne Xasî fî'! - *Siratî Mûsteqîm?*
Werzuqellahumme hesne'! - xatime
Lî Cemî'il - *mûslîmîn el-Fatîhe.*

☆☆☆

Temam bi viraştîşê Mewlîdê Kirdî bi yardimê xaliqî we (û) feyz (?) û bereketê peyxemberê ma (sellelahû 'eleyhî we 'ela alîhî we sellem) bi destê Ehmedê Xasî Hezanî (Hezancî) di hinzar û hîrsey û şiyyes serri de, bi tarîxê 'Erebî.

Be'dê enî bizanîn ma ferq kerdo beynatey kafê 'erebî û xeyrê 'erebî bi hîrê nuqtan. Ye'nî ma kafê 'erebî sero nuqtey nêronay û xeyrê 'erebî sero ma hîrê nuqtey ronay zey «gişt» û «kişte». Axirî enî çî enayin ferq benê, bi nuqtan nêbo nîne zanayîş wesselam.

**HAZA'N - NEZM'Û'T - TARÎXÎ LÎ
MÛELLÎFÎ'L - MEWLÎDÎ**

*Leqed temme te'lîfûn bînezmin mumeccedîn
Ke 'eqdî's - Sureya summe ne'şîn we Ferqedîn
Lî Mewlîdî men lewlahû lem yuxleqî'l - wera
Bî eydî'l - Hezaniyyî'l Xuweysîyyî Ehmedîn
Lede'l - Hacî Îbrahîme ustazî'l - 'alî
Nesîbûn bîewladî'l - Elîyyî we Ehmedîn
Fî sittîn we eşrîn we selasîn mîne'l - mîat
We elfîn hîlalen be'de hecrî Muhammedîn.
Felemma erade kullû şehîdeynî
Feeşhedtû hetmen hahûna babe ebcedîn
790 + 449 + 62 + 5 + 10 (yekûn) 1316*

EYZEN LÎ MUELLÎFÎHÎ

*Ma medehe'l - Xasî Resûle's - Seqeleynî
Bel mûdîhe'l - Xasî bîceddî'l - Heseneynî*

EYZEN LÎ MUELLÎFÎHÎ

*Ma neqinay (?) hengî behsê emcedî
Kerdê Mewlûdê Muhammed Ehmedî*

HAZA'T - TEQRÎZÛ LÎ'L - 'ELLAMETÎ ES - SÎ'IRDÎYYÎ'L -
'UMERÎYYÎ FETHULLAH HESBÎ

Înnî reeytû'l - elmei'yye'l - emcede

Fî medhî xeyrî'l - enbiya qed ewcede

Sifren celîle'l - qedrî îz hurûfûhû

Fî 'eynî hûrî'l - 'eynî tulqal esmede (etmede ?)

Bî'z - Zazawîyye qed xedet lûxatûhû

Menzûmeten ke durrî nî'me'l - mewlîde

Me'nahû yedrî ehlûha mîn xeyrî tefsîrîn

Yûra te'lîfû fîha ewhede

Muz e'cebe'l - azan Hesbî errexe

Enqîd bîsifrîn lîl - Xuweysî Ehmede.

155 + 342 + 766 + 33 (yekûn) 1316.

NIMÛNEY EDEBIYATÊ DIMILKÎYÊ KLASÎK Û DÎNÎ

BIYÎŞÊ PÊXEMBERÎ (MEWLÛDA NEBÎ)

'Usman EFENDÎ *

Bismîllahîrrehmanîrrehîm

Binamê Hûma ez do kena îbtida,
Xaliqê nê 'erd û azmîn yad kena.
Bibo 'efû gunayê ma vêrdo,
Gunehkarey ki 'emre xo di kerdo,
Selewatî biwanîn rind û bolî,
Biresnên peydê may resûlî.

☆☆☆☆

Jew hîkayet qal keran to rê bira,
Qedrê Mewlûdî bizan ti ci ra.¹
Sûka Bexdadî miyan di bî cenên,
Zeydê cey nêdî bî kes erbabê dîn.
Lajekêndo Salih û ehlê yeqîn
Ay cenî rê da bî Rebbîl-'alemîn.²

* Usman Efendî (?-1932) : 'Usman Efendî Sîwerekij o. Muftiyê Sîwerekî bi. Mewlidê xwino Dimilkî (Zazakî) 1903 di nuşt. No Mewlid, 1906 di rişt Diyerbekir ki çap bibo. Labrê semedo ki Diyerbekir di nêşînawo biwanê, çap nêbiyo.

Meşrûtiyet (1908) ra pey Qeymeqamê Puturge (yew qezay Melatya) Faiz Beg Bedirxanî, no Mewlid xo dir berd Estembul ki wica çap kero. Çifayde ki Estembul di zî kesî nêşînawo yê biwano û çap nêbiyo.

'Usman Efendî 1932 di Sîwerekî di şî rehmet. Mewlide Usman Efendî, 1933 di Celadet Alî Bedirxanî Şam di bi herfanê erebkî çap kerd. (B'ewnî : Hêvî, Paris, no. 2 (Gulan 1984), r : 77-85).

1 Qedrê Mewlûdî bizanî suftî ra.

2 Ev beytaha di nivîştê Muhammed 'Elî 'Ewnî Efendî de pêş û paş e. -Celadet Alî Bedirxan.

Ay cenêk merdi w lajek bî warisey,³

Çaxo mayî merdi mend altunê cey.

Labelê vatîn : «Bi ney çiçî» bira⁴

«Ez bernînan şaş biyan ya rebbena !»

Tim bi no fikr o şiyîn û aşî û naşt,

Waneyayn cayêndo mewlûd ame raşt.

Goş dida mewlûdî o rojay tamam,

Hewn dî, a şew di qilayawo qiyam.

Jew zî vatîn ehlê mewlûdî sela,

Rew şîma bêrîn bi cennet ca bi ca.

«Ez jî kewtan zerre» va ay lajekî

Hem uja koşkêndo berz û rind min dî.»

Va : «Min zerrî kerd şîran koşkî miyan»

«Îta cayê to niyo» va bekçîyan.⁵

«Kam kî mewlûda nebî da wendîn», ey

Va : «Bibo na qesra 'alî cayê cey».⁶

Çaxo aya bî, erîna b'ey peran,

Qandê mewlûda nebî bol goşt û nan.⁷

Hadre kerd zad û veynda çend peyey,

Wend aynan melûd, va «No vist berey»⁸

Hurke ser no terzi va ê serwerî,⁹

Wendî mewlûd, kerdî şa pêxemberî.

Çaxo ecel ame, dî, ey haziran,

O bikeyf û bi huwate da bî gan.¹⁰

Kesî ferq nêkerdi key merd o ciwan,

Jew rişt do va, hekîmî ard eynan.

Va : «No razî kerdo Rebbi'l-alemîn,

Aferîn no haldê nê rê aferîn !»

3 Weqta may merd, mend altunêndê cey,

Lajî altunî girot bî wahirey.

4 Labelê vatîn : «Bi nê çiçî» bira

«Ez b'erînan, şaş biyan ya sekeran ?»

5 «Utiya cay to niyo» va bekçîyan.

6 Va : «Bibo qesr û malê hemnişîn»

7 Weqta hêşyar bî erîna bi ay peran,

Qandê mewlûd berx û beran.

8 Wend înan mewlûdê weş hemû serre.

9 Emr no terza va, ê serwerî.

10 Peynî ecel ame, dî, ey haziran !

Di nivîsta Muhemmed 'Elî Efendî de ji hêre berjêr deh beyt kê m in. -Celadet 'Alî Bedirxan

Çimî akerd lajekî, va ay dima :

«Meskenê xo dî mi cennet di nika.

Çunke hurke serî min mewlûdê cey

Wend, biyan cennet di enbriyanê cey.

Wendini din (?), «hem biwanên» va «Şima

Hurke ser mewlûd biyarên rind bi ca»

Ey hina va û terekna na dinî,

Ganê xo cennet di resna ey nebî.

Çunke mewlûdî rê hurmet kerd bi ey,

Bîbî cennet mesken û hem cayê cey.

Ey cema'etên şima zî ser te ser.

Qedrê mewlûdî bizanîn serr bi serr.

Şa kerên (?) sultanê ê hurna dinî,

Ta bibî cennet di enbazê nebî.

Ya Xuda, no yo rica ma rûsiyan,

'Ef kerî ma û birasnî tu b'înan.

A dinî û na dinî û di dî necat,

Kam ki wend pêxemberî rê esselat.

Goşê xo ser nê cema'et, Rebbê ma

Kerd xezîne xo miyanî eşkera.

Kaf û nûn ard pê het, emrê kerd,

Bîbî îcad 'erd û azmîn, germ û serd.

Nûrdê xo ra kerd bî nûrê Ehmedî,

Ay nûrî ra xelq kerd ta Muhemmedî.

Bado, cey Adem Xeleqna heri ra

Ame o nûr çaredê bedrê riwa¹¹

Bado Hewa bîbî peyda, ame rew,

Çare di vinderdî zeyda menga new.

Bado ame peydê ma o nûr resa,

Kalikê Ehmed di nûr bî eşkera.

Kalikê ey va ki 'Ebdulmuttelîb

«Bimin dê des lajî, ya Reb, ya Hebîb !

Raydê to di ez jewî qurban keran,

Ta min rê verdî îlahî ê newan.»

11 Ame o nûr çaredê ey dî jewa (?)

Ez keremdê xo ra da Ellay bi ey,
 Pey di ma va bî ci rê des lacê cey.
 Ke'be do ronîşt û veynda çend peyan,¹²
 Va ki : «ez do we'dê xo ra ca bidan.»
 «Qur'e be'rzî»-va cematî ci rê-
 «Ta ki no girwe bi qur'e sax kerî»¹³
 Qur'e eşt û kewt -bi 'Ebdullahî ser,
 Razî nêbî -va- cema'eto bêxeyr.¹⁴
 Ya senîn razî bî ney rê serwerî
 O do bibo pêrê nê pêxemberî.
 Va peyanê haziran, destê bi ey
 «Cay dê ey di ronîmi (ronemi) ma des devey.»
 Des finî (fimî) no terza qur'e erziya
 Hurke des di namedê ey vijiya.
 Fina jewndes ki eşto qur'e înan¹⁵
 Qur'e no fin (fim) kewt binamê ê devan.
 Çun devey bî dûz bi se qurbanî rê,¹⁶
 Kerd bi qurban ê devan vanê ci rê.
 Çaxo qurban bî devey Ellay resay,
 Pêro lajî ta ki no girwe reyay.¹⁷
 Kam ki adir ra xelasî xo rê waşt,
 Wa biwano ê Resûlî rê selat.¹⁸

☆☆☆☆

Ta ki 'Ebdullah resa û waşte keyn,
 Ard ey rê cayêndo rind ra keynekên.
 Name Amîna, bixo bol rindî bî
 Nêresa nengûdê ca ra kam bibî¹⁹
 Da bipêr malêndo bol û veyve kerd²⁰
 Kerd û werd û werd keyandê xo rê berd.
 Pê het amey û şewêndo xeyrî bî,²¹
 Va mirazê xo girotîn jew bibî.

12 Ke'be di ronîşt û veynda çend peyan.

13 Ta tu no girwe biqur'e hewî kerî.

14 Razî nêbî ney rî cema'eto bêxeyr.

15 Fima jewndes ki eşt qur'e înan.

16 Qey devey va, duz bî se qurbanî rê

17 Pêr û laja va, ki no girwe reyay

18 Kam ki adir ra xo rê xelasî waşt,

Wa Resûlî rê buwano esselat.

19 Nêresa nengûdê ay keyney ki bibî.

20 Da bi pêr malêndo vês (vîş) û veyve kerd

21 Pê het amey ê şewêndê xeyrî dî.

Va mirazê xo girotîn jewbînî dî.

Amîne va : «A şew ame veng mi rê»,
 Va : «Nika ti mayêk a Ehmed yê»²²
 Ney ser ra vêrdî weqtên, ey bira !
 Dî şêwen, hewnêndo xeyrî 'Ebdulla.
 Dî ki darên piştê ey ra vijiya,
 Gilî zeft kerd bî no dinya, ey bira.²³
 Çunke şewra bî, şî 'Ebdullah jewî²⁴
 Va ci rê : «Min emşo hewnên xeyrî dî.»
 Hewnê xo qal kerd bi ê merdimî rê,
 Hewnê cey te'bîr kerd merdim ci rê :
 «Paştê to ra» -va- «yeno lajên teber,
 O bibo dinya di raşto pêxember (peyamber).
 O resûl o, ê gilî zî şer'ê cey,
 Perê dari zî heme ummetê ey.»
 Amîne va, hurke serr di mengî ra,
 Amê vengên : To dir esto Mustefa.»
 «Adem ame» -va- «mi rê menga verên»
 Va : «Amîne to nika dî dewletên.»
 Ame menga didinî di Şît bira,
 Pîzedê min rê silamên ard bi ca.
 Ame menga hîrini Îdris, deza,
 Va : «Werrekê min bi to, ya Amîna !»
 Ame Nuh menga çeharî bêguman,
 Va ki : «Pîzey to yo wahirê Quran»
 Menga pancî ame Hud, va : «Amîna
 Pîzey to yo hebîbê Rebbê ma.»
 Menga şeşî ame Îbrahîm Xelîl,
 Va ki : «Lajê to bibo ma rê delîl.»
 Menga hewtî ame îsmail bi min,
 Va ki : «Pîzey to yo Muhemmed, lajê min.»
 Menga heştî ame Mûsa va : «Bizan
 Lajê to pêxemberê axir zeman»
 Menga new di ame 'Îsa ba edeb,
 Va ki : «Lajê to bibo mîru'l-'Ereb.»
 Kam ki wazenno gunay 'efû bî wa
 Wa biwano Ehmedî rê essela.

☆☆☆☆

22 Vatê (Va di) ganê yê to Ehmedî rê

23 Gile ey eş ser bi ser dinya bira.

24 Lêkî (lê ki) şewra bî, şî Ebdullah jewî

Va Amîne : «Ta bî new mengî tamam,²⁵
Ame xâib ra melekên, da silam.»

Va : «Werrekê min bi to ya Amîna !

Ha bi to bol dewletên emşo deya.²⁶

Emşo yeno to ra menga çaresî²⁷

Zeydê cey dinya di nêdî qet kesî.

Name da ci Heq te'ala, Amîna,

Ehmed û Mehmûd, Muhemmed Mustefa.»

Va : «Min dî hîrê melek bî eşkera,

Her Jewî destên di bêraqên, bira,²⁸

Jewî berd mexrib, jewî zî rojhelat,

Jew zî Ke'bî ser di daçikna bî raşt.

Bol melekî zî înan dir bî bizan

Key min zey Ke'bî tewaf Kerdên înan²⁹

Ez di no hal di biyan amey min dî

Qapi ra kewtî zere hîrê cenî.

Jew ci ra Hewwa cenê Adem nebî,

Jew zî Asiya cenê Fîr'ewn bî.

Jew zî may 'Îsayê, Meryem namê ay,

Ez senîn vajan bi to rindayê cay (cey) ?

Hurke jew roniştî ê kiştêndê min,

Hamberê vinderdî jew xizmet diyên (dîdîn).

Perdey çeşman (çiman) dê min kû werziya,

Bol 'ecebî dî mi, o çax eşkera.³⁰

Hûrîyê cînet di tim amê û şîyn

Him temaşa tayinan xizmet didîn³¹

Ez biyan teyšan û pîzey min veşa

Min zi înan aw waşt, înan zî da³²

Zeydê vewra serd û spe, tam şeker,

Min şimit, kewtan zi xo hem bêxeber.

Bado teyrên ame dest eşt paşdê min,³³

-Va- Vilêna paşt û aşt û naştê min

25 Va, Amîna qedîna new meng tamam.

26 Ha bi to vês (vîş) dewletên emşo deya.

27 Emşo yenna to ra menga çaresî

28 Hurki jewî dest di bêraqên bira.

29 Vês melek zî înan dir bî bizan

Heme zî (zey) Ke'bey tewaf kerdin înan.

30 Vês 'ecêb mi dî o weqt eşkera.

31 Tayin temaşa, tayin xizmet diyên

32 Aw înan ra waşt mi, înan zî da.

33 Ba'dê teyrên ame dest eşt paşdê min,

-Va- vilêna paşt û aşt û naştê min.

Ame dinya a sa'at sultanê dîn,
Nûr di xerq bî vano 'erd û azmîn.

Heme mexlûqî dinê veynda : «Mustafa !

Merheba, ey melhema pîzey kulan ;

Merheba, ey serwerê pêxemberan !

Merheba, kana şefa'et merheba !

Ti bi xêr (xeyr) amê (amey), to rê bo se merheba.

Merheba, ti yê ricacî rûsiyan ;

Merheba, dermanê qelbê nêweşan !

Merheba, ey mexzenê şer'ê Rebî,

Merheba, ey serwerê hurna dinî !

Merheba, ey nûrê çimê ummetan,

Merheba, pêxemberê axir zeman !

Merheba, ey ti îmamê enbiyan ;

Merheba, ey ti delîlê welîyan !»

A şewa ki Ehmed ame na dinî,

'Erd û azmîn mijde da, va jewbînî³⁴

Va, înan keyf kerd û vatên hurke jew³⁵

«Hemdûlîllah k'ame ma rê menga new.»

«Ke'be» -va- «Keyfan ra a şew reqs kerd,³⁶

Kerdi keyf Ellay rê û secde kerd.

Ame azmîn ra melekên bêguman,

Ard înan ra jewwî îbrîq, jew legan.³⁷

Jew girot bî dest di desmalên herîr,

«Barekellah fike ya bedre'l-mûnîr !»

Ay melekî va bi awda Kewserî,

Pakî şutdî ganê ê pêxemberî.

«Ard înan» -va- «morê ê pêxemberî

Na miyandê qolinc ey di vist berey (?)³⁸

Ta înan mor kerdo, cayê mor bira,

«La îlahe îllallah» va neqşî ra.

Bi çinay cinnet di pişt qundaxê cey³⁹

Eşti desmalên bi serdê rûdê ey.

Caydo ronay ey bi 'îzzet, ey bira,

Nêdî dor -çoşmeydê (koşmeydê), xo ra kes bira⁴⁰

34 *Erz û azmîn roşna da jewbînî*

35 *Va, înan şad bî'w va no hurki jew.*

36 *Ke'be a şew xo bexo kay kerd,*

Kay miyan di Ellay rê secde berd.

37 *Va : «înan ard jewî îbrîq, jewî zernî legan.»*

38 *Va : «înan ard muhrê ê pêxemberî*

Na miyandê qolincî nêvist berey.

39 *Bi çinay cennetî pişt pêçekê cey*

40 *Cayên di ronay ey bi 'îzzet, ey bira,*

Heyretên bol da bî girway hina.

Çaxo akerd hurna çiman Amîna⁴¹
 Heyretên bol da bî ay girwe hina.
 Ne melek mend û ne merdim, ne cenî,
 Nêdî dor -çoşmê hoyna (?) ey nebî.
 Zirê (zirî ?) ame qe jî (qijî ?) nêdî lajê xo
 Hersî rijnay va : «No girwe do se bo ?»
 Naşt û aş di çimî çarnay dî nebî,
 Cado tenha kerdo secde ê Rebî.⁴²
 Va : «Ruyê xo hetê Ke'bî kerd bî o,
 Rebbî ra kerdên rica ummetê xo.»
 Hey xedaran, ya şîma vanê ki «Ma
 Umetê pêxemberî mi» zûrî ra.
 Ya senîn zûrî niyo, ey bêheya !
 Çeresên kerdî rica ma, Rebbî ra.
 'Emrê ma resna bi çewres zalimîn
 Nêşimê ma raydê raştî ser femîn (?).
 Arê bin pêser, binalên, ey bira !
 Hem biyarên tewbe, ta 'efû bî şîma.
 Ey dima bol nêşî, -va ki- pêrê cey,
 Ecel ame merd, peyambero bî sey.
 Bado ma zî merd, pira -va- ey dima,
 Biyetîmî gird bî, ta çewres resa.
 Ta bî çewres serrî Ellay da bi ey
 Kerd bi en'am va ci rê pêxemberey.
 Âyet ayet ame Quran bî tamam,
 Kilmkî mazan (?) qisey bes wesselam.
 Kam ki wend ey serwerî rê esselat,
 A dinî di adirî ra dî necat.

☆☆☆☆

Çunkî îta bî tamam mewlûdê cey,
 Mu'cîzatê ey biwana çend qisey.
 Ganê ey -va- çunkî nûr bî, nêdî kes
 Serseya ey mu'cîzat, no to rê bes.
 Hurke roj perçêndê hewrî ey sera
 Kerdi sersey ey rê, geyrayên dima.
 Verre o (û) pewte bi axû va ci ra :
 «Axû tewrê min biyo, mewwê mi ra.»
 Çaxo dara xurmî ronay ê nebî,
 Dest di xurmê da w herkes mêwe dî.⁴³

41 Weqta akerd hewnî ra çiman Amîna,
 Nêdî dor-koşmedê xo kesên bira.

42 Naşt û aş di çimê xo çarnay nebî,
 Cayêdo tenha kerdo secde nebî.

43 Dest di xurmey mêwe da, herkes zî dî.

Va ki, engiştanê ê pêxemberî
 Aw ard û werd ci ra bol 'eskerî.
 Hem bi engiştên îşaret aşmî ra
 Kerd û aşmî bî di felqey rew bira.
 Ger bibo se serrî 'emrê'm xiram,
 Ez biyamoran bi to nêbo tamam.⁴⁴
 Çunkî îta kerd tamam ma mu'cîzat⁴⁵
 Arê bin pêser, biwanin esselat.
 Çun tamam bî mu'cîzatê ê nebî,
 Qal keran mî'racê ci to rê sebî.
 Va şewado şenbe min dî o Resûl,
 Ame keydê Ummuhanî kerd qebûl.
 Va bi Cebraîlî Ellay a se'at,
 Şew bî cennet ti bîy çendên xelat.
 Ti biba estor û hem tac û kemer,
 Hem bey (biyey ?) vatin çinar û şew bi ser.
 Nê hedayan ti berê pêxemberî
 Rew biyarê ti mi rê ê serwerî⁴⁶
 Şî bi cinnet Cebraîl dî ki uja,
 Xeylên estorî çerenî ca bi ca.
 Jewî çimî kerdî sipe bermî ra,
 Nêçereno, bol ze'îf kewto bira.
 Va ki : «Heywani bi to çiçî resa,
 Ya senî kewtê hena bêdest û pa ?»
 Hesrên anto Boraqî va ci ra :
 «Se hezar serr bî bi min no hal resa.»
 Ame vengên : «Ya Muhammed !» va jewî
 «Ez biyan sersem bi qestê wahirî.⁴⁷
 Hem mi rê o wext werden bî heram,
 Min rehatên nêdî o çax ra tamam.
 Çende ki cinnet bibo min rê mekan,
 Labelê adirê 'eşq di ez veşan.»
 Va : «Ti zanî kam o Muhemmed, ey bira ?
 Bes o no adirê min ganê min veşa.»
 Cebraîlî va Boraqî : «Ey Boraq⁴⁸,
 Bi muradê to de ya meki meraq !

44 Ger bibo se serrî 'emrê min tamam,
 Ez b'amoran ancîna nêbo tamam.

45 Ma tiya kerd tamam no mu'cîzat.

46 Rew bibo bêrî (?) mi rê ê serwerî.

47 Ez biya sersem bi 'eşqdê wahirî.

48 Cebraîlî va Boraqî rê «Boraq !»

Muhammedo ki vanê ti, pêxember o ;
Na dinî û a dinî di serwer o.

Qandê cey Ellay xelegna na dinî,
Hem ti yê Sultanê nê hurna dinî.⁴⁹

Kerdo de'wet Xaliqî emşo bi ey,
Bê, biresnan to beran ningandê cey.»

Va gurot estor û rew ame bi ser,
Da silam û va ki : «Ya xeyru'l-beşer !»

Va : «Bi to kerdo silam ya Mustefa,
Xaliqê nê 'erd û azmînî bira.»

Va ki : «Wa bêro, mi kerdo de'wet ey,
Çendê weqt o ez biya 'aşıqdê cey.

Wa bivîno cinnet û hem adirî

'Erş û kursî wû qelem Lewhê Serî.

Nê heme wazenno hurke roz mi ra,
No zî ningan bancî çiman zey kila.

Mi zî ardo to rê cinnet ra Boraq

Emşo Şewa Qadrî yû nime't-telaq.»

Cadê xo ra rew werişto pêxember (peyamber)

Tacî na ser, do gira do hem kemer.

Nişto estor Cebraîl zî kewt bi ver,

Va ki amey, ta resaynî Qudsî ser.

Ame rûhê enbîyan hember temam,
Ê cema'et bibî, o serwer îmam.

Mescida Qudsî di du rik'et nemaz,

Kerd û înan ard bi Ellay bol niyaz.

Nişto estor ame ta cao verîn,
Nerdîwanên dî uja ta azmîn.

Nerdîwan ra kewt bi rayî şî nebî,

O resa cayên ki name Sedre bî.

Çun resa Sedre, bira va Mustefa,
Cebraîl nêşî dima, o mend ci ra.

Va bi Cebraîlî : «To îta xerîb

Qandê çiçî ez tereknan ya hebî ?»

Va ki Cebraîlî : «Ya xeyrul'-wera !»
No hina bêran eger ez to dima,

49 O yo hem sultanê nê huma dinî.

Ez veşenan ya nebiyu'l-muhterem !
No hina ra to yo ya sahib-kerem !»
Na dinî û a dinî di dî necat,
Kam ki wend pêxemberî rê esselat.⁵⁰

Çaxo Cebraîlî dir kerdên silam,
Ame refref Ehmedî rê da silam.
Va uja ra rew gurot ê refrefî
Berd bi 'Erşî ser di rona o banî.
No fim (fin) ame veng û va : «Ya Mustefa,
Ya hebîbe'l-mucteba, xeyru'l-wera !
Bê bi to rewna wo ez 'aşiq biyan,
Kerdo koley to min çendî ins û can. !
Şî bî nezdî o wû refref ca di mend,
Ehmedî ra mîm weriş û mend Ehed.
Bêhes û herf a şew ey neway hezar
Mustefay dir kerdî qise ey kanî yar.
«Çi mirazê to yo nê hurna dinî
Esto vajî ez bi to dan, ya nebî !»
Va : «Mirazê min îlahî an bi an
'Efû kerî nê ummetanê rûsiyan.»⁵¹
«Da bi to min ummetên -va- «ya Resûl,
Min înan 'efû kerd û ê kerdî qebûl.
Labelê -va- hurke roj panc wext nimaz
Wa biyarê bikerê min rê niyaz.
Ti bi o me'na înan ez şa keran,
Cinnetê xo ez înan ra ca keran.»
Va bi emrê xaliqî ê serwerî
Ame keydê Ummuhanî zey verî
Çunke şewra bî, çiçî dî bî nebî,
Kerd sehabî ra hîkayet, zey ki dî
Va înan : «Ey ti şefî'ê rûşîyan !
Wa mubarek bo bito mî'rac !» înan.

50 Kam ki adir ra xo rê xelasî waşt,
Wa biwano Ehmedî rê esselat.

51 Ev beytaha di nîvîştê me de kêr bû, ji nîvîştê Muhammed 'Elî 'Ewnî Efendî hate girtin. -Celadet 'A. Bedirxan

Va ki : «Mî'racê şima zî bî niyaz,
Da şima wû kerdi bî panc wext nimaz.
Kam ki nê pancî biyaro rind bi ca,
Mehşerê Kubra di ancax o bî şa.⁵²
Ya eger jewî terekna ey bira,
Do bibo şarî miyan di rûsiya.
Kam ki wend pey di dima resna selat,
Ê nebî ra, adirê ra dî necat.⁵³

☆☆☆☆

Ya îlahî hurmetê pêxemberî,
Ey cenabê Mustefa tacê serî!⁵⁴
Hurmetê hersandê çimê sadiqan,
Adirê kilandê pîzey 'aşiqan.
Hurmetê Tewrat û Încil û Zebûr,
Nûrê Furqan, cinnet û xilman û hûr.
Hurmetê ey yar, xarê Ehmedî,
Hem 'Umer Farûq û Şahê sermedî.
Qadrê 'Usman ey xelîlê Muhemmedî,
Hem 'Elîyyu'l-Murteza lajê dedî.
Padîşhê dînê Îslamî bi ma
Verdê ya rebbî bi ma û laj ya.
Ey di textê Ehmedî di ya Xuda!
Ti bi se serî kerî ya rebbena!
Roj bi roj tûj kerî şimşîrê cey⁵⁵
Kor kerî ti dişmenandê dîndê ey.
Ey dima ti ummetê pêxemberî
Şa kerî ya reb ti roja mehşerî.
Pêr û pîrbanê peyanê haziran,
Ti bi enbazê Resûlî kî înan.
Hem peyanê haziran ya rebbena,
Ti bi cinnet şa kî înan ya Xuda.
Wahîrê nê zadî Rebbu'l-'alemîn
'Ef kî 'emr û maldê ey berket defîn.

52 Mehşerê Kubra di îlla o bî şa.

53 Kam ki wend û pey di ma resna selat,
A dînê di adirî ra di necat.

54 Ey Cenabê Ehmedî tacê serî.

55 Tî vinî kerî dişmenandê dîndê ey.

Hem viraşdoxê kitabê xasekî
Lajê muftîdê keandê Sewrekî.
Yanî 'Usman Es'ed û ti ey qijî
Lajê Hac Eyûb Efendî Babijî.
Ey û lajî pêr û pîrbanê verî
'Ef kerî ti merdeimanê ey berî.
O ki nuşte kerdo no Mewlûdê ma
Cenneto 'edn û miyandê ci, dî ca.
A dinê û na dinê di dî necat,
Kam ki wend pêxemberî rê esselat.

*Min Ev Mewlûdaha li ber nivişta
Mela Mihemed Nezîr, Kurê Hecî Brahîmê Dêrşewî nivisand*

*Celadet 'Alî Bedirxan
Şam, 2 Tîrmeh 1933.*

ŞÊX SEÎD HAME PÎRAN

MALMÎSANIJ

1925 di Kurdan Şêx Seîdî reydi vera Hukmatê Tirkan sere hewa na. Kirdî (zazay) nî lejî ra vanê «Herbê Şêx Seîdî.» Mêrdimê ki Herbê Şêx Seîdî di hadre bî ewro hinî heştay-neway serre yî. Verra verra yîni ra çew nêmaneno. Heyf ki vatişanê yîni bixwi ra heyani ewro çiy nêusiyawo. Nî qalê cêrênî ma «eskeranê Şêx Seîdî ra» yew dewijî ra gûşdaritî û nuştî. No dewij ewro hima weşo û bivatişbê yê gore heştay û şeş serre wo.

«Şêx Seîdî va : «ez inî hukmatî qebl nêkena.» Va : «Ez dewan û sariştanê Tirkîya ra naşt-a-daşt-a geyrena. Ayê ki inî hukmatî nêwazenê ez jîni reydi zî qalî kena ki wa qarşî hukmatî wardî.» Ino beyntar di sariştanê Kurdistaney ra zî geyra. Peyniya inî geyrayîşî di hewniya ki çewî ra veng nêvejêno, va «Ez Suki (Diyerbekir) di Key Cemîl paşay û Key Eskender Paşay di zî mişewre kena ow ez inî qanunî qebl nêkena.» Inawa qerar da.

Şêx bixwi dormarê Herzurumî di Qerehîsar di ronîştîni. Pesê jey û milkê jey zav bî. Zav pêt bi. Vîşaney Herzurumî sero qala jey vêretîni. Tanîni Şêxî ra va «Eke ti inawa dewam bikî peyniya tû kû xirab bû.» Ey zî va : «Wa bû.» Peyheseyîşan gore Xunus ra werîşt bi nimitikî şî bi pîllê Tirkîya zî diy bî, tede qalî kerd bi, vat bi «Ez inî qanunî qebl nêkena».

Şêxî ina kerdnî, nimitikî dewan û sariştanê ra geyraynî. Di-hîrê tenê ki weş zanê beytan vajî zî reydi bî. Kura ki şiyîni, qarşî hukmatî wa'zî daynî.

Rojî va Şêx Seîd hamewo Liji. De naray miheqeq fesadî zî bîy. Inî fesadan ra tanîni xeberî day bî hukmatî. Haya Şêxî tira çini bî. Hukmatî o taqîb kerd.

Dima Şêx Liji ra hame Hêni. Weyra ra hame Dewa Çewligî, Çewligî ra hame Vêrdan. Vêrdan ra werîşt hame Dêrey. Mi bixwi û Dêrey di dî. Şarî vazd kerd bi pêser, 'ecêb vîşî insan jey reydi bi. Ay hesab biki, Dêrey ra hetanî Hîra Soran, hetanî Alîndoqi kê herri bivistîni 'ard nêgirotîni. Rojo ki Şêx Dêrey di bi, xeberî giroti ki hukmat jey taqîb keno. Çend tenî erşawitî Pirdê 'Elî Zilfîyan va :«Eke hukmat çewî berşawo, wa pey xebera ma tira bibo.»

Peynî di Pîran resa. Haya hukmatî bere bîy. Pîran di şî Camîyo Cêrên. Tay mehkûmî zî jîni reydi Pîran di bî. Inî mehkûmî : Meheme Îsikî, Îsmelê Îsikî, Hesikê 'Elikî, Şewêşê Mehmedî, Welî Hediki û Hesene Bêzi bî.

Yewî xeberî day qereqol va inî mahkumî zî ha cematê Şêxî di ronîştey. Tanî vanî ki Qelbîn ra Îbremê Haj 'Elî xeberî daya qereqolî, labrê çew binê jay rind nêzano. Îbremê Haj 'Elî ay wextan zeftîyo bejik bi.

Ay wexta Qumandarê Qereqolê Pîranî Hesen Huznî bi. Mudurê nahîya Pîranî zî Îsmel Efendî bi. Îsmel Efendî Madenij bi.

Biray Şêx Seîdî Evdirehîmî zî Pîran di bi. Bêxeyja Şêx Evdirehîmî çend hebî biray jînî bînî zî bîy : Şêx Meydîn, Şêx Badîn û Şêx Hesen. Namey piy Şêx Seîdî : Şêx Mehmud bi.

Wextano ki Şêx Seîd Pîran di, camîyo cêren di bi, biray jey Şêx Evdirehîmî çend hebê mehkuman di mişewre kerd ow vist qereqolê Pîranî ser. Şarî ki ina xeberî day Şêx Seîdî, ey ca di xeberî erşawitî Şêx Evdirehîmî rî va : «Ina mekî !...» Labrê hima hetana ki xeberî Şêx Evdirehîmî nêresay bî, ey û mahkuman ramit qereqolî ser, tîfingî pa nay ow qereqol teslîm girot. Qereqol orte ra hewa na. Şêx Seîd ki ino gure pey hesiye weşbê jey nêşî. Û yû disej peyey xwi Pîran ra vejîyay şîy.

Şeyîştê Şêx Seîdî ra pey Şêx Evdirrehîmî herrinda jey giroti. Ramit Madenî ser, Maden teslîm girot. Berê hefsxanî şikit, hefsî verra day. Maden di çew qarşî eskerê Şêxî nêhame. Şêx Şerîfî zî Xalpêt (El'ezîz) girot. Hukmatî heta Adiyemanî ra pansey (500) heb dewij ardiş day bî Maden û vera eskerê Şêxî mewzî bestî bî. Be'dî ino pansey ten, bêpêrodâyîş teslîm bi. Eskerê Şêxî wextano ki dekewt Maden, texmîna gore hinzar û pansey (1500) ten bi. Dî rojî Maden di mendî, çik camê sara Madenî bîy şikitî, ardî war ; çiqas ewraq û defterê hukmatî ki weyra bî nê dirnay, nê zî veşnay. Medan ki gîyriya herrinda mamuranê hukmatî di Kirdan ra mamurî tayîn kerdî bî. Deboy Madenî di davîst şeşdarb (dabançe) bi eskerê Şêxî dest ser na. Dima ramit Erqenî ser. Erqenî zî teslîm bi. Erqenî di xwira çew qarşî eskerê Şêxî nêhame, Erqenîyîjî zî eskerê Şêxî rey kewtî.

Erqenî di inawa yew qerar da : Herkes qaydê hîrî rojî rî şonû keydê xwi, xwi hedirneno, çekanê xwi gêno, rojê çeherini dormarey Suki (Diyarbakir) di pêser beno. Raştâ zî Qelbîney, Mîrey Gêlî, peyey jînî, Axay Pîranî û peyey xwi, Têrkaniyî û Şarê dewanê Kirdasiyanê ay cayan (Bexeyja Reşît Axay. Reşît Axa bixwi Kirdasî yo. Wextê Osmanlîyan di hukmatî ra dey rî kurki hameyanî), Ma'denijî, Erqeniyîjî pêro, rojê çeherino ki vat bi dormarey Suki (Diyarbakir) di pêser bîy. Labrê çekê ma zav zav tanî bî û tîfingê Orisî, tirs û kalmey û xencerî, necaxî û çîwey bî. Şaro bîn zî heway ma bi. Wextano ki ma dormarey Suki girot, Wesarî hinî dest bere kerd bi. Varan û çomir-batirxan bi. Elhasil ma a şewi dormare Suki ro girot. Eskeranê hukmatî zî zanaynî ki ma a şewi fînenî Suki ser, yanî hukmatî xebera ma giroti bî, topê xwi bedenî ser nay û bombey ma ra nay. Mi bi xwi çirray bomba nêdîy bî. Tay bomban dîna roşni kerdnî, ay wext ma jînî ra hasaynî ow topan rey di ataşê ma kerderdînî. Biray mi 'Elî mi hetî weyra brîdar bi. Verî tersay, be'dî mi destê xwi seredê jey ra çarna ki, tikê serey jey şikiyawo ; yew fîşil serey jey ro guna bi. A şewi ma ra zav insan nêkişîya. Ayê ki mi dî panj şeş tenî kişîyay. Topî ki ma ra nay insan tersa, rema. Verra verra ma remay, ma vila biy. Eskerê hukmatî dî ki ma remenî, be'dî ma dima hamey.

Qumandarê eskerê hukmatîyo ki eskerê Şêxî dima hameynî, Delu Fikrî, bi. Ino Delu Fikrî Alay Qumandarî bi. Be'dî çadira xwi Dêrey di day piro. Qelbîn ra çewres pancas ten tewşiya bi. Xwira çiki camêrdê Qelbînî bî Camî Qelbînî di pêser kerdî bî, ayê ki tikê hêşkewte bî vîjnay bî. Inîyan ra dahîris ten verra da, ay bînî kendilan reydi pêra bestî, berdî heta Madenî ra. Va : «Ma jini benê mahkima kenî.» Labrê berdî, yew şewi pey Xaçeki di, nuzdî Arê Xeyrî di yew dere di ganbo ganî sungî kerdî' kiştî. Inî Qelbînijan ra Mehemê Misfay, Misfay Mihoy, Mehmedê Mehmedî û çindîna tenan xwi da bi 'erro, eskerê Tirkan vat bi qey merdî. Abi hewa inî çendi tenî tena xelisey. Sungî yew goşê Misfay Mihoy ro gunay bî, goşê jey, derra kerd bi, labrê nêmerd bi (Misfay Mihoy hetanî dades serrî ra ver weş bi). Rojo bîn şar pey hesiya ki mêrdimê jînî kişiyay. Cenîyanê Qelbinijan da piro şiy weyra meytan ser. Eliki, waya Mehemê Misfay vatini : «Ma şî meytî 'ar di diy. Pêro soringi di, çomir di gevizey bî. Keko û Mehmedê Mehmedî yû Misfay Mihoy tede nêbî. Cenîyan ra yewî çantey yew mêrdimê xwi verra akerd tira hewney, çantey jey beyntarê şalan û timananê jey di mêra daye bi. Di letey nano wişk tede bi.»

Vanî wexteno ki qereqolê Pîranî teslîm gîyriba bi, kirdan qumandarê Tirkan Hesên Huznî zî hêsîr girot bi. Hesên Huznî ver di çendi Kirdan nobeti pawita. Be'dî wexto ki zorê ma şî ino Hesên Huznî ay Kirdanê ki ver di nobeti pawita, dano tewîştîş, ano Koy Tileyli sero ganbo ganî destan û linganê jînî şikneno, vano :

– Ez qumandarê yew qereqolê Tirkan ba, ti Kirdo di pereyo mahkum, bêrî mi sero nobeti bigîrî, ez ina kena kê ha !

Vanî ay Kird zî vano :

– Ez merre niya ki ti heway pisîngi pey mi kay kenî. Tifing tû dest do mi ra ni, yew ray di mi bikişî. De seka hero, destê mi tifingî bi resaynî ow taqet bibînî ez ka jey pîrda tû 'ebêna !

Senê ki ina vano Hesên Huznî pa nano jey kişeno.

Kiştêy nînî hesab... Hima dewanê Henî ra Xiraba di new tenî ebi xapi, destbê eskerê hukmatî kişiyay.

Delu Fikrîy Dêrey di camêrdî vistî 'ard, pey bi çivanbê ternan kutî. Vatîni : «Silihê xwi beerî ! Dêreyijan va : Silihê ma hukmatî ma ra gurotî.» Ay wextan çewî Tirkî nêzanaynî. Delu Fikrî înan nêkerd. Dat Mistî Mihikê, Delu Fikrî di Tirkî qalî kerd. Dat Mistî semedo ki Estembul di zav eskerey kerd bî, weş Tirkî zanaynî. Dat Mistî çiqas kî va : «Biz Vêrmîş», Delu Fikrî va : «Yox, vêrmemîş». Be'dî Dat Mistî va : «Wazeno Pîran ra persî.» Ay sere di bê qaxidê qumandarî, yewerî nişnaynî şêro Pîran Delu Fikrî, dat Mistî û çend hebî cendirmey erşawitî Pîran ki şêrî persî. Ay wextan Pîran di rêceb Beg qumandar bi. Dat Mistî Mihikî û cendirman, Receb Begî ra yew qaxit girot ard ki tede vano : «Dêreyijan ra silihê jînî gîriyayê.» Delu Fikrî hima înan kerd.

Eskerê Delu Fikrî kergî ma ra nêverday, zorî reydi girotîni. Xwira heybanê mayê bînî zî xwi ver şanaynî berdîni. Livîn û firaqê ki dewijan ra girot bî zî xwi reydi berdê.

Bazbindijan û Pîranijan ra hima ayo ki ez zana daçewres ten kişiya. Akragijan ra heştês (18) tenî kişiyay.

Dêrey ra Bekirê Îmişi (Bekirê Huseynê Îboy) pêrodayîşê Pirdî di kişiya.

Gêl ra zî zaf însan berd dar di kerd : Mîrey Hemid Begî, Zikîfîê 'Ebdulla Begî, Nûrî Nadir Begî û Nadir Begê Nurî Begî berdî Ma'den di dar di kerdî.

Gêl ra Şemê Wusoy : Herbê Geyî Tepe di kişiya.

Beşeyja kişîş û xeneqayîşî (dar di kerdişî) zaf însan zî surgun kerd. Pîran ra Key Ağay ra zî tanî surgun kerdî. Gêl ra abi asan. Mesela Gêl ra : Şewket Beg (Şevket Karataş) erşawit Isparta. Zikîf Beg (Zülküf Karakoç) û cenîya jey û gedey jeyê şenikî erşawitî Ceyhan-Adana. Weyra çend serrî mendî, be'dî 'ef ki vejîya ageyray.

Be'dî Şêx Seîd û yew qifley imbazanê jey zî tewîştî berdî Suki (Diyarbakir) di leqnay. Çend hebî lajê jey, jey ra pey weş bî : Şêx Elî Riza, Şêx Selaheddîn. Şêx Selaheddîn çend serrî ra ver şî rehmet.

Şêx Evdirehîm û şeş hewt imbazê xwi zî çend serrî ra pey nuzdî Bismilî di yew hêgay xelî miyan di ganbo ganî veşnay.

Ez kamî rî vaja kamî rî nêvaja, hûmaritişî rey di nêqedênî...

MERGÊ XALIT BEGÊ CIBRÎ *

Demir ÖZLÜ

Mergê Xalit Begê Cibrî, yew girwe wo ki binê xurîneya serran dir o. Ma şarê rojawanî, namedareya nî girwî qe pey nêhesiyayme. Labrê eke şima yew rojhelatijî ra qalê Xalit Begê Cibrî bikerî, no rojhelatij sewki yew kesdo dorûdormarê xo ra xeberdar o, ca di çimanê xo akeno ow perseno : «Qey ti mergê Xalit Begê Cibrî çi zanî ?» La ne ki tena mêrdimê giregirî, şarê ay cayan bixwi zî mesela mergê Xalit Begê Cibrî zano. Muş di zimistanî wirro, hewt ra heyânî hewtay pîl û şenik qalpaxi xo ser nano. Ez zî Semedo ki eleqedarê nî qalpaxan bîyo, ez na mesela bander bîyo.

Zimistano xidar di, qalpaxê şarî sero bî, lerza Wartoy ra pey Pakîstan ra qaydê ardimî rî amey bî. Qalpaxê ki serê yînî dekupnaye, kiştê yînî heway şewqa tadaye bi, qalpaxê duzî, berzî pa'tî, qijî, reng-şallênî, sipî, siyay... Mi wartyo zî dî. Aminan bi. Yew cawo qotin bi. Lerzi yew serri ra ver bîy bî. Banî rijiyaye bî, xirbê yînî mendî bî. Çend hebî bîney newe viraziyay bî. Nîyan ra yew Qereqolê cendirman bi. Bîney bînî bereqey texte ra viraşte bî. Miyanê bereqan ra derey viyartînî. Şar, şaro zimbêl acêr daye, şaro zimbêl xişin daran ver di, qahwan di ronîştînî. Ma piya ronîştîme. Aminan bi, yew teymanî ki ma (ma, çend embazî Alayîya Muşî di esker bî) yewbînan şinasnaynî û yewna bîrligi ra yew albay ki amey bî derewo pîl di masan bitebîşî zî weyca di bî. Min û teymenî ma silam da pê. Ma, şarî miyan di, şarê siyatalî miyan di bî. Ê ka hil û gami qal û qirfan mêrdimanê hukmatî bikî, vîşê yînî 'elewî bî. Dima mi ra hewniyay. Mi fekê xo nêakerd. Ez ana ronîştîme vinderto. Ez esker biyo, mi casusan ra xo kerdînî, ez hima eskero newe biyo. Eke mi dest bi qalan bikerdnî, ganî mi derg û dila qalî bikerdnî. Labrê be'dînî mi qalî kerd.

Tirê 'Eşîra Xalit Begî dormarê Wartoy dir a ? Ez vano qey yew şaxê 'Eşîra Cibran dormarê Wartoy dir o. Rutbey Xalit Begî, ordû di yarbay bi. Çarşuy

* *Cibranlı Halit Bey'in Ölümü (Öteki Günler Gibi Bir Gün, İstanbul, 1974, Soyut Yayınları, nîper : 95-103).*

Bedlîsî di dar di kerdo. Enawa, ez ki eleqedarê qalpaxanê weşanê ki semedê lerza Wartoy amey ow şarî xo ser nay bîyo, ez raştê Xalit Begî amewo. Xalito Yarbay nê ; Xalit Begê Cibrî. Qalpaxa Xalit Begî dîna di tek bî. Xişni bî, xemilnaya bî, purtê yay çiringaynî. Dar di biyayîşê yê ra pey mezat di roşiyay. Mîrey Kurdan amey, ebi peranbê ay rojî qalpaxi heştay altun roşiyay. Anka, kam çi zano kam mîre yay nimneno ? Bedlîs yew şaristano zav verên o. Şarê Bedlîsî, endî Muşî û Wartoy nêmaneno. Bedlîs şaristanê verênêranê dinya ra yew o. Mi çendi Bedlîsîjî Dağu Trenî di dîy, asnaf bî. Mi Muş di, Wartyo di caran asnaf nêdî. Xalit Begê Cibrî çarşuy Bedlîsî di dar di bi. Kalmey Xalit Begî ebi pê zeydnayîş mezate di roşiya. Kam çi zano anika kam mîrî dir o. Cilê Xalit Begî kam çi zano kamî dir ê ? Yew mêrdeko ki halî hetî yew dikanî ver di ronîşte bi, ez nîyan yê ra bander bîyo. Wayirê dikanî zî, mêrdek goşdarit, tesdîq kerd. Mêrdekî Xalit Begî Cibrî rî vatîni «General bi». Yê hetî, qayla general bi. Ma'na nî vatîşî mi be'dî fahm kerdî. Ez nîy çîyan çarşuy Muşî di bander bîyo. Çarşuy Muşî di ez hima zaf çîy bander bîyo.

Çarşuy Muşî, yew çarşuy wextê miyanî mendîni. Şaristanê Muşî bixwi tena yew ca'dewo duz û seracêr o, ki Îstesuni ra yeno şaristan. Yew rayiro ebi kilometreyan derg o, îstesuni ra ver bi çarşu, qayme, labrê rep û rşt. Îstesuni, kişta deşti-Deşta Muşîya berzi- di û wirdêkek a. Na deşta herrûheray, çîy nêdana, miyan ra roy vêrenî ow serri di şeş mengî binê vewri di manena. Demew ki mi nuzdî îstesuna miyanê na deşti kerd, ez qe nêpejmiriyaynî ki na bînaya pankaya delalî û wirdêkeka ki kê trîni reydi bider resenî, pey xwi di asar dejanê mêrdimanî binimno ow kê owca dejanê en girananê mêrdimkî veynenî. Rayir ebi yew seracêro nimiz yeno heyani şaristano ki paştiya xo daya koy. Dormarey yê veng o : Îstesuni hetî dades bîney ki qandê mamuranê îstesuni rî viraziyay. Dima, di kiştî di bereqey ki qandê felaketzedanê Wartoy rî viraziyay. Kê ki nuzdî sariştanî kenî çend hebî atolyey. Rayir ebi eno hewa şaristan reseno, heyani raştay verê sara hukmatî, weyca di cêser keweno di hetîya şono. Dima zî heze yew nêma daîre şono çarşuy wextê miyanî miyan. Inca dikanî yan 'ardî yan zî di tebeq î. Miyan di bîney verî ra mendeyê kemberinî, panca asinêninî, kerra ra viraştay zî estî. Çit rotoxî, bataniya û kilîm rotoxî nî malî 'Entab ra anî. Labrê eke şima rind sax kerî, yew tewir kilîm esta tira vajêno xalîya Kurdan ki dewijî anî ow gelek qalîn a, keyen nêbena, ser bi serri weş bena, rengê yay ver çimê kê nêabenî, desenê yay cay çini : lacîwerdî, morî, surî, heme surê kurdanê bereqiyayey pa yî. Dikanî pir çîy-mîye ki Estembul ra yan zî sîndorê Îranî û Surîya ra yenî : 'eltîrika destan, kardî padayey, se'etê Çînî yê ki ecêb sade y, se'etê Orisî, bardaxê Frensizî, tebexçey Îranî.

Şar tetunê piştî anceno, sew ki yew xerîbî ra hes biko, pêşeno dano yê zî. No tetun çîlzêrd o, qaçax o, qaxidê cexra sero nîşanê Şahê Îranî esto. Çarşû Corên di, qirnî rayirê çarşî di -Ule Camîyo ki Selçûqîyan viraştö, yê ra pey

dikananê destê raştî di dabançe zî peyda beno, vîtrîn di nêrawêno, zerre ra wazêno, eke bişinasnî ow eke hima -partîya peyenî ra- heme nêrotî se danî şîma.

Yew giregirê Kurdan welladi di zîyafet da bi, vengda ma zî da bi ; nuzdî se tenî da'wet kerdey bîy. Wextê dest bi îçkî kerdişî di, ay bînan zî hetî, mi ro birra, va :

- «To xo 'êşkara kerdo. kê ganî inca ra (ma qerraj ra bî, dopolê doli di yewna qerraj bi) heyani wica şêrî, labrê bindê 'ardî ra, bê xo boyli kerdiş».

Belkî vat bi qey ez tikê xo keno nê zî ez mizmiz keno.

Mi Va : «Ez xo boyli kerdiş ra xo nêkeno. Mi qandê fikrê xo, merg xo çîma kerd.»

Mi nişka na vat bî. Xo vero amey bî. Aya ra pey, Mîrî mi rî hurmet kerd. Şaristan di zî, çiqas ki ma taqîb bîynî zî, hewna kes kişti ser di ma ra nêhewniya.

Werî dima, demew ki mi xo binê dari di derg kerd bi, Mîre ame mi hetî. Yew bi yew qalê fikiranê siyasiyanê hemdeman kerd. Her çiqas ki yewna luxafî reydi qalî kerdîni zî, heme 'ecêb weş û roşn zanaynî ; hîre cenîy yê, di mawzerê yê, yew M-1 pîyade tufegî yê bîy. Be'dî wextê miyanê herkesî di qalî kerdişî di mi fam kerd ki cîyayeya fikrê min û yê şertanê tarîxîyan ra yena, ow na cîyayey cîyayeya metodê Kurd û Tirkî ya.

Çarşî di yew zên bi ki koseledo 'entike ra viraşte bi. Se poxnot roşiyaynî. Mi zaf waşt bierîno la çifayde ki mi nişiya. Pery mi tay bî. Zên zaf sade bi, kosele w çermê yê zaf weş bî.

Çarşû Corên di gelek çîy çerm ra viraştey bî : Kemberî, rextî, êlegê seydbazan...

Yew qahwe zî Îstesuna Muşî di esto. Roj zî, wexto ki trîni nîna zî - hewte di çendî rojî yena- sexlet hesebêno. Zerrey ay qahwî di, nuzdî berê yê yew ca di di rismê şarkî estî. Risma yewî di Hezretê 'Elî, ebi estorba xo camî ser ra firreno. Ay bîni di fina Hezretê 'Elî esto. Rengî zî, ca dayîşê şeklan zî 'ecêb weş o. Yew risim viraştoto nêşinasnayewo ki tay zeman hefsxaney Muşî di mendo, ay rismî viraştî.

Bêligi di, ebi Kurdanê bînan yew Xelîl Korkut do Cizîrij bi ; Tirkî nêzanaynî.

Kê ki vatîni «Kekî, bana bir resim yapsana» (Keko, mi rî yew risim viraze hela) fahm kerdnî.

Lîlikê xo vetîni, yew xêza guloveri kaş kerdnî, na xêza guloveri bîni serey keyneka marêni, qismê mendey rismî bê lîlikî viraştîni. Tena rengê risman ciya ciya bîni.

Xelîl Korkut Cizîrij bi. Qaçaxçî bi. Wexto ki kê şîynî atîş ow dersê mayincilik di peşmiriyaynî. Atîş di, hergû panayîş di orte di daynî piro. Vetişê mayinan xora karê yê bixo bi. Serrandê xo ra pîlêr nawitîni. Çîlsiya bi. Demew ki Cizîri di merdişê Şêx Seyday pey hesiya, tewtihiya. Resmê Şêx Seydayo ki

Qezetey Akşam (Şewi) di vejîya bi mi dest di diy ; waşt pancas poxnot bido mi ra bierîno. Mi ki tira va no qezete vîst û panc qurîşî yo bawer nêkerd. Resmê Şêx Seyday ehendi erjan dest kewo ? Mi resim dirra kerd da bider. Pistandê xo na. Kes nêşikîtinî. Vera despotîzmê dor û dormarî hiwaynî. No sebeb ra, rojî, teymenî îddîa kerd ki o qeşmereya xo herkesî keno. Xelîl Korkut hezeki bira nî vatî fahm nêkero. Heyana peynîya eskereya xo, xo hin nawit ki, heze ki Tirkî fahm nêkeno ow heze ki îmkanê musayîşî zî çiniko. Yew aştîwaştoto raştikên bi.

Bêliga Necoy di yewna eskero Kurd bi. Tirkî nêzanaynî. zaf pîr hasaynî. Axay 'ardê yê zî dest ra nîşankerda yê zî dest ra girewt bî. Bêkes bi. Ame bi esker. Dima eskereya yê qediyay. Mi, o bi kincanê sivîley istesuni di dîy. Ez ki dîyo, ame mi het. Bi Tirkîya ki tikê musa bi, va :

« – Ez hinî şono.» Peybi destê xo heze ki îşaret bikero.

Şîynî başur, Îraq. Mi zanaynî. Ez Necoy ra bander bîybîyo. Îstesuni di, baweriya xo bi min ardişê yê, weşbê mi şî. Kilm bi, pontorê yê heray bî. Unîforma xo veti bî, bibi zey herkesî. Rind nêbi. Halbiko vêşaney Kurdanê ki ameynî îstesuni zî, ayê ki ameynî çarşu zî rind bî.

Ma ki qandê manewra rî şîmê Koy Agrî, ma domanê 'ecêb rind û pîrê rindî dîy. Waxtano ki ma ko di qampi day piro, dewijo Kurdo beşnderg Huseyîn Elîk'î va ki ma amey nuzdî dewa yê. Qumandarê bêligi yew roj îzin da bider, şî dedewa xo, be'dî ageyra.

Alayî di borazan cenaynî. Derg û dila bi, siya bi. Ye hewte ra pey ma ki ageyray qîşla, dest pey kerd heze adir veşa. Zaf saxlem bi. Revîri rî qebul nêbi bi. Adirê yê zaf vîşî bi, heze adir û şewat veşaynî. Mi fahm kerd ki semedê hesretî ra wo, hesretê yew gami dewa xo vîynayîşî ra. Ma newe ra berd revîri. Başçawuşî nêşîna ma bişikno.

Wexto ki yew Kurdî teskere girewtî çiqas Kurdî bî a şewi pêser bîynî. Çi kemaney yê bi tamam kerdnî : paç, pontorî, perey. Aminanan yew asmên bînî ki pank û delal bi ow çiringaynî. Hewa zaf weş bi. La zimistanan teber ra kê nêşiyaynî vinderî, zaf serd bi, ma aşxanewo kerpîçin di kom bîynî.

Ule Camî yew camîdo bişeklê Selcûqî bi. Weş bi, rengê kerranê yê heze qawerengîyo roşin bi. Dormarey yê di, kelmelê mamuranê ki şaristan ra bar kerdîni roşiyaynî. Xortê Kurdanê ki dewan ra amey bî, wica di kesê ki' emelan geyrenê pawitîni. Hima çî tewir 'emeleyey. Şaristan di yew atolya wirdêleki zî çinik bî. Ay cayana, bineyna cêr ra mi yew cenîya Kurda zaf rindi dîy, beşndergi, keji, por dergi, çindi vajî ehendi rindi bî ; xo nêpiştîni, di hebî camêrdanê Kurdan di qalî kerdîni.

Kuçaya ki ver bi Ule Camî şona, a kuça di, kerre ra di xanê tengî bîy, hina cêr ra çend hebî qunaxê serherrin labrê xişn û kerpîçinî estî. Qirkerdişê Arminiyan ra tikêkîna pey, bi destbê pêtanê cayîyan viraştîş diyayî.

Rayirê çarşî di zî banê kerre ra viraştey estî. Tikêna Ule Camî ra daşt, biney hetê miyanê kuça di, yewna camî esto ki di qirniyanê serberê berê yêyê hewşî di heykelê şêrî viraştey : Camî 'Elaeddînî. Hima bineyna daşt di derey, hêta derî, gemî û hezey kotilmanê herri keyey dest pey kenî. Kê ki şono ver bi qotanê ki şaristan sero viraziyawo hinî çîyna çinno. Cor ra axay wayirê mêşnan roşenê, yê bixo qaçaxçiyê mêşnan î, banê yînê herri ra viraştey hîna xişin î.

Şaristano verên destbê Arminiyan qandê warey aminanî rî viraziyawo. Çimka ki eyyamê ewtay cay çinê bi. Qotî zî dik bi diki rezî bî. Kerpan rezî tebîştîni. Şerabviraştexey zî bî. Qirkerdişê Arminiyan dima hinî rezî çinikî. Semedo ki kerpey rijiyay, nî qotanê ki şaristan pira vila biyo di hil û gam herri qerteliyêna sermetiyêna, çend tenî mirenî.

Cor ra, dewanê koyan di zî, deşti di zî, kiştî corêna şaristanî di zî xirbê kilîsanê wextê Arminiyan ra mendey estî. Bîney bi hewabê Arminiyan viraştey û wirdêk î. Şar tira vano «Camîy Gawuran».

Şaristanî Muşî bixo yew Arminî viraştî : Muşel Mamîkonyanî. Namey şaristanî yê ra yeno. Labrê sewbî efsaney zî estî, vanî : Diza Muşî di henda qama mêrdimî merrey bî, bi zambê enî cayan merrî ra «muş» vajêno. Demewo ki orduyê Darîyusî deşti ra viyartîni, dizi ra vejîyay zorê yînî berd. Namey şaristanî, nî «muş» î ra yeno.

Çimka ki na deşti yew vêr o ki ver bi Anadolî abeno. Inca deşti hina rojawan di rind teng bena, Dola Muradî yew dola tengek û zaf derg a. Heyana ki trîni zî zor çiqiyam a doli ra vêrena.

Cêr ra pêro keyey serbarî herrinî, vaş serê babnan ro amewo. Deşti wica ra zî acêr şona, deşti di yew royo çanqiliyaye. Zimistanî zî, şaristanê rojhelatî heme, binê vewri di manenî, bêxeyja sipî çîyna nêhaseno.

Şima nişnî şêxanê ke yenî qahwan û mêrdimanê bînan cê ra vejî. Eke şima zaf diqqet bikerî, şima ferq kenî ki ay bîni dormarey şêxî di tikêna hurmetkar ronîştî.

Qotanê ki şaristanî paştîya xo daya bider, tîtikê yînî sero Diza Muşî esta. Na dizi zaf rewên a. Çew nêzano key viraziyaya. Diza Xarpêtî, doli di, bovera yew diz a ki yew keşîşê Arminî daya viraştîş. Diza Sînbadî, qotan sero, zaf durî ya. Sînbado dengizcî ebi gemiya xo ame wica. Sew şima dormarey Diza Mercîmek ki nuzdî deşt a ra bihewnî, şima helqan vîyenenî. Wextano ki deşti hima dengiz biya, germî pey bi resenan nî helqan ra bestiyay.

Eke şima nî koyan ra ver bi acêr timûtîm şêrî, şima Motkî resenî. Motkî asar yew ca wo yekta wo ki wica, bindi qanun nêvêreno.

Xalit Begê Cibrî nî cayan pêrunî ra geyra. Nî cayan ra bi. Kurd bi. Rutbey yê ordu di yarbay (mîralayî) bi. (Şarî miyan di vajêno ki general bi). Semedo ki va têkilîya yê serewedardayîşanê ay wextî reydi bîya, Çarşuy Bedlîsî di darda bi.

Bedlîs yew şaristano verên o, nî cayan ra zî zaf durî nîyo. Ez mesela Xalit Begê Cibrî weş nêzano. Eke *têkiliya* yê serewedardayîşê Kurdan reydi bibîynî tirê tebîşîyaynî ? Tirê asar yew mêrdim bi ki no dormare di xurt biyayîşê yê asan bo Tirê yew mêrdimo xurt bi ? Xususiyetê yê çi bî ? Tirê te'da nêbedeliyayeya şarê nî dormarana ki seserran bider kerda xo di tey vetînî ?

'Eşîra Xalit Begî, 'Eşîra Cibran tirê dormarê Wardo'y dir a ? Ez vano qey yew şaxê 'Eşîra Cibran dormarê Wardo'y dir o ?

Darda kerdişê Xalit Begî dima, qalpaxa yê erziyay mezate. Bi peranbê ay rojî heştay altun roşiyay (şar na zano, winî bawer keno. Çiydo muhîm *raştî* niya, *bawerî* ya.) Kam çi zano nika key kam mîrî dir a ? Tirê na qalpaxa ki seran ser ra geyrena ? Qalpaxi qalpaxa Xalit Begî ya. Qalpaxa Xalit Begî, yew ca dir a ki çew nêzano, yew keyey Kurdîyo dês bes qalinî di, yew refî sero nîşanê, yay pa, bereqêna bereqêna.

Tirkî ra tadayox : Malmîsanij

FOLKLORE DERSIMÎ RA

Arêkerdax : FIRAT

SEYD UŞE *

Ax de welat welat welat
Çiqas honde şîren o
Hal be halî bira uson vîra nîsono (nusono)
Begê mi koto Vilê Surpîyan'î **
Hona welat ci ra oseno.

Seyd Uşe kerdo Vilê Surpîyan'î
Hona welat ci ra oseno
Ax de welat welat welat
Çiqa honde şîren o
Hal be halî bira uson vîra nîsono

DERÊ LAÇÎ ***

Ah da halo haloo, halê ma yaman o
Ordi onto be ma ser, caye de olaxe ma nêdano (nîdono)
Ordi onto be ma ser, hedele ma nêdano.
Ala bêrê Derê Laçî serî
Tede şîn o şiwano.
Haq adirê aşîrû wedaro,
Kes dest ra be ma nêerzeno.

* Seyd Uşe : Pîlê eşîra Qureyşan bi. Hukmatê Tirkan, Xalpêt (El'ezîz) di dar da kerd.

** Surpîyan (Sorpyan) : Beyntarê Kalan (Tuncelî) û Perteg di yew dew a.

*** Lej (Herb)ê Dersimî di Derê Laçî di eşîra Demenan û ordî Tirkan Yewbinan ra zaf mordem kişt. Vanî dere gonî di mend bi.

Nika ke teselîya ho ma ra gurete
Halê sima jê halê Hermeniyana o
Peyniya sima jê peyniya Hermeniyana a.
Ah da halo haloo, halê ma yaman o,
Ala bêrê Derê Laçî serî tey şîn o şivan o.
Zalim ma sero axir makna na be ro,
Cayê de hedele ma nêdano.
Haq adirê aşîrû wedaro
Kes dest ra be ma nêzereno.
Ala vase Ximale Hesê Gewo,
Hem dano pero, hem tey qeydo vano.
Vano : «Haq ke dest da be mi,
Kokê sima birneno.»

ALÎ

De Alî Alî Alî
Birayê felekê kalî
Alî to ra tepa
Dewê Dersim têde kerdê tolî.
Alî rewê rawurze ho serî
Dewê Dersim têde kerdê tolî.

Bira Turusmeg a *
Caddey tomofîlî
Dîna de birijiyoyê Mustafaya Kamilî**
Veja nivejiya koto qestê mordemê pîlî.
Alî rewê rawurze ho serî
Dewê Dersim têde kerdê tolî.

XIDIR

Xagûl*** vera Xidirê mi, cîgera mi sona raye
To dime ra berbena na pepuga kora maye.
Meso, meso ; gos ro mi ne, bira meso !
To xapnena, biko Xido na hukmato tereso.
Biye, biye ; Xidirê mi, cîgera mi biye.

* *Turusmeg* : Raya Kalan-Xalpêt (El'ezîz)î sero, nuzdî Kalanî, Munzurî ver di yew ca wo.

** *Mustafaya Kamil* : Mustafa Kemal (Atatürk)

*** *Xagûl* : Yew dewa nahîya Qocaqoç (Kocakoç)î ya. *Qocaqoç* : nahîya Kalan (Mamekî, Tunceli)î ya.

Dayê ma rê ondêra Kore *
Wayî wayî, lemin lemin Xidirê mi !..

Mamekî ya, Mamekî ya, dayê lemin Mamekî ya **
Zalim ma dayme arê, berdme di sey o poncas mordem piya
Dayê Kore de puk o, xedeb o onder voreno.
Vano : «Dota hên ke nano ma ra, dayê mezal ma nîdano.»
Wayî wayî, lemin lemin, Xidirê mi !..

Vano : «Dayê ma rê kaxita şaye vejyê,
Çêvesaya endî tesêla ho mi ra bifiye.»
Vano : «Payîz o, velg û vaşê ho erzeno
Verendîya sewqatê hevalanê to ber biye.»
Wayî wayî, lemin lemin, Xidirê mi !..

Xidirê mi, Xidirê mi, na wusar o
Ti ke şiya nîşîya ; ne son o, ne sodir o mi sero.
Wayî wayî, lemin lemin, Xidirê mi !
Vazo vazo, Mursa vazo, Xidirê mi.

HEMILKAN

***Yew (ju) Dersimic şiyoy Amerîka (Hemilka) di guriyawo û wica di merdo.
Na lawike (deyîri) yê sero vajiyaya (Dormarê 1950 di).***

De dayê Hemilkan o,
Onder hardê ho hardo dê giran o
Derdê dawo (do) be mi bira derdo dê giran o.
Welat coran çimonê mi vera nêsono (nusono).

Vore vorena tenike,
Şiya sonî sanena ci bena honike.
Bira bira, to ke sona memleketî,
Mi vera selam ro pîl u qijkî.
Derdonê mi ci re hurdî hurdî qejî ke.
Cigera mi zerê mi de pote,
Derjenonê îlaconê na suke.

* Na lawike (deyîri), Ceng (Herb)ê Kore ra pey vajiyaya.

** Mamekî : Kalarî, Tunceli

RINDEKE

Çênê mi ke to ra sa va
Tu va «Ewro ne meste».
Çêçênê, cencenî ame şiyê
Kalenî ame reste.

Çêçênê, cencena tuya ke mi diye,
Se ke asme pencere ra erzena zere,
Tepê kuna peyê hewrî.
Safaqê Sodirî yo, rojî esto.

Rindeka mi vejîya tever
Korê mi rê bêro,
Mi riyê rindeka ho
Roj sera nas nikerdo.

Na wo son amo,
Rindeka mi dest nê pêser.
Çitor mi rê derdê dînalige nêbo,
Sewle pencerê ra do tever.

Nere na we kalênî ame,
Haq kena ho jêde romesone,
Çêvesaye posmon beno,
Çitor ke to da, hen cêno.

XANE

Xanê wusar na wo ame
Her çî ho keno newe
Qewxa min û to kî
Tepa qewxa kane.

Nere hora hora hora
Nere to ça herediya mi ra
Ta mede lesa bariye ra
Olî bo can dan meraqo ra.

Nere onca hurdî hurdî voreno,
Zerê mi jêde terseno.
Onca qalê to yo
Çê axawo de beno.

Nere çond rojî yo voreno
Pepugo goyin o. *
Esmer sere onca giran a,
Ma ra ju tersa mi beno.

Çênê, ma sa nîbîme,
Jê gula wusarî.
Çênê ma vesayme,
Jê soja adirî.

Çênê taliyê mawo kor o,
Eskerê Tirkî onca ma ser o.
Zerê mi jêde tersero,
Ma-ra ju fino be raye.

NÊTÊ HO VAJÎME

Rozê, Sultan Sileman ebe ciniya ho ra fekê çem ra fetelîno. O be ciniye ra gegane pe destê jumîn cênê, gegane dest vilê jumîn sera anê, hen fetelînê.

Nadanê ju mose (Yunus) qum sera ramerdâyîyo. Sultan Silêman vano :

– Cinîk, nika zerê ma de çike esto ma ke raşt vajîme na mose xil dano, peyniye de çîndano be çem !

– Ya mordimek yê mi dijdîya (dizdeya) mi, saxlîya (nimite) mi to ra çina, çerîncaye ema ez çaye nîvajîne.

Sultan Silêman vano :

– Reye nade yemi yan çi yêma honde varîyet esto. Na dîna de her çî binê emrê mi der o, tepo juyo polkinke (ju desteke ke bonce ci ra çewres pol gineno waro) dest bero be pistinê ho (xo), qilêr ra ho bikeno. Ez nadano ala çiko pistin ra vezeno dono mi. Çimê mi onca kî feqîr der o.

Yunus (muse) reyê ho sero tîl bena. Nafa sira yena cinîye. Cinîye her qese cayê ra ana, ama mase hurend ra nîlewuno. Endî peynîye de teselîya ho kuna, vana :

– Reye nade tu Sultan Silêman a, varîyetê to nîno be qesa. Semtena to onca henî. Ez ke ju cenc vîneno von nika bojîyê to de nêbiyene bojîyê ey de biyene. Zere mi ey re tenêna erzeno.

Mose di reyê pa xil dano, çîndano çem.

* *Pepug : Yew (ju) bira be yew waye ra sonê kenger. Turuk waye de beno. Bine diraye beno. Waye kengeran erzana ci, bine de ginenê waro. Son de nadanê kenger tey çinê. Bira vano : «Wayê to kengerî werdê.» Waye vana : «Mi nîwerdî, îman nîkenî zerê mi rake, tey nade.» Bira, zerê waye rakeno, nadano ke kengerî çinê. Lazek beno be mirçike, pereno ra sono. Nika waxtê kenger de yeno, waneno, vano : «Peppo, keko kam kist ? Mi kist. Kam şut ? Mi şut. Kam dard be we ? Mi dard be we. Peppo, keko !...»*

SOBA

Demenû rozê sonê çê Seyd Rizay* de benê meyman. Zimistan o, gewrê (kurrikî) ho biye be hî ; vezenê, lawênê gewrû jumîn ra girê danê. Seyd Rizay kî û sûre soba herîna arda, çeyî pê soba keno be germ. Puçi cênê erzenê borûnê soba ser. Demenû hata û suru soba nîdîya. Tenê ke beno be germ, layê gewrû veşeno gewrey ginenê be war. Demenû ra ju vano :

- Bira bira milaketû gewrey wuza re eşt be war, îne re se bî ?

SULTAN SILÊMAN

Rozê Sultan Silêman nadano cinîya ho hen pozgun a, kêfê ho çîno. Vano :

- Cinik, çayê kêfê to çin o, hen pozgun osena.

Vana :

- Çi mi rê derd nêbo, tu Sultan Silêman a, zonê teyr-turî zonena, honde varîyatê ma esto, awe ra bile tu xerac cêna. Xebere birusne teyr-turî, wa perê ho birisnê. Cilo ci keme. Têy keyfê ho biremîme.

- Cinik ney ra asan çik esto. Ez von ala derdê to çik o.

Sultan Silêman xebere rusneno teyr-turî pêro yenê. Dîk Silêman ci ra tek nîno. Nadano Dîk Silêman n'amo. Elçî rusneno vano : «O sene qese yo, row ci ra vaze, bêro ; nîno o zano.» Elçî peyser yeno, vano :

- Dîk Silêman tenê herey yeno. Tenê hesab dest der o, biqedno yeno.

Tenê maneno, Dîk Silêman vejîno yeno. Sultan Silêman hersîno kowu, puf keno, vano :

- Tu kot menda ?
- Tenê hesab mi deste bî, coka kot be herey Sultanêman.
- O senê hesab o destê to de bo ke xebere mi ra hona qîmetlî yo ?
- Mi hesab kerd ke na dîna de merdey jêder ê ya çî weş.
- Ema kam jêder o ?
- Weson ra ju jêde bî, o çî mi est be merdo ser, bî be tê virane.
- O kamçî bî ?
- Camerdo ke persê cinîya ho keno. O bi mi est be merdon ser.

Na qesa sero Sultan Silêman gineno ho ro. Teyrî-turî onca peyser rusneno. Nika coka ra na teyr-turî ebe purtê ho ra wo.

* Seyid Riza : Pîle yew eşîra Dersimî bi. 1937 di vera Hukmatê Tirkan sere hewa na. Dima, nuzdî Ezirgan (Hezirgan, Erzincan)î di Pirdê Mutî di Tebîşîya. Hukmatê Tirkan, o dar da kerd.

BÎBLİYOGRAFYA DIMİLÎ (ZAZA)-II

MALMÎSANIJ

- 124 - (Abbas, Hilmi) ; Alt kurdische Kampf - und Liebeslieder bessammelt und übertragen von Hilmi Abbas mit einer Ein führung von Anton Graf Knyphausen, Munchen, Bechtle, 1964.
- 125 - Abovian ; Kavkazî, 1848, no :46, S :164
- 126 - Aĝar, Ömer Kemal ; Maden Ili, 1938
- 127 - Aĝar, Ömer Kemal ; Tunceli-Dersim Coğrafyası, İstanbul, 1940.
- 128 - Akkan, Erdoğan ; «Elaziĝ ve Keban Barajı Çevrelerinde Coğrafya Araştırmaları», Coĝr. Araşt. Dergisi, 3-3 (1973), S : 175-214
- 129 - Akşam (Gazetesi), İstanbul, 7-5-1925
- 130 - Alîqemer ; «Saniga Pepûg», Dengê Komkar (Kovara Federasyona Komelên Karkerên Kurdistan li Elmanya Federal), no : 40 (12-4-1982), r : 15.
- 131 - Arif, Mehmed (?), Binbir Hadis-i Şerif Şerhi, 2. tab, Kahire, 1325 hicri, s : 406-410
- 132 - Badilli, Kemal ; Türkçe İzahlı Kürtçe Grameri, Ankara, 1965, s : 6
- 133 - Barnum, H.N. ; «The Kuzzel Bash Koords», American Missionary Herald, 1890, s : 343-346.
- 134 - Berthelsen, Christina ; Legendariska Dersim en oberoende Provins i Kurdistan, Oslo, 4-5-1985, 32 s.
- 135 - Bira, «Roşta Ma», Dengê Komkar, no :29 (15-4-1981), r : 8.
- 136 - Bumke, Peter j. ; «kizilbaş-Kurden in Dersim (Tunceli, Türkei), Morginalität und Häresie», Anthropos 74 (1979), s : 530-548.
- 137 - Cemal, Behçet ; Şeyh Sait İsyanı, İstanbul, 1955
- 138 - Cîgerxwîn, Tarîxa Kurdistan -1, Stockholm, weşanên Roja Nû, 1985, r:14-15,57
- 139 - Çaçanî, Karlênê ; Pizmamtiya Cim'eta Ermeniya û Kurda, Erêvan, 1977.
- 140 - Çelebi, Evliya ; Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İstanbul, 1976, cilt : 3, s : 869, 873 ; cilt : 4, s : 1152, 1203.
- 141 - Çelebî, Ewliya ; Kurd le Mêjûy Drawşekanî da -Seyahetnamey Ewliya Çelebî, wergêranî : Se'îd Nakam, le çapkirawekanî Korri Zanyarî Kurd, Bexdad, 1977, r : 91, 162, 171, 312.
- 142 - Çermûg, M. ; «Kurdîstana Ma», Armanc, Stockholm, no: 59-60 (Çiley Paşin-Sibat 1985), r : 11
- 143 - Darkot, Besim ; «Tunceli Üzerinde Coğrafi Görüşler», 3. Üniversite Haftası : Elaziĝ. İstanbul, 1943 (İ.Ü. Yayınları, no : 196), s : 114-128.
- 144 - Demeno ; Dengê Komkar, no : 29 (15-4-1981), r : 7
- 145 - «Dersimcede Deyimler ve Sözcüklerin Karşılaştırılması», Kızıl Yol, Bobigny (Fransa), no : 4 (1985), s : 65-70.

- 146 - Dersim, T.C. Dahiliye Vekaleti Jandarma Umum Kumandanlığı (Gizli ve zata mahsustur. Kayıt altında yüz tane basılmıştır). sayı : 55058, Ankara (?), 1935 (?)
- 147 - «Dilin Devrimci Mücadeledeki Etkisi», Ronahî, Zürich, no : 18 (Mart 1976), s : 18-28
- 148 - Dilmen, Mustafa ; «Doğuda Gördüklerimden», Dicle-Firat (Aylık Fikir Gazetesi), İstanbul, no : 4 (6-1-1963), s : 4
- 149 - Dorn, B. ; An die Historich-philologische classe der Kaiserlichen Academie der Wisenschaf-ten, Mélanges Asiatiques, Petersbourg, 1856, T. II., s : 617-620.
- 150 - Dündar, Tevfik ; Tunceli ve Çevresindeki Üç Vilayetin Ziraî Durumu ve Gelişme İmkanları, İstanbul, 1943.
- 151 - Elî (Dersimli Ozan Ali), Ala Sare Wedardayêna Karkeran, Dengê Komkar, no : 1 (Adar 1979) r : 7
- 152 - El-'Umerî, Fazlullah ; Mesalîku'l-Ebsar.
- 153 - «Eskerê Tirkî Dersim de çi Fetelîno», Dengê Komkar, no : 18 (Tebax 1980), r : 8
- 154 - Firat, M.Şerif ; Doğu İlleri ve Varto Tarihi, 2. baskı, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1961.
- 155 - Gaspardjian, A.O., «Dersim», Istoriko-Filologiceskij Zurnal (Erevan), 1977. 2 (1985), s : 195-210.
- 156 - Gökalp, Ziya ; Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik İncelemeler, Ankara, Komal Yayınları, 1975, s : 51.
- 157 - Gökalp, Ziya ; «Kürt Aşiretleri», Barış Dünyası (Dergisi), no : 13 (Nisan 1963), s : 242
- 158 - Gökçe, Enver ; Wa Suwend Bo Wa Şirt Bo, Ca'deyanê Ma Di Zî, Tadayox : Malmîsanij, Hêvî, Paris, no : 3 (Sebat 1985), r : 105-106.
- 159 - Hakî (Uluğ), Naşit ; «Batıl Hurafelerin Hükümran Olduğu Dersim», Vakit (Yevmî Gazete), İstanbul, 15-6-1925.
- 160 - Harziya, Alî ; «Kürt Sorunu», Emek-Aylık Sosyalist Dergi, no : 6 (Kasım 1970), s : 47
- 161 - Hasretyan, Prof. M.A. ; Dr. K.M. Ahmad ; M. Ciwan ; 1925 Kürt Ayaklanması (Şeyh Sait Hareketi), Uppsala, Jîna Nû Yayınları, 1985.
- 162 - İbrahimpor, Dr. Muhemmed Teqî ; Vajenameyê Farisî-Kurdî.
- 163 - İranşehr, cildê evvel, 1963, Çapxaney Danişgeh, s : 644.
- 164 - Justi, F. ; Les noms d'animaux en kurde, Paris, 1878.
- 165 - Kop (Sevengil), Kadri Kemal ; Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğusu, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2. baskı, Ankara, 1982, s : 15,28,29,30,48,53.
- 166 - Kemali, Ali ; Erzincan. Tarihi, coğrafyi, içtimai, etnografî, idari, ihşai tetkikat tecrübesi. İstanbul, Resimli Ay Matbaası, 1932.
- 167 - «Koremore», Roja Welat, Ankara, no : 4 (25-1-1978), r : 12
- 168 - Kurdistan (Gazetesi), İstanbul, no : 2 (1918), s : 14.
- 169 - Kurdo, Qenatê , «Bîr û bawerî niştimanperwerî le folklor û edebî kurdî da», Pêşeng (organî nawendiy Partî Demokratî Gelî Kurdistan), sal : 2, r : no. 4 (Kanûnî Yekem-1983), no : 35.
- Kurdistan (Dengî Yekîtî Xwendekarani lawani Kurdistan le Ewrûpa), no : 1-2.
- 170 - Kurdoyêf, Prof. K.K ; Haletekanî cins û bînay, berkar le zaza da, wergêrranî le rûsiyewe : Dr. İbrahîm 'Ezîz İbrahim, Hêvî, Paris, no : 3 (Sebat 1985), r : 118-131.
- 171 - Kurd, Xortê ; Welat Welatê Kurdan o, Hêvî, Paris, no : 3 (Sebat 1985), r : 112.
- 172 - Lacê Heni (Muhemmed 'Elî 'Ewnî), Hawar (Kovara Kurdî), Şam, no : 23 (27-7-1933)
- 173 - Lerch, P.I. ; Berich über eine im Auftrage der Historich- Philologischen classe der Kaiserlichen Academie der Wiessench unternommene Reise zu den Krigsge fangenen Kurden in Roslawl, im Gouvernement Smolensk (Petersbourg, 1856), Mélanges Asiatiques, T. II. s : 621-649.
- 174 - Lerch, P.I. ; «Qawxê Nêrib û Siwanî», Hêvî, Paris, no : 3, r : 109-111.
- 175 - «Leza Ma», Ronahî, Zurich, no : 18 (Mart 1976), s : 28-29.
- 176 - «Macerî Silemonî Gince», Hêvî, Paris no : 3 (Seba 1985), r : 107-108.

- 177 - Malmîsanij, Folklorê Ma ra», Hêvî, Paris, no : 3 (Sebat 1985), r : 93-104.
- 178 - Malmîsanij, «Heş», Hêvî (Kovara Kurdî ya Zarokan), Stockholm, no : 4 (Gulan 1981), r : 8-9.
- 179 - Malmîsanij, «19. Yüzyılda Kird (Zaza) Aşiretleri Arasındaki Çatışmalar, Studia Kurdica, Paris, no : 1 (1985).
- 180 - Malmîsanij, «Pîran», Berbang, Stockholm, sal : 3, no : 7 (1984), r : 23.
- 181 - Mamed, «Fistanê Dayka Mi», Dengê Komkar, no : 29 (15-4-1981), r : 11.
- 182 - Merdûx Kurdistanî, Hezretê Ayetullah Şêx Muhemmed ; Tarîxê Kurd û Kurdistan we Tewabî' ya Tarîxê Merdûx, cild : 1, çap : 2, s : 91, 92, 93, 103, 106, 113, 115.
- 183 - Molyneux-Seel, L. ; «Journey in Dersim», Geographical Journal, 44-1 (1914), s : 49-68.
- 184 - Nur, Dr. Rıza ; Türk Tarihi, cilt : 1, İstanbul, 1972.
- 185 - Öztürk, S. ; Tunceli' de Alevilik, İ.Ü.E.F. Sosyoloji Bölümü mezuniyet tezi, 1972. no : 7472.
- 186 - Rıza, Em. P. Kd. Albay M. : Benlik ve Dilbirliğimiz, 2. baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1982, s : 8,13,18,19.
- 187 - Riggs, Rew. Henry H. ; «The Religion of The Dersim Kurds», Missionary Review of the World, vol. 24 (October 1911), New-york, s : 734-744.
- 188 - San, M. Salih ; Doğu Anadolu ve Muş'un İzahlı Kronolojik Tarihi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1982, s : 16,18,53,63,65.
- 189 - Say, Ahmet ; Bingöl Hikayeleri
- 190 - Say, Ahmet ; «Göriz'li Mehmet Şerif Efendi», Yarına Doğru (Dergisi), Mart-Nisan 1976, s : 11-20.
- 191 - Semt, F. ; «Lazê de Padîşay be çêne da Şuanî», Kurtuluş Yolu, Köln, no : 8 (Haziran 1985), s : 13. no : 10 (Agustos 1985), s : 15
- 192 - Silopî, Zinar ; Doza Kurdistan, 1969, s : 87-96,102.
- 193 - Sumer, Prof. Dr. F. ; Oğuzlar, s : 634, 637.
- 194 - Şerefhan, Şerefname (Kürt Tarihi), çev : M.E. Bozarslan, İstanbul, 1971.
- 195 - Şerefxanî Bedlîsî, Şerefnamey Şerefxanî Bedlîsî, wergêrranî : Hejar, Bexdad, Korri Zanyarî Kurd, çapxaney Nu'man, 1973.
- 196 - Şihhesenanlı, Doğan Kılıç ; Mc. Carus ; Minorski ; Kürtlerin Menşei ve Kürt Dili İncelemeleri, İstanbul, Dersim Yayınevi, 1963.
- 197 - Şımaran, Lacey ; «Silom mı êst», Dengê Komkar, no : 18 (Tebax 1980), r : 8.
- 198 - Tanerî, Prof. Dr. Aydın ; Türkistanlı Bir Türk Boyu : Kürtler, Genişletilmiş 2. baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1983, s : 5, 17, 41, 143, 145, 155
- 199 - Taş Mustafa ; «Çemişgezek İlçesinin İdari Coğrafyası», Türk İdare Dergisi, 41 (324), 1970, s : 127-142
- 200 - Teko, «Sanika Hêş», Dengê Komkar, no : 44 (15-8-1982), r : 11.
- 201 - Tefîk Efendi, Sainame-î Vilayet-î Diyarbekir, 1883, defa : 11., Sayfa : 116,138.
- 202 - «The faith of the Dersim Kurds», Gelawêj, The Kurdish journal, june 1964, s : 8-10
- 203 - Toker, Metin ; Şeyh Sait ve İsyanı, Ankara, 1968.
- 204 - Uluğ, Naşit Hakkı, Tunceli Medeniyete Açılıyor, 1939.
- 205 - Vakıf (yevmî Gazete), İstanbul, Nisan - Mayıs - Haziran - Temmuz - Augustos - Eylül -1925.
- 206 - «Xelaşayêna Welat», Dengê Komkar, no : 26,27 (15-2-981), r : 7-9 ; No : 28 (15-3-1981), r : 11
- 207 - «Xona Hecî», Hêvî, Paris, no : 3, r : 113
- 208 - Yalçın, Osman ; Elaziğ-Tunceli-Bingöl, İstanbul, 1959.
- 209 - Yamulki, Abdulaziz ; Kürdistan ve Kürt İhtilalleri, cilt : 1, Bağdat, 1947, s : 79.
- 210 - Yavuz, Edip ; Doğu Anadolu'da Dil-Onomastik İlişkileri Üzerine Bir Deneme, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1983.
- 211 - Yavuz, Edip ; Tarih Boyunca Türk Kavimleri.
- 212 - «Zazacada Deyimler», Kızıl Yol, Bobigny (Fransa), no : 3 (1984), s : 49-52.

- 213 - «Zaza», Encyclopedia Universalis, Paris, 1980, volume : 9, p : 721.
- 214 - Zekî, Muhemmed Emîn ; Xulasetu Tarîxe'l-Kurd we Kurdistan, terceme : Muhemmed 'Elî 'Ewnî, cild : 1, Tab' : 2, Bexdad, 1962, s : 46, 316, 320, 368, 395, 40.
- 215 - Zilfî, «Çuxure», Roja Welat (Rojnameya siyasi û çandî ya 15 rojî), Ankara, no : 5 (5 Adar 1978), r : 11.
- 216 - Doğu Anadolu, s : 142.
- 217 - Arif, Ahmed ; «Dagen Nuheter», (17-2-1985), Översättare : Eshat Ayata-Ruth Sylwan, Stockholm, S : 22
- 218 - «Ay Adlar.», Tarih ve Toplum, Istanbul, no : 7 (Temmuz 1984)
- 219 - Ayre (mecmu'aya Ziwanî), Stokholm, Ser : 1985, no : 1,2 ; 16 r.
- 220 - Baykara, barbaros ; Nefret Köprüsü (Şirzi), 5. baskı, Istanbul, Akyar Yayınları, 1982.
- 221 - Baykara, Barbaros ; Dersim 1938, 2. bskı, Istanbul, Akyar Yayınları, 1982.
- 222 - «Bir Türkümüz Üzerine : Lawika Xidê Alê Ismê», Dengê Komkar, Frankfurt, no : 79 (27-9-1985), r : 15.
- 223 - «Karkerê welatonê Dina Pêro ju Bêl !» (Belavoka Têkoşîn), 1-5-1984, (Awrupa).
- 224 - Orankij, Iosif M.; Les Langues Iraniennes, traduction : Joyce Blau, Paris, 1977, p : 163, 196
- 225 - «Zorla Makale Bastırmanın Yolu Bulundu !..», Barış Dünyası (Dergisi), Istanbul, no : 15 (Haziran 1963), s : 357-358

(کاتی دەلێن شاعیر و نووسەر له گهلهکهیهوه نیزیکه و به
گه و خهلهکهوه پيوهندیداره ، دهبی یهکسر ناوی سی شاعیر
بینین :

فیردهوسی ی ئییرانی و روستاقیلی گورجی و ئەحمەدی خانى کورد)) ۴۹

۴۹ ئەم قسهیهی ی . ئا . ئوربیلی ، یهکم جار ، له گوتاریکدا
که بو پیشکیش کردنی کتیبیک له مهرشاغیری گورجی روستاقیلی
نووسیووی ، بلاو کراوه تهوه . من له وه رگیڕانه عارهبی یه
وه رگرتوووه که دوکتور عیزه دین مستهفا ره سوول له کتیه که
خویدا له مهر خانى بلاوی کردوتهوه .
أحمدی خانى ، بغداد ، ۱۹۷۹ آ ص ۸-۹ .

گهلی کورد و لانکی به هیز بوون و تەشەنەکردن و بلاو بوونەوهی بیـری
نەتەواپەتی و رزگاربخوازانە کورد. میر جەلادەت بەدرخان، شوڤرەسواری
هەلکەوتووی مەیدانی زمان و کولتور و رۆژنامەگەری ی کسـووردی
و نەوهی میرانی بوۆتان، سالی ۱۹۴۱ (۲۳۴ سال له پاش کوچی خانی و ۹۴
سال پاش تیکشکانی پاپەرینەکهی بەدرخان پاشای بابە گەورە ی) له بارە ی
خانی یهوه ئاوا ی نووسی :

مەللامی دەهەقی مەولانا جەلالوددینی روومی و کتیبای وی "مەسنەوی"
دەگوتی یه :

من چه گویم وصف آن عالیجناب

نیست پیغمبر، ولی دارد کتتاب

ئەف پەسنەکی بلند و هیژایە و بەهر ئاواپی ل بەژنا مەولانائیت
دەهەقی ئەحمەدی خانی و کتیبای «مەمووزین» دە ، بـمن بە ، مـروف
دگاره ژێ بیتری ژێ بیژە . بەلی خانی ژێ خودان کتیبە ، لسی خانی
پیغمبەژە ژێ (.....) ۴۸

راستی یهکهی ئیستا که ای ئەو که سانهی لهباری خانی یسنهوه
دەنووسن و له بەرهمهکانی دهگۆلنهوه ، وهکوونه ریتیکی لی هاتوو ، که
بوۆ بەلگه جیگه و پایه ی ئەحمەدی خانی له ئەدهبی کورد و رۆژهلاتیدا ،
قسەیهکی زانا و ئاکادیمی ی سوڤیتی ی ئاڤوربیلی به نموونه بهیننهوه .
رهنگه جیگه ی خۆی بیت ئەم بەشە ی نووسینه که مان هەر به و قسه یه کو تایی
پی بین .

ئاڤوربیلی نووسی بووی :

48- Bedorxan, Celadet (Herekol Azizan) : Klasikên me
Hawar, 9 (1941) 33, : R.9.

خانی ده زانی^۶ ته گهر کم و کووربیه کیش له کاره که یدا هسه بییت
 هوپه کی ته وه یه زمانی کوردی زور به کار نه هیئراوه و نه بوته زمانی
 نووسین و به تایبته تی نووسینی داستانیکی وه کوو مهم وزین که هه موو
 ری و شوین و بنکه کانی هونه ری داستانی روژهلانی ی تیدا به کار هیئراوه.
 هر له بهر ته وه بیگومان، زمانی کوردی هیئنده گوروتین و پوتینسیالی
 نه بوو، هر که سیش بیویستایه شا کاریکی ته ده بی ی پی بنووسی تووشی
 ده بوو به تووشی سهختی و گیره و کیشه وه .

تهف میوه ته گهر نه ئابداره کرمانجی به ته و قهدهر ل کساره
 تهف تیغله ته گهر نه نازهنینه نووباره ، قهوی ب من شیرینه
 تهف میوه ته گهر نه پر له زیزه تهف تیغله ب من قهوی عهزیزه ۴۶.

مهم و زینی خانی شا کاریکی ته ده بی بوو، و خانی خو، که ده یزانی
 چ کاریکی نووسیوه ، گه لیک ی پی سهر بهرز بوو . به دا هیئانیک ی بی^۶
 وینه ی داده نا ، که له پینا ویدا رهنجی زوری کیشاوه . له گه ل ته وه شدا ،
 زور به خونمگرتنه وه داوا ده کات له کم و کووری ی هکانی چا و بیوشن
 و دلره قانه رهفتاری له گه ل نه کن .

ئومید ته وه ژ ته هلی عیرفان ئهو دی نه کرن ل من چو حهرفان
 ته شنیع نه کن وه کی غه یووران ئیسلاح بکن ل من قسووران ۴۷.

خانی داستانی مهم وزینی به و هیوا یه نووسی، ببیته هو ی را په راندنی
 گه له که ی دژی چه و سانه وه و زورداری و له پیناوی ژیانیک ی مـــــرو؎ف
 ئاسایی و ئازاددا . ته گهرچی خانی به بی ته وه ی چاوی به وه دی هاتنی
 هیواکانی بکه وی، کوچی کرد، به لام هیچ سه بر نی یه ، سه ده و نیویـــــک
 دوای خانی، بو تان بوو به مهیدانی را په رینی ئازادیخوازانـــــه ی

۴۶ - هه . سه . پ . ل . ل . ۴۳ - ۴۲

۴۷ - هه . سه . پ . ل . ۴۳ .

پیش سرده می خانی و چ پاش سرده می ئەوو تا ئیستاش گەلێ نووسه روزانا
 و هونه رمه ندو خەلکی لیها تووی کورد به زمانی، گەلانی سرده ستیان نووسیوه
 و به وهش کار و بهره مه کانیان بووه ته به شیک له زمان و کولتووروهونه.
 ری ئەو گەلانه .

"۴۴"

بفکر ژ عه ره ب هه تا فه گورجان کرمانجییه بوویه شو بهی بورجان

له م بهیته دا خانی په نه بو ئەو ناوداره کوردانه درێژ ده کات
 که له پۆژ هه لاتێ ئیسلامیدا نیویان ده رکردووه و چالاکانه له ژیا نسی
 کولتوووری گەلانی ئەو ناوچه یه دا به شارییان کردووه .

لیستی ناوی ئەو زانا و شاعیره کوردانه ی له کولتوووری ئیسلامیدا
 به گشتی ها ونه شی یان کردووه ، که له ئینسیکلۆپیدیای ئیسلامیدا بهر چاو
 ده که وی! سه ر دیڤی کورد ، کوردستان) به لگه یه کی پوونی راستی ی ئەو
 سرنجی ئەحمه دی خانی یه .

ئەگەر ئەو راستی یه ی له سه ره وه باس مان کرد، له بهر چاو بگری ن
 ئەوسا ده زانی ن خانی چه نده به په رۆشه وه بووه به زمانی گه له سه که ی
 بنووسی . خانی خۆی زۆر به شانازی یه وه باسی ئەوه ده کات که مه موزینی
 به کوردی نووسیوه ، ئەگه رچی ده شزانی له گویره ی زمانی " گەلانی که هوره "
 به چا ویکی سووکه وه ته ما شاده کری .

یەکرۆو نه وو ساف و بیبه هانه	ئەف پوول ئەگه رچی بی به هانه
مه قبوولی مو عا مه لا عه و! من	بی حیله وو خورده وو ته ما من
زیر نینه ببین "سپیده مانه "	کرمانجی یه ، سرفه ، بیگومانه ،
زیف نینه ببین کو "که م عه یاره "	سوفری مه یی سوره ، ئاشکاره

لای خانی خۆی داستانی مه م وزین زۆر خۆشه ویست و له بهر دلانه
 له گەل ئەوشدا ئاگا داری ئەوه یه که ره نگه به لای خەلکی دیکه وه وانه بی .

۴۴ - ۵۵ . سه . پل ۳۳

۴۵ - ۵۵ . سه . پل ۳۷

زمانی گه له که ی بیوژینیتته وه .

خانی ژ که مالی بی که مالی مهیدانی که مالی دیست خالی
 یه عنی نه ژ قابیل و خه بیری به لکی ب ته عه سوب و عه شیر ی
 حاصل، ژ عیناد شه گهر ژ بیداد شه ف بیدعته کر خیلانی موعتاد "۴۲"
 هه لبژاردنی زمانی کوردی بو نووسین له رۆژگاری خانیدا کاریکی ئاسایی
 نه بوو ، چونکوو زمانی ئایین و خویندن زمانی عاره بی بوو ، زمانی
 شه ده بی " چاک و بهرز " یش لای عوسمانی په کان تورکی بوو ، لای سه فه وی
 په کانیش فارسی . زمانی گه لیککی وه کوو کورد ، که نه ولاتیکی سه ربه خوئی هه بوو ،
 نه پاشایه کی هه بوو ، و نه له ئایین و خویندن نیشدا به کار ده هیئرا ،
 به لای خه لکه وه زۆر گرنگ و بایه خدارنه بوو ، ههروهک نه ده بووه ریگه په کیش
 بو نان پهیدا کردن و ناو ده رکردن و پلهی بهرزو خه لات وه رگرتن لسه
 کووشکی پادشا و سولتانه کانداندا .

شه گهر خانی بیویستایه له پیناوی مه بهست و بهرژه وهندی ی تایبه -
 تی ی خویدا نووسینی بگردایه ته ریگه په ک ، بیگومان ، ده یتوانی بنسه
 زمانی تورکی یا فارسی بنووسی و بهو جوړه خوئی بگه په نیته ده رباری سو-
 لتانی عوسمانی یا کووشکی شا کانی سه فه وی و خه لات و پایه ی بهرز وه ربگری
 و به بهختیاری بژی به لام شه و نهک هه ر خوئی له وانه نیژیک نه کرده وه ،
 به لکوو ته نانه ت له گه ل میری جهزیره شدا ، که میریکی کورد بوو ، له پیناوی
 بهرژه وهندی ی گشتی گه لی کورد و په گرتنی ولاتی کوردستاندا ، هیئنده ره ق
 و قسه له روو بوو ، که ره خنه ی لی ده گرت و به پیچه وانهی ری وشوینی
 داستانی رۆژ هه لاتیی شه و سه رده مه وه به شیکی تایبه تی ی بو په سندانسی
 ته رخان نه کسرد .

قلبی مه نه کر قه بوولسی حيله قهت بو غه ره زی نه بوو وه سیله "۴۳"

دلّی خانی قابیل نه بوو فیل بکات و ریگه ی له پیناوی مه بهستی خویدا
 نه گرت بهر ، چونکوو دلّسوژی گه له که ی بوو . ده یویست بو گه له که ی
 بنووسی و زمان و کولشووری گه له که ی بیوژینیتته وه و بپاریزی ، به لام چ

۴۲ - هه . سه پ ، ل . ۴۴ .

۴۳ - هه . سه پ ، ل . ۴۶ .

که‌ی خۆی . چیرۆکی مه‌می ئالان چیرۆکیکی به‌ ته‌واوی کوردی یه‌و لای هیج گه‌لێکی دیکه‌ نه‌یه‌ ، به‌ پێچه‌وانه‌ی چیرۆکی دیکه‌ی وه‌کو (شیرین وه‌ره‌اد) یا (له‌یل و مه‌جنوون) وه‌وه‌ که‌لای فارس و تورکیش هه‌یه‌ و هه‌ر یه‌که‌ش به‌ هه‌ی خۆی ده‌زانێ .

خانی که‌ چیرۆکی مه‌می ئالانیسی وه‌رگرتوه‌ ، زۆر شتی لێ گۆڕینه‌وه‌ و خستوو یه‌تیه‌ خزمه‌تی بیروبا وه‌ره‌کانی خۆیه‌وه‌ . چیرۆکه‌ فۆلکلۆری یه‌که‌ گه‌لێ لایه‌نی ئه‌فسانه‌یی تێدا یه‌ وه‌کوو ئه‌وه‌ی په‌ری زینیان به‌ شه‌و له‌ (جه‌زیره‌) وه‌ گو‌استۆته‌وه‌ بۆ (یه‌مه‌ن) ، به‌لام خانی هه‌موو ئه‌و لایه‌نانه‌ی لابر دووه‌و و جیگه‌ی روودانی داستانه‌که‌ی کردوته‌ شاری جه‌زیره‌ی پیته‌ختی میرنشینی (بۆتان) و کاته‌که‌شی کردۆته‌ چهند سه‌ده‌یه‌ک له‌وه‌و پێش ، له‌ سه‌رده‌می فه‌رمانه‌ر وه‌ایی میریکدا نیوی (زه‌ینه‌دین) ی لێ ناوه‌ .

له‌ چیرۆکه‌ فۆلکلۆری یه‌که‌دا مه‌م کوری پاشای یه‌مه‌نه‌ ، به‌لام خانی ئه‌و ره‌گه‌زه‌ی لێ سه‌ندوو ته‌وه‌و کردوو یه‌تی به‌ گورد . بیجگه‌ له‌ سه‌وه‌ش ویستوو یه‌تی له‌ نیو هه‌موو داستانه‌کانی فۆلکلۆری کوردیدا یه‌کیک هه‌لبژێری که‌ میرو وه‌زیر و پایته‌خت و سوپا و داو و ده‌زگه‌ی ده‌وله‌تی تێدا بیته‌ ، بۆ وه‌بیره‌ینانه‌وه‌ی سه‌رده‌میکی میژووی کورد که‌ میرنشینی بۆتان زۆر به‌ هه‌تر بوو ، له‌ لایه‌کی دیکه‌ شه‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ی بیروبا وه‌ری سیاسی خۆی له‌ مه‌ر شیوه‌ی ده‌وله‌ت و چۆنا یه‌تی پاشایه‌کی گورد پێشان بـدات .

له‌ داستانی مه‌م و زین دا ، خانی زۆر به‌ وردی و ورده‌کاری گه‌لێ روخسار و لایه‌نی کو مه‌لێ کورده‌واری و پێنه‌ کێشا وه‌ : ئا هه‌نگ گه‌ران له‌ جه‌ژنی نه‌ورۆژ دا ، راوکردن ، جو‌ره‌کانی چه‌ک ، جل و به‌رگ و خشل ، ری و شوینی خوان و خواردن و خواردنه‌وه‌ی جو‌را جو‌ر ، پا ره‌ ، بیژشکی و داو و ده‌رمان ، جادووگه‌ری ، ژن هه‌ینان و نه‌ریتی خوازیینی و زه‌ما وه‌ نه‌دو ته‌نانه‌ت شه‌وی یه‌که‌می بووک و زاوا ، خانوو و به‌ره‌و ئامییری بنیاشان ، مووزیکی کوردی و مردن و شیوه‌ن و ناشتن . . . هه‌تته‌ .

کارێکی زۆر گه‌رنگ و بایه‌خدار و هه‌یژای خانی ئه‌وه‌یه‌ داستانی مه‌م و زینی به‌ زمانی کوردی نووسی ، نه‌ک به‌ عاره‌بی و فارسی و تورکی که‌ بایه‌ ده‌زانین و ده‌یتوانی به‌ره‌مه‌کانی خۆی به‌ یه‌کیکیان بنووسی . خانی که‌ به‌ کوردی داستانه‌که‌یی نووسیوه‌ ، ئاما نچی ئه‌وه‌ بووه‌ کولتوو رو

خست (خانی سالی ۱۶۹۴ یا ۱۶۹۵ له نووسینی مه موزین بوته وه). شـهـ ساکه هیشتا ههستی نهته وایه تی، به گویره ی واتای سیاسی ی زارا وه کسه ، لای گهلانی رۆژهلاتی ئیسلامی پهیدا نه بوو بوو. له وسهر ده مه دا خه لکی به گشتی ، تنها گویره ایدل و ملکه چی ئایین بوون به هه موو ده زگا - کانیه وه (ئیسلام به ههردوو به شه کانیه وه ، شیعه و سوننه) و یانیش خیل (خیلیه تی) به داوو ده زگا سه ره تاییه کانیه وه. خانی بیرو باوهری نهته وایه تی و ده ولته تی نهته وایه تی له کۆتایی سه ده ی هه قده دا ، له مه م و زینی خویدا باس کردوو ه ، به لام میلله تانی دیکه ی رۆژه لاتسی نیوه راست له نیوه راست یا له کۆتایی سه ده ی نۆزده دا بیر و باوهری ئا وایان لا پهیدا بوو ، شه ویش له وکاته دا بوو که پیا وه نه خۆشه که (ئیمپراتوری ی وه سمانی) له سه ره مه رگدا بوو. له و ده مه دا بزوتنه وه ی ئازا دیخوا زانه ی نهته وایه تی له پیناوی دامه زرانندی ده ولته تی نهته وایه تیدا له نیو گهلانی ئیمپراتوری وه سمانیدا دهستی پی کرد .

پیا و ده توانی بیژی شه و بیر و باوهری دیتنانه ی شه حمه دی خانی له داستانی مه موزینی خویدا پیشکه شی کردن ، تیکرا ، شه و باوهره پیک دینن که هه موو نهته وه یه ک مافی شه وه ی هه یه ده ولته تیکی سه ره خـهـ و دامه زرینی و برپاری کارو بارو حکومه تی خوی بدات . شه م باوهره له ده ستپیکی سه ده ی بیسته مدانیو نرا مافی دیاری کردنی چاره نووس .

خانی به شیوه ی جوړ به جوړ بو هوشیار کردنه وه ی گه له کسه ی تیکر شاه ، بو شه وه ی میژووی خویان فیڕ بین و نرخ ی زمانه کوردی یه که ی خویان بزائن و له وه بگن که گه لیکی خاوه ن شارستانیتین و خو به کورد زانینیان پی شووره یی نه بیته . شه و هه موو هه مانه ی به ههنگا وی زانیوه بو شه وه ی کورد بکه ونه بیر کردنه وه له وه ی که شه وانیش گه لیکی سه ره به خوړو له گهلانی دیکه که متر نین و ئیدی بوچی ده بی ژیرده سته ی گهلانی دیکه بن و بوچی خویان خاوه نی خویان نه بنو کاروباری خویان نه بن به ریـوه .

یه که م پله ی شه هه ولدانه ی به وه ده ست پی کردوو ه که چیرۆکی (مه می ئالان) ی فولکلوری هه لبژاردوو ه و کردوو یه تی به بنا خه ی داستانه

لهووه دایه که کورد ببن به خاوهنی دهولتهتی تایبهتی خویان، ولاتیکی
وا که خویان (پاشایهکی کورد) بیبهن بهریوه .

۳- بیری له بارو دۆخی سهردهمهکهی خوی و له پاشه پروژییش
کرده وه. شهگهرچی خانی پیاوکی خواپهرست و به ثایین بوو، بهلام ههرگیز
بهو بهرسیفانهی باوهره ثایینییهکهی دهیاندایه دهسته وه، قایییل
نه ده بوو، و دلی ثاوی نه ده خوارده وه .

۴- په نجهی بو شه و راستیه دریژ کرد که هوئی پاشکه وتنی گهلی
کورد شه وه یه دهره تانی پیشکه وتنی لی براوه و ژیرده سته یه، ده ناکورد
گه لیکلی ئازا و قاره مانو چا و تیره . میژووی گه له کهی هه میسه تزی بووه
له نموونهی پاله وانی. ئوبالی ژیر ده ستیش له گهردنی ده ستلاتسدار
و فه رمانداراندایه، نهک هه ژاران، چونکوو میرو ده ستلاتداران به
دلسوژی خه باتیان بو دا مه زران دنی ده ولته تیکی کوردی نه ده کرد، به لیکوو
به رژه وه ندی تایبه تی خویانیا ن به لاه له بهر ژه وه ندی گه له که یان پی
گرنگتر بوو. ته نانه ت هیندیکیان ئا ماده ش بوون، دزی یه کدی، ده گهل
دا گیر که ران دا ده ست تیکه لاهو بکه ن .

۵- ریگهی رزگاری و سهر به خویش، به و پییه، به لای خانی یه وه
ئاشکرا بوو : به کگرتن، به کار هیئانی هیز، چاکه .

ئه و پینج خاله هیلی بنهره تی شه و باوهرانه پیک دینن که ده توانین
نیوی بنیین : پرۆگرامی خانی له مه پ دۆزی نه ته وایه تی کورد .

لیره دا شایانی بایه خ پیدان و باسکردنه که بگوتری خانی له .
کات و سهرده میکی زوودا بیرو باوهره کانی خوی له مه پ کوردایه تی ریک -

یا به کار هیئانی هیژ، له ههلبژاردنی نوینهری ئەم نوو جوړه بییر کردنه وه یه دا خانى زیره کانه تاجدین و عارفى به کار هیئاوه، تاجدین براگه وره یه و نمونەى نه وه یه ک و بییر کردنه وه یه کى کونه که به زمانى سیاسى ئەمروده ئى نیوى (کونسە رقاتیف) ئى بنرى، بهلام عارفى برا بچکوله نوینهرى نه وه یه کى لاوو خوړت و دلگه رمه که به شیوه ییکى رادیکال و شوژشگیرانه بییر ده کاته وه. خانى خوئى ئەوه نادرکینى لایه نى کى ده گرى، بهلام ئەگەر ئەوه مان له بییر بییت که له کومه ئى کورده وارى دا براى بچووک گوئى رایه لى براگه وره یه و ریژى ده گرى و براگه وره لـ کارو بارى گرتگدا برپار ده دات و قسه ی ده یخوا، ئەوجا بو مان ده رده کهـ وئى خانى به را شکاوى و به دل لایه نگری کئیه و کامه هه لوئىستى لا په سه نده . تاجدین خه به را براى گوه کـ موحه کم د دلى خوه دا ب جیه کر "۴۱"

ئیمه ده تانین ههنگاوه کانى خانى بو فورموله کردنو پینک هیئانى بیرو باوه رپه کانى خوئى له مهر کوردا یه تی، له م چند خالسه ی خواره وه دا به کورتى نیشان بده یین :

- ۱- رپه وش وهه ل ومهرجى کوردستانى ئى کرده وه و ئەوه ی پیشان داکه هوى هه ره گه وره ی کویره وه رى و پاشکه وتنى کوردان ئەوه یه ئیمپراتورى یهـ کانى عوسمانى وسه فه وى ولاته که یان داگیر کردووه .
- ۲- ئەوه ی خسته روو که چاره سه رو ئەلتەر ناتییقى ئەو باره

"ئەف ئەمر ب من مەحاله بى قال،
 قەت قى شوغلى مەكە تەسەوور
 ئەم مانەو سوبحەسە حنى مەيدان،
 ھەرسى ب سىلاح و كارو بارىين
 زەندانەو مەخفەران ل سەركين
 ئەف رەنگە مەمى ژ مېر بخوازين،
 يا جوملە ب مەردى سەرب دەردين" ۳۹

عارف و ھە گوئە روستەمى زال:
 بى جەنگ و جيدال وبى تەسەوور
 ئەف مەعرەكە نابتن ب دىوان
 يا قەنج ئەو ئەم سبە سوارىين
 چارانەو جەوشەنان د بەر كين
 گورزان بەھژين، رمان ببازين
 يا دى ب كوتەك مەمى خوە بەرد ين

خاشى لېرە دا سەرە راى ئەو ھى بە ماناى راستە و خۆى وشە و ینەى
 شەپگە يەك دەكېشى؛ سوارو چەك و چەكدارو مەسەلە يەكى رەوا كــــە
 جەنگا وەرەكان لە پېناوى دا ئامادەن خۆيان بەخت بکەن، موزىكى وشەش
 دەخاتە خزمەتى و ینەكەو، وەكوو بلىى ئەمە ئەو سووق و كەرەنا يە بىت،
 كە جارەن لە شەرى كلاسېك دا بە كار دەبرا. كاتى كە پيا و ئەم بەیتە
 دەخوینىتەو بە راستى وا ھەست دەكات گورز رادەو شىنرین و تىرر
 دەھا و ېژرین:

گورزان بەھژين، رمان ببازين ئەف رەنگە مەمى ژ مېر بخوازين.
 لە پاش ئەمە و ینە يەكى دىكەى كارىگەر و بە ھىز دىنیتەو:
 ئاشى ئەجەلى وسا بگيرين تەشبیھى حەبان سەران بەھیرين! ۴۰"
 گوت و بیژى نیوان تاجدین و عارفە بەراورد کردنە لە نیوان دوو
 جوړى جیاوازی بیرکردنەو دوو لوجیکدا: تکا کردن و پارانەو، یا

۳۹ - ھە . سە . ل . ل . ۱۴۷ - ۱۴۶ .

۴۰ - ھە . سە . ل . ل . ۱۴۷ .

خانی ههل ده قوزیته وه و ئهم باسه ده کاته ماسکیک بو ده برینیی
 با وه ره سیاسی یه کانی خوئی له مهر خهبات کردن له پیناوی ئازادیدا و به
 کار هیتانی هیز. له نیوان تاجدین و عارفی برایدا گوت و بیستیهک
 روو ده دا له باره ی ئه وه وه کامه ریگه بگرنه بهرو بو بهردانی مههم
 چی بکن باشه. تاجدین لایهنگری ئه وه یه بچنه لای میرو تکای بهرداشی
 مه می لی بکن و دا وای لی بکن لیی خوش بیست. بهلام عارف له و با وه ره—
 دایه که کاریکی ئاوا ههرگیز به بی شهر و به یه کدا هاتن ناکری و سهر
 ناکری. ئه ولهم باره یه وه دیتنیکی زور روون و ئاشکرای هه یه وه ده لی
 ئهم کاره له دیوانی میر دا نا، به لکوو له مهیدانی شهر دا چاره سهر
 ده کری و به لایه کدا ده که وی. خانی به زمانی عارفه وه نه خشی شهر
 رزگار یخوازی ده کیشی، شهر ی له پیناوی مه سه له و دوژیکی ره وادا که
 پیاو تیدا یا سهر ده که وی، یانیش، پاله وانانه سهری داده نی.

دهردی ستییی خه یالی زین بوو تاجدین ژ خه ما مه می وه دین بوو
 ههر له حزه دگهل بران ب شهر بوو قه سدا د دلی وی ئه ف خه بهر بوو:
 رابت ب غه زه ب بچته پیش میسر داخواز بکته مه می ب ته قسیر
 جاره ک بچتن مه می رجا کهت سووچ و گونه هی مه می تکا کهت،
 دامیر ژ ویرا برایی سهردهت یا ئه ف سهرو مالی تی ب ده رده "۳۸"
 ئه مه دیتنی تاجدین بوو که ده یویست بچیته لای میرو تکا له میر
 بکات بهری بدات. لوجیکی تاجدین لوجیکی هیمنی و گفت و گو یه، بی ئه وه ی
 هیزیک هه بیست سهر که وتنی بو ده سته بهر بکات. بهلام، به پیچه وانهی ئه وه وه
 عارف با وه ری به خورتی و هیز هه بوو:

بیجگه له یه کگرتن، خانی مهرجی دیکه ش بو سهرکه وتن و رزگار-
 بوون دا دهنی، له م بوواره دا تاقیکردنه وه کانی میژووی کو مه لگسه
 مرؤفایه تی ده کاته بنا خهی با وه ره کانی خوی بو دا مه ز راندنی ده ولست،
 خانی واسیر ده کاته وه، ده بی پیا و ده ست بداته شیرو هیز به کار بینی،
 بو ئه وه ی مافی خوی ده سته بهر بکات، خانی شه مه به نقیشکی تاقیکردنه وه ی
 دیروک دا دهنی، مهرجی سیپه میشی چاکه یه (ئیحسان)، که به لای منه وه تا
 راده یه ک ته ما وییه، خانی (هیژ) ده خاته پییش چاکه وه، چونکوو ئه و ده زانی
 و له و با وه ره دایه چاکه یه کی قه لس ولاواز له جیهانی کدا که هیژ و خور تی
 داگیری کردوو وه ده ییا به ریوه، نا توانی بیژی و خوی بیاریزی،
 خانی ده بیژی :

ههرچی بره شیر ی ده سته هیممه ت	زه بت کر ژ خوهر ا ب میری ده ولست
له ورا کو جیهان وه کی عهرووسه	وی حوکی د ده سته شیر ی رووسه
لی عهقدو سیدا ق و مه هروکا بین	لوتف و کهره من، عهتاوو به خشین
پرسی ژ دنی من ئه و ب حیکمه ت :	"مه هراته چی؟" گوته من کو: "هیممه ت"
حاسل کو دنی بشیر وئیحسان	ته سخیر دبت ژ بوی ئینسان " ۳۷ "

شه گهرچی خانی زور به ی سیر و با وه ره کانی خوی له مهر کوردایه تی
 و پرنسیپه کانی و ئاسوی گه شه کردن و پیشکوه وتنی، به شیوه ییکی راسته و
 خو، له دیباچه ی مه م و زین دا ده برپوه، به لام ئه و ههر سه رتا پییی
 داستانه که ی له پیناوی ده برپینی ئه و با وه رانه دا نووسیوه و مه م وزینی
 کردوته بیانوو بو وینه کیشانی خه می دلای خوی، به شی چل و شه شه مینسی
 داستانی مه م وزین یه کیکه له به هیژ ترین و گرنگترین به شه کانی داستانه
 که، له و به شه دا خانی باسی ئه وه ده کات که پاش ئه وه ی میری جه زیسه
 به وه ی زانی مه م حزی له شازاده (زین) ی خوشکییتی، مه م ده خاته
 زیندانه وه.

تاجدینی دوستی گیانی به گیانی ی مه م و براکانی ده که ونه پلان دانان
 بو رزگار کردن و بهردانی مه م.

دهمینیتتهوه . خانی زۆر چاک هایداری ئهوه بوو که کورد له کاره ساتیکی زۆر گه وردهدا دهژی و ولاتهکهی بوته و پیرانه و گه له کهی ژیردهسته و به زیوو سه رثوپی بهردهستی تورک و فارسه ؛ له بهر ئهوه ، له هه مبه رئه و رهوشه شهگه ر کورد په کبگری ، له وه په هه مووشته به پیچه وان هه بیته ؛ ئه وده م کورد هینه خورت و به هیز ده بن ، که میلله تانی دیکه ده که ونه ژیر ده ستیانه وه .

گه ر دی هه بوویا مه ئیتتیفاکهک	قیکرا بکرا مه ئینقیادهک
رووم و عه ره ب و عه جه م ته مامی	هه میان ژ مه را دکر خولامی
ته کمیل دکر مه دین وده ولته	ته حسیل دکر مه عیلم و حیکمهت " ۳۵ "

میژووی بزوتنه وه ی رزگار یخوازان ه ی کورد ، پره له نموونه ی گه ورده گه وره و زیندوو له باره ی ئه وه وه که گیانی خیلایه تی و دوو به ره کی چ زیانیکی کوشنده ی له و خه با ته دا وه و بوته هو ی به ئا مانج نه گه یشتن .

خانی له کوتایی سه ده ی هه قده دا ئه و راستی یه ی به روونی ده بینی .
نیزیکه ی سه ده و نیویک پاش ئه وه ، کو مه لئ را په ری نی نه ته وایه تی و
رزگار یخوازان ه ده ستی پی کرد ، بی ئه وه ی ئا واته کانیان وه دی بینن .

که ندال له م رووه وه ده نووسی : ((واپی ده چی خیلایه تی کو سپی
سه ره کی ی سه ر پیگه ی پهیدا بوونی هه ست و هو شی نه ته وایه تی بووی :
ته نانه ت ئایینیش که زۆر به خور تی ملی گه لی کوردی گرتبوو ، ته نی په کی
له شه نجا مه کانی خو رسی بوو . ئیمه با وه ر ده که یین هه ر ئه م سیما یه به
شیوه ییکی سه ره کی هو ی شکانی نیزیکه ی هه موو ئه وه موو سه ر هه لدان
و راهه ری نانه بوو که له سه ره تای سه ده ی نو زده دا روویان دا و ده یانو
یته ده ولته تیکی کوردی سه ر به خو و په کگرتوو دامه زرینن و له شه نجا میشدا
به هو ی خیانه ت و گو رپینی لایه نگیری و دا به شیوونی نیوان کوردان و بیرو
با وه ری خیلایه تی یه وه هه ره سیان هینا)) " ۳۶ "

۳۵ - رودینکو ، هه . سه . ل ۳۴

36 - Chaliand, G. (ed), Op. cit., pp. 23-24

- ۳۶

ههـ لو مهـ رجبـی ئهـ ودهـ مهـ بهـ م شیوهـ یهـ شی دهـ کا تهـ وه : ((لهـ ما وهـ نیوانـ
سالی ۱۵۱۴ و نیوهـی دووهـمی چهـرخـی نۆزدهـ دا چهـند میرنشینهـکی کسـورد
دامهـزان که ههـر کامیکیان لهـ چوار چیوهـی ئیمپهـرا تۆری عوسمانی، یان
ئیران دا خاوهـنی چهـشنهـ سهـربهـخۆبی یهـک بوون. تهـنانهـت هیندیکیان ههـم
لهـ گهـل شای ئیران و ههـم لهـ گهـل سولتانی عوسمانی پیوهـندیان ههـبوو.))

دکتور قاسملو پاشان لهـ سهـری دهـزوا و دهـلی : ((نهـک ههـر دهـرهـ بهـگهـ
کان، بهـلکوو بنهـمالهـ پادشاییهـکان و میرنشینهـکانی کوردیش ههـرچهـنده
چهـشنهـ سهـربهـخۆبی یهـکیان ههـبوو، بهـلام لهـ نا و خۆیان دا یهـک نهـبوون
و ههـمیشهـ پیکهـوهـ شهـرو کیشهـیان بوو، زۆر جار واری دهـکهـوت که بۆشهـری
یهـکتر داوایارمهـتی لهـ شای ئیران یا سولتانی عوسمانی بکهـن.)) " ۳۳ "

ئهم شهـرو شوور و ناکوکیهـی نیوان میرو سهـرهـک خیلهـکان گهـورهـ
ترین لهـمپهـر و ریگر بوو لهـ بهـر دهـم یهـگگرتنی گهـلی کورددا .

کهنـدال ، که نووسهـریکی کوردی ئهم دهـمهـیه ، دهـنوسـی : ((میرهـکانی
کورد ، که گهـلی جار ئاسوی بهـر چاویان لهـ سنووری خۆیان بهـولاوهـ تیپهـری
نهـدهـکرد، ئهـوهـیان سهـلماند که نا توان گهـلهـکهـیان لهـ ژیهـتا که دهـسهـلاتیکی
نیوهـندیان یهـک بکهـن . شهـرو شوور لهـ سهـر سهـردهـستی و خولهـ پیشگرتن، که
پهـتای فیودالیزمه ، کردبوونی بهـ گز یهـکدیان.)) " ۳۴ "

لهـ کاتی فهـقییهـتیدا و لهـو دهـمانهـش دا که مهـلا بوو، خانـسی زۆر
ناوچهـ و دهـقهـری کوردستان گهـرا بوو، و شارهـزایی یهـکی باشی لهـمهـر دوخ
و ههـل و مهـرجی کۆمهـلایهـتی و سیاسی و ولاتهـکهـی ههـبوو، دهـیزانی بهـبی
یهـگگرتن و بهـبی خهـباتیکی یهـگگرتوو ، گهـلی کورد ههـروا بهـ ژیهـر دهـستی

33- Ghassemloo, A.R: kurdistan and the kurds,
Prague 1965 , P, 37.

34- Chaliand, Gerard(ed): People without a country ,
London, Zed press, 1980, P. 23.

خانی پاساوی ئەم راستیە تالە بەو دەداتەوێ که کورد هەمیشە
ئازا و سەر بەرز بوون و هەر لە بەر ئەوێش نایانەوی منەتبار و چا و
لە دەستی تەنانەت یەکدیش بن و لە گەل یەکدی رێک ناکهون .

هەندی ژ شەجاعتی غەییوورن ئەو چەند ژ مننەتی نەفوورن
ئەف غیرەت و ئەف عولووی هیممەت بوو مانعی حەملی باری مننەت
لەو پیکفە هەمیشە بی تفاقن دا ئیم ب تەمەرود و شیقاقن "۳۲"

ئەگەرچی پاسبانەکانی خانی راستیەکی زۆری تیدایە و سایکۆلۆژی
ژی کۆمەڵی کوردەواری، بەشیوەییکی زیرەکانەپیشان دەدات بەلام، ویرای
ئەوێش هیژیکی زۆری قاییل کردنی تیدانیە .

* * * * *

خانی لە ئەنجامی لیکدانەوێ و بیر کردنەوێ داو لە ئەنجامی
شیکردنەوێ رەوێ و لاتەکیدای ، بۆ چارەسەرێک دەگەرێ و دەیویست رێگم
یەک دەست نیشان بکات بۆ گەشتن بەو پاشە روژەیی خەونی سێوێ دەبینی .

لەسە دەی شازدەو هەفدەدا ، لە کوردستاندا کۆمەڵی میرنشینی
نیوچەسەر بەخوێ هەبوون . عوسمانی یەکان و سەفەوی یەکان رۆلیکی گەرە
یان هەبوولە پەیدا کردن و دامەزراندنی ئەو جورە میرنشینانەدا .

هەر خێلیک و هۆزیک، یا هەر کۆمەڵە تیرە یەک میرنشینیکی تایبەتی
بوون بۆ خوێان . میرو دەستەلاتزارەکان کە هەموو فێودالی گەرەوسەرۆک
خێل بوون ، دژی یەکتری بوون و بۆ لاوازکردنی میرەکانی دیکە و بەهێز
کردنی پایەیی خوێان و فراوان کردنی سنووری دەستەلاتیان هەمیشە دژی
یەکدی لە شەر دابوون و خوێان لە سولتان و (بابی عالی) نیژیکی
دەکردهوێ بۆ وەرگرتنی پلەو پایەیی زۆرترو لیدانی بەرانبەرەکانیان .
دکتور ئەورەخمانی قاسملو لە کتیبی "کوردستان و کورد" ی خوێندای

هه‌ل و مه‌رج و ره‌وشی چه‌وسا نندنه‌وه‌و ده‌مکوت کردن له کوردستاندا ، له
کوندا و ئیستاش ، رۆلێکی به‌کجار مه‌زن و کاریگه‌ری له‌وه‌دا هه‌یه که
کورد په‌نا ده‌به‌نه به‌ر کاردانه‌وه‌ی سایکۆلۆژی ی ئاوه‌ها .

خانیش له‌تا و کاره‌ساتی ره‌وشی سه‌رده‌می خۆیدا هیندی‌جار په‌نجه‌بو
را بردووی پا له‌وانانه‌ی گه‌له‌که‌ی درێژده‌کاته

وان گرت بشیر شه‌ه‌ری شوهره‌ت ته‌سخیر کرن بیلادی هیممه‌ت
هه‌رمیره‌کی وان ب به‌زلی جاته‌م هه‌ر میره‌کی وان به‌ره‌زمی روسته‌م ۳۰

من وای سو ده‌چم که‌خانی له‌و به‌یته‌دا ده‌یه‌وه‌ی سه‌رده‌می میکی میژووی
کوردو نلوداریکی کورد وه‌بیر بینیته‌وه ، که له میژووی ئیسلام و رۆژ—
هه‌لاتدا بایه‌میکی به‌کجار زۆری هه‌یه ، مه‌به‌ستمان رۆلی سه‌رکرده‌ی کوردی
موسلمان (سه‌لاحه‌ددینی ئه‌یووبی) یه " ۵۸۹/۱۱۹۳ - ۵۳۲/۱۱۳۸ " له‌شکاندنی
خاچه‌رسته‌کاندا و دامه‌زاندنی ده‌وله‌تی ئه‌یووبی ، که له‌میسرو سووریا
ویه‌مه‌ندا فه‌رمانه‌وا بوون .

هه‌روه‌ها له میژووی نیزیکی کوردیشدا ، هه‌یزه‌کانی کورد ، که له‌کوران
هوز وتیره‌ی میرنشینه‌کانی کورد پیک هاتبوون ، هه‌یزی بنچینه‌یی بوون که
سه‌رکه‌وتنیا ن بو عوسمانی به‌کان له‌شه‌ری دژی سه‌فه‌وی یاندا ده‌سته‌به‌رکرد .

جوامیری و هیممه‌ت و سه‌خاوه‌ت میرینی و غیره‌ت و جه‌لاده‌ت
ئه‌وه‌خه‌تمه ژ بو قه‌بیلی ئه‌کرا د وان دانه‌ بشیرو هیممه‌تی داد " ۳۱ "

گیاشی نه‌ته‌وه‌ په‌رسته‌نه‌ی خانی ، هه‌رگیز ئه‌وه‌ی له‌ بیر ناباته‌وه
که گه‌له‌که‌ی به‌وه ناوبانگی ده‌رکردوه که هه‌میشه جیاوازیان تیدایه و
نا کوک و پارچه‌پارچه‌ن و به‌ده‌گمه‌ن ده‌توانن له‌ نیو خۆیاندا ریک بگه‌ون
و به‌ک بگرن . ئه‌وی راستی بیته‌مه‌ش دیاره‌یه‌کی گرنی و سه‌رنج پراکیشی
بزووتنه‌وه‌ی رزگاریخوازانه‌ی کورد له‌ راجردوو و ئیستاشدا یه .

۳۰ - هه . سه . پ . ل ۳۳

۳۱ - هه . سه . پ . ل ۳۳ - ۳۴

نیزیکی ی بیرو با وه‌ری خانی له جه‌برییه‌کانه‌وه ، هه‌رگیز وای لی ناکات
 پاشه‌روژیش ملکه‌چی بیرو با وه‌ره‌کانی ئه‌وان بکات ، به‌لکوو ته‌ماشای
 کو‌مه‌لی کورده‌واری ده‌کات وچاوی هیوا ده‌برپته گه‌له‌که‌ی . هه‌رچه‌نده
 ره‌وشی گه‌له‌که‌ی هه‌رگیز باشنی یه‌ونموونه‌ی پاشکه‌وتنه ، به‌لام ده‌زانی
 ئه‌م‌دواکه‌وتنه بیتوانایی‌کورد نا گه‌بینی، به‌لکوو ئه‌نجامی راسته‌وخوی
 ژیر ده‌ستی و به‌نه‌زانی هیشتنه‌وه‌یه ، ئه‌نجامی دابه‌شبوونی ولاته‌که‌یانه .
 به‌راستی ئه‌م بی‌ره بنا‌خه‌ییکی گ‌رنگ و ستوونیکی هیژای په‌یامی خانی‌یه ،
 کسه‌داستانی مه‌مو زینی بو‌ی ته‌رخان کردووه . " پرسیدنا غمه‌و
 بنیاتی، ئید کو ئه‌حمده‌ی خانی د پوئیم‌ا خوه‌دا گوته‌ و نه‌قشان‌دنه
 و رازان‌دنه ، ئه‌و پ‌رن ، کو ئه‌و دبیره‌پاشکه‌تن و پاشدا‌ماینه
 مه‌ده‌نییه‌تا کوردان ژ پارک‌رنو به‌شکرنا‌ئاخا اته ، ژ تونه‌بووناده‌وله‌تا
 وانه‌، ژ بی تفاقیا کوردان و قه‌بیلیدوانه " . ۲۸

کرمانج نه‌پر د بی که‌مال‌سن ئه‌مما د یه‌تیم و بی مه‌جال‌سن
 بیلجومه‌ نه‌ جاهیل و نه‌زانن به‌لکی د سه‌فیل و بی خودانن " ۲۹"
 ئه‌گه‌ر ژیر ده‌سته‌یی تا وانیش بی‌ت ، ئه‌وتا وانه ، به‌لای خانی یه‌وه ، لسه
 ئه‌ستوی‌نا‌ودارو حاکمو ئه‌میره‌کاندایه ، به‌کورتی ئه‌وانه‌ی ده‌سته‌لاتیان
 به‌ ده‌سته‌وه‌یه ، نه‌ک شاعیر و هه‌ژاران .

دیارده‌یه‌کی هه‌ره ئاشکرای بزوتنه‌وه‌ی ئازادیه‌خو‌ازنه‌ی گه‌لی کورد ،
 له‌ کو‌نه‌وه‌وتائیش‌تاش ، ئه‌وه‌یه‌ تا‌را‌ده‌یه‌کی زور خوی به‌ میژووی دی‌رینه‌ی
 گه‌لی کورده‌وه‌ گ‌ری دا‌وه‌و‌کردو‌ویه‌تی به‌ کوله‌که‌یه‌کی به‌ هی‌زبو‌به‌ره‌وپیشه‌وه
 چوون و پ‌یگه‌ خو‌ش‌کردن بو‌ دروو‌ست‌کردنی پاشه‌ روژ . ئه‌م دیارده‌یه‌سه
 بی‌گومان ، هی‌ندی جار ده‌بیته‌هو‌ی په‌یدا بوونی خه‌یال و فه‌نتازی و تشیکه‌ل
 بوونی ده‌گه‌ل (ئیش‌تا) دا ، هه‌روه‌ک ده‌شبیته‌هو‌ی فره‌رو‌یشتن له‌ نه‌رخان‌دنو
 و هه‌لسه‌نگان‌دنئ و راب‌ردو‌وه‌دا . به‌دا‌خه‌وه‌ که‌م‌جار خه‌با‌تکارانی پ‌یگه‌ی
 رزگاری کوردستان پ‌ی‌له‌م راستی یه‌ ده‌نین ، به‌لام ، دیسانیش به‌دا‌خه‌وه‌، له
 لاییکی دیکه‌وه‌ دو‌سته‌کانی کوردو‌دو‌زی گه‌لی کوردیش به‌ هو‌ی ئه‌وه‌وه‌که‌سه
 ره‌نگه‌ به‌ته‌وا‌وی‌له‌ ره‌وشی پر له‌ ترایجیدای ئیش‌تای کوردنا‌گه‌ن ، تیگه‌-
 یشتن و وینه‌ییکی چه‌وت وه‌رده‌گ‌رنو ده‌یکه‌نه‌بنا‌خه‌بو‌ لی‌ک‌دان‌سه‌وه‌وه
 هه‌لو‌یشتیش .

۲۸- رو‌دینکو، هه . سه . ل ، ۹ (سه‌ره‌تا له‌لای راستی کتیبه‌که‌را .)

۲۹- هه . سه . پ . ل ، ۳۲

ساقی ، تو ژ بو خودی کهره م که
دا جام ب مهی جیها ننوما بست
دا که شفببت لبر مه نه حوال
نیدباری مه وا گیها که مالی
یا هر وهه دی ل نیستیوا بت
قمت مومکینه نه فژ چهرخی له و لب
بهختی مه ژ بو مهرا ببت یار

یهک جور عیسی مهی دجا می چه م که
هرچی مه نیراده یه خویا بست
کانی دبتن مویه سه رثیق بال؟
نایا بوویه قابیلی زه والی؟
هه تا وه کوو دهور مونته ها بت؟
تالیع ببتن ژ بو مه که و کعب
چاره ک ببتن ژ خواب هشار "۲۴"

خانی وه کوو مروئیکی خواپهرست و ناییندار ، بو نه وهی وه را میکی
دهستگیر ببیته ، زور جار ده گه پرتیه وه بو لای سهر چاوه فلسفه پیی
و نایینی یه که ی ، به لام نه و خواپهرستیکی چا و لیکه رو بیهوش نی پیسه ،
هه روا زووش مل به هه مووشت نادا تبه لکوو هه مووشتی ده خاته به رده م پر-
سیار و لیپرسینه وه و ده یه وی لوژیک و یاسایه ک بو روودا وو دیارده کانی
ژبان به گشتی و ژبانی کو مه له که ی خو ی بدوزیتیه وه و هه روه هاش تی بگات
بوچی گه له که ی له و باره دا ده ژیت .

نهز مامه د حکمه تا خودیدا
نایا بچ وه جهی مانه مه حرروم؟
کرمانج د ده ولتا دنییدا
بیلجومله ژ بو چی بوونه مه حکووم "۲۵"
بیرو باوهری نایینی ی خانی گه لی جار پالی پیوه دهنی هوی دوا که وتنی
گه له که ی بخانه سهر ویستی خودا .

نه ماما ژ نه زهل خودی وه ساکر
نه و به یته بو نه وه مان ده بات ، و ابیر بکه یینه وه ، باوهره کانی خانی ، هه ر-
نه بی له و سهرده مه دا که پیشگوشنی مهم وزینی نویسه ، له باوهری (جه بوی
یه کان) هوه ، که باوهریان به (جه بری بهت) یا جه سریم بوو ، نیژیک بووه "۲۷"

۲۴- هه . سه . پل ۳۱-۳۰

۲۵- هه . سه . پل ۳۳

۲۶- هه سه . پل ۳۴

۲۷- جه بری یه ، یا موجیره ، نیویکه ناحه زانی که سانی پیوه یان دهنان
که گو پیره وی باوهری جه برن ، که ده لی نه وی ره فتار و کردارده کات
خودا خو یه تی نه ک مروئ (E I.2)

خانی کاتی بیر له وه دهکاته وه کوردیش " خودان "ی خوئی هه بیست
 وینهی پاشایهک له میشکی خویداده کیشی که زانست وهونه رو هه لیه ست
 به کورتی ژبانی کولتووری و زانستی ، به لایه وه هیژا و گرنگ بیست
 و نرخی پی بدا . پاشایهک بیست ، خوینه وارو روونا کبیریکی گه وره ی وه کوو
 خانی و بتوانی له سایهیدا رۆلی خوئی ببینی و هونه ری گه له که ی پیش بخت
 و که له پوور و رابردووی ببووژینیته وه . خانی له م خه یال و وینه کیشانه ی
 پاشایهکی کورددا ، به باوه ری . د . عیزه دین ره سوول ، له لایه ن دووفه یله -
 سووفه وه کاری تی کراوه : نه فلاتوون و فارابی ، که هه ردوو بو فرمانه -
 وای چاک مهرجی نه وه یان دانا وه فه یله سووف و زیر بیست . " ۲۲ "

گه ردی هه بوویا مهژی خودانهک	عالی که ره مهک ، له تیغه دانهک ،
عیلمو هونه رو که مال وئیزعان	شعیر و غه زهل و کیتاب و دیوان
نهف جنس ببوویا ل باوی مه عموول	نهف نه قد ببوویا ل باوی مه قبول
من دی عه له ما کهلامی مه وزوون	عالی بکرا ل بانی گه ردوون ،
بینافه روحا مه لی جه زیـری	پی هه ی بکرا عه لی هه ریـری ،
که یفهک وه بدا فه قیه ی ته یران	هه تتاب نه به د بمایی هه یران " ۲۳ "

له ساتیکی راما ن و بیره کردنه وه ی سو فی یانه دا خانی بیر له پاشه
 رۆژی گه ل و ولاته که ی دهکاته وه وه ده یه وی تی بگات پاشه رۆژ چۆن ده بی
 نه و ره وش و هه ل و مهرجه ی کورد له و رۆژه دا تییدا ده ژبا ، زۆر تالو جه -
 رگبر و به دبه ختانه بوو .
 هه موو شتیک هه ر گه شه دهکات تا دهگاته لووتکه ، تا دهگاته تروپک
 و پله ی (ته وای) ...
 به لام پاش نه وه گو رانیکی چۆنا یه تی ده ست پی دهکات نه گه ر و ابیت ، خو
 ده بی به دبه ختی و چاره ره شی و کویره وه ری کوردیش بیره یته وه وه هه سساره ی
 به خت و پاشه رۆژی رووناک ده که ویت .

۲۲ - رسوول ، المصدر السابق ، ص ۱۵۰

۲۳ - رۆدینه کو ، هه . سه . ل . ۳۶ - ۳۵

خانی جاریکی دیکه ش ده گه ریته وه سه ر ئه م بیره وه به جوزیکی دیکه

ده یلیته وه :

نه قدی مه مه بیژه " که مبه هایه " بی سکه یی شاه شه هره و " ۱۸ " ئه م تیرا ونینه ی خانی گه لی لیکدانه وه هه لده گری ، چونکه له وه په که باسی پاره ده کات هر مه بهستی مانای راسته و خوو راسته قینه ی وشه که بیته و له وه شه مه بهستی واتا شارا وه که ی بیته ، که وه کوو نیشانه ی سرخ و بایی زمان و کولتووری کوردی (له وان هه داستانی مه م و زینه که ی خو ی) به کاری هینا بی . (شه هره و) نیوی پاره یه کی نا وچه ی جه زیره بوو ، که هر له وی دروست کراوه و له چوارچیوه و سنووری میرنشینه که دا بوکریزو فروشتن به کار هیئراوه . " ۱۹ " له وه په خانی وشه که ی وه کوو سیمبولسی ده ستلا ت و سنووری ده ست رویشتنی میری جه زیره به کار بردبی .

ئه وه ی لی ره دا سه رنج راده کیشی بیرو پای خانی په له سه ر میسری جه زیره . میری بو تان ده ستلا تدار و فه رمان په وایه کی گه وره ی کوردستان بوو ، به لام له گه ل ئه وه شدا خانی هه ربه ده ستلا تدار یکی نا وچه یی و بچووکی ده زانی . خانی به ته نی جه زیره ی ناوی ، به لکوو ده یه وی هه موو کوردستان تیگرا پادشای خو ی هه بی . هه ر به دوا ی ئه و به یته دا ده چیته وه سه رباسی ئه وه ی که پادشایه کی کورد ده توانی بره و بو پاره (کولتوور) ی کورد په یدا بکات وئه و نزم و تیروانین و گومان لیگردنه ی له سه ر لابه ری . گه ر دی ببوو یا بزهر ب مه نقووش نه دما وه هه بی ره و اچومه غشووش " ۲۰ " خانی وه کوو بیه وی ئه م بیرانه ی خوی ، به شیوه ییکی سایکولوژی ، به هوی زور جار دووباره کردنه وه وه ، له میشکی خوینه ردا بسجه سپینی ، زور جار ان باس ده کاته وه و هه ر جاره ش له گه ل به لکه ی تازه و جیا وازدا ده یانه نیته وه .

رابت ژ مه ژی جیهان په ناهه ک	په یدا ببتن مه پادشا هه ک
شیری هونه را مه بیته دانین	قه دری قه له ما مه بیته زانین
ده ردی مه ببینتن عیلاجی	عیلمی مه ببینتن ره و اچی " ۲۱ "

۱۸ - هه . سه . پ . ل ۳۷

۱۹ - رسول ، المصدر السابق ، ص ۷۵

۲۰ - رو دینگو ، هه . سه . ل ، ۳۷

۲۱ - هه . سه . پ ل ۳۱

کلیلی رزگار بوون لهو هه موو باره نا هه مواره ی کوردستان
 و ریگه ی گه یستنه دواړوژیکي باش به لای خانی یه وه نه جادووه و نه پینی-
 به کی گه وره شه . نه وه ده بیښی جیا وازی ی نیوان گه لیکي خاوه ن ده ولت
 و پاشا و تهخت و تاراچو گه لیکي داگیرکراو و ژیر دهسته و بی ده ولت
 و پاشا و تهخت و تاراچ چونه و چیه .

تورک و فارس ، یا خانی گوته نی رووم و عه جم نمونه ی جوری یه
 که من و کوردیش دووه م . چاره سهر و ته لته رنا تیقی نه وره وشه ش نه وه یه که
 کورد ولاتی تایه تی ی خوی هه بیښو خوی بیبا به ریوه ، واته ده ستلات
 به ده ست کورد خوی وه بیټ . پاشایه کی کورد که تهخت و تاجی خوی هه بیټ
 به باوه ری خانی ، ده توانی کورد له ژیر دهستی داگیر که ران دهر بکات
 و رزگاری بکات .

گه ردی هه بوویا مه پادشاهه ک لایق بدیا خودی کولاهه ک
 ته عین ببویا ژبو وی ته خته ک زاهیر قه دبوو ژ بوسه به خته ک
 حاصل ببویا ژبو وی تا جه ک ته لبه تته دبوو مه ژی ره و اجه ک
 خه مخواری دکر ل مه په تیمان تینانه دهری ژ ده ست له تیمان "۱۶"

چ له سهرده می ده ستلای عاره باندا ، که به هو ی بلاو کورده ی نایینی
 یسلا می یه وه ، زمان و نه ریت و ره وشت و خووی خو پشیان به ولاتاندا بلا و
 ده کرده وه و چ له سهرده می خانی خویدا ، که فارس و تورک ده ولت و
 ده ستلای خو یان هه بوو ، هه میسه به چاویکی نزمه وه ته ماشای زمانو کولتو ورو
 داب و نه ریتی کوردان کراوه . ماکی شم سووک تیروانینو نرخ نه زانینه ی
 بیر و کولتووری کوردیش هه مدیس ، به باوه ری خانی ده گه ریته وه بو نه وه ی
 کورد ولات و پاشای خوی نی یه .

گه ردی هه بوویا مه سهر فراهه ک ساحیب که ره مه ک ، سوخه نه وازه ک
 نه قدی مه دبوو ب سکه مه سکوک نه دما وه هه بی ره و اجه و مه شکووک "۱۷"

۱۶ - هه . سه . پ . ل . ل ۳۲ - ۳۱

۱۷ - هه . سه . پ . ل ۳۱

کورد له پیناوی ته ماچو شهر خوازیوی خویاندا به کاربیین و بیکه نه مهتالی
بو گیرانه وهی شیرو تیری دوژمن :

شەقرووم و عدجەم بوان حەسارن
هەر دوو تەرەفان قەبیلی کرمانج
کرمانج هەمی ل چار کەسە نارن
بو تیری قەزا کەسە نه ئامانج
هەر تاییفە سەدەکن سەدیدن "۱۳"

بەستە (بە عەرەبی سەد) بو راگرتنو گل دانەوهی ئا و دیتە
دامەزراندن : پۆلی کوردانی ش لە و دە مەدا هەر ئەوه بوو، خانی لیئەر
دا وینە یەکی شیعی و زمانەوانی زۆر سەرکەوتوو دروست دەکا، هەر دوو
زەربای بە خرۆش و شەپۆل دارو هەلچوو عوسمانی و سەفەوی پروو و یەکی دین
شالۆدین، بەلام کورد لە نیوانیان دا پارچە و شکانی و بەژیکە لە یەکیان
جوی دەکاتەوه، بو وینە کیشانی ئەورەش و هەل مەرجه خانی و شە (بەرزەخ)
ی عەرەبی بەکار هیناوه کە هەم لە جوغرافیا و هەم لە قورئانی ش دا بایەخی
خۆی هەبە .

شەقوولزومی پروومو بە حری تاجیک
کرمانج دین ب خوین مولەتتەخ
هەندی کو دکن خورووچ و تەحریک
وان ژیکە دکن میسالی بەرزەخ " ۱۴ "

له هەل و مەرجی پەیدا بوون و گەشەکردن و بە هیزبوونی هەسەر
دوو ئیمپراتۆری یەکەدا، خانی دەبینی هەبوونی دەولەت پۆلیکی
دەبینی و چۆن دەبیتە هۆی پیشکەوتنی نەتەوه ییک، ئەگەرچی سسولتانی
عوسمانی و شای سەفەوی و خویان بە نوینەر و دەمراستی ئیسلام دەزاننو
بە ناوی ئیسلامه وه فرمان دەکەن، بەلام خانی هەرگیز بەم پۆلەتتە
هەنسا خەلتی، بەلکوو بە لیک دانەوهی خۆی دەگاتە ئەو ئەنجامە یەکی
هەر دوو لایان هەر داگیر کەرن و کوردەکە، بە هۆی ئەوه وه کە ولاتی
تایبەتی خۆی نی یە، گەلیکی "بی پەنا" یە ۱۵

۱۳ - هە . سە . پ . ل ۳۳

۱۴ - هە . سە . پ

۱۵ - هە . سە . پ . ل ۳۷

تالانکه وتوتیا چوو. گه رۆکی تورک ئەولیا چەلەبی ئەو رووداوەی بەدریزا
لە (سیاحتنامە) کەیدا گیراوە تەو. "۱۱"

خانی بێر لە وە دەکاتە وە کە کورد بە ھۆی ئەو وە کە ولاتی سەر
بەخۆو یە کگرتووی خۆی نییە، ئاواکە وتۆتە بەردەستی ئەو دوو ھیزە، چونکوو،
خانی دەلی، ئەگەر کورد پاشایەکی خۆی ھەبوا یە :

غالیب نەدبوو ل سەر مە ئەق رووم نەدبوونە خەرا بە یی دەست بووم
(مەحکوومە لە پی) وو سە عالیک مە غلووب و موتیعی تورک و تاجیک "۱۲"

ئیمپراتۆری یەکانی عوسمانی و سەفەوی بەروالەت دوو دەولەتیی
ئیسلامی بوون. جیاوازی ی ئایینزا (مذھب) ھۆیەکی شەرو شۆری نیوانیان
بوو. سەفەوی (شیعە) بیان کردبوو ئایینی رەسمی دەولەتەکیان و عوسمانیش
(سوننە) بوون. ھەردوو ھەر موسلمان بوون ھەردووش ھەرخۆیان بەخیسوی
ئایینی راست دادەنا. ھەریەکیان ھەولتی دەدا سنووری دەستلەت و فەرمانی
خۆی فراوانتر بکات و ولات و خاکی ئەوی دیکە داگیر بکات .

کوردستان ناوچەیک بوو لە نیوان ھەر دوو ئالیدا کە دەبوو پێش
تر داگیری بکەن بۆ ئەو ی بتوانن پاشان ھێرش بەنەسەر پیتەختیی
یەکدی . لەم نیوانە دا کوردستان بوو بوو شەرگە یەک لەشکری ھەر
دوو لا ، سائەهای سال ، لەسەری بەیەکدا دەھاتن و لەیەکیان دەدا .
ھەر یەکیان کۆمەلتی میر نشینی کوردیان دروست کردبوو ، بەو نیازە ی
سنووری ولاتی خۆیان پاریژن و بیکن بە گز لایەکی دیکە دا .

حەکیم ئیدریسی بدلیسی (سالی ۹۲۶ ی کۆچی مردووہ) ، میژوونووس
و زانا و سیاسەتزان کورد ، رۆلیکی گرنگی لە یەکخستنی ھۆز و تیرە
کانی کورد دا دیت و کۆمەلتی میرنشینی بۆ ئالیکاری ی سولتان عوسمانی
لە شەری دژی سەفەویان دا پیک ھینا .

خانی زۆر ھوشیارانە لەو گەیشتبوو کە ئەو دوو ھیزە دەیانویست

۱۱ - رسول ، المصدر السابق ، ص ۱۰۷ .

۱۲ - رۆدینکو ، ھە ، سە . ل ۳۲

شەنجامی شەری چالدىرانداكە عوسمانىيەكان تىدا سەرکەوتبوون، وەبەر دەولەتى عوسمانىيە کەوتبوو لە گەل ھەموو ئەو شەخسانى کوردستان بىسە بەشیک لە دەولەتى عوسمانىيە يا سەفەوى ناژمىرى، بەلکۆبە ولاتىكى داگير کراوى دادەنى و ئەوانىش بە داگير کەر .

شەرى نيوان عوسمانىيە سەفەوى يەكان لەسەد سالان پرتى دريژە کيشا و بووبە ھۆى ويان بوونى کوردستان سەر راي ئەو شە، بو سەر پى شۆر کردنى ميرو فەرمانرە وايانى کوردستان، ئەو دوو دەولەتە زۆر درندانە دەکەوتنە ھيرش بردن و خوين پشتن. سەفەوى يەکان لەسەردەمى فەرماندارى پى شە ھەبایى دوو ھەدا (۱۶۲۸-۱۵۸۵) ھيرشيان کردە سەر ئەمىرخانىيە يەک دەستى ميرو برا دۆست کە (قەلای دمدەم) ي کربووە پىتەختى خوى.

شەرەكە چەند مانگىگ دريژەى کيشا، بەلام لە کوتا پيدا (سالى ۱۰۱۷ى كوچى) کوردان نە تەقە مەنى و نە ئاويان نە ما بوو، لەبەر ئەو شکان، بەلام خويان نەدا بە دەستەو ھە. کاتى کە لە شەرى داگير کەر چوونە نيو قەلاکە، بىتيان پياوان ھەموو کوژرا بوون و ژانانىش يا خويان بە پەت ھەلوا بيوو، يانىش لە ديوارە بەرزەکانى قەلاو خويان ھەلدىرا بوو، بو ئەو ھى بەزىندوستى نەكە ونە بەردەستى نەيار. ئىستاکە گەلگى گورانى و بەيت ھەن لە مەر کارە ساتى جەرگىرى قەلاو ئازايەتى و جوامىرى کوردان گوتراون .

نووسەرى كوچکردووى کوردى بۆقيتى عارەبى شەمو رۆمانى دمدەمى لە سەر بناخەى رۆودا وەکانى قەلای دمدەم دارشتوو ھە. "۱۰"

عوسمانىيە يەکان نيوانيان لە تەك سەرکردە کوردەکاندا خۆش نە بوو. ھەرچەندە لە شەرى دژى سەفەوى ياندا بەكار يان دەبردن، بەلام، ھەر لەو كاتەشدا لە ھەلۆدەرفەشەك دەگەران بو ئەو ھى يەكلە دواى يەك دا يان پلوسن سالى ۱۰۶۶ى كوچى عوسمانىيە ھەلئان کوتا پە سەر ئەبدالخانى ميرو بدلىس و کوتا پى يان بە ژيانى ئەو ميرنشىنە ھىنا، كە يەك كىك بوو لە ميرنشىنە ھەرە گرنگ و نا و دارەكانى کوردستان. دوژمن ھەرچى ي كەوتە بەردەست تالانى کرد. كتيبخانە دەولە مەندو گەورەكەى ئەبدال خانىش وەبەر شەو

Semo ,Erebê. /: Dimdim ,Moscow,Sovetskii pisatel 1974

۱۰

ئەم رۆمانە بەشۆھى گرمانجىيە خوارووش، بە رينووسى کوردىيە کوردستانى عىراق و ئيران، چاپ کراو ھە، بەغدا ۱۹۷۶

شهره‌فخانی بدلیسی (۱۶۰۴ - ۱۵۴۳ ز) نوسهری شهره‌فنامه ، میژووی هدره‌به ناو باونگی کورد .

میرنشینه‌کانی کورد له نیوخوایندا هەرگیز پێک نه‌بوون. ئەم هەل و مەرجه بوو خواهن بیریکی کوردی وه‌کوو خانی دوولایه‌نی هه‌بوو :

۱- له لاییکه‌وه دوخیکی پر له کاره‌سات و ئازارو خویڤن رژان و پارچه‌پارچه بوون، ولاتیکی داگیرکراو، گه‌لیکی ژێرده‌ست .

۲- له لاییکی دیکه‌ش‌وه هیوای شه‌وه‌ی سه‌رکرده‌کانی کورد بیریکی له باری ولاته‌که‌یان و پاشه‌ پوژی گه‌له‌که‌یان بکه‌نه‌وه و تیپکۆشن یه‌کبگرن و ولاتیکی به‌ هیژ و سه‌ر به‌خۆی کورد دروست بکه‌ن .

ئەم دوولایه‌نه‌ کا راکته‌ری هه‌ره سه‌ره‌کی کوردایه‌تی له‌ و سه‌رده‌مه‌دا بوون . ئەحمه‌دی‌خانی‌ش باشته‌ری که‌ی بووه که به‌ شیوه‌ییکی ئەده‌بی‌وپراست و ره‌وان‌ئهو هەل و مەرجه و شه‌و دوخه‌ی کوردستان و کوردی ده‌ربیریـــــــــــــــــوه و باشته‌ری نوینه‌ری بیری کوردایه‌تی شه‌و سه‌رده‌مه‌سخت و تیپکۆش رژاوه‌ی میژووی کورد بووه . ئەدمونس ده‌لی :

" چ پێش دا مرکانده‌وه‌ی میرنشینه‌کان و چ دوا‌ی شه‌واس‌ه‌میشه‌ دژی ئەم یا شه‌و حکومه‌تی ده‌سه‌لاتدار راپه‌ریڤ رووی داوه . له‌م راپه‌رینه‌دا سه‌رکرده‌کان بو‌ه‌اندانی خه‌لکی سه‌ر به‌خۆیان په‌نا‌یان بردۆته به‌ره‌سته‌ری گه‌زی هه‌لبه‌ست له‌ داستانی نه‌ته‌وا‌یه‌تی مه‌م و زین (رمیو و جو‌لیستی کـــــــــــــــــوردی) ئەحمه‌دی خانی بو‌تان (۱۶۵۰- ۱۷۰۶) وه‌کوو سه‌لگه‌ ده‌هینرێته‌وه کـــــــــــــــــه کوردایه‌تی ره‌گ و ریشه‌ی قوولێ له‌ راپورده‌وودا هه‌یه . " ۹

خانی کاراکته‌ر و سیمای سه‌ره‌کی ی ره‌وشی کوردستان له‌وه‌دا ده‌بینی که له‌ نیوان ده‌وله‌ته‌کانی سه‌فه‌وی و عوسمانیدا دا به‌ش کراوه و به‌ هه‌ر- دووشیا نه‌وه کوردستانیان کردۆته وێرانه‌و درێخی له‌ رووخاندن و تالان - کردن و چه‌وساندنه‌وه‌ناکه‌ن. به‌شی هه‌ره‌گه‌وره‌ی کوردستان، به‌تایبه‌تی لـــــــــــــــــه

Edmunds , C.J: Kurdish Nationalism , The Journal of Contemporary History , 6 (1970) : 1, PP. 88 _89 .

سەدەى شازدە و حەقەدەى زايىنى سەردەمىكى زۆر ئالوزو دژواری مېژوو
 كوردستانە . خانى لەنىوہى دووہى سەدەى حەقەدە و سەرەتای سەدەى ھەژدەدا
 ژیاوہ وئەنجامى ئەو كارەسات و ڕووداوانەى بە سەر كوردستاندا ھاتبوو ،
 دیتبوو و تیدا ژیاوو . شەرى چالدىرانكە ڕۆژى بىست و سىى ى ئاگوستى
 سالى " ۱۵۱۴ ، لە نىوان لەشكرى سەفەوى يەكان و عوسمانى يەكاندا قەوماو
 بەشكانى لەشكرى قزلباشى سەفەوى كۆتايى ھات ، بوو بە ھۆى دا بەشبوو
 كوردستان لە نىوان ئەو دوو ئىمپراتورى يەدا . ئەمە سەرەتای سەردەم
 و كارەساتىكى تال و پەر لە ئازارو دەردبوو بو گەلى كورد وئەنجامە -
 كانى ھەتاوہ كوو ئىستاكەش لە ژيانى گەلى كورددا كارىگەرە و درى -
 دەكىشى . پەيدا بوون وگەشە كردنى كۆمەلى مىرنشینی نیوچە سەر بەخووى
 كورد و شەرى بەردەوام و نەبراوہى نىوان دوو ئىمپراتورى ى عوسمانى
 و سەفەوى و بە كارھىنانى كورددژى يەكدى كاراكتەر و سرووشتى ھەل و
 مەرجى ئەو سەردەمەبوو . سەرەراى ئەو ھەش چەسپاندى بنوورى "رەسمى" ى
 نىوان ھەر دوو ئىمپراتورى يەكە بە گوێرەى ريكە و تننامەى سالى ۱۶۳۹ ى
 نىوان شاسەفەدەدینى سەفەوى و بولتان مورادى چوارەمى وەسمانى بوو بە
 ھۆى دا بەشبوونى رەسمى و يەكجارەكى كوردستان . عوسمانى يەكان ھەتا
 توانىيان كوردیان كرد بە گژ سەفەوى يەكاندا ، بەلام بە ھەموو جوړيكيش
 تیدەكوشان لە نىو خویشاندا شەر و ئاژاوە بنینەوہ و بە گژ يەكاندا
 بكن ، نەوہك يەك بگرن و بئەو دەردەسەرى بو ئىمپراتورى كەيان چى
 بكن .

لە سەردەمى ژيانى خانىدا كۆمەلى مىرنشینی كورد لە كوردستاندا
 ھەبوون . خانى وەك لە نووسینەكانىدا دەردەكەوى لە سايەى مىرنشینی
 بوئاندا ، كە بە ھىزترینى ئەو مىرنشینانە لەو سەردەمە دا بووہ ، ژیاوہ
 سالى ۱۰۶۶ى كوچى (۱۶۵۶ز) ، كە خانى ھىشتا مندالىكى پىنج سالان بوو ،
 يەكلى لە مىرنشینە ھەرە گەرەكانى كورد ، كە مىرنشینی بدلیس بوو ،
 رووخا و كۆتايى بە فەرمانرەوايى بنەمالەى بدلیسى يەكان ھینرا .
 ئەم بنەمالەى رۆلىكى مەزنى لەدىرۆكى گەلى كورددا دیت وگەلى شا عىرو
 سىاسەتزانو مېژوونووسى ناودارىان تیدا ھەلكەوت . كەسانى وەكوو مەلا
 (يان ھەكىم) ئىدرىسى بدلیسى (سالى ۹۲۶ى كوچى مردووہ) كە كتيبى (ھەشت
 بە ھەشت) ، يەكەم مېژوووى ئىمپراتورى ى عوسمانى يانى نووسى . ھەر وہ ھـ

له لاییکه وه. ئەو هەل و مەرچو ڕەوشەدژوارو سەختە ی کوردە واری دەبینی^۶ و له لاییکە دیکەشە وه دەبینی^۷ هیژیکی گەوره و شاراوو و پوتینسیال له میلله ته کهیدا ههیه، که چی ژیا نیکی ئاسایی و سه ربه خوئی نییه، به لکوو گهلانی دیکه، که هیچیان له کورده که زیاتریش نییه، ولاتی ئەمییان داگیر کردوو و بو بوودی خوئیان به کاری دینن و دهیچه و سیننه وه. لیڤره دا ده که ویتته گومان و په نا ده با ته بهر سه رچا وه ی بیرو با وه ره ئایینی به که ی و ده لئی له وه یه خودی ئەمە ی له چاره نووسییین، به لام، بیگومان، به سه م ئەنجامه قاییل نابیی و دلئی ئا و ناخواته وه....

بیر له وه ده کاته وه که ده بیی بو زرگار بوون له وه هەل و مەرجه ریگه یه که هه بیی. ئەو ده م بیر له چاره سه رده کاته وه وه ده که ویتته پلان دانان بو دۆزینه وه ی ریگه ی پاشه روژیکی به ختیارو رووناک بو گه له که ی و ولاته. که ی. بیرو با وه ره کانی خانی له م بو ا ره دا کومه لئی پیرانسیپی سیاسی ی و راست و ره وانن که، ئەگه رچی ئەو پێش نیزیکه ی سی سە د سال نووسیونی (خانی سالی ۱۶۹۴ له نووسینی مە م و زین بو ته وه) به لام به گشتی، هه تا ئیستاش، وه کوو کومه لئی بنا خه ی گشتی، فرخ و گرتگی ی خوئیان نه سه دۆر اندوو ه.

ره وش و دۆزی گه لی کورد جیگه یه کی پان و په رو فروانی له داستانی مە م و زین داگیر کردوو ه. بیرو با وه ره کانی خانی له م بو ا ره دا و ئه سه و په یامە ی ده یه وی به گه له که ی را بگه سینیی، له داستانه که دا به شیوه ی جیا واز ده بره را وه. ئیگه ده توانین بیانکه یین به دوو به شه وه :

۱- ئەو به شه ی که راسته و خو له بارو هه لو مەرچی گه لی کورد و ولاتی کوردستان له و سه رده مه دا ده دوئی و ئاسوی پاشه روژی پشان ده داته ده کوری^۸ ئەمە یان به به شی سیاسی نیو ببری. خانی له م به شه دا راسته و خو له سه سیاست ده دوئی و زمانیک به کار دینی که، به پیوانه ی سه رده می خانی ده شی به زمانیکی سیاسی دا بیری.

ک
 ۲- ئەو به شه ی که راسته و خو له ته ک سیاست خه ریک نابیی، به لام نا وه رو و ئامانجی دیسان له خزمه تی بیرو با وه ره سیاسیکانی خانی دا یه وه ده گه. لیان ها وئا هه نگه. ئەمه شه و پارچانه ده گریته وه که باسی زمانی کوردی، کولتوری، کوردی روا له ته کانی کومه لئی کورده واری و میژووی کورد... هتده کاته

بی که یف نه شیم چو ئەز ببیژم
به دحال ببم، سیرزان به دهردم
ته شبیهی نهیی بکم ته ره نـنـوم،
دا که شف ببین ژمن که رامـات،

دیوانه ببم، دوران بریژم
بی قال ژ با تینی خه بهردم،
تووتی سیف هت ئەز بکم ته که لـلـوم
مه شهوور ببین ژ من مه قامات " ٤ "

له پاش ئە مه راستیی مه بهستی خوئی ده بیژی و ئاشکرای ده کات :

سازی دلی کول بزیڕ و بهم بت "٧"
سازندهیی عیشقی زینو مه م بت
شر حا خه می دل بکم فه سانه
ژینی وو مه می بکسم به هانه "٨"
ئهو خه می دلهی خانی دهیه وئی لیککی بداته وه و ئەفسانهی لی چی بکاته بریتی
یه له : ئەو ژبیڕ دهستی یه گه له کهی تووشی بووبوو، دا به شیوون و پارچه
پارچه کردنی کوردستان، به کارهیتانی گهلی کورد له لایهن دوو هیـنـزه
گه وره کهی سهرده می خانی یه وه-عوسمانی وسه فه وی-له شهری دژی یه کدیدا،
کوردستان کردنه شهر گه یه که له نیوان خویندا، نه بوونی دهوله تیککی
سهر به خوئی کورد که کورد خوئی (پاشا یه کی کورد) بیبا به ریوه، دوا که وتـنـ
ونرخ پی نه دانی کولتوور و زمانی کورد، نه بوونی یه کیتی یه کی خورت له نیو
ریزه کانی گهلی کورد خویدا .

ئهمانه ئە ولایه نانهی کولمه لی کورده واری ی ئەو سهرده مه ن که خانی
خه می بو ده خوارد، بهلام ئەو ههر له و کاته شدا لایه نی دیکه ده بینـی
وههست پی ده کات . خانی شانازی به وه وه ده کات که کورده و کورد به
گه لیک ده زانی وه کوو هه موو گه لانی دیکه ی ها و مال و دراوسی ی ، که هیچی
له وان که متر نی یه ، زمانه کوردی یه که ی خوئی خوش ده وی و ده یه وی سپی
بنووسی، بالای خه لکی دیکه نرخی نووسینه که ش نه بیت کورد به ئازا و دلیر
و چا و تیڕ و ده ست بلاو داده نی، کورد به خاوه ن کولتوور ده زانی و ده یه وی
له سایه ی پاشا یه کی کورده دا کله پووری گه له که ی زیندوو بکاته وه .

(٤) هه . سه . پ

(٧) زیر وبه م :ژی ی ههره سه روو و ژی ی ههره خوارووی ئامیری عوود

(٨) رۆدینکو، هه . سه ، ل ٤١

۲- دهیهوی ئه وه بچه سپینی که کوردیش ، وه کوو گهلانی دیکه گهلکی زیندوون و ده توانن پیش بکهون. گهلکن ده توانن، ئه گهر بۆیان بلسوی، ژینکی ئا بوده و ئاسایی و پر له خوشه ویستی وزانین بژین. خانی لیڤه دا مه بهستیکی سیاسی ده رده بری و بهرگری له گه له که ی ده کات و ((ئه و تومه ته ی دوژمانی گه له که ی ده پین به گه له که به وه ، که گوایه له شهر و خوین رشتن به و لاره چی ی دیکه نازانن ده داته دواوه)) "۲"

هم ئه هلی نه زه رنه بین (کو کرمانج
 تیکدا نه د تالین، نه مه تلووب
 بیه هره نه ئه و ژ عیش قبازی
 عشقی نه کرن ژ بو خوه ئامانج
 فیکرا نه مو حین ئه و، نه مه حبووب
 فاربخ ژ حه قیقی و مه جازمه) "۳"

ئه گهر خانی لیڤه دا دوو مه بهستی له نوو سپینی داستانه که ی ده سات -
 نیشان کردووه ، به لام ههر له به شه کانی سه ره تایی مه م وزیندا ، دیسان
 دیته وه سه ر ئه و با سه ی که بو چی مه م و زینی نوو سیوه ویستویه تی پللی چی . خانی
 روو ده کاته مه یگیر و داوای باده بیک مه یی گولره نک ی لی ده کا و ده یه وی
 له چاوی ((شینه و مو حته سیب)) ه وه دوور بییت :

ساقی ، بده من شه رابی گولگوون
 بی ده نک ی ده ف و سه دایی قانوون
 دا شینه وو مو حته سیب نه بینن
 شاهی بجئن ، چو خه م نه مینن

خانی که داوای مه ی ده کات و حه ز به سه ر خوش بوون ده کات ، مه بهستی
 ئه وه نی یه وه کوو ئه و که سانه ی دوای هه وه س و ئاره زوو ده که ون، که یل
 ببی و خوی و ده و روبه ریشی له بیر بکا

ئه گهر وا بووایه ، ده بوایه ده نک ی ده ف و سه دای قانوونیشی بو یستایه ،
 تابه زم و ره زمی ته وای بگیریه . ئه و سه ر خوشی یه ی خانی ده یه وی ، سه ر
 خوشی سو فی یان وزانایانه ، که ریگه بو ده برینی نه یینی یه خوا یی یه کان
 خوش ده کات و زمانی ناوه وه دینیته گوو :

(۲) رسول ، الدکتور عزالدین مصطفی ، احمدی خانی ، بغداد ۱۹۷۹ ، ص ۴۲

(۳) رو دینکو ، هه . سه . ، ل ۳۵

(۴) قانون ئامیرکی ژیداری موزیکه (۷۲: ژی هیه) .

(۵) رو دینکو ، هه . سه . ، ل ۴۰

بنچینه کانی پیری کوردایه تی له مه م وزینی خانی دا

فهراهاد شاکهلی

هۆیهکی هه ره بنچینهیی ئه وهی که داستانی (مه م و زین) لای کورد هینده به نرخه و ئهحمه دی خانی دانهریشی هینده پایه بهرز و بهرپزه بیتگومان، پیوهندی بهکی زۆری به ناوه روۆکی داستانه که وه ههیه کهه، تا رادهیهکی زۆر رهوشی گهلی کورد و ولاتی کوردستان پیشان ده دات و ئه و هیوا و ئامانجانیه گهلی کورد خهونی پیوه نینییون و ده بیینی و له پیناویاندا تیکوشاوه و ئیستا کهش هه ر تیده کوشی، ده رده بهرری .

خانی خویشی ئه مهی نه شار دوۆته وه که له نووینی داستانه که ییدا هۆو ئامانجی خۆی هه بوون . له به شه کانی سه ره تای مه م و زیندا خانی دوو مه به ستی گشتی دیاری ده کات ، که ده شی ، هه ر له و کاته دا ، به هۆی نووینی داستانه کهش بژمیردرین .

۱- ده به وئ به زمانی کوردی کاریکی ئه ده بیی وا بنووسی کهه بیخاته ریزی گهلانی دیکه وه و ئه وه پیشان بدات که کوردیش ده توانن کاری زانستی و ئه قلی پیشکهش بکهن ، کاریکی وا بنووسی که ره چه له ک و ره سه نی کورد پیشان بدات . هه لیزاردنی داستانی دیرین و کوردانه ی (مه می ئالان) وه کوو بناخه یه ک بو داستانه که ی خۆی زیره کی و ژیری به کی زۆری تیدایه ، چونکوو له لاییکه وه که له پووریکی کوردی زیندوو ده کاته وه و ده یخاته بهر ده می گه له که ی و خه لگی دیکه ش ، له لاییکه ی دیکه شه وه هۆشیاری و زانیاری و تیگه یشتن و بیرو باوه ره کانی خویشی ده خاته سه ری . به یه کگرتنی ئه و دوو لایه نه خانی نوو سراویکی وای دا هینا وه که ئامانجی به که می نووینی داستانه که وه دی بیینی :

دا خهلق نه بییژتن کو ((ئه کراد بی مه عریفه تن ، بی ئه سل بنیاد
ئه نواعی میلله ل خودان کتییین کرمانج ته نی د بیی حسین ۱"

قورسی هه‌لده‌گرت .. پیاوه‌کەش دياربوو مان‌دو بوو بویه که‌وتبووه
دواوه و خیزه‌ی سنگی ده‌هات ..

خوره‌ی به‌فری تو‌اوه‌ی گو‌یسوانه‌کان له هه‌موو لایه‌که‌وه تیکه‌ل به
هاژه‌ی به‌فراوی شه و چه‌مه ده‌بوو که که‌وتبووه خوار ئا‌وا‌ییه‌وه ...
پیر‌ئینه‌که له به‌رده‌م مالیک‌دا وه‌ستا که ده‌رگایه‌کی ته‌خته‌ی خسوار
و گیر‌ی هه‌بوو .. کیژیک‌ی ناسکی چا‌وگه‌شی سورو‌سپی له بانیه‌که‌وه
وه‌ستا‌بوو. به تیل‌ه‌ی چا‌ویکی پ‌پر شه‌رم و خه‌نده‌یه‌کی ناسکه‌وه له
لاوه‌که‌ی رووانی و ووتی ..

((دایه .. شه و لاهه می‌وانه ..؟؟))

((نه .. کچم .. ری‌سواره و بو‌دی - و - ده‌چیت ..))

کیژه‌که چا‌وی ره‌شی گال‌بووه و خه‌نده‌که‌ی سه‌ر لی‌وی به ته‌سه‌ری
هه‌لوهری و بیده‌نگ بوو .. لاهه‌کەش کۆله‌که‌ی زی‌اتر له پشت‌تون‌ده
کرد و ووتی ..

((ماله‌ئا‌وا پووری ..))

شه‌می ووت و سه‌رنج‌یک‌ی له کیژه‌که‌دا و خه‌نده‌یه‌کی بو‌کرد .. پاشان
به تو‌وله ریگاکه‌ی پشت‌ئا‌وایی‌دا هه‌ل‌زنا و ئینجا به لای چه‌پ‌س‌دا
وه‌رچه‌رخا ، ملی ریگا پی‌چا‌و پی‌چه‌که‌ی گرت که خوی له شاخه سه‌رکه‌شه‌که
ئال‌اند‌بوو .. بی‌شه‌وه‌ی ئاو‌ر بداته‌وه لووتی تیژه‌ندو تا ده‌ه‌سات
بچووک و بچووگتر ده‌بووه تا بوو به پنتیک‌پاشان له چا‌و وون بوو .

ح ه م ه

ستوکه‌هولم ۱۹۸۵

* * *

پیریژنه که ووتی..

((روله . توانای سی کاژیر پی روشتنت ههیه به تایبته تی بهم به فره؟؟ ده توانیت لابه دیته مالی ئیمه و خواردنیکه گهرم بخویت و پاشان هیستریکت بو ده گرم . به سواری برو...))

لاوه که له سرو سیمای شاری بوو . رانکوچوغه یه کی قاوه یی خاوینی له بر دا بوو . قژه ره شه کی به لای چه پدا دا هینا بوو .

((کورم . له وه ده چیت قوتابی بیت ؟))

پیاوه که ئه مه ی به روو دا ته قانده وه . لاهه که سهیریکی کردو ووتی .

((به لی مامه قوتابی زانکوم...))

لاوه که به ده م خنده یه که وه که لیوه کانی شه ق کرد ووتی..

((پوره ره حمه . پیویست به و گرانیه ناکات . ده توانم ری بکه م))

ئوتومبیله که له ناوایی نزدیک بووه و که میک به لای راسته دا شکایه وه و له راسته ریگاکه وه ستا . گونده که که وتبووه نیسوان دوو کیوی به رزه وه که له ریگاکه وه هروا چند خوله کیک دوور بسوو . پیریژنه که و لاهه که باروبنه یان له کول ناو ثوفیره که ش بو یارمه تی کوله که ی له پشتی پیاوه که ناو به دامینی گرده که دا روچوون گونده که هروا سه د مالیک ده بوو . دوو که لی دوو که لکیشی سه ربانه کان سه رجه م له دوو که لی کارگه یه کی گه وره ده چوو .

پووره ره حمه وه ک ئاسکیکی سرک ههنگاوی ده ناو چند ههنگاوی له پیش لاهه که وه ده روی . خرمه خرمی به فره که ی ژیر بیان ناو زیکی هیمن بوو و بیده نگه ی ده و روپشتی ده خروشانند .

سه ربانی مالراو که وه ک په له ی ره شه دینرا ، له ژیر زه بـزـی خوره که هه لمیکه خه ستیان لی به رز ده بووه و تیکه له به دوو که له سی دوو که لکیشه کان ده بوو و له دووره وه له وه ده چوو سه رجه م گونده که ناگری گرتبیت ..

پیریژنه که ناویریکی له لاهه که دایه وه و ووتی..

((کورم . قیرسجه مه به . ماندوو ده بیت .. به سواری بجیت

باشتره ...))

لاوه که به رده و ام جی پی پی پیریژنه که ی هه لده گرت ووتی..

((نا . پیویست ناکا .. به رده و ام بروم باشتره ...))

ژنه که به توندی کورپه که ی به سگه وه نوساند بوو و ههنگاوی

((به لئی . جوامیرو جهر به زه بوو وهک کاکم همبشه دهیگی پرایه وه))
پیریژنه که ماوه یهک بیدهنگ بوو ئینجا قولپی گریانی هاتی و بـ
دهنگیکی به سۆزه وه ووتی ..

((کورمه))

وهک سوژنیک بکریت بههنگی جگه ریا . لاهه که راجه نی به تامه زرووه ووتی .
((به راست . تو دایکی شهید نه به زیت))

پیریژنه که بی شه وهی وه لام بدا ته وه که وته گریانیکی نهرم ..
لاوه که به ده م گیزاوی به سهر هاتیک که زور کون نه بوو بیستبووی
گینگلی ده خوار د ..

((له شه ویکی مانگه شه وی ها وین دا به خوی مه فره زه که یه وه
شه به یخون ده که نه سهر تیپیکی سهر بازی له یه کییک له گه ره که کانی
شار دا .. ئه ناجا می شهریکی خوینا وی دریزخا یه ن گولله یان لی ده پرییت .
دوژمنیش تا دیت زیاتر له ههر چوار لاهه ئابلوقه یان ده ده ن ..
شه میسه یه کییک له ها ورپیکانی ده پیکریت .. توانای ده رچونیا ن نامینیت .
بوپه په لاماری چه کی ها ورپیکه ی ده دا و دوا فیشهک به رووی دووژمنه وه
ده نیت .. له گه ل دهنگی که له شیر کازبوه دا خه لکی شه و نسا وه دوو
لاشه ی خلتنی خوین ده دوزنه وه که به کیکیان دوو کلاشینکوفی لسه
ئامیز دا ده بیت ..))

لاوه که خوین چا وه کانی گرتبوو .. موچورکه ی سارد سات له دوا ی سات
له ناخوه ده یهه ژاند .. بیدهنگی سهر جهم سوار بووه کانی لووش دا ..
لاوه که به دهنگیکی هیمنه وه ووتی ..

((شانازییه که تو دایکی شهویت))

ئوتومبیله که به رده وام لووتی له به فره که ده ژه نی .. ناوقه دی
شاخه کی بری و به لای راست دا کشا ..

پیریژنه که به رده وام ده گریا و ژنه که ش سهری به سهر کورپه که ییدا
شور کردبووه که به تامه زرووه گوی مه مکی ده مزی .. ئوتومبیله که ش
به رده وام ریگای ده بری .. شوفیره که به دهنگیکی گهر ها واری لسه
ئاسکول کرد ووتی ..

((ناتوانم بجمه ناو دی . تنها له رۆخی ریگا ده وه ستم . خوتان
باره کانتان له کولنن ..))

و روو رهشی بهر قاپییه که یی شهوین.. تنها شهو بیگه رده سوپاس بسو
به خشندهیت ..))

ژنه که که میک هاته وه سهر خوی به دهم ژیرکردنه وهی کورپه که
ووتی..

((بمرم خه بیری بووه ..))

کورپه که چاوه گه شه کاشی ده تروکاند و په نجه خرپنه کاشی له یه خهی
کراسه که ی دایکی گیر کردبوو و له وه ده چوو برسی بیته بویه شهویش به
دوو په نجه ی مه کی راستی ده رهینا و ناخنیه ده میه وه .. پیریژنه که
سهرنجیکی دا و ووتی..

((شو ی چهند جوانه ..))

ژنه که خهم دایگرته وه و به هیمنیه وه ووتی..

((ده چیته وه سهر باوکی ..))

پیا وه که سهریکی کردوو به تورپه ییه وه ووتی ..

((جوان دایپوشه با سهرمای نه بیته ..))

تیشکی خوره که تا ده هات گهرم ده بوو .. دامینی شاخه کاشی ده هینایه
وورشه و بریقه .. کومه لیک ریثوله گفه یان کردو له لاریکه نیشتنه وه .
پا شان هه لفرپینه وه و له چا و وون بوون پیریژنه که توره که یه کی به
شت ناخراوی له بهر ده مدا بوو پیا وه که شقاچی چه پی خستبووه سهر
کوله که ی بهر ده می .. پیریژنه که رووی ده می له لاوه که کردو ووتی..

((روله . شوغر بیته ؟؟))

لاوه که وه که ده میک بیته ئالووده ی شهو پرسیاره بیته تاسوفه وه ووتی.

((بو دیی - و - ده چم ..))

((بو دیده نی ده چیت وانیه ؟؟))

((به لی برا که م پیشمه رگه یه ..))

لاوه که شه می ووت و بیده نگ بوو .. پیریژنه که پرسیاریکی تری ئا راسته

کرد ..

((سهر به ده سته ی شهید - نه به زه - وانیه ؟؟))

((به لی ..)) لاوه که شه می ووت ..

((دیاره شهید نه به زت ده ناسی ؟؟))

پیریژنه که شه م پرسیاره ی به سهر به رزیه وه تیسه رواند ..

پر له گریانووه له ژنهکې روانی و له بهره خوږه ووتی..

((ټاوات .. کورې شهید .. شهش گوره ترین سهربرزیه به لامل
گوټان .. بو ده بیټ کور په کانون به هه تیوی و دوور له ســـــــــــــــــوژی
باوکا په تی گه وره بن .. شه بیټ تاوانی شه وان چی بیټ ..))
سهیریکی ټاسمانی شین و بیگه ردی کردو زور به رقه وه لیوی خواره وهی
کروشت وهک بیه ویت شه و تاوانه بخاته شه سټوی شه .. پیریژنه که به ده م
لاواندنه وه یه کی دل ته زینه وه که به رد ټاسا ده بوو به ټاو ووتی ..
(کچم . سوپاسی په زدان بو ناکه ی .. جوانه مرگ ټاواتی سو
به جهیشتیت .. به لامل رو له کی من هر به لای خباتی کردو هر به
لای مال ټاوا ی کرد ..))

له ناکا و گرمه یه که له ټوټومبیله که وه هه لسا و به لای چه پدا خزا ..
ژنه که به شیوه یه که قیزان دی جگه له وهی کور په کی هینا یه زیره سهرجم
سوار بووه کانی توټانند .. پیریژنه که که وته دووا خویندن .. ټوټومبیله که
وه ستا و شوفیره که ده رگا که کرده وه . ته وا و شله ژا بوو .. رهنگی
ټاسای پهری بوو . لیوی خواره وهی وهک دللی چوله که یه کی گیرا و فرته
فرتی بوو .. کتو پر له پاشکوی ټوټومبیله کی روانی ووتی ..
(هیچ نه بوو .. خوا یارمه تی داین .. ټه گینا له م هه لديره به
ده بووینه وه .. سوپاس بو خوا شه مجاره ش ژیانی پیداینه وه ..))
شوفیره که زور به په له شه ووتانه ی ده ووت پاشان ووتی ..
(ها . پوره ره حمه .. باچی ټاسکول .. مام بایز .. تو ټه ی لای ..
خو شوکور زیانتان نه بوو؟؟))

ټوټومبیله که چند مه تریک رووه و هزار به هزاره که له راسته
رنگا که لای دا بوو .. کور په که ما و هیه که گریا .. ژنه که په توکه ی له
سر روو لا برد .. کور په یه کی خرین و چا و گهش و سوروسی . لاهه که
ته وا و رهنگی پهری بوو .. رووی له شوفیره که کردو ووتی ..
(شوکور زیانمان نیه .. به رده وام به .. لیخوره ..))
شوفیره که گرمه ی له ده رگا که وه هینا و ټوټومبیله که باژوانده وه .
پیریژنه که دیار بوو هیشتا نه هات بووه سر خوی چند جاریک به خوی
دا کیشا و ووتی ..

((خوا به زه یی به و تولفه دا هاته وه .. ټیمه هه موو تاوان ســـــــــــــــــار

((چند مانگیک له مهو بهر له دیی - ک -))

ژنه که شم وهلامه ی له گهل لیشاویک فرمیسی گمش دا هلرشت که زوو به روویدا خزان و پاشان بو چناگه خره کورته که ی و ئینجا که وتنه سر په توکه ... پیاوه که بی شهوی هیچ بلیت سیریکي پیریژنه که ی کرد و سهری خسته وه کوئی ...

ژنه که ، به تهمن گنج بوو . چاوه ره شهکانی نوقمی فرمیسک بوو و بیون و کهزیه ره شهکانی له ژیر سر پوشه ره شه که پیدا سهره تا تکییان ده کرد . کراسیکی ره شی ساده ی له بهر دا بوو . دهست و په نجه ومه چه کی شه و هیان پیشان ده دا که زور ناشای پاچ و بیل و داس بیت .. ژنه که وهک بییه ویت نازاری په نگ خوار دووی ناخی بکاته سر باسی قسه ی شه و سهره بی ی و دوو ووتی ..

((جوانه مرگ پوله بوو .. شهید بوونی کوستیک بوو له خیزان و خزم و ها وریانی کهوت))

لاوه که نوتقی له خو ی بری بوو . توند خو ی گیر کرد بوو چونه که شوتمبیله که بهرده وام هلنیز و دابهزی پی ده کردن . چاوهکانی پر بیون له بهزه یی ، زور به ووردی له ژنه که ی دهروانی .. پیریژنه که سهرنجیکی له زنجیره شاخهکانی شه و بهر دا که تا ده هات دوور ده که - وتنه وه ئینجا ووتی ..

((خه م مه خو .. منیش دایکی شه هیدم .. هر تو شه و کوسته ت لی))

نه که و توه .. شاسوار بو خو ی شاسوار بوو ..

زور به توندی به رانی خویدا کیشا و ویستی زیاتر دریژه ی پییدا بویه قورگی پر بوو . چند جاریک هیزی دایه خو ی ناچار قولپی گریانی هاتی و چاوهکانی بوونه دوو گوم .. ژنه که شه وهک نازاره که ی زیاتر تاوی بو بهینیت که و ته لاواندنه وه و به چمکیکی کراسه که ی هه ر دوو چاوی گرت و سهره تای پرسه یه کی دانا ..

((مه خابن .. پوله ی شیرینی به چاوی خو ی نه دی .. خوزگه گهر بو))

چا و تروکاندنیکیش بوايه بیدسیبا .. ناخ .. بویه منیش به (ساوات) ناوزه دم کرد ..

پیریژنه که قولپی گریانی دایه .. هه ناوی زیاتر ده که -ولا .. مووچورکه یه کی ساردی کاره با ناسا لاهه که ی له ناخه وه لهرزاند و به

لیوه ووشکهکانی ژاکان و پاشان ههناسهیهکی بو کپووزاوی هه لکیشا و
ووتی..

((دایکی بمریت .. چاره نووسی ئه میش له جوانه مهرگه کهی باوکسی
باشتر نابیت (...))..

لاوه که کتو پر توری پرسیاریکی ئاراسته ی ئه م ووتیه کرد...
((که واته بی باوکسه ...؟؟...))..

ژنه که به دهنگیک که گریان له گهروویدا خنکا بوو ووتی ..
((بهلی کوری شههیده .. بهلام ئه وه ی جیی داخه جوانه مهرگ به چاوی
خوی نهی دی و زوریش به ئا واته وه بوو دهستی سوژی باوکا به تی به
سر دا بهینا به .. بهلام ئه فسوس .. کاتیک ئه و شههید بوو ئه م تنهها
پارچهیهک گوشت بوو (...))..

چاوهکانی بیوونه دووزنه و هوڤ هوڤ دانه ی فرمیسیکیان ده رژانسه
پیاوه که وهک گریان که ناخی برژاند بیت سهری بو بهرده می شوژ کردو
بیدهنگ بوو .. پیریژنه کهش ههناسهیهکی پر خه می هه لکیشا و ووتی ..
(بهو دامایه بهخیویان ده کهین و ههرواش به ئاساسی له دهستان
ده چمن (...))..

ئوتومبیله که بهرده وام گرمه ی لیوه دههات و ده لهنگی هه ندیک جار
له وه ده چوو جاریکی تر بچه قیته وه بویه شوفیره که بهرکه وه پیی له
به نزمین توند ده کردو و خاوی ده کرده وه . تایه کانیس ما وه یهک ده خولانه وه
و قور و لیته یان زیاتر بو پاشه وه ده ها ویشته و دوا ی چند تهکانیک
ده چوو وه ده خوی جاراسی و شوفیره کهش که میک پیی لی شل ده کرد . . .
پیریژنه که سهری باسکه ی گرته وه و به پرسیاریک سهرنجی ژنه که ی
راکیشا ...

((جوانه مهرگ پشمه رگه بوو ...؟؟...)) .. ئه ویش سه بیریکسی
لاوه که ی کردو ووتی .. ((بیگومان))..

لاوه که زیاتر له ژنه که وورد بووه و زیاتریش تا مه زروی ناخی
بوو بویه تهوا و گوئی قولاخ بوو .. گریان ی به کولی ژنه کهش وهک ده می
گوپزان هه ناوی پاره پاره ده کرد ..

((که ی شههید بوو ...؟؟...)) . پیریژنه که ئه مه ی به هیمنیسه وه

درکانه .

هيوآشى درې مېغه فره که ددها و پاشکوی بهم لاولا دا فری ددها و سوار سووه .
کانی ده هینا و دهبرد . . سهرجم خاموشیهک بالی به سهر دا کیشابوون
و له وورهی ئوتومبیله که زیاتر هیچی تر نه ده بیسترا . . .

لاوه که له سهر پهر دانیشتبو . دهروانیه قورولیته که . . پیریژنه که
سهرنجیکی له لاهه که دا و پاشان چاوی گواسته وه سهر کورپه که . . لاهه که ش
تامه زروی ئه و نه هیانیه بوو که له سیمای پیریژنه که دا به دی ده کرد .
ئاواتی ده خواست که مشتیک له خهرواری خه می ناخی بزانیته . . به وه ش
شاگه شکه ده بوو که یه کیکیان سهردهقی بیده نگیه که بشکینیت و ملی
باسیک به کیش بکات . . به لام ئه وه ی لای گران بوو چون و به چ هویه ک
ههر له خویه وه پرسیاریک وه ک نارنجوک به روویدا بته قینیت وه لسه
وانه یه بو ئه م وه ک لایکی سهر رووتی شاری کاریکی نه نگ بیت . ریگا که
زوری ماوه و ئوتومبیله که ش به م پییه پروات وا زوو به مه نزل ناگات
ناچار سهرنجی گواسته وه بو شاخه کانی ئه و بهر که سهرتاپا تیسارای
زیوینیان پوسی بوو و له ژیر تیشکی روزه زیړینه که دا وه ک پلپله و
گواره ی کچه کوردیک له شاییه کی ره ش به لکه دا دهره وشانه وه وسروشتی
ده وروپشتی ئه وه نده ی تر جوان ده کرد . . له ناکا و په وه که ویک به
پانتایی ئاسمانی شین و بی هور دا فرین و به کیوه که ی ئه و به هر
دا داکشان و له چا و وون بوون . . پیریژنه که به ووتیه ک جله وه ی
خه یالی لاهه که ی راگرت و بیده نگیه که ی شق کرد . .

((قاجی ئه و کورپه یه دهرکه وتوو . . دایپوشه با سهرمای نه بیت))

لاوه که و پیاوه که له یه ک کاتدا بو کورپه که یان روانی که دایکه .
که ی سهری به لاهه نابوو ، که رویشکه خه وه ده کرد . ژنه که کتو و پیر
راچهنی و ته وا و په توکه ی تیوه پیچا و خنده یه کی پر له خه م و ئازار

...((نهكهن دهست شل بكنن شمجارهش هييمه تتيكي تــــر...))..
 ئوتومبيلهكهي هينايهوه جوش و شمجاره زياتر پيي له بهنزين داگرت
 پياوهكش تهوا و سوور بيووه و لاوهكش شلالئ نارهق بووو...
 تايهكانيش گفهيان ليوه دههات و قوروليتهيان بو پاشهوه دههاويشت.
 ئوتومبيلهكه چند تهكانيكى بو پيشهوه دا و له چالهكان دهرباز
 بوو... ئينجا وهك تيسكهى تفهنگ دهرچوو... پاشان وهستا .
 شوفيرهكه هاواري كرد ...((رزگارمان بوو تكايه سهركهونهوه خوا
 بكات شممه دوا جار بيته...))..

لاوهكه له شوينهكهي خوئ دانيشتهوه و پياوهكش له تهنشت ژنهكهوه
 كه كورپهكهي له شيرهئ خهويكي هيمن دابوو پهتويهكي قاوهيي چلكنئ
 تيوه پيچرابوو.. پيريژنهكه له لاي راستهوه له تهنشت لاوهكهوه
 دانيشتوو . كراسيكي رهش گول ووردئ سبي له بهر دا بوو. سهرپوشيكي
 رهش كه لم لاواه بسكه سپهكاني سهره تاتكيان دهكرد و له گهل چرچه
 ووردهكاشئ دموچاويدا تهننيكي پهنا ساليان بو دهنهخشانسد.
 بهلام تا بليئي به خو و توكمه بوو. لهوه دهچوو زيان به همموو
 رك و ملوزميهوه نهيتوانيبئت كاري خوئ لي بكات .. ئافرهتهكش
 ناو به ناو له پيريژنهكهي دهرواني و ئينجا به تيلهئ چاو لــــه
 لاوهكه وورد دهبوووه...

پياوهكش سهر و ملي داپوشي بوو پالتويهكي خاكي پواوي گيرقان
 گهورهئ له بهر دا بوو كه ئانيشكهكاشئ به قوماشئ رهش پينه كرابوو..
 شهرواله كون كونهكهي شهويهان پيشان دهدا كه له ژيرهوه دهرپيهكي
 خامئ دريژئ له پيا بيته... سهرجهم له جوتياريكئ ههژاري يهكيك
 لهو گوندانه دهچوو كه هاكا پيگهيشتن .. ئوتومبيلهكه زور به

شویڼ جیځای تایه‌ی تراکتور که پيش‌ئمان ئه‌و رپځه‌یه‌ی به‌ سهر
کردبووه به‌فرووقوری تیک‌هه‌لشیلابوو رپره‌وه‌ی رپځا‌که‌ی ده‌ست‌نیشان
ده‌کرد...

شوفیره‌که به‌ دم‌ خورته‌و بوله‌وه دابه‌زیه‌وه... ئوتومبیله‌که‌ش
وه‌ک‌گیانه‌وه‌رپکی ماندوو گهرم‌ ببوو و تایه‌کانی دواوه‌ی ته‌وا و پوچوو
بوون .. شوفیره‌که به‌ پیاوه‌که‌ی ووت ..

((کار وا بروات بو نیوه‌پوش‌ناگه‌ین)) ..

ماوه‌یه‌ک‌بیده‌نگ‌بوو پاشان ووتی ..

((خو‌ناشکریت‌بگه‌رپینه‌وه)) .. پیاوه‌که‌هیشتا‌چاوی‌له‌سه
چالی‌تایه‌کان‌چه‌قاندبوو بی‌ئه‌وه‌ی‌هیچ‌بلی‌سهرپکی‌ره‌زامندی‌بوو
له‌قاند... لاهه‌که‌ش‌له‌ژنه‌که‌و‌پیزیزنه‌که‌ی‌روانی‌که‌سه‌رتا‌پا‌ره‌ش
پوش‌بوون ووتی ..

((گهر‌خاکه‌نازیک‌شک‌به‌ریت‌له‌وانه‌یه‌کاره‌که‌مه‌یسه‌ر‌بیټ)) ..

شوفیره‌که‌له‌لاوه‌که‌ی‌رووانی‌و‌هیچی‌نه‌ووت... ژیر‌کوشنه‌که‌ی
پیشه‌وه‌ی‌هه‌ل‌دایه‌وه‌خاکه‌نازیک‌ده‌سک‌کورتی‌ده‌ره‌ینا‌و‌ووتی.....
((فهرموو)).....

لاوه‌که‌زور‌چالاکانه‌به‌فری‌پیش‌تایه‌کانی‌رامالی‌و‌چاله‌کانی
سپر‌کرده‌وه‌و‌به‌په‌له‌قه‌دایگرته‌وه....

ته‌وا‌و‌ئاره‌ق‌گه‌ردانه‌ی‌له‌ناوچه‌وانه‌گه‌شه‌که‌یدا‌کرد‌بوو‌ناوبه
ناویش‌له‌کۆرپه‌خه‌وتوو‌ه‌که‌ی‌ده‌روانی‌و‌زیاتر‌شان‌و‌بازووی‌ده‌کوتا.
شوفیره‌که‌زوو‌له‌کاره‌که‌گه‌یشت... ئوتومبیله‌که‌ی‌ئاژوواند...
ئهمانیش‌نه‌ره‌ی‌شانیان‌لیگیر‌کرده‌وه‌و‌خویان‌بو‌شین‌و‌مور‌کرده‌وه.
پیاوه‌که‌له‌گه‌ل‌ئه‌وه‌شدا‌به‌سهر‌وسیما‌لاواز‌بوو‌ده‌سه‌ست‌و
مه‌چه‌کی‌له‌گه‌ل‌پالنه‌که‌دا‌ده‌له‌رزی... ئوتومبیله‌که‌وه‌ک‌منالیک‌ی
به‌سته‌زمان‌به‌ده‌ست‌باوکیکی‌دل‌ره‌قه‌وه‌ده‌یزیراند‌و‌تایه‌کانیش
ساف‌و‌لووس‌بوو‌بوون‌و‌بینیان‌ده‌خوارد‌لاوه‌که‌تا‌ده‌هات‌هی‌زی
ده‌دایه‌و‌پاژنه‌ی‌قاچی‌راستی‌ته‌وا‌و‌له‌زه‌ویه‌که‌گیر‌کردبوو...
له‌گه‌ل‌هموو‌ته‌کانیک‌دا‌ئمان‌زیاتر‌گوریان‌لی‌ده‌خوارد.....
ئوتومبیله‌که‌چه‌ند‌ته‌کانیکی‌دا‌و‌کوژایه‌وه.....

شوفیره‌که‌وه‌ک‌هه‌ستی‌به‌شتیک‌کردبیت‌هاواری‌کرد.....

شاخ

حه مه ستوک هولم

ئۆتۆمبیلکه وهک شیریکی زامدار به دهم نهره و ووره ووره وه لووتی له شهختلانهکه گیر کردبوو تایهکانی دواوهی تهوا و له بهفرهکه چهقی بوون به شیوهیهک دهخولانهوه قوورولیتیان بۆ پاشه وه فری دهدا و دووکهلیان لی بهرز دهبووه لهوه دهچوو ئیستا نا ساتیکی تر کلپه بکن . چند جاریک بۆ دوواوه تهکانی دا و ئینجا بۆ پیشه وه کشا

سواربووهکان که له بهشی دو اووهی پیکابه سهر به چادرهکه دانیشتیوون وهک منالی نا و لانک دههاتن و دهچوون . شوفیرهکه له بهنجرهکه وه سهری دهرهینابوو و لیوی خوارهوهی دهگهست و بۆ تایه چهقبوهکان دهپروانی و زیاتر پیی له بهنزین دادهگرت ئۆتۆمبیلکهش بهردهوام دهیشپرانوو دووکهلی سپی چری فری دهدا چند تهکانیکی تری دا و کوژایه وه شوفیرهکه دهرگاکی کسه رده وه و سهرنجیکی بیهوودهی له سواربووهکاندا ووتی . . (پیاوهکان دابهزنو پالبنین . .) . .

پیاویکی لاوازی سهر و ریش ماش و برنجی له تهنیشت ژنیکی قهلهوی سنگ داچهقا و دانیش بوو ، کتو پر بازی دا و شهویش که هیشتا له ههرهتی لاوی دا بوو شهوهندهی یهک و دوو بازی دا و نهرهی شانیان لهم لاو لای ئۆتۆمبیلکه گیر کرد . شوفیرهکه ئۆتۆمبیلکهی خسته وه گهر . . تایهکان وهک لوورهی ره شه بایهکی توندی شهویکی توف دهنگیان لیوه دههات و زور به خیرایی دهخولانهوه و شهوهندهی تر چالهکانیان قوول دهکرد . . چند جاریک تهکانی دا و شهمانیش ههسوو هیزیان کو کرده وه و زیاتر خویان لیجیر کرده وه .

ریگاکه وهک تووله ماریکی سربوو دریز سبووه و پاشان به لای چهپی شاخهکه دا دهشکایه وه و له چاو وون دهبوو . دامینی شاخهکهش بۆ خواره وه هزار به هزار بوو و تا چاو بر بکات سپی دهچوووه . . . زنجیره شاخهکانی شهوهر که به دارگویزی بی لک و پوپ دا پوشرابوون له نا و بهفره زیڕینهکهی بهر تیشکی خوره لاوازهکهی شه و دهسه به یانیه له دووره وه وهک خالی سهر گونای کچه کوردیک دهبینران کزه بایهکی ساردیش چهی له بناگووی و روومهتی سواربووهکان هه لدهساند

بهم جوړه چینه چاوساوه کان پاریزه ریکی زور بیر وردوخه یال تیژیان له
کیس ده چی و که له تنگانده دا به رگری لی ده که ن .

به بونه کوچ کردنی شاعیره وه (شه محمد دلزار) ی شاعیره هست
و سوزی خوی دهرده بیری به ناوی (شین بو دلدار) هوه ده لسی :

هاورپی به نرخوبه ها دارم رو	ههی رو کاکه رو کاک دلدارم رو
شه دینی گه وره و بی قسورم رو	شاعری گهنجو پسر شعورم رو
ری نیشاندهری بیی ارانم رو	محامی گه لی هه ژارانم رو
خاوه نسی بیری بهرزو جوانم رو (۹)	(دلدار ی) زاناو زور فتنام رو

۹- شه محمد دلزار شین بو دلدار گوواری گه لویژ چاپخانه ی معاریف

ژماره ۱۴ به غدا ۱۹۴۸ ل ۴۰

* * *

ئەم حیزبە كەوتە چالاقى نواندن، ھەرچەندە بە رەسمى رېگەي ئىش كوردنى پىئەندرا، لە چالاقىيەكانى ئەم حیزبە ھەلسان بە ئاھەنگى نەورۆزى سالى ۱۹۴۶ و ۱۹۴۷. لقي حیزب لە ھەموو پارىزگاكان پىيەك ھات، گەلئى روشن بىرو پىشكەوتن خواز چوونە رىزى ئەم حیزبەوہ لە مانە (دلدار)ى شاعىر بوو .

شاعىرى تىكۆشەرو پىشكەوتنخواز ئەحمەد دلزار دەلئى؛ سالى ۱۹۴۶ دوای تەواو كوردنى خزمەتى سەربازى گەرامەوہ بو كويە، چەند ھاورىيەك داوايان لئى كردم، كە لە رىزى(حزب التحررالوطنى) دا كار بكەم، كە ھەول ئەدرا بو ۋەرگرتنى ئىجازەي كار بە شىوہىيەكى ئاشكرا، لە مانە شاعىرى پىشكەوتوو(يونس رەئووف) بوو، لە سەرەتا دا تۆزى گومانم كرد، بەلام كە كەرىم ئەحمەدم بىنى كە لە قوتابخانەي سەرەتايى دا بە مامۆستا دامەزرا بوو، دەستم كرد بە كار كردن لە رىزى (حزب التحررالوطنى) لە لاىەن حیزبەوہ راسپىردرام كە چاودىرى كىتابخانەي حیزب بكەم، كە تەرخان كرابوو بو فرۆشتنى نامىلكەي حیزب و روزنامەو گۆقارى پىشكەوتوو لە مانە گۆقارى رېگەي لوبنان بـــــــــوو. (۸)

گۆقارى گەلاوئىژ (۱۹۳۹-۱۹۴۹) رۆلى كارگەرى بىنى لە بـــــــــلاو كوردنەوہي بىرى پىشكەوتنخوازو پەرە پىدانى ئەدەبى كوردى توانى كۆمەلئى شاعىرو رۆشنىرى لاو لە دەورى خۆيدا كۆ بكاتەوہ، (دلدار) شاعىرو ئەدىب كە قوتابى حوقووق بوو لە بەغدا ئاشنايى لە گەل دا پەيدا دەكاو پەتيا پەتيا ووتارى كۆمەلايەتى و ئەدەبى تىدا بلاو دەكاتەوہ .

دوای تەواو كوردنى خويىندنى زانستگا واتە سالى ۱۹۴۵ دەگەرپتەوہ بو شارى ھەولير و دەبىتە پارىزەر بو ماوہى سئى سال تا لە ئىوارەي رۆزى ۱۲ى تشرىنى دووہمى سالى ۱۹۴۸ دا، زور بە ناوخت دلـــــــــ ھەورەكەي لە لىدان دەكەوئى و مال ئاوايى يەكجارى مان لئى دەكات و كەلئىيەكى ديار دەخاتە ناو ئەدەبى كرىكار و جوتيارانى كوردستانەوہ

سالی ۱۹۳۸ پارتی هیوا له به‌غدا دامه‌زرا، هیوا رۆلئیکی باشی بینی له بلاؤ کردنه‌وه‌ی بیری نه‌ته‌وا‌یه‌تی و بنکه‌یه‌کی باشی له ناو زۆر به‌ی زۆری چینه جیا‌وا‌زه‌کانی کۆمه‌لدا دامه‌زرا‌ند،

" ئەم حیزبه به گه‌وره‌ترو به به‌هیزتر ته‌نانه‌ت حیزبه ئاشکراکانی عیراقیش داده‌نرا، خوینده‌وارانی کورد، ئەفسه‌ران، سه‌روکسانسی عه‌شایر، کاربه‌ده‌ستان له ناو جغزی ئەم حیزبه دا به‌شیان هه‌بو، مه‌رکزی حیزب له به‌غدا بوو، په‌لی بۆ هه‌موو وولاتی کورد هه‌بو، هاویشته‌بوو، ته‌نانه‌ت بۆ (ئییران و سووریا) ده‌توانی بوتری ئەم حیزبه تا ئەو ته‌ئریخه له گه‌وره‌تر حیزبیکی کورد بووه (۶)

له سالی ۱۹۴۰ دا، شاعیر بۆ خویندنی کۆلیجی حوقوق بۆ به‌غدا چوو، له‌و‌یدا ده‌بیته ئەندامی حیزبی هی‌وا، هه‌ر ئه‌وه ئەندامی به‌ش (دلدار) له ماموستا ره‌فیق حیلمی نزیک کردبووه‌وه، چونکه وه‌کــسو ئاشکرا به ماموستا ره‌فیق حیلمی سه‌روکی حیزبی هی‌وا بوو.

له چله‌کاندا دام‌و‌ده‌زگای هیتله‌ری فاشیسته له به‌رده‌م خه‌باتی ره‌وای گهلان تیک شکینرا، به‌رپا‌بوونی بزووتنه‌وه‌ی رزگاری خ‌وا‌زی له زۆر شوینی گیتی دا، شو‌رش‌ی مه‌زنی گه‌لی چین ده‌روازیکی فرا‌وا‌سیان له به‌رده‌م گهلانی ئاشتی‌خواز ئا‌وه‌له کردو بوون به سه‌رمه‌شق و هه‌وین بۆ گهلانی سه‌ر. گه‌لی عیراقیش به عاره‌ب و کورد و که‌مه‌نه‌ته‌وا‌یه‌تی. به‌کانیه‌وه که‌وتنه جموجۆلی سیاسی یه‌وه، کۆمه‌لێ ریکخرا و پارتهی پیشکه‌وتوو هاتنه کایه‌وه بۆ هینانه دی دیموکراسی و سه‌ربه‌ستی له سه‌رانه‌ری عیراق دا.

" جا پارتی کۆمونیستی عیراقی چاک‌ده‌یزانی که میری به ئاشکرا شجازه‌ی کارکردنی پێ نا‌دا، بۆیه چه‌ند ئەندا‌میک یان ته‌رخان کرد بۆ دامه‌زاندنی (حزب التحررا الوطنی)، دا‌وا‌کارپیک له لایه‌ن حوسین محمه‌دالشیبسی، محمه‌د حوسین ئەبولعیسی المحامی، محمه‌د صالح سه‌عید المحامی پیشکه‌ش وه‌زاره‌تی ناو خ‌و‌ کرا". (۷)

۶- علا‌الدین سجادی، شوره‌کانی کورد و کوماری عیرا، چاپخانه‌ی مه‌عاریف، به‌غدا، ۱۹۵۹، ل ۱۷۵.

۷- سعاده‌خیزی، "من‌تاریخ الحریه‌الثوریه‌المعاصره‌فی العراق، الجزاول مطبعه‌الادیب‌البغدادیه، بغداد ص ۱۲۶- ۱۲۸.

– له گه ل ئاسه فره ئووف کوویی تئ ته کو شاین زور نامه ی نه هی نیمان
ئهنوویی بو متصرف و وه زیره کان و داوای نووسین و خویندن به کوردی
ئه کرا (۳) .

جا کومه لئ پشتیوان دهوری باشی هه بوو له وریا کردنه وهی مروقی
تیکوشهر به تایبه تی ئاسه فره ئووف ده وریکی باشی هه بوو، له پهروه ر-
ده کردن و به هیز کردنی گیانی نیشتمان پهروه ری لای شاعیر .

له سالی ۱۹۳۵ دا (دلدار) روو ده کاته هه ولیر بو خویندنی
قوتابخانه ی ناوهندی، نیوهی به کهمی بیه کان سه ره تای چالاکسی و
بزوتنه وهی کوردایه تی که وته نا و لاوان و قوتابیانی کوردستانه وه ،
(دلدار) نه مریش وه کو قوتابییه کی تیکوشهر دهوری دیار ده بیانی له
ریزی قوتابیانی کوردستانی هه ولیر ، ئهم چالاکیه شه به روونی له
یاداشته کی شاعیر دا ده بیانی .

" شاعیر لاپه ره بیکی گهش له خه باتی قوتابیانی له پیانی
کوردایه تی له قوتابخانه ی ناوهندی هه ولیر له سالانی ۱۹۳۵-۱۹۳۶ روون
ده کاته وه " (۴)

دهرچوونی گو قاری رووناکی له سالی ۱۹۳۸ له هه مان شاردا،
دهوری باشی بیانی له پیخستننی ئه ده ب و فراوان کردنی بیانی
نه ته وایه تی، (دلدار) شاعیریش به کهم شیعی له گو قاری ناوبرا و دا
بلاو کردوته وه . سالی ۱۹۳۸ بو ته و او کردنی قوتابخانه ی ئاماده یی
روو ده کاته شاری کهر کووک " له شاری کهر کووک دا شاعیر ده بیانی
ئهنامی (کومه لئ دار کهر) ئهم کومه له یه لاسایی کردنه وهی کومه لئ
کاریوناری ئیتالیا بووه ، دهسته ی دامه زینهرانی به که مین کو بوونه وه
– یان له باغی (ام الربیعین) له کهر کووک کردووه ، ئه وانیه ی له
کو بوونه وه یه به شار بوون زور بوون له مانه موکه رره م تالهبانی
شیخ حوسینی به رزنجی، شیخ ماری به رزنجی، یوونس په ئووفی دلدار " (۵) .

۳- هه مان سه رچا وه ی پیشوو ، ل ۲۸

۴- د. ماری خزنده دار ، " شاعیری ماوه ی تا قی کردنه وه و گواستنه وه " ،

کولجی ئه ده بیات چاپخانه ی دارالاحاطه ، ژماره ی (۲۰-۲۱) ، به غدا ۱۹۷۷ ل ۳۷

۵- ئهم زانیاریه م له نامه ی تایبه تی ماموتای هیژا و خوشه ویستیم

پروفیسور ماری خزنده داره وه له ۱۹۸۳/۹/۱۹۰ دا پی گه یشت .

هەر له تهمەنی منالیهوه ئهم شارو ئهو شاری پێ کراوه ، هیشتا
 تهمەنی یەک سالان بووه ، که باوکی هیناوبهتی به ههولیر له بهر کاری
 میری باوکی گوێزراوه تهوه بو رانیه ، پۆلی یهک و دووی سهرهتایی
 له رانیه خویندوه ، پاشان له گهل باوکی پیکهوه گهراونه تهوه شاری
 کوپه ، خویندنی سهرهتایی لی تهواو کردوه ، هەر له تهمەنی لاییدا
 خولیا ی شیعرو ئاشنای شاعیره کلاسیکهکانی کورد بووه ، لسه م رووهوه
 خوی دهلی:

هیشتا له قوتابخانهی سهرهتایی دا بووم که دیوانی حاجی قسادی
 کوپیم زۆرتری له بهر کردبوو ، ههیشه به وردی سهرنجم له ههلبهسته-
 کانی عهونی و راجی و عاصی و حوسینی و هیرانی ده دا و له بهریشم
 دهکردن ، به وانەش دابین نهبووم ههلبهستی ههركهسیکم دهسکهوتبایه
 دهمنووسیهوه و له بهریشم دهکردن ، به تابهتی ههلبهستی وهفایینی ،
 کوردی ، بیکهس ، زیوه روپیره میردم زۆر له بهرکردن و هەر له و سالسه دا
 ههستم بهوه کرد که چیژ له ههلبهست وهرگرم و زۆر گیرۆدهی بوو بوو^(۱)
 ئهوهی شایانی باسه (دلدار)ی شاعیر رۆژ به رۆژ له گ—ووران
 و پێشکەوتن و پهرسه ندنا بووه ، گهلی شهو نخوونی و ههول و تهقه لای
 بێ وچانی داوه بو پهره رده کردن و پێ گه یاندنی خوی و فراوان کردنی
 ئاسوی بیرى به خویندنه وهی کتیبی هه مه چهشنه له باره ی میژووی
 کورد و ئورشه کانی جیهان و ئه ده بیاتی ئه وروپی یه وه ، له کو تایی
 بیسته کان له به غدا بریار درا که کومه لیکی سیاسی و نه هی نسی
 دابمه زیت ، ئهم کومه له له ۱۰-۷-۱۹۲۷ دامه زرا به ناوی (کومه له ی
 پشتیوان) ، لقی پشتیوان به هه موو شاره کانی کوردستاندا بلاو بووه وه ،
 له ئه ندا مه وریا و کارامه کانی شاری ههولیر ئاسه ف ره ئووف بوو^(۲) که
 برا گه و ره ی (دلدار)ی شاعیره . ئهمه د خواجه دهلی:

۱- گیوی موکریان " دیوانی لدار " چاپی دووه م ، چاپخانه ی کوردستان

ههولیر ، ۱۹۷۱ ، ل ۸

۲- ئهمه د خواجه ، " چیم دی " ، بهرگی سی یه م ، چاپخانه ی راپه رین

سلیمانی ، ل ۳۰

دلدار شاعیری شورشگیزو پیشکه وتنخوآز

که مال مسته فامه عروف

له گرمه‌ی جهنگی جیهانی بیه‌که‌مدا ، له و کاته‌دا که شهریکی ته‌ماح
کاری به هۆی داموده‌زگا شه‌میربالیسته‌کانه‌وه هه‌موو گیتی گرتی‌بووه ،
شه‌و شهره‌ی که سودو قازانجی وولاته شه‌میربالیسته‌کانی شه‌وروپای
تیدا بوو ، شه‌ویش به مه‌به‌ستی دابه‌ش کردنی میراتی ده‌وله‌تی عوسمانی‌بووله
نیوان شه‌و ده‌وله‌تانه‌دا ، ئا به‌م جوړه جه‌نگ کۆتایی هات و وولاته
سه‌رمایه‌داره‌کان که‌وته‌نه خو بو دابه‌ش کردنی ده‌وله‌تی عوسمانی به
گویره‌ی به‌رژه‌وه‌ندی په‌ ئابووریه‌کانیان ، کوردستانی خوشه‌ویستم‌ان
به‌ سه‌ر چوار وولات دابه‌ش‌کراو ، زۆرداران که‌وته‌نه فران فرانسی
هه‌ر مه‌پرسه‌ج روژی بوو ، له‌ گه‌ل شه‌وه‌ش‌دا ده‌یه‌ها بانگ‌ه‌وازی
دیموکراتی و مافی گهلانی ژیرده‌ست ده‌درا به‌ گوی‌ی خه‌لکیدا بوو
هه‌ل خه‌له‌تاندن و ته‌فریوه‌دانیان تا وه‌کو بگه‌نه مه‌رامی خو‌یان ئا
له‌و کاته‌دا (دلدار) پی‌ی نایه‌جیه‌انه‌وه له ۲۰ شووباتی ۱۹۱۸ .
کاتی که‌ فامی کرده‌وه و خو‌ی بینی هه‌ستی کرد مروقی نه‌ته‌وه‌ییکه
که‌ ناوی نه‌ته‌وه‌ی کورده‌و شه‌و کورده‌ی که‌ له‌ زۆر کۆنه‌وه خاوه‌نی
ئارستانیتی بووه و جله‌وی فه‌رمان په‌وایی به‌ ده‌ست خو‌یه‌وه بووه ، له
گه‌ل شه‌وه‌ی که‌ نه‌ته‌وه‌ییکه له‌و نه‌ته‌وانه‌ی هیشتا چاره‌نووسی خو‌یان
نه‌که‌وتۆته ده‌ست خو‌یان ، (دلدار)ی شاعیر له‌ ناو نه‌ته‌وه‌ییکی وادا
ده‌که‌ویته‌ شیع‌ر ووتن و خه‌یال کردنه‌وه .

دلدار ، ناوی ((یوونس)) ه‌ کورپی مه‌لا ره‌ئووفی کورپی مه‌لا
مه‌حموود شه‌فه‌ندی کورپی مه‌لا سه‌عدی خادیمولسه‌ججاده‌یه .
دایکی ناوی (زه‌هوه)یه ، کچی خورشید شه‌فه‌ندی‌یه ، له‌ مه‌لا
زاده‌کانی ناوچه‌ی زه‌هاون .

"دلدار" له‌ ناو بنه‌ ماله‌ییکی مووچه‌خۆری بچووک په‌روه‌رده بووه ،

- ۱- شیرینو فەرهاد، داستانیکی عهشقه ، له کورده واریداگه لی پلاوه و ده ما و ده م ده گیرنه وه و وه که ره مزی خوشه ویستی و قوربانیدان له زور دهقی ئه ده بی دا به کارهینراوه ...
- ۲- " بیستون " ناوی ئه وکیویه که (فەرهاد) نه خشی، شیرینی له سه ر هه لکه ندووه .
- ۳- " گه رمه سیر شوینه و ئا وهه وای زور گه رم و ووشک .
- ۴- " زوربا " ناوی یه کیکه له رومانه به ناوبانگه کانی شووسه ری یونانی (نیکوس کازانتزاکی) . ههروه ها ناوی پاله وانی رومانه که شه ..
- ۵- ئیقاع و وه زنه موسیقی یه کتنی ئه م شیعره له کویله یه که وه بو یه کیکی دیکه ده گوررین، که به م نیشانه یه () له یه ک جیا ده کریته وه .

* * * * *

ٺهوا توش ده بيه ته "شيرين"

منيش ده بمه

"فهرهاد" ه قهره جه كهت ..

نا گيانه كه م

تو ناتواني ، به فروچيا به جي بيلي .

تو له "گهرمه سير" دا ده ميري

له كه ناري ده رياكانا ،

له شه پوله كان ، تي ناگهي .

ده روازه ي ٺم عه شقه داخه

من وا روشتم .. نايه مه وه .. نايه مه وه ..

توش ٺي كچه خه ماوي يه كه

له و دووره وه ...

نه بوم بگري

نه له كچيتيه گزنگي خوري ٺه وين

بشاره وه ..

نه يادم كه

نه "بيكه نين" يش بخهره كا غزه وه

من وا روشتم .. نايه مه وه

نايه مه وه ..

گولاني ۱۹۸۳

گولاني ۱۹۸۳ ي ، وه رزير

ي وه رزير

ببوره لیم

گەر ده ته وی بزانی کیم ؟

من شاعیر کی سهره پوم

قهره ج ئاسا سنور ده پرم . .

وولاته کم سهره ستیه

ری ههر نیۆلی شه ویش شه گرم . .

گەر ده ته وی بمبینیه وه ؟

ده بی رووه و اوتکه ی به رزی

"گیانی زوربا"

هه لیبزنی . .

ده بی به داوه پرچه کانی خور دا

شور بیته وه . .

له رۆخی خه می پیروزی هه زاریکا

هه لبتوتی ی

ده بی له پوسته ی قهره جه کانا

نامه کانم بدۆزی یه وه . .

له دیوانی شاعیره بی ناوه کانا

شعیره کانم بخوینی یه وه . .

ئهمه منم

شه وه ی تو پی ی ده لی ی "ده ولته"

من تیا یا نیم

شه وه ی تو پی ی ده لی ی "سنور"

من نای بینم

گەر ئاماده ی ؟

ده ست گیرانی ئهم قهره جه نامویه بی ،

ده بی چیاو

لوتکه ی به فر

به جی بیلی . . .

که ی خور ئهم زه وی به ی ،

به جی هیشت ؟

دوا نامه

ی - وهرزیر

وات ده زانی: ئەم کۆچە ی من ،
پێی "هات و نه هات" ی عه شقه و
چاره نووسی "فه ره هاد" یکی ئەم سه ده یه
چاوه پێمه ..

دهت وویست : بیهیته "شیرین" ی
دلّه پڕ له ئازاره کم ..
داوات ده کرد : په یکه ریکی زۆر نازدارت
له " بیستون" ی ،
شیره کانمدا بو بکم
نەت ده زانی: من فه ره هاد نییم ؟
من شاعیر نییم ؟
من ریبواریکی کاروانی بی کوتایی ،
ههنگاو نانم ..
چاره نووسی، وون بوویهکی ئەم سه ده یه ،
چاوه پێمه ..

ئە ی کیژۆله چیا یی یه که
چۆن ده توانی: ده ست گیرانی ،
وون بوویهکی ئەم وهرزه بی ؟
چۆن ده توانی: ده ست به رداری ،
چیاو لوئگه ی به فر بیی ؟
ئە ی کیژۆله چیا یی یه که
تێ بگه لییم ..
من نامه ی چاره نووست ،
به خۆمه وه گری بدهم ..
من قهره جم
من پسوله ی قهره جی خۆم، به تو نادهم !

دیاره چین وگه‌لی چه‌وسا و
زووتر له خه‌وه‌لدین‌چا و

گوران ده‌زانی ئه‌وگه‌له‌ی سووربی له سه‌ر شو‌رش‌کردن هه‌رده‌گاته ئا‌مانجه‌
کانی وئه‌ورۆژه‌زورنزیک ده‌بینی که‌ داگیر که‌ران و ئیمپریالیزم و کۆنه‌
په‌رستی گلۆله‌یان ده‌که‌ویته‌ لیژی وه‌یزی گومان و خو‌په‌رستی و کۆنه‌په‌رستی .

بۆیه‌ گوران دوا‌رۆژی ئه‌وانه‌ واده‌بینی و پی‌یان ده‌لیت:

ته‌پ‌ها ترپه‌ت‌دی‌ و‌لنگه‌ و‌قووج
ببۆی ئه‌که‌ویت‌ده‌عبای وه‌ک‌ح‌ووج

* * *

بهلام گوران باوه ری به گوران به وله و پروایه دایه که کوردیش وه که
 گهلی کوریا ته کانیکه مهن ده دابه ره و پیشه وه و شورش بهر پاده کات،
 شورش هر له بهر ده و امیدایه تا چه سانه وه ما بیته بویه ده لیت :

راسته نه مپویه کمان نوستووین ،
 نه وی ترمان زه ده و ما ندووین ،
 بهلام پوژ دی و نه روا، ما وه
 له هیچ کمان نه گیرا وه
 نه ممان له خه و بیزار نه بی
 نه و توژ له پشتی نه ته کی ...
 نه و با دووباره په لامار
 ثانیه بو سه رسته مکار

گوران تا گادارمان ده کات وه که هه مو گه له ژیره سته کان ده بی
 سوور له تاقی کردنه وه ی کوریا ببینن. گوران تاسوی دوا پوژ زور به
 رووناک ده بیته وله و پروایه دایه که رزگار بوون شتیکی هه تمی یسه
 بویه ده لیت :

نه نه ته وه ی کوردی برسی
 عه ره ب ، هیندی ، هه رکه س، هه رچی
 نه و قه و ما وه ی کوریا په نده
 بو گشت گه لی دیل و به نده

تا چه سانه وه زیاتر بی ، تاقه فی زنجیری ده ست و پی نه ستوور تر بی
 تا گه ل برسی تر بی ، نه وه نده زوو تر گه ل ووریا ده بیته وه وه هه نگا و به
 ره و تا مانجه کان ده نی :

تا نه و زیاتر داگیر کرا و
 بداته به رکه لیه ی سا و
 قه فی زنجیر نه ستوور تر کا
 له شکر سه وقی ری دوور تر کا

بیری ئینتەر ناسیونالیستی وای له گۆران کردوووه وهک کوردییک
هاودهنگی تهواوی گهلی کۆریا بکا ، له ئازارو مهینهتیدا له رۆژی -
خۆشی وسەر کهوتن دا بۆیه دهلیت :

گهر نه مهوئێ سهر فرارزیت
به ههستی خۆتا شانازیست
گهر دوژمنی ئازادی تو
به دوژمن نه زانم بوخو
خوایه بهشم ههر دیلی بی
ههر روو زهردی و زهلیلی بی

دهردی کۆریا ، دهردی کوردیته ، بۆیه دهرومانیشیان یهکیکه ، ئیمپریا -
لیزمی ناو خوو کۆنه پهرستی ناوخو ، ههر دووکیان بهر بوونه تهگیانی
میللهت به هه موو ریگایهک و به هه موو چهکی :

چونکه کۆریا ههر دوولامان
بۆیهک دهرد ته خوازین دهرومان
کۆنه پهرستی ناو خوومان
بوته شملیکی شهر بومان
رایکیشاوه دهستی یاری
بو بیگانهی ئیستیماری
به ههر دوو دوژمنی خوین مژ ،
به گشت چهکی : لهش کورژ بیری کوژ
تیمان بهر بوون ئه یانهوی :
هه قمان ههرگیز چنگ نه کهوی

گۆران ئاگای له وه ههیه که گهلی کورد هیشتا به تهواوی هوشیار نه
بوتهوه و له خهوی نهزانی بیدار نه بوتهوه ، "ع"

۶ - ئەم شیعره له سالی ۱۹۵۱ ووتراوه .

* ئەمه مه بهستیکه له نوسینیکی درێژ له باره ی ئینتەر ناسیونالیست
له شیعره ی کوردیدا .

بۆ ماك ئارسەرىپى ئە كەنى
شەرمە زارىبى ، چەن خايەنى ! "۵"

پاشان دەلىن :

گریمان ئەك سەرەك ، توشاى....
خىوى خوارو ژوورى كورىاى....
دۆلارىك ، لىي كىسە پرى
هەرگىز ناتوانى پىي بىرى
يەك تىك چى يە ، لەوگشت ئاوه
كە لاي گەل لەرووت تىكاوه....

گەل لە پەيوەندى نىوان ئىمپىريالىزم وكونەپەرستى ناو خو دەگا و چاك
دەزانى ئىمپىريالىزم نۆكەرىناوخۆ بۆبەدى هينانى ئامانجەكانى بە كار-
دېنى، بويه گەل روودەكاتهكونەپەرستىناو خووپىي دەلى :

ئە توانى چۆن ئارەزووكا
لە پووشى حورمەتت فووكا
دەسباتە جلهوى كارت
چۆن بۆى بلوى قورس كابت

پاشان گۆران خە باتى گەلى كورد و گەلى كوربا بە يەكەوه دەبەستىتەوه و
ئامانجى گەلى كوربا بە هى كورد دەزانى و دوژمنىشى هەربە دوژمنى كورد
دەزانى، بويه دەلى :

ئەى نەتەوهى كورىاى نەبەز !
ئەى سى مليون لە زەرد رەگەز
تو هەر رەنگى بى من هەررەنگىم
گەر نەتپەرەستم بە پەنگىم

۵- ماك ئارسەر : فەرماندەى گشتى هیزەشەركەرەكانى ئەمريكا و دەولەتە
نوكەرەكانى بوو لە كوربا كە خويان ناو نابوو هيزى نەتەوه يەكگرتوہكان
دىوانى گۆران .لاپەرە- ۲۳۶

بۆيە ئىمپىريالىزم و نوکەرەکانى دەستە و ئەژنۆ دانانىش و بە ھەموو شىوھەك دەیانەوی ھەموو دەنگىكى ئازادی خواز کپ بکەن و لەناوی بېھن بۆيە :

ئە ھەرمەن ، ئە کوان لە گە لا
 بۆمبای ئەتۆم لە باخە لا
 سەر پـرـ لە سەودای بەدکاری
 زۆربە سووری وبە لا ساری
 بۆسەر کۆریا تاوی داوہ
 ھەر کوریای چی ؟ کوریا داوہ !

لە گەل ھەنە موو تاوانکاری و کوشتن و بېرین و ویران کردن و برسپەتی و چەوساندنەوہ ، کە ئىمپىريالىزم بە خەلات بۆ گەلانى دینى کەچی ھەمیشە دەیانەوی ڤووی ڤەشیان بشارنەوہ و لاف و گەزافیانە و دەلین :

خۆم قەلای دى موکراسى
 بە خىوکھەرى لات و برسى
 خۆم لـ دەست جە وروئازار
 رزگار کھەرى کۆریای ھەزار !

ئىمپىريالىزم بۆ جى بە جى کردنى پیلانە گلۆھەکانى پەنا دەباتە سەر دارو دەستەى خۆى لە ھەر وولاتیک کە کۆنەپەرستى ناوخوايە ، ئەوانیش ئەلقەلە گۆى ئىمپىريالىزم بۆ پارێزگارى کردن لە بەرژەوہەندى یە چىنايەتى یە کانسان و پارێزگارى کردن لە دەستەلات و زياترمانەوہیان لە سەر حوکم و زياتر چەوساندنەوہى گەلە ھەزارەکان ، بە لām ھەزارو چەوساوەکان ئەو بېگانە پەرستانە چاک دەناسن بۆيە ڤووبە ڤوویان دەبنە - وە وپى یان دەلین :

ئەى سىنگمان ڤى ئەى سىنگمان ڤى "۴"
 پەرسەى مەيتى کۆریا ناگرى ،

۴- سىنگمان ڤى : سەرۆكى ئەودەمەى کۆریای باشوور .

پس بره وی فرمان داری (نظام الحکم) چی بیان هدی به سر هست
و عاتیفه یه که وه که له قولایی سرچاوه ی ئینسانی به وه هله تهلوی (۱) .

گوران له لاوکی سووربو کوریای ئازا ئه وه ئاشکرا ده کا که چون گه لی
نه به زی کوریا ده یانه وی به ئازادی بژین و خویان دوا روژی خویان دیاری
بکن و ئه وژیانه هله بژین که خویان ده یانه وی، به لام ئیمپریالیزمی
جیهانی به یارمه تی کونه په رستی نا و خوئه لین: ((نه، ئیمه چونمان بوویت
ئهی وابژین)) " ۲ "

هروه ها ئه وه روون ده کاته وه که چون گهلانی روژ هلات دوو چاری هه مان
ده ردن وله ده ردی گه لی کوریا ده گن و ها وده ردن، پاشان ده لی ((ئه گه ر
به یونه ی به سه رها تی دا ما وی کوریا وه فرمی سکیکی دلسوزانه به سه ربرینی
هه ر دوولای ئه وانیش و خوشمانا بریژم، با وه پنا که م که س بتوانی زاتنی ری
لی گرتنم به دلا بهینیی)) " ۳ "

له سه ره تای شیعه که دا ئا مانجه کانی گه لی کوریا به ئیوه یه کس
زانستی ده کاته زنجیره یه ک و ده لی :

گه لیک ئه یویست ئا غای خووی بی
که لکی گشت : ئا مانج و هووی بی
ئه وچینی جوتیار و کریکار به خاوه ن هه مووشتیک ده زانی و پیشکه وتنی ئه وان
به هووی سه ره کی پیشکه وتنی گه ل ده زانی بویه به زمانی گه له وه ده لی :

ده رگای ده زگای پیشه و هونه ر
بو روله ی جوتیارو ره نجبه ر
وا بخاته سه ر گازی پشت
خوزگه ی بیته دی کومه ل گشت

ما فده سه نری، نا دری، بویه ته نها شورش گه ل ده گه یه نیته ئا مانجه کانی ،

۱- دیوانی گوران ، لاپه ره - ۲۳۵

۲- هه مان سه ره چا وه .

۳- هه مان سه ره چا وه .

ئىنترناسىوناليزم له شىعەرى گوراندا

شاعىرى مولتەزىم پەيوەندى يەكى پتەوى بە مەسەلە بىنەرەتى —
يەكەنى گەلەكەيەو ھەيە . بۆيە شىعەرەكانى رەنگ دانەوھى سارى سىياسى
و كۆمەلەيتى وئابورى گەلەكەيەتى ، بىرۆكەي شىعەرەكانى لە واقىيەتى
كۆمەلگەكەي ھەل ھىنجاوھو پەرىشىعەرى ئىلھام لە ئاوات و بىر كوردنەوھو
گىر وگرفتى كۆمەل وەردەگرى .

شاعىرى مولتەزىم لە خزمەتى ئامانجەكانى گەلەي داىە ، گورانى
مەزن ، يەككە لەو كەلە شاعىرانەي كە مولتەزىمە بە مەسەلەي گەلە
كەيەوھو ، لەھەمان كاتىشدا مولتەزىمە بە بىر و پروايەكى پىشكەوتن خوازو
مروفايەتى وئىنتەرناسىونالىستى .

خۆشەويستى گوردستان گورانى گەياندوتە ئەوبروايەي كەپشتگىرى
شورثى گەلەرزگارى خوازەكان بكات و لە قولايى دلەيەو خۆشيانى بوي ، چونكە
رزگار بوونى ئەوگەلانەي بە ھەنگاويك زاسيوەبو لەناوبردى دەستەلاتى
ئىمپىريالىزمى جىھانى ئەوھش ماناي نزيك بوونەوھى گەلى كوردە لە رزگار بوو
لە ژىر دەستى داگىر كەران و بىنەبر كوردنى ھىزى كۆنەپەرستى ناوخو .
گوران ، ھەر وھەك لە شىعەرى وھسەف و دلدارى و كۆمەلەيتى و خۆشەويستى نىشتمان
بە شىعەرى تەرو ناك و پاراودارىكى بەردارى گەشى روواندووە لەباخچەي
شىعەرى كوردىدا ، ھەر ئاواش لە شىعەرى ئىنتەرناسىونالىستى و ھاوئەنكى لە
گەل خەباتى گەلە ئازادىخوازەكان و گرى دانى خەباتى رزگار يخوازانەي
گەلى كورد و ئەو گەلانەزىاتر باخچەي شىعەرى كوردى رازاندوتەوھو

گوران بە چاويكى ئىنسانى يەوھ سەيرى خەباتى ئەوگەلانەي كوردووەو
لە و پروايە دابووە : ھەرچەندە ئەو كوردەو لە كوردستانى عىراق دادەمۇي
و موسلمانە " بەلام جياوازي ئايين ، جياوازي ئايديال ، جياوازي

خوای نازادی و سهربه‌ستیتان ده‌سپیرین و نه‌وسا که گه‌یشتن به‌نامانج
وا بزائم بومان هه‌یه که جاروبار یادممان بکه‌نه‌وه و به ناوی شیمه‌وه
چه‌پکیک‌گولی رازاوه‌ی بون خوش‌بخنه سهر په‌یکه‌ری سهربه‌ستی
و نازادی ولاته خوشه‌ویسته‌که‌مان .

بهر هه مه کانی بخوینیته وه و چه پلهی بۆ لیڤه ن و خه لاتی بکه ن... زۆرمان
 له بهر پهی پارهیی نهی ده توانی کتیب بکرتیت ، کاغه ز نه بو شتی تیا
 تو مار بکا ، له بهر ئه وهی به زۆری بهر هه مه کانه ده ماوده م بلاؤ ده کرایه -
 وه و له بهر ده کرا یا جاروبار له پهراویزی کتیبه کونه کانه دا
 ده نوسرایه وه... ئه وسا له سه ر سه ره برشتی کاغه ز ده نوسرا و به که تیه ره
 پیکه وه ده نوسینه را و لوول ده کرا و ده بوو به تو مار و له باخسه ل
 و پشتینه کانه دا ، یا له ناو بوخچه ی خام جاوه چلکن و شپوله کانه شاره
 شار و دی به دی له گه ل خو ماندا ده مان گیرا... بهر هه می زۆر به نه رخ
 له کیس چوه زۆر بهر هه م که وتۆته ده ست دوژمن و سوتینه راوه یا که وتۆته
 ده ست پیاو ی ناشی و کردویتی به ئاغه جگه ره... ئه و بابته ی له
 زه مانی ئیمه دا و تراوه و ئیسته ئیوه ره خنه ی لی ده گرن ، نه گه ر له وه
 زۆر تر له سه ری برۆشینه یه دوور نه بوو باوو باپیرانی ئیوه ی سه رده می
 ئیمه له جیاتی چه پله بۆ لیڤه هه و هیا یان لی ده کیشاین و راویسان
 ده ناین و به ریژگاویان ده ژماردین ده ره ده رو ئاواره یان ده کردیسن
 وه کو به سه ر هه ندیکمانا هات . ئه وسا نه گه ر ئیمه پاره شمان نه بویت
 جوانی (یوسف) یی پی بکرتین به لام له گه ل ئه وه شدا هه ولمان داوه وه کو
 کلافه ده زووی پیرینه که ی چیرۆکی یوسف به هه مو لایه کدا په ل بکو تین و
 په تک و هه ودا کو کهینه وه و به ته شی ی دلمان بیرسین و بیکه ی به
 کلافه ده زوو بۆ ئه وه ی بچینه کو ری مه یانه وه... ئه وه ی که بۆ ئیوه مان
 به جی هیستوه تان و پوکه ی له و کلافه ده زوه یه...

خوشه ویسته کانه مان ، له کو تاییدا ده لیین... ئیمه هه یج کا تیک
 ئومیدبروا نه بوین و نابین بیرتانه بیریکمان پی و تن جاریک له ناو
 به فرو سه هولبه ندانیکدا چه قی بوم ، له دووره ئاگریکی به کلپه م دی...
 به هیوای تین و ته وژی ئه و ئاگره خو م گرت و خو م نه دایه ده ست مردن
 و ره ق نه بوومه وه... ئیمه ش ئه و ئاگره له زۆر شوینی ولاته که ماندا
 به دی ده که یین

رۆژی سه رکه وتن نزیکه و دوژمنی داگیرکه رو ره گه ز په رستی له
 نه جامدا هه ر سه ر شوپریان بۆ ده مینه یته وه... هه تا ئه و رۆژه ی ده ست
 ده که نه ملی هیوا و ئالای سه ربه ستی و ئازادی له ژیر سایه ی ئاشته ی
 راستیدا به سه ر لووتکه ی چیا کانه وه ده شه کبته وه ، هه تا ئه و کاته به

به کۆمهل بهزهوی و خاکی نیشتمان پیرۆزه که مانه وه لکاوین وهه زاران
ههول و تهقلای دۆژمانی بۆیان لیک جیا ناگریته وه ...

خۆشه ویسته کانمان ... ئەوسای سهرده می ئیمه دهسلات زۆر کم بوو،
خه لکی زۆر ساویلکه بون، میشکیان فهریک بوو، ده له مه بوو، ههر شتی
رووکه شیان ده بینی، وه کو مندالی شیره خواره وابون له شیریه بهر مه مکانی
دایک به ولاره ههر چیکی تریان ده خوارد بدرایه قیزیان لی ده به وه وه و
هی لنجیان ئەداو ئه رشانه وه ... ئەوسای ئیمه ههر له مندالی وه کۆنه
په رستی سه رکویزی کردبوین مامانی ووشکه ئیمان به ژه هری کۆنه په رستی
بنی مه لاشووی هه ل ئەداینه وه ... تنه ا با وه پرمان به ئەفسانه ی دیو و
درنج و حوری و په ری ناو به هه شت و دو ارۆژی پر له مه ترسیی و سامناک
و سزای گور و ناگری جه هه نه م بوو ... هه موو جۆره بیه کردنه وه یه کس
ژی رانه مان لی قه ده غه بوو ... کفر بوو ... سه ریچی بوو ... به کورسی
گا و گوتالی ساویلکه یه تی و کورت بینی و لیک نه دانه وه ی بـــــــاوو
با په رانی سه ده ها سال بهر له ساتی ئیمه هه مووی به سه ر ئیمه دایزا و
ئیمه ی گرتنه وه

ئه وسا ئیمه دهسته پاچه بوین ... کم ده ست بوین ... له ده می مال
و مندالی مانیان ده گه راپه وه وه ده یان نارد بو غزای سولتان ... خۆشمان
وه کو ده لی مالمان پر بوو له رازیانه که چی به سک یه شه ده مر دین ...
په نوسمان بریتی بو له قامیش و مه ره که بمان له دوو که لی فوتیله ی سه ر
دیواره کان و په رو (لیفه) دروست ده کرد ... کتیب و بهرگ و په لادومان به
پاره ی راتووی فه قی و ده فقه فه قی و به په وله په وله کۆ گراوه ی ناو
فه قیانه شزو چلکنه کانمان ده کرا ... کاتی ئیمه هات و جۆ هه مووی به
په ی بوو زۆر جار له شوینه که وه بو خویندن بو شوینه کی تر به په ی خاوسی
ده چوین بو شوینه کی تر ... ئەو تا به کی کمان به ئاشکرا بیهی هاوریه
کی ده هسته وه :

له بیرت دی زه مان ئی چوینه باله ک به په ی خاوسی نه که وشمان بوو شه کاله ک
ئه وسای ئیمه ده زگایه ک نه بوو دو دیرمان بو چاپکا و بلاوی بکاته وه،
وه کو ئیستای ئیوه ده زگایه ک نه بوو یارمه تی نووسه ر بداو به ره مه کانی
بو له چاپ بدا و بلاوی بکاته وه و وینه یه کی خۆشی له بهرگه کهیدا بـــــــو
بکیشی له ناو مه له بنده کانا کوری بو ساز کا بو ئەوه ی به ره مه کانی

خۆشه‌ویسته‌کانمان نه‌که‌ن به‌ نیازی لاسایی کردنه‌وه‌ی بیگانه له
 هه‌ست و هۆستی هاوولاتیانی خۆتان دوور بکه‌ونه‌وه و پلای ده‌ماره‌گانتان
 به‌ لیدانی دلّی بیگانه پل بدا... زمانه‌که‌مان لاواز نیه و کم ماوه
 نیه، به‌ پیچه‌وانه‌وه به‌ربلاو و فراوانه... پیره له‌ که‌ره‌سه‌ی ره‌سه‌نی
 خۆمالی که‌ هه‌موو شتیکی تیادا ده‌ست ده‌که‌وێت... زه‌مینه‌ی ولاته‌که‌مان
 پیره له‌ به‌سه‌ره‌ات و کاره‌سات و لاپه‌ره‌کانی میژوی به‌ تاییه‌تی ئه‌وانه‌ی
 ئه‌م سه‌رده‌مه‌ی دوایی پرن له‌و باب‌ه‌تانه‌ی ئه‌گه‌ر هه‌زاران کتییب و
 پرتووکی له‌سه‌ر بنووسرێت هێشتا که‌مه... وایزانه‌م له‌به‌ر ئه‌سه‌وه‌ی
 پیویست نا‌کا بازده‌ن بو‌ به‌ره‌مه‌کانی بیگانه و له‌ هه‌ره‌ه‌ز او‌ه به‌ک
 دیریک و له‌ هه‌ر دیریک ووشه‌یه‌کی لی بخوازن... ئه‌مانه‌ش بو‌ ئه‌وه‌ی
 نالیین که‌ گوشه‌گیر و دووره‌په‌ریز بو‌هستن و نالیین هه‌رچی بیگانه
 ده‌یکا و ده‌ینووسی ئیوه لی دووریکه‌ونه‌وه چونکه‌ ئه‌مه‌شیا‌ن کۆنه‌
 په‌رسته‌یه‌کی سامناکی کوشنده و ره‌گه‌ز په‌رسته‌یه‌کی ترسناکه، ئه‌م‌پرو باری
 ژیا‌ن و گوزه‌ران و هه‌ل‌کرد وای له‌ هه‌موو مروّقی جیهان کردوه که‌ له
 زور ره‌فتار و هه‌ل‌کرد و بیره‌کردنه‌وه و خه‌بات و تیکۆشاندا له‌ یه‌ک
 بچن... به‌لی یا چه‌کی تیکۆشان و خه‌بات و به‌ره‌م له‌یه‌ک بجیت.....
 به‌لام وایزانه‌ن به‌ره‌م هه‌ریه‌که‌ شه‌قل و ئیوه‌ی تاییه‌تی خوی پیوه‌هیه.
 ئه‌م‌رو هه‌یج شتی‌ک به‌قه‌د ئه‌وه دلّی دوژمنانه‌مان خۆش ناکات که‌ له
 هه‌ل‌کرد و ئیوه و رابواردن و نوسین و گورانی و به‌ره‌م و نه‌ریتی ناو
 کومه‌لگای ولاته‌که‌ی خومان دوور بکه‌وینه‌وه... ئه‌وه‌ی هه‌تا ئیسته‌ئیمه‌ی
 پاراستوه و له‌ گه‌رووی نه‌هه‌نگ‌په‌رگاری کردوین ئه‌وه‌یه که‌ له‌ هه‌ست
 و هۆستی جه‌ماوه‌ری خاوه‌ن مافی ولاته‌که‌مان دوور نه‌که‌وتوینه‌ته‌وه....
 که‌ زانیم دوژمن گورانی منی پی ناخۆشه به‌ سه‌ربالای نیشتمان‌که‌مدا
 بلیم له‌ رق‌ا له‌ جیاتی نوێ‌کردنیش هه‌ر گورانی ده‌لیم... که‌ زانیم
 دوژمن پی ناخۆشه جله‌ نیشتمانیه‌که‌م بیاریزم و له‌ کوروا‌هه‌نگه‌کاندا
 له‌به‌ری بکه‌م له‌ رقی ئه‌و به‌ شه‌ویش پیوه‌ی ده‌نووم... وایزانه‌م هه‌رئه‌و
 رقه‌ پیروزه‌شه که‌ دوژمنی که‌له‌یه‌ی کردوه و شی‌ت و هار بوه و نازانی
 چیمان لی بکات که‌ له‌سه‌ر ریی راست لاما‌ندات... هه‌ر ئه‌ورقه‌پیروزه‌یه
 که‌ له‌گه‌ل بوونی هه‌ندی نا‌کوکی و ناریکی نیوان خۆماندا هه‌یشتا
 جاشه‌کانیشمان نه‌گه‌یشتونه‌ته ئه‌و راده‌یه که‌ له‌ خۆشه‌ویستی نیشتمان
 و سه‌ربه‌ری دوور بکه‌وینه‌وه... بو‌یه له‌گه‌ل ئه‌و تارکیانه‌شدا هه‌موومان

نا چاری هندی رپیازی بیگانه بگرینه بهرو نه مان توانی بی به کامی دلی ئیسته ئیوه و به پی زول و بارو دوخی ژیانی ئیسته و بسه شیوه به کی روونتر و باشر باسی ژیانی ئه و سرده مهی خو ماتان بوبکه بین گله بی ئیوه له ئیمه ئه وه به که لاسایی بیگانه مان ده کرده وه و پیره ویمان ده کردن له کیش و ووشه دارشتندا... به لئ ئه وه یان راسته ، به لام سه ییـر ئه وه به که ئیسته ش زور کهس به جوړیکسی تر لاسایی بیگانه ده کاته وه... هر بوئ هوهی به خاوه نه که ی بلین خاوه نی به ره مه می رپیازی تازه یسه و خوی نا به ستیت به کیش و قافیه وه ، ئیتر هرچی ووشه ی ئالوزو ته ماوی و هله ق مه له قی نوسراوه کانی بیگانه هیه... هرچی ورینه ی بی سره وـ پی یان هیه هموی کراوه به ویردی سرده م و تی هله کیشی چند ووشه یه کنی زمانه که ی خو مان کراوه .

ئه گهر سیبه ری هه ناسه ی بلیل و جورا وگه ی خوینی ده مه گو یزانی نا و دلی په پووله وره شه یای هه ناسه ی سینریفوزه رده ووسمه ی سرلیوی کامو ئه مانه به پوخته ی به ره م دانری به ره می ئه و پیره دارانه ی دیرین به قرچوک و ورزو بژمی دریت ، ده پی وورپینه کانی (ئه حه ی سر ایللی) هه مووی به ئالتون بنسو سرتیه وه... دو هزار به زمی وای هه بو که ده ی ووت : لیوه له ره ی له شکری میرووله ی سره دریای شه ونم وای له مه له وانه کان کرد بو هه موویان بو بون به سیسی مه غزی میوه...

بی گومان به رگ و پوشته نی خواستنی بیگانه و به زور تی هله کیشانی به به ری به ره مه مداوه کو بو که سه ماکه ره ی (کرنقال) دیت به رچا و... کاتی ئیمه نه یان ده هیشت له ئلف و بی ی ژیان به ولاره هیچی تر فیئر ببین... هه موو شتیکمان لی قه ده غه بوو... هه ربانگ و نویژوو و وسه سخنه ی ناو مزگه و تمان لی قه ده غه نه کرابوو له گه له ئه وه شدا هه مان بوو بی رواله ت زور شتی ئه خسته روو... ئه وه بو به کی کمان ده ی ووت :

له بهر حیزه نحوی و ناته بایی له ژیرخیری حیزانابوین به دوشسه ک هه تا وه ک ئاگری بن کاین له گه له په ک

ئه گه رطوفان بی له شکر تان به پووشه ک وا بزانه ئه وه ی که ئیسته ش ئیوه له و باره وه بوی بچن له وه ئاشکراترو روونتر ناوتری... له بهر ئه وه وا بزانه زور نارپه وایه ئه گهر حساب بو کات و بار و دوخی ئه و وه خته به کړیت که ئه و شره ی به بی رواله ت تیا ووتراوه...

کردوه و به دلّياناو بون به چقلي ناو چاويان .
 خوشهويستهکانمان، يادی شه و رۆژه تال و سهختانهی ئيمهتان له
 بيرا نهچي که توانيومانه به چنگهکری شه بهرهمانهی لهبهردهستان -
 دايه هموی شاماده بکهين و به هزار کويروههري و پت پهتسيين
 پاراستومانه و گهياندومانه ته شه رۆژه . ناليين پيروهوی همسوري
 بکهن، چونکه هموشيان ههر راست و تهواو نين بهلام جاروباريش يادی
 کون بي بوود نيه ... راسته شه مرۆ و دوارۆژ قوناغهکهی زور گرنهگه
 و دهبي هموو ووزه و دهسهلاتيکتان له پيناوی گه شه کردن و سهرکهوتنی
 شه کردهوه و بيروباوهره پيروزانه دا تهرخان بکهن که راسته ريگه
 ژياني سهرکهوتنتان پي نيشان دههات و دهتانهاته سهر ريگه
 بهختياری و شادمانی هموو مروفيک له جيهاندا ... دهبي بهرهمهکانتان
 له پيناوی پاراستن و سهرگرتنی شه کردهوه و بيروباوهرانه دابي ...
 بهلام وا بزانبين بهرهمی سهردهمی ئيمهش دهوری خوی بينيوه و ههتا
 رادهپهکی باش توانيوپتي گه شه به زمانهکهمان بدا و ههنديک بهسهرهات
 و رووداوو نهريپتي کونتان بو بياريزي ... شه بهرهمانه يادی بااوو
 باپيرانتانه ... همو نه تهوهپهک شانازی به کهلهپووری رابوردوی و
 شه دهه ب و سامانی نه تهواپهتی کوني خويهوه دهکاو ناپخاته پشت گوي و
 به کهم و پهست و نرمی ناژمييريت ... شهوی گهياندومانه ته دهست
 ئيوه، هموی يادی شه و رۆژه تال و سهختا و ديژوارانهپه که نهخوينده -
 واری و کونهپهستی و ووژکه رۆبی و ميژدهزمی دوژمنی داگيرکهرو
 ووژکه ئاين وهکو موته که سواری سهرمان بوبون ... هيشتا له ههوتسه و
 چله دادهبوين، هيشتا له ناو بيشکه و جولانه دادهبوين، بهدهم پراژه -
 ندنی دواي ههسک ههلكيشان و گريانهوه شهوه و دايکی هالی کونهپهستی
 و زورداران بي بهزهبي دهيان گوئين و چنگيان دهنايه بين وقور تامل
 بو شهوهی ههر له ناو لانکه و بيشکه دا بمان خکينن، يا هيچ نهبي له
 ههوتسه و چلهوه و ترسنۆک و سهرکويرو ترساوو سهرئورمان بکهن که
 گهوره بوين فزهمان ليوه نهيه و نهويرين دهه بکهينهوه . خوشه -
 ويستهکانمان نابي ليان بگرن شهگه شه و سای ئيمه، له روانگه
 شه کوره ويرانانهی ژيانماندا که هموی تاريکستان و شه و مژ بو،
 نهخوينده واری بالی پهشی کيشابو به سهر همو ولاتهکهمانا، به

سهوزی... زهر دبووی... وهریوی ئیمه که وائیسته له بهر دهستاندایه
بهری رهنج و تیکۆشان وماندویه تی سالانی ههژاری و ئاوارهیی و دهه-
بهدهری و برسیتی و کویره وهریمان بده ؟

ئهوا خوشتان گه وره بون و دنیا تان تا قی کرده وه و زور شتتان
به باشی بو روون بوه وه، بو تان ده رکه وت که ئه وهی ئیمه کردومانسه
هر وا شتیکی ئاسان و خو پاری نه بوه... به لکو ئهرکی ویشته، خو گرتتی
و یستوه، بین برکی و مل ملانی و یستوه به رامبهر به نان پهیدا کردن
و به رامبهر شالۆی کۆنه پهرستی و ده ره بهگ و دوژمانی داگیر کهری
ولاتی. ئه و سهرده مهی ئیمه... ئه مانه هه مووی له ژیر په رده ی ئاین و
به ناوی ئاینه وه له گه لمانا ده کرا و هه زار ئاین و ئوینیان له گه لا
ده کردین... سهیر ئه وه یه ئه وساش ئیمه به هندی کسه مان ده ووت کۆنه-
په رست و پیا یا هه لده خشاین و توانجمان تی ده گرتن... وا ئی وهش
وه کو نه زانی نی سه رده می ئه وسای ئیمه، ئیسته به ئیمه ده لئین
کۆنه په رست و هه رچیکمان هه بو و ئه گه ر به ده ستان بوایه هه موتان
ده سووتان و له ناوتان ده برد... زور ده ترسم روژیکیش وه چه ی دوا روژی
دوای ئیمه، به ئی وهش بللی کۆنه په رست و هه ول بدهن هه مـوـو
به ره مه کانتان کو بکه نه وه و له ناوی به ن...

نه خیر خو شه و یسته کانه مان دووباره ی ده کهینه وه که زور دلنیا بن
هیچ زویر و دلگیر نه بوین لی تان... به بیجه وان هه، ئه و به ره مه ی
له گه رووی نه ههنگی کۆنه په رستی سه رده می ئیمه رزگاریان بسوه و
گه یشتوته ده ست ئیوه خو تان سه رپشک بن ئه وی به باشیی ده زانن سوودی
لی وه ربگرن... به جیما وه کانی ئیمه وه کو رستی ته زیح وایه، هیهچ
نه بی دانه دانه ی وای تیایه که خالدار و جوان بی، ده توانن ئه ودانانه
هه لبرێرن و تی هه لکیشی رستی ته زیحی به ره مه کانی خو تانی بکه ن...

ئیمه ئومیدی زور گه وره مان به ئیوه هیه... به تاییسه تی
ئه وانته تان که هه تا ئیسته له راهه ریوی دوژمنانه به زیون و کۆلتان
نه داوه و به رگه ی گه رما و سه رمای هاوین و زستانی تا وانبارانستان
گرتوه و به رگه ی که لبه ی چنگی گه له گورگی ناو ته م و مژی ولاتستان
گرتوه و به و په ری شانازی هه وه به رامبهر دوچاوی زه قی دوژمن وه کو شییر
و نیروه ستاون و پیا یانا هه لده شاخین و کۆلنا ده ن و هه میسه داختمان

له پر گه لایه کی تر که و ته خواره وه، که خویندیا نه وه لیئی نوسرابو:

ئهوا روومکرده تو ئه ی دایکی موشفیق بیست و پینج ساله

له غوربه تدا، به یادی تو ئه ژیم خواشا هیدی حاله

(ترهین) جوولایه وه، واکه و ته ری باوه پر به خوم ناکم

خه وه یا خودخه یال، یا راست ئه م حاله فهره حناکم

که با بونی گولیکی کانی بابینی، له لام وایه

ته لای که پخسره وی وه ک گهنجی با داوه، هه مووی باایه

که دیوی ئه و دیوی گه لاکه یان خوینده وه لیئی نوسرابو:

قه سم به و عزمی کورده ی شانی ریچاردی به شیر رووشان

کلای کورد ئه بی قووج بی هه تاکو ماوه له جیهان

یه کیک له نه مامه کان ووتی: ئای کوره ئه وه گه لای ئه و پیره داره گالوک

به دهسته یه که خوی پی نه گیرا و دوو جگه ر گۆشه ی خوی له ولاتسی

رومیان به جی هیشتو و هاته وه باوه شی دایکی نیشتمان بو ئه وه ی له

هه ره وه زی دانانی به ردی بناغه ی کوئکی خوینده واری و زانستی و روشن

بیری ولاته کلۆله کهیدا به شداری بکات ... ئه و پیره داره یه که به و

پیری وه کو لایکی خوین گهرم و ابو له جوش و کولی خۆشه و بیستی ی

نیشتماندا و له دوو ساله کانی ژیاندا مارسلیزی ئه م روژی سالسی

تازه یه ی بو لاوان هوینه وه ...

له م گفتم و گۆیه دا بون، گه لایه کی زور زل هاته خواره وه، که

تماشا یانکرد موری چند پیره داریکی پیوه یه و لیئی نوسراوه:

خۆشه و بیسته کانمان ... جگه ر سۆزه کانمان ... دلنیابن، ئیمه له

ئیوه زیز نه بوین و نابین ... چونکه ئیوه زورتان پاک و دل سافن،

هه ر چند له سه ره تاوه به هه له سیمای تی هه لچوون و به سه اره وا

په لاماری خوراییتان بو سه ر ئیمه هیئا، گویا ئیمه هه ج نه بوین و

که م ته رخه م بوین ... له بیرتان دی که پیمان ده و تن روژیک دی له م

هه لویسته تان په شیمان و پاشگه ز ده بنه وه؟ .. وا ئه و روژه هات و به

چاوی خوتان دیتان که زور شت که بوی چوبون وا نه بوو ... ئیوه و اتان

ده زانی ئیمه تاوانبارین ... واتان ده زانی هه مووشتیک له به ر پیماننا

ته خت و نه رمان بوو ... واتان ده زانی ئیمه ده مان توانی هه مووشتیک

بکه یین و به ئاسانی بی هیئینه به ره م ... نه تان ده زانی که گه لای

گوتم ئىستاناش لە سەر كەرىپتى ماوى چاك بوومستم نەدالەنىوى چاوى

دىيار بوو دلۆپىك فرمىكىش رڭابوو بە سەر دىرەكانيا لەخەفەتى
ئەوى كە بىي عەقلى ئەو سەردەمە گەيشتو رادەيەك كە نووسىن بىە
كوردى بە چاوىكى بووك تماشاي دەكرا ... كە نەمامەكان ئەمەيان
خویندەووە خوڤيان پى نەگىراو ھاواريان كرد : ئاي ئەو چىمان بىە
خۆمان كرد؟ خۆ ئەو ئەو گەلپانەيە كە ئىمە دەمانەويست ھەمويان
بسووتىنن ، گەلای ئەو دارەيە كە دەمان ووت دەبى ھەموو لقەكانى
داپاچرى و بكرىن بە دارە را و گورگەي گويسەوانەي ئاو دەستخانەكانى
مژگەوت ... باشە كەواتە جياوازي ئىمە و ئەوانە چيە كە ئەوسا ئەم
جۆرە كەسەيان راو دەناو ئاوارەو دەر بەدەريان دەكردن...؟
باشە چى بكەين بۆ ئەوى دلې ئەو دارانە بىننەووە جيې خۆي...؟
لە پىر گەلپەكى تر ھا تە خوارەووە كە خویندىانەولې نوسرابو

قوربانى تۆزى رېگەتم ئەي بادى خوش مرور

ئەي پەيكى شاره زابەھە موشارى شاره زور

كە ديوەكەي تريان خویندەووە لېي نوسرابو :

ئايا مەقامى روخسەتە لەم بەينەبىمەووە

يا مەسەلەحت لەو قوفە تايومي نەفخى

ئىنجا ھەموو بە كۆمەل و تيان : ئاي كورە خۆئەمەش گەلای ئەوپىرە
دارەيە كە ئەوسا بە ناكامى و سەر چلپىتى و بە گالتەپى كردنەووە دەمان
ووت ... دەبى وەكو ناوەكەي كە (نال) ھە بكرىن بەنال و بەسەر دەرگاو
دەروازە دا لە جياتى نالى و ولاغ ھەللاواسرىن ... ئەو بە راست چىمان بە
خۆمان كرد ؟ خۆ ئەو بەرھەمى ئەو ئاوارەيە كە خاكى خاك و خوليان
پى رەوانەدەبىنى و دەر بەدەر و ئاوارە بوو ...

نەخىر قوربان گيان ... تو بەبىي وەرەووە ... پەيمان بى ئەگەر
بىتەووە ، لە ناو بىلبىي چاوەكانمانا ھەلت دەگرىن ... لەناو
دلمانا دەت پارىزىن ... ھەرچەند دوژمنى تاوانبارى ئەم سەردەمەي
ئىمەش لە دوژمنى ئەوسا ئىوہ خوین رىژتەز و درندە ترە ، بەلام لە گەل
ئەو ھەدا بەلپىت دەدەبىنى كە دەسلاتى ئەو مان ھەيە بتەخىنە ناو
پەرەي دلمانەووە نەيەلپن گەردت لى بنىشى ... ئەگەر دوژمنە خوینە
خوئىكانمان توانا و دەسلاتى ئەو ھەيان ھەبى جارو بار زال بىن بە
سەر لەشمانا ، بەلام بىر وات بىي قەت تواناي ئەو ھەيان نىە دلمان
داگىر بىكەن ...

با بزانیڻ ٿم گهلاڻانه چي تيايه وا ٿو پيره دارانه ٿوه نـ سـ دـ ه
 پڻ پانه وه ده نازن و شانازيان پيوه ده کهن .!؟
 که خوڻنديانته وه روانيان ٿو گهلاڻانه گهلاڻي ٿاسايي نين
 به لکو تيا پانه به يو به ردي بناغي ٿو کوشڪانه ده شي که ٿـ سـ هـ وـ ان
 ماوه به که ٿاوا تي يو ده خوازن. لم گفٽ و گوڻيهي ناو خوڻانا بـ وـ وـ ن
 گهلاڻي ک که و ته خواره وه و ها ته بهر ده ستيان، که خوڻنديانته وه لـ سـ يـ
 نوسرا بوو :

به نان ونيعمه تي خه لکه گه پڻاني	به لئي شيخ قوتبه ٿه ما قوتبي ٿاشه
به چاوي کلداروبه ريشي پاني	به لئي به وسرکزولسي کوز بهرسته
به من چي نه قشبندي، ما نونه ما	که نه فعلي کي نه بي بوقه وم ومي لـ هـ تـ

نه خير سهيريان کرد ٿه وهي ٿه وان يو چو بون زوري هه له بـ وـ وـ . .
 ريژگاري بوو . . . ٿه وان به ته ما بون هه موو ٿو گهلاڻانه قهلاجو بيکن
 و له ناويان بهن . . که چي هر به که يان برپتبه له ٿوماري ميـ ژـ وـ ي
 ٿيان و به سر ها ته کاني باوو باپيرانيان . . . ٿو ٿومارانه هه مووي
 به دوو کله هه ناسه دهروني ٿاوازي ده به دهرو دور له ولاته کـ ان
 نوسرا ونه ته وه، ٿه وانهي له کاتي خوڻدا له داخي کونه بهرستي و دوا
 که و تني ناو خوڻ سهری خوڻان هه لگرتبوو ولات و کهس و کاريان به جـ يـ
 هيشتبوو . . . به لئي ٿم هه موو خه لکه ناحه قيان نه بوو که دهس برداري
 ٿو گهلاڻانه نه ده بوون و يو هه رکوي ده چووي باس هر باسي ٿه وان
 بوو . . . گهلاڻي کي تر که و ته خواره وه، که خوڻنديانته وه لئي نوسرا بوو:

ته دبیر بکن به بي دهنگ	جو شڪ بدهن وه کو ههنگ
ٿوپ و تفهنگ و هاوان	ٿه سبابي شهر پهيداکن
له م عهصره پاره ناڪا	پارانته وه و ته وه کول
په يڪانه حرسبي مهيدان	تيره دوعايي جهوشهن

که ديوي ٿو ديوي گهلاڻي ان خوڻنده وه تماشا يان کرد لئي نوسرا بوو:
 چا که ٿيستا ده کاله يو کوردان ته رجمه ي شهر و ٿا به تي قورٿان
 واقعا خزمه تبي له يو خودايه چي ده بوو گهر به کوردي نه بوانه
 هر که و اي ووت وه ها موکه ده ربوم وام زاني که و له دين ده رچوم

له میژە مرخیان له داگیر کردنی هه‌واری هه‌موو خێله‌کانی ئەم دەور و بەره‌ی دارستانانه‌ی خۆش‌کردوه ...

یه‌کێکیان له پال‌هوه‌ی ووتی: به‌ راستی زۆر فه‌ریک و خام ب‌وی‌ن و به‌ نه‌شاره‌زایی و کورت‌ب‌ینی‌ه‌وه به‌ ب‌ی‌ ه‌و‌ که‌وتینه‌ و یزه‌ی ئ‌سه‌ و پیره‌دارانه‌ و به‌ خ‌و‌پ‌ایی و نا‌ره‌وا ش‌ال‌ا‌ومان ب‌رده‌ سه‌ریان و وام‌ان ده‌زانی که پ‌ی‌ش‌که‌وتن و ده‌رکه‌وتنی ئ‌یمه‌ له‌ ک‌ز بوون و نه‌مانی ئ‌سه‌ و پیره‌دارانه‌دایه ...

که جاروبار نه‌رمه‌ ب‌ای شه‌مال‌ هه‌لی ده‌کرد و سه‌وه‌ی ئ‌ه‌و شه‌مال‌ه‌ گه‌لا و لقی داره‌کانی ده‌له‌ران‌ه‌وه تاز‌ه نه‌مامه‌کان ئ‌ه‌وه‌نده‌ی ت‌ر له‌شیان ف‌ینک ده‌ب‌وه‌وه و گه‌شه‌یان پ‌ی‌ ده‌کرد ...

ورده‌ و رده‌ نه‌مامه‌کان له‌گه‌ل پیره‌داره‌کان‌ا راهاتن و ب‌ون به‌ د‌وست و ئ‌اشنا وایان ل‌ی هات به‌ ب‌ی‌ ئ‌ه‌وان هه‌لیان نه‌ده‌کرد ... داره‌کانیش که ب‌و‌یان ده‌رکه‌وت‌وا نه‌مامه‌کان پ‌ام بوون و ئ‌ه‌و گ‌ر‌و‌ک‌فه‌ی جارانیان پ‌ی‌ نه‌ماوه ، ب‌و‌یان ده‌رکه‌وت‌که ئ‌ه‌و نه‌مامانه‌ پ‌ی‌مان نا‌وه‌ته ته‌مه‌نی لا‌ویکی پ‌ی‌گه‌یش‌ت‌و‌وی ش‌اره‌زاوه ... ئ‌ه‌وانیش له‌ سه‌ر خ‌و‌ ده‌رگای ئ‌ه‌و صدوقه‌ ک‌و‌نان‌ه‌ی که پ‌ر بوو له‌ پ‌ه‌رت‌و‌وکی ده‌س ن‌وو‌س و ت‌و‌ماری لوولک‌راوی ک‌و‌ن هه‌مو‌یان خسته‌ سه‌ر پ‌شت و گ‌ر‌ی‌ بوخ‌چه‌ چ‌ل‌کنه‌ نه‌ک‌راوه‌کانیان ب‌و‌ کرد‌ه‌وه و پ‌یان و تن فه‌رمون ها ئ‌سه‌وه به‌ ئ‌اره‌زوی خ‌و‌تان هه‌رچیک‌تان ده‌و‌ی ل‌ی‌یان هه‌لب‌ی‌ژ‌ن ... ئ‌ه‌مان‌ه‌ی له‌ ب‌ه‌رده‌ستانان ئ‌ه‌وانه‌ن که ت‌وانی‌ومانه‌ ر‌زگاریان ب‌که‌ین و ده‌ربازیان ب‌که‌ین له‌ چ‌نگی چه‌پ‌و‌کی گه‌ردونی نا‌هه‌مواری سه‌رده‌می خ‌و‌مان ... هه‌ر ئ‌ه‌وه‌نده‌مان ب‌و‌ ده‌رباز ک‌را ... زۆر ب‌ون ... به‌لام به‌ داخه‌وه د‌و‌ژ‌منان هه‌ر جار‌ه‌ی له‌ کاره‌ساتیک‌دا ک‌و‌مه‌ل‌یک‌یان لوول ده‌دا و ده‌یان سوتاندو له‌ ناویان ده‌ب‌ردن ... ه‌یش‌تا هه‌شمانه‌ نه‌خ‌راونه‌ ناو صدوق و بوخ‌چه‌وه ، هه‌ر به‌ لقی داره‌کانه‌وه ماون ... له‌ گه‌ل ئ‌ه‌وه‌شدا ... ئ‌ه‌وان‌ه‌ی که ت‌و‌مار ک‌راون و له‌ ناو بوخ‌چه‌ و صدوقه‌کاندان، نموونه‌یان به‌ سه‌ر لق و پ‌و‌پی داره‌کانه‌وه ماوه و چ‌اوه‌روان ب‌که‌ن ورده‌ و رده‌ سه‌وه‌ی شه‌مال ئ‌ه‌و گه‌لایانه‌تان ب‌و‌ ده‌خاته‌ خ‌واره‌وه و به‌ دیاری پ‌ی‌ش‌که‌شتانی ده‌کات . نه‌مامه‌کان شه‌رم گ‌رتنی ره‌نگ‌یک‌یان ه‌ینا و ره‌نگ‌یک‌یان ب‌رد ... خ‌و‌ خه‌ریکه‌ قسه‌ی پیره‌داره‌کانی جار‌ان ورده‌ و رده‌ دی‌ته‌ دی ... وتیان

کردوه و خستویانه ته ناو گولدانیکي خومالییه وه ، ئیتو هه موو شنتیک
 به و چه پکه گولانه ته واو ده بی و ولات سه روخواری هه مووی به بوئی
 خوئی نه و گولانه تیرو مه ست ده بی ... به لام رپوژیک هه ر دی که به م
 بریاره یاندا ده چنه وه و لی په شیمان ده بنه وه . با نه وانیش گه وه ره
 بین و بگه نه ته مه نی ئیمه و تالی و ترشی و سویری به سه ر ها ته کمان
 بچیزن و خویمان ببینه وه له ژیر ته وروته وراسی نه و دارکـــــــــــــــــه ره
 تاوانبارانه ی که بی به زه بی به رده سوونه ویزمان، نه وسا به ته واوی
 بویمان روون ده بی ته وه که باری ئیمه مانان له ژیا نا چند قورس وگران
 و لار بوه و چند نه شکنجه و برسیتی و نه بوونی و کویره وه ریمان
 چیشته و و چون توانیومانه خومان ده رباز که بین له چنگی مو ته کسه ی
 مهرگ و دوژمانی نه و سه رده مه مان ... وازیان لی بینن چونکه زوری پی
 ناچی به شانازییه وه روو نه که نه مه لبه نده کانی ئیمه بو ئـــــــــــــــــه وه ی
 شاگاداری نه و که ره سه ره سه نانه ببینه وه که نینوکیان بو کرابو به
 بیله کان و له ناو وه ردی دیمی ره قه نی بی بارانی نه و سه رده مانسه دا
 روینراون و به فرمیسی چاوی ئاواره و ده ربه ده ره کان په روه رده بوون
 و گوشراون و هاتونه ته به ر هه م ...

روزگار هه تا سه ر رپوزه کانی هه ر به هار نابی، به لکو ورده ورده
 خوین جمان کوتایی دی و هاوین به خوئی و گه رماو ته پ و توژیـــــــــــــــــه وه ،
 به زریان و گره و ره شه بایه وه چوکی دائه دا و وه کو میرده زمـــــــــــــــــه
 ده نیشتیه سه ر ته وقی سه ری په ره دارو تازه نه مام ... که وه ختی گه رما
 زه یفله تازه نه مامه کان ده سیئی، هه یج چاریان نامینی روو نه که نه
 سیبه ری دارستانی لپالی چیا که ی به رامبه ریان که هه ر داریکی له په نا
 تاشیکی زلدا ره گی داکوتاهه ، له و تاشه به رده زلانه ی که وه کو گوړان
 ووته نی که هیشتا گه ردون تلی پی نه داون ... که گه یشتنه به ر سیبه ر
 و ئارامیان گرت و پشوویان داو حه سانه وه ... نه وسا و تیان: ئوخه ی ...
 نه وه ئیمه بین خومان ده رباز کرد له و گه رما ملوزمه ی خه ریک بـــــــــــــــــو
 هه موومان هه لپرووکی نیت؟ نه مان ده زانی که گه رما هینه کاریه گه ره
 و سامناکه ... ئافه رین بو نه و دارانه ی که هه تا ئیسته به رگه ی ئه م
 هه موو گه رماو گره و ته پ و توژه یان گرتوه و توانیویانه له شوینه
 سه خته دا خویمان بچه سپین و بین به چقلی چاوی نه و چا و چنوکانه ی

ساوايون لاوازيون ودهستيان تهورو تهوراستي پي ندهه گيرا بويه نهان-
تواني داره كانداپاچن و ره گه كانيان بقرتين، نهوهي كه پي يان كرا
برپتي بوو له داوه راندني چند گه لايه كي زهردو هه موويان كوكرنه وه و
ئاخنياننه ناو جهو اله كانيانه وه و برديان هه لايان رسته ناوشياوي
لاي گوړستانه كي ته نيشت روانگه يان... ئي تر بوو به ئاهنگ و شايي
لوغان و چه لهر يزان و مژده ي راوانان و شكاندني به ره مه مي كوڼ و سر-
كه وتني نوي به هه موولا به كدا جار در او بلاو كرايه وه، به خيال به ره مه مي
كوڼ نه ماو وون بوو له چاو... هه مووي به جار يك بوو به بلقي سرئاو
... به لام دارستان هه به خوشي نه زاني... پيره داره كان له روانگه ي-
خويانه وه سه بري نه مگالته جاره يان ده كړدو جاروبار به ده م قاقاي پي كه-
نينه وه ده يان ووت. قه ي ناكا... يا نه ختيك ده ماخي خويان ته ختكه ن،
هيشتا خويانيان، گهر مه و تينووي هه ليه و په لاماردانو خونيشانندان
وه كو لاويك چون سوازي ئه سپي سه ركيش ده بي، نه وانيش وه كو نه و سواره
ده بي ئاوي خويان بدن و غار غاريني خويان بكن هه تا ته واو شه كه ت و
ماندوو ده بن... ئيمه ش هه نديكمان له ته مه ني ئيسته ي نه وانا هه روا سه ر
گهرم و بزيو بوين، هه نديكمان هه له شه بووين و زوو هه لده چووين...
وا مان ده زاني نه گهر بيله كانيكمان ده سكه ويت، ئيتر هه رچي هه له كووك
و پيشوكي نه و چيايانه يه هه مووي له بن ده ردينين و ده يكن به رستسي
پيشوك و هه له كووك وه كو پرچي زيريني خاتوزين هه مووي ده هونينه وه جاري
هيشتا له ئيمه نه گه يشتون چوشكه له ده وري دانه روكه دان، هيشتا نه و
كه ره سه زه سه نه خو ولا ته يان نيه كه بتوان خشيكي كورده واري لي
به وننه وه بي رازيننه وه و بيكه نه گه ردي بووكي ولا ته كه يان... به لام
توستان نه بي هه ر وا خام نابن، زوري پي ناچيت زور شت فير ده بن
وه كو ئيمه يان لي دي و با شتريش... گه لي كه ره سه ي ره سه ني كوڼ هه يه
كه ده توان ده نك ده نك وه كو مرواري هه لي بزيړن و بي هوننه وه و له
گه ل نه وانه ي خوياندا موتور به ي بكن و به رپكي خو ش و بونداري لي
به يينه به ره م...

لي يان گه رپن با گه شتي خويان بكن با وه كو ئيمه دلشكاوو
ري لي گيراوو سه ركوړ بي به ش نه بن... هه ر چند ئيستا هه روا
ده زانن كه به و چه كه گولانه ي كه له باخچه ي بيگانه دا گول بزيړيان

ورده نه مام سهريان لهم ديمه نه سوور مابوو...

خهفه تيان خواردو رقيان ههلساو وتيان : ئهئى ئيمه؟ ئيمه بوچسى
وا لاوازين ، بوچى وا بى سيبه ربين؟ نه ههنگىك و نه پهپولسه يهك
ليمان ناپرسيته وه... نه سيبه ريكمان ههيه كهس له سايه مانا بجه سيته وه
هه موو به جار يك دهنگيان بهرز كرده وه و تيان.. نهخير، ئه مه نه كرا وه
و ناكري... ئه بى هه موو شتيك بگورزيته، ئيمه تازيه نه مامى وه چهى
ئهم روزه ئه بى بى يه كايه وه و هه رخومان هه موو شتيك بين... له مسه و
دوا ئه بى روزه روزه ئيمه بى، ئهم پيره دارانه چين؟ به كه لكسى
ههچ نايه ن و باويان به سر چه و تاميان تيا نه ماوه... باس كرديان
هه ر وه كو كاوژ كردن وايه... ئه بى گه لاكانيان هه مووى هه لوه رني ريت
ره گه كانيان له بنا بقرتني ريت، گول و بهريان هه مووى دارنرى و بخريته
ژير پى له قه وه بو ئه وهى به ئيجگارى، نه توو ونه ناوونيشانيان له
ناوانه مينيت... ئه بى چل و لقه كانيان هه مووى نا پاچرى و سكرين به
سووته مه نى ناو ته نوور و ئاگردانو توونى هه مامه كان، قه فى داره كان
سكرين به داره راو گويسه وانى ئاوده ستخانه كانى مزگه وت... بو ئه و
شانه نه بى بو ههچ شتيكى تر ده سن ناده ن...

مقومقوله هه موو لايه كه وه ده ستى پى كردو تا قميك كه وتنه خو بيان و بريار
يان دا روانكه كهى خو بيان بكن به مه لبه نديكى تايه تى و ناويان لى
نا كو مه لگاي نوئى دژى كو... هه موويان به جار هه ستانه سه رپى
و هه ريه كيان به (10) په نجه موريان كرد و بريار ده رچوو كنه تئا
دوا هه ناسه يان هه ول بدن تووى ههچ شتيكى كو ن نه هيلن (هه ر وه كو
شور شه كه لچه ربه كهى چين) ... ده بى هه موو شتيك له ئه لف و بى تازيه وه ده ست
پى سكرى و زهنگى كوئى ئه وانى كه به ئاوازي به ره مى كو ن راهه تـسـوون
و فير بوون هه مووى رامالرى و ميشكيان مشت و مال سكرى و خاوين سكرى ته وه
به و جوړه سويندى روانكه خورا و بريارى گرنگى كو مه لگاي نوئى دژى به ره مى
كو ن ده رچوو، هه موو وه كو بازي به نگ كرديانه قوليانه وه... ئه نجا به جى
هينانى پروزه نه خشه بى كيشراو هه ركه سه پيوستى خوى پى سپيرراو له
هه موولايه كه وه هيرش ده ستى پى كرد... به دارلاستيك و به پيلارو به به رده و

قوچه قانى به ربوونه ويژه ي دار و پيره دار... به لام به داخه وه هيشته

نامه يهك . . . بو روانگه يهك

هاوار

سالتيكيان وهرزي به هاره كه ي هه تابلئي تپوتوشي بوو، باران و-
تهرزي سي ووجان بوو، هه وره گرمه و هه وره تريشقه له تاميان ده ركزد
بوو، سال سالي قارچك و بنچك و سهوز بووني ورده نه مام بوو. . . .

زه مين تاووس بو ژان گرتبوي و ورده نه مام له هه مولايه كه وه هه روه كو
قارچك له (روانگه) كانه وه سهريان ده رهينا بو، به ته و اوي ته نكيان
به گز و گياكان هه لچني بو، هه موكه سيك ثم ديمه نه ي پي خوشبوو كه
ئه و ورده نه مامانه له و روانگه يه وه سهريان ده رهينا بوو به ئوميدي
ئه وه ي ئه وانيش له و ارژوژدا ده بيه داري به ردارو سي به ردار و دارستا-
نه كانمان له جاران چرتو پرتو و به سوودتو ده بين .

كه نه مامه كان چاويان پشكوت و چاويان گيژا به ده ورو پشتيانا و سه بوي
خويان كرد، بويان ده ركوت كه چند باريكي وه كو مو له شيان بي گه لا ورو ته
بي په روباله و كه زه رنه قووته، له بهر ئه وه زور خهفه تيان خواردو په له پيدان
بوو زوو گه وره بين و پي بگه ن. . . هه ر توژيك خويان گرتو كه وتنه
داره داره و پي گرتن، سهيري روانگه كان ي ئه و به ري خويان كرد كه
دارستان يكي چر و سهوزه و پره له پيره داري به سالچوو، داره كانان
هه نديكيان قهف ئه ستووره و هه نديكيان خهلفه نه مامه و خهريكن په ل و پو
ده هاون، هه نديكيان گولي گرتوه و داري به ردارن و هه نديكيان به ديمه ن
جوان و سي به ر دارن و موله مه رو ري بوا ري ماندوو ده توانن له ژير سايه-
يانا مول بخون و ماندويه تيان ده ربكهن و له ژيريا بجه ويئنه وه و عه ره قي
ناوجه وانيان بېرن. . . .

هه نديكيان په پوله ي ره نگاوره نگ هه لفره هه لفره يانه به ده وري گول و چله
كانيانا، هه نديكيان هه نگ ريژه يان به ستوه بو هه لمژيني شيله و ئاواره ي-
گوله كانيان. . . .

* هه ليه ست

- 55 رزا چولپان - بيرنابين
- 75 نه زير گيدو - ئا ايوو
- 59 تو سني ره شيد - ستوانا پيشمه رگان
- * پيرتووكين نوو
- 69 پيشره و كه ريم ته حمه د - لي سهر پيرتووكا مه نتي شاشويلي
- دوملسي
- 75 شه حمه دي خاسي - مه ولوودي نه بي
- 98 شوسمان شه فندي - بييشي پيغه مبهري (مه ولوودا نه بي)
- 111 مال ميسانز - شيخ سه عيد حامئ پيران
- 115 ده مير تووزلوو - مهرگي خالد به گي جبري
- 121 فبرات - فولكلوري ده رسمي را
- 127 مال ميسانز - بيليوگرافيا دولي (زازا)

نـاوه روکـو

به شی کرمانجی خواروو

- ۶ - نامه یهک بو روانگه یهک هاوار
- ۲۱ - ئینترناسیونالیزم له شیعی گوران دا کامهران
- ۲۸ - دو انـاـمـه ی - وه زبیر
- ۳۲ - دلدار شاعیری شورشگیروپیشکه وتنخوآز که مال مسته فامه عروف
- ۳۸ - چیروکی شـاخ حـمـه
- بنچینه کانی بیری کوردایه تی له مه موزینی
- ۴۹ - خـاـنـی دا فه رهاد شاکه لی

به شی کرمانجی ژووروو

- 7 - میرینا هسه نی قزلجی جویس بلو
- 11 - بیرانینا تو ماس بـوا جویس بلو
- * به لـگـه
- 15 - بیرانینین ئیحسان شووری پاشا (۳)
- * زمان و شه دبـیـات
- 27 - قاچه خ کرییا بووبی فه رات جه وه ری
- 37 - روزکی به ئیلمدار کینیا زی ئیبراهیم ره چه رکه زی ره ش
- 41 - په نـجـار حه سن میته
- 44 - کچا گاوان ئو کوری میـر موسی گاوال

کرماتج د ده وله تا دنیږدا
ثایا بچ وه جهی مانه مه حرووم ؟
بیلجمله ژبوچ بوونه مه حکووم ؟

نه حمدهی خانی

(سدهی هغه دهیم)

شەم گۆقارە سالی دوو جار
شەنستیتووی گورد دەری دەکا

ھېوا

كۆنلۈكى، روونا كىرىپ، كىشىپ

ژوماره ۴ / ئەپىلوولى ۱۹۸۵

ENSTÎTUYA KURDÎ

Enstîtuya Kurdî malbendeke çandîya serbixwe ye. Di Sebata 1983 bi destê ronakbîrîna kurd ên ji her aliyên Kurdistanê, hatiye danîn. Amanca wê beşdarbûna şerê ji bo parastin û pêşvebirina çanda gelê kurd e.

Civandîna gencineyên çanda kurdî, çêkirina ferheng û rêzimanên kurdî, lêgerînên li ser edebiyat, pîşe û dîroka kurdî, çapkirina kovar û kitêbên kurdî, pêkanîna kaset, sêlik û filmên kurdî şaxên bingehiyên xebata wê ne. Karekî wê yî serekeyê din jî nasandîna çanda kurdî bi gelên cihanê ye.

Enstîtu dixwaze bibe cîgehekî xebatê ji bo hemû zimanzan, nivîskar, dîroknas, hinermend, pîşekar û ronakbîrên kurd û dostên gelê me.

Ew jî bo jiyan û pêşveçûna xwe, hewçê alîkarî û tevkariya her Kurdê welatparêz e.

Hîmdarên Enstîtuya Kurdî :
CEGERXWÎN, Ordîxanê CELÎL:
Heciyê CINDÎ, Yılmaz GÜNEY,
HEJAR, KENDAL, Qanatê KURDO,
REMZÎ, Osman SEBRÎ, Ismet Şerîf
VANLÎ, Tewfîq WEHBÎ, Nûredîn
ZAZA.

ئەنستیتووێ کورد

ئەنستیتووێ کورد مەلەبەندیکی کۆلتوویری سەر بە خۆیە . لە مانگی فێفەرێی ١٩٨٣ بە کۆششی چەندان رووناکبیری کوردی هەموو بەشەکانی کوردستان دەمەزرا . ئامانجی بەشداربوونە لە خەبات بوو پاراستن و پەرەپێدانی کۆلتوویری گەلی کوردە .

کۆکردنەوێ گەنجینە کۆلتوویری کورد، نووسینی فەرھەنگ و رێزمانی کوردی، لیکۆلینەوێ دەربارەوێ ئەدەب و ھونەر و میژوووی کورد، چاپکردنی گۆنار و کتیبی کوردی ، ئامادەکردنی کاسیت و قسەوان و فلمی کوردی، ئەمانە بنچینەوێ چالاکییەکانی ئەنستیتوون .

ئەنستیتوو دەبەوێ ببێ بە جیگای کارکردن بوو هەموو زمانناس ، نووسەر، میژووناس ، ھونەرمەند و رووناکبیریکی کورد و دوستی کورد .
بوو مانەوێ ئەنستیتوو و پەرە سەندنی ، پێویستی بە هاوکاری و بەشداربوونی هەموو کوردیکی نیشتمان پەرورەھێە .

ھېوا

كۈنلۈكى رووناكىيى كىشىپە

ژومارە ۴ / ئەپىلوولى ۱۹۸۵